Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0302

MADJAPAHIT

HISTORISCH-ROMANTISCH TAFEREEL

UIT DE GESCHIEDENIS VAN JAVA

DOOR

J. S. G. GRAMBERG

OOST-INDISCH AMBTENAAR.

EERSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM,
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME

1868

BIBLIOTHEEK KITLV
0043 6210
782 716 490

Aan Zijne Excellentie
den Heere Minister van Koloniën
C. de Waal
wordt dit boekwerk aangeboden
als een bewijs van vrome hoogachting
door
den Schrijver. —

MADJAPAHIT

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN A. W. SIJTHOFF.

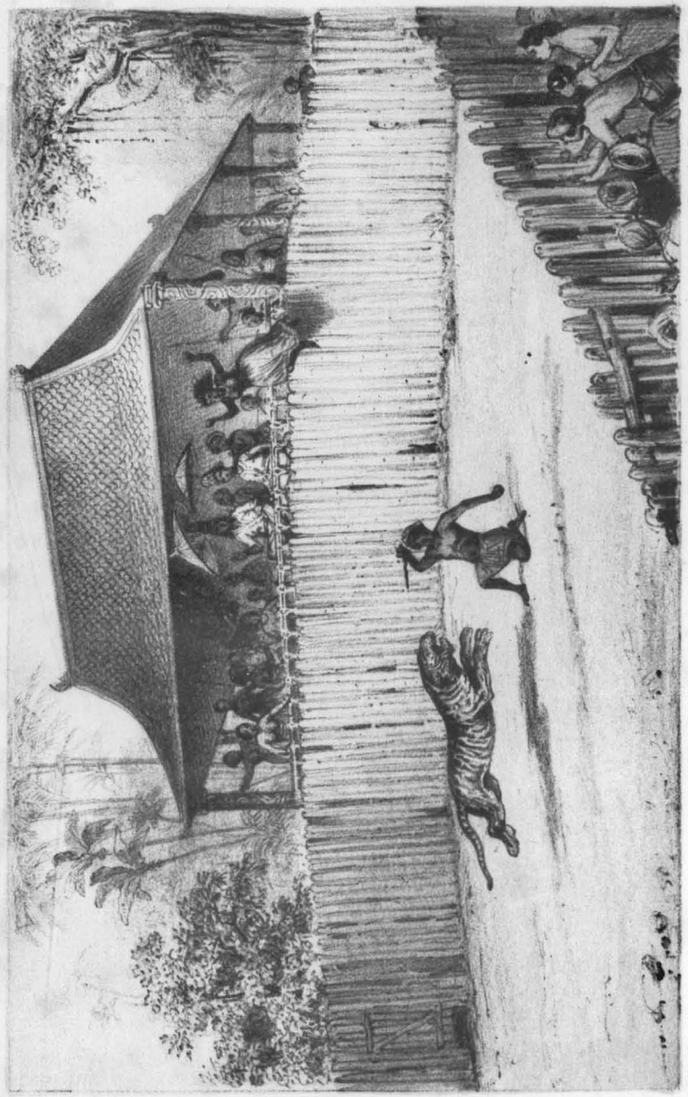

CC.
55.

MADJAPAMIT

HISTORISCH-ROMANTISCH TAFEREEL

UIT DE GESCHIEDENIS VAN JAVA

DOOR

J. S. G. GRAMBERG

OOST-INDISCH AMBTENAAR.

EERSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM,
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME
1868

KONINKLIJK INSTITUUT
VOOR
TAAL-, LAND- & VOLKENKUNDE
VAN
NEDERLANDSCH INDIË.

AFBEELDING IN KLEUR
PICTURE IN COLOR

VOORREDE.

Er bestaat in Indië een groote scheidsmuur tusschen bevolking en bestuur. Eene wijde kloof blijft er steeds gapen tusschen het Europeesch element en onze inlandsche mede-onderdanen. Het is de Islam, zooals hij in den Indischen archipel geleerd, begrepen en toegepast wordt. Vreemd zou het kunnen schijnen, dat de leer van Mohammed onder het Nederlandsch bestuur zulke groote vorderingen in den Indischen archipel heeft gemaakt, ware het niet aan te toonen, dat juist wij die uitbreiding, zoo niet gewild, dan toch zeer in de hand hebben gewerkt.

Zoo afwerend onze vroegere Indische politiek zich heeft betoond in het toelaten van landgenooten in den archipel, zoo vrijgevig was men ten opzichte der uitbreiding van den Islam. Overal waar ons gezag zich vestigde, volgde het Mohammedanisme ons op de hielen. Het oogenschijnlijk onschuldige, doch inderdaad gevaarlijke ei werd uitgebroeid onder de beschermende vleugels van ons bestuur, en weldra kwam er een logge,

maar voor de maatschappij doodelijke amphibie uit te voorschijn.

Waarom worden, onder anderen, de Mohammedaansche dynastiën van Ternate en Tidor met zooveel zorg aangehouden? Welke politiek doet die schijnvorsten nog den looden scepter voeren over de ongelukkig kwijnende Molukken? Waarom zijn de Alfoeren der binnenlanden nog de lijfeigenen van de Mohammedaansche strandbewoners? Waarom zijn die arme, doch innerlijk goede Tengerrezen zoo schuw en achterhoudend met hunne aloude gebruiken? Immers alleen omdat zij vreezen bij eenige toenadering „gemohammedaniseerd" te zullen worden!

Van dit alles ligt ten grondoorzaak de Islam-politiek, die ons zoolang verblind heeft.

En om nu de kroon hierop te zetten, moest eene quasi-liberale verordening in 1852 de Mekkagangers doen opkomen als paddestoelen! zoodat zelfs het temperend besluit van 1859 dien stroom niet heeft kunnen keeren, want alleen uit Palembang vertrok in 1864 een aantal van 386 Mekkagangers, terwijl het rapport van onzen consul te Singapoera over 1866 een getal van 1500 uit den archipel aangaf.

Maar, — zegt men — vrijheid van godsdienst is een liberaal beginsel. Goed! Doch is het een bewijs van echt, verstandig liberalisme, die vrijheid toe te passen op een godsdienst, die van zijn kant alle vrijzinnige denkbeelden, elke geestelijke en maatschappelijke ontwikkeling uitsluit; een godsdienst welke leert, dat alles buiten hem slecht is, en dat alle niet-geloovigen moeten beschouwd worden als vijanden, wier uitroeiing prijzenswaardig is?

De muzelmansche priester is dus per se verplicht zijne leeken te leeren ons niet alleen te verachten, maar ook, zoo mogelijk, te verdelgen.

Wie zijn nu de priesters in onze Oost-Indische bezittingen?

Dit zijn hoofdzakelijk de hadji's. De Javaan, Sumatraan, Ternataan, 't doet er niet toe wie, gaat ter bedevaart naar Mekka. Bij sommigen spruit dit voort uit een zuiver godsdienstig doel. Bij de meesten echter, ligt er reeds de verwijderde gedachte in opgesloten van zelfverhefting, van zucht naar overwicht op hunne landgenooten. Doch om 't even; hoe komen allen terug?

Terecht heeft de nu pas ontslapen hoogleeraar S. Keijzer [1]) aangetoond, dat de bedevaartganger, met den titel van hadji terugkeerende, „eene totale verandering heeft ondergaan, in één woord, een ander man is geworden."

Opgewonden en gemystificeerd door de verschillende plechtigheden, waaraan zij hebben deelgenomen onder eene schaar van minstens 50,000 dweepers; slechts half ingelicht door de gebeden en predikatiën, waarvan zij zeker geen vierde verstaan en geen achtste begrepen hebben, weten zij toch, dat de ongeloovigen mogen, ja moeten verdelgd worden. Zij hebben te Mina den grooten Duivel gesteenigd, ook ons zullen zij het doen.... zoodra zij slechts kunnen.

En toch — onder de Indische ambtenaren treft men velen aan, die in hunne verslagen stereotype melden: „over het algemeen wordt de Mohammedaansche eeredienst rustig uitgeoefend." Maar, is bij windstilte de oceaan niet spiegelglad? Anderen verklaren met het grootste flegma: „die hadji's zijn zoo kwaad niet," en „hoe meer er komen, hoe minder prestige zij hebben."

Gaat die stelling op? Vanwaar dan 't verschijnsel eener

---

[1]) Onze tijd in Indië. Eerste bundel. Bladz. 189 en volgg.

progaganda bij elke godsdienstsecte? Of zou men het niet eer als een praatje moeten beschouwen, dat men van een vroeger hoogstgemoedelijke chef heeft overgenomen en nu gemakshalve weêr debiteert?

O, 't is zoo gemakkelijk telkens weder een oud, geruststellend, vredeademend verslag, zoo weinig mogelijk veranderd, te kunnen inzenden! Niet dat er tegen werk opgezien wordt, doch de naweeën, de soesah [1]) die het afwijken van de oude sleur na zich sleept, tracht men zoodoende te vermijden....

Is onze tot heden gevolgde gedragslijn in Indië oordeelkundig, voorzichtig?

Zou die rust niet eens gestoord kunnen worden, door een stortvloed, niet meer te stuiten, dewijl men den smallen waterstraal heeft laten aangroeien tot een breeden stroom?

Britsch Indië heeft ons in 1857 eene les gegeven. Doch wij hadden die reeds voor lang in eigen boezem ontvangen door den opstand van Diepo Negoro op Java, en door de bloedige worsteling met de padri's op Sumatra. Latere dagen leerden ons ook nog de blinde geloofswoede der beratib beâmal [2]) op Borneo kennen, terwijl er overigens nauwelijks één opstand in Indië heeft plaats gevonden, waarbij de hadji's geene rol speelden.

Wat heeft de Islam van den inlander gemaakt?

In de eerste plaats een hoogstbekrompen, slecht ontwikkeld wezen, dat uitwendig enkele vormen van het Mohammedanisme in acht neemt, doch inwendig nog vol angst en vrees is voor zijne

[1]) Moeilijkheden.

[2]) Vrome bidders; een genootschap welks leden zich in blinde godsdienstwoede op onze gelederen wierpen tijdens den opstand op Borneo.

oud-hindoesche Raksasa's, hoewel zij in Arabische sjèthans herdoopt zijn. Van den anderen kant heeft de leer van Mekka hem gevormd tot een huichelaar, een bitteren partijganger, die Allah nog eens hoopt te verheerlijken door de uitroeiing der ongeloovige Christenhonden, waarvoor zij dan ter belooning weêr onder den druk hunner inlandsche hoofden zullen geraken.

Hoe heeft de leer van den Profeet op de Indische maatschappij gewerkt? Is daar leven, ontwikkeling, zelfs een spoor van vooruitgang merkbaar?

De vroegere dichtkunst, de letterkunde der Javanen is verdwenen, en daarmede ook hun goede smaak; de beeldhouwen tempelbouwkunst, welke zulke schoone gewrochten en gedenkteekenen hebben nagelaten, zijn voor altijd dood. Alles, wat slechts eenigzins op kunsten en wetenschappen betrekking had, is dus weggevaagd door de schendige en verwoestende hand van godsdienstdweepers. En wie waren dat? Eigen landgenooten, afgericht door een klein getal Arabieren, en opgewonden door hunne bedevaart naar Mekka!

Na het bovenstaande — dat ik uit overtuiging schreef — neme men mij niet kwalijk, dat ik de loyaliteit, waarmede een quasi-liberalisme de hadji's in den Indischen archipel heeft behandeld, ten zeerste betreur.

Maar nu komen liberalen van eene andere kleur. Zij zeggen: „ontwikkel den inlander," en 't blijft niet bij dat zeggen; er wordt tevens, volgens dat nieuwe stelsel, gehandeld. Men rakelt oude handschriften op. Men vernieuwt, vertaalt, verbetert oude, onzinnige vertellingen, en laat ze daarna drukken. Er

worden boekjes uitgegeven over aardrijkskunde, rekenkunde, enz., bij oplagen van een à twee duizend exemplaren!

Maar... welk een kapitale schipbreuk! Die boekjes blijven bijna allen ongelezen liggen bij de lieden, die ze moeten verspreiden!

Weten de knappe heeren dan niet, dat in de Mohammedaansche catechismusboeken de leer der strengste afscheiding wordt gepredikt; dat zelfs daarin verboden wordt onze kleeding aan te nemen, uit vrees voor toenadering en overneming van iets dat van ongeloovigen komt?

Die leer nu wordt den jongen inlander zoo vast mogelijk door zijn goeroe ingestampt, tot hij bersoenat [1]) is, en dan volmaakt Islamiet mag heeten.

En die eerste indrukken der jeugd, wat is er niet toe noodig om ze uit te wisschen?

Men beginne dus met het begin, want nabi Isa [2]) heeft gezegd, dat het dom is een nieuwen lap op een oud kleed te zetten, en nabi Isa had inderdaad gelijk.

Is het ten slotte niet bekend, dat de Islam in het westen wankelt en uitteert? Zal de Halve Maan, dáár ondergaande, niet trachten in het oosten weêr te verrijzen, en er zoo mogelijk vol te worden?

Zal zij dan in den Indischen Archipel geen vruchtbaar, uitgebreid veld en eene weltoebereide aarde vinden?

Misschien hoopt zij bij die gelegenheid wel op de goedgunstige medewerking van het Nederlandsch-Indisch Gouvernement!

Een ruim zevenjarig verblijf in Indië, in onderscheidene betrekkingen heeft mij kennis doen maken met het wezen der

---

[1]) Besneden.

[2]) Jezus.

samenleving aldaar, en de invloeden tevens leeren kennen, welke er op inwerken.

Ruime gelegenheid heb ik daarbij gehad om het streven der Arabieren en de bedoelingen der talrijke, zich nog dagelijks vermeerderende hadji's na te gaan. Hierboven schreef ik het woord overtuiging ter neêr; die is derhalve gegrond op ondervinding.

In de volgende bladen wordt het publiek een tafereel aangeboden uit de oude Javaansche geschiedenis. Zij, die eenigermate met het belangrijk verleden van dit eiland bekend zijn, zullen bij de lezing ontwaren, dat bijna alle ingevoerde hoofdpersonen geschiedkundig zijn. Ik heb dus, behalve enkele vergefelijke anachronismen, niet te ruim gebruik gemaakt van de vrijheden, den romanschrijver toegekend. Mocht ik overigens in een en ander minder nauwkeurig of gelukkig geweest zijn, men vergeve mij dit met het oog op het doel dat ik met de uitgave van dit werk had, namelijk: 1°. de aandacht te vestigen op Java, de belangstelling op te wekken voor een schoon en vruchtbaar eiland en een goedaardig volk; 2°. een toestand in Indië te bestrijden, die niet anders dan ten onzen nadeele kan blijven bestaan.

In het eerste deel heb ik zoo goed mogelijk den vroegeren maatschappelijken en godsdienstigen toestand van Java trachten te schetsen, tijdens het einde der ontzenuwde Hindoe-dynastie. Het streven der Arabieren tot uitbreiding van den Islam, was toen gematigd en voorzichtig.

In het tweede deel treedt de sterker geworden Mohammedaansche partij — hoewel steeds met tact en beleid — toch veel driester op. Een hadji speelt er als krachtig werktuig van den Islam eene voorname rol. Men zal daaruit kunnen ontwaren wat een hadji in Indië vermag.

Moge mijn boek wat meer ingang vinden dan het zoo nuttige en met zaakkennis geschreven werk van nu wijlen Dr. S. Keyzer; — dat zou wellicht zijn nut kunnen hebben voor Indië en — voor Nederland!

DE SCHRIJVER.

's-HAGE, Sept. 1868.

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

Bladz.

Een dubbele aankomst ..... 1.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Ontmoeting van partijen ..... 18.

DERDE HOOFDSTUK.

Verdere kennismaking ..... 32.

VIERDE HOOFDSTUK.

Java's vroegere godsdienst ..... 50.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Raden Rahmat aan het hof te Madjapahit ..... 64.

ZESDE HOOFDSTUK.

Vertrouwelijke mededeelingen ..... 74.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De keizerlijke badplaats ..... 86.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

In den kraton ..... 94.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Verboden liefde ..... 111.

TIENDE HOOFDSTUK.

Een Rijksdag ..... 122.

INHOUD.

ELFDE HOOFDSTUK.

Bladz.

Een Javaansch tournooi ..... 135.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Angka Widjaja's getrouwen ..... 159.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Een godsdienstige optocht ..... 172.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Vastha bezoekt Kromo en Narina ..... 190.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Een geheime priesterraad ..... 204.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Gedwongen verwijdering ..... 217.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Vóór het feest ..... 234.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Twee overwinningen ..... 249.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

De omgang van Sakja Moeni ..... 263.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Gestoorde feestvreugde ..... 275.

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Droevig gevolg van hartstochten ..... 287.

EERSTE HOOFDSTUK.

EENE DUBBELE AANKOMST.

Omstreeks het midden der 15e eeuw was Java ten toppunt van bloei. Er heerschte rust en vrede in het binnenland, zoodat de landzaat ongestoord en met de hem eigen gemoedelijke kalmte de rijke vruchten kon inzamelen welke de natuur daar zoo mild aanbood. De kustplaatsen vertoonden het beeld van den vrede in een geheel anderen vorm: er was groote bedrijvigheid en levendig vertier. — Als brandpunt van het handelsverkeer tusschen eene uitgebreide eilanden-groep, was Java tevens de stapelplaats der specerijen, welke in den toenmaligen wereldhandel — en nog lang daarna — eene eerste plaats bekleedden.

Buitenlandsch verkeer was er dus ook zeer aanzienlijk. Bracht de eigenlijke archipelhandel vele Bandaneezen,

Ternatanen, Boegineezen, Balineezen en Maleijers op Java, een niet minder groot aantal buitenlandsche vaartuigen deed de handelsplaatsen van het noorderstrand aan, om hunne waren tegen de zoo gewilde specerijen in te ruilen.

Zoo zag men in de voornaamste havens, Japara, Toeban, Sidaijoe en Grissée inlandsche prauwen van allerlei vorm, Chineesche wankangs, korra-korra's uit de Molukken, de padoeakan van Hindostan, of de trankei uit Arabië, tusschen en naast elkander liggen, terwijl de marktplaatsen eene bonte mengeling aanboden van Siameezen, Hindoes, Arabieren, Chineezen, Perzen en andere nationaliteiten in hare verschillende kleederdrachten, doch meest allen gebruik makende van de Maleische taal welke toen reeds als lingua franca dier streken in zwang was.

Behalve die handelsbeweging, welke Java tot zulk een veel bezocht punt maakte, had het eiland te dien tijd eene groote politieke beteekenis. Dáár toch heerschte de dynastie der Brawidjaja's, van wier keizerlijke hoofdstad Madjapahit bevelen uitgingen, ongeveer even ver als thans door het Nederlandsch gouvernement in den Archipel.

Het machtige rijk van Madjapahit telde toen, behalve het gebied van Oostelijk Java tot aan het Slamat-gebergte, nog vijfendertig onderworpen staten, gelegen van af Straat Malakka in het westen tot aan Manilla in het oosten. De legers van Angka Widjaja, den toenmaligen vorst, vertoonden

zich zoowel in Palembang als op Bali, en 's keizers vlootvoogden deden zijn naam eerbiedigen zoowel te Singapoera als op Manilla.

Op zekeren Juni-morgen van het jaar 14—, omstreeks te tien uur, heerschte op de reede van Grissée nog grootere drukte dan gewoonlijk. Behalve de vrij talrijke vaartuigen, die aldaar ten handel lagen, zag men nu als het ware een mastbosch, veroorzaakt door de aankomst van eene menigte eigenaardig gebouwde vaartuigen welke, van de Oost-moeson gebruik makende, met volle zeilen van den kant van Straat Bali waren komen opzetten. Het was de oorlogsvloot des keizers welke het leger zegevierend terug bracht, na de opstandelingen van het zoo dikwerf wederspannige Bali te hebben getuchtigd en Angka Widjaja's gezag voor goed op dit eiland te hebben gevestigd.

Een tal van sampans [1]) voer af en aan tot ontscheping van troepen, krijgsgevangenen en goederen, terwijl de legerhoofden en eenige gevangenen, of gijzelaars van hoogen rang, in sierlijk beschilderde en rijk behangen prauwen aan wal werden gezet.

Onder de staatsie-prauwen was er eene die bijzonder in het oog moest vallen, niet alleen dewijl het vaartuig aan de spits der overige den zegevierenden intocht deed, doch ook wegens het aantal vlaggen, de buitengewone pracht

[1]) Klein vaartuig, vlet.

der behangsels en bijzondere ornamenten en beschilderingen die het als een keizerlijk vaartuig deden aanmerken. Daarin bevond zich het terugkeerend legerhoofd, de dappere en beroemde Andaja Ningrat, die 's keizers naam van het oosten tot het westen in dezen uitgebreiden archipel had doen erbiedigen en den zijne niet minder beroemd had gemaakt, zoo zelfs — dat Angka Widjaja eindelijk beducht begon te worden voor de onoverwinnelijkheid van zijn veldheer en reeds de Godheid over dit gewichtig punt had geraadpleegd.

Daarom zat Andaja Ningrat, vorst van Pengging, in de keizerlijke staatsie-prauw, en werd hij met groote eere ontvangen, want de godspraak had bepaald, dat hij schoonzoon des keizers zou worden en mederegent van het groote rijk van Madjapahit.

Die intocht mocht dus wel eervol en feestelijk heeten. De regent van Toeban had op 's vorsten bevel zijne gewone residentie verlaten en was met zijne onderhoofden en talrijk gevolg naar Grissée getrokken om den grooten veldheer bij diens aankomst plechtstatig te begroeten. Een tal van Brahmaansche priesters woonde deze ontvangst bij en schonken aan deze gelegenheid een bijzonder karakter, terwijl eene belangstellende en nieuwsgierige volksmenigte was te samen geschoold, om getuige te zijn van deze belangrijke plechtigheid.

Ten slotte waren ook nog met een talrijk en schitterend gevolg van de hoofdstad afgekomen, raden [1]) Goegoer, de troonopvolger en zijn jongere broeder, raden Lemboe, om hun toekomstigen schoonbroeder te ontvangen en hem met zijne luisterrijke overwinningen geluk te wenschen.

Het was inderdaad een vroolijk schouwspel, dat Grissée opleverde. Die luisterrijke ontvangst van een beroemd legerhoofd omringd door een tal van hoofdlieden in sierlijken, ietwat bonten wapendos, dat schitteren van goud en diamanten aan klewang-gordels en kris-scheden, dat flikkeren der lanspunten in het felle zonlicht, dat wapperen der vaantjes welke de toppen van sommige pieken versierden, dat druk doorelkander woelen van ingezetenen, vreemde zeevaarders en pas gelande krijgslieden, die hier een oud bekende, dáár een broeder of aanverwant ontmoetten; dat vroolijk en overhaast verhalen van krijgsavonturen aan den eenen kant; die starende verwondering en blijde belangstelling aan de andere zijde — in één woord, het was een opwekkend, woelig tooneel waarop de tropische zon uit een strakken, onbewolkten hemel hare gloeiende stralen uitgoot, doch die met alle zweetdroppels welke zij te voorschijn riep, de acteurs van dit drama toch niet hinderde, want — het waren allen kinderen der keerkringslanden.

---

[1]) Jongelingen van vorstelijke afkomst voeren het praedicaat van r a d e n.

Eindelijk kwam er schifting in dien bonten volkshoop. De stoet, die Andaja Ningrat geleidde, trok in alle oostersche deftigheid af en begaf zich naar de regentswoning die Toebans stadhouder, Arja Tedja voor deze feestelijke ontvangst had doen inrichten, terwijl het overige deel des legers langzamerhand een kamp opsloeg onder het lommer van het geboomte, of de bamboesen loodsen betrok die voor dat doel waren opgetrokken.

Ettelijke uren na dit bedrijvig tooneel werkte een enkel vaartuig met behulp van de zeebries naar de reede op. Uit het noord-westen komende, lag het vrij scherp bij den wind, waardoor de flink uitwaaiende vlag duidelijk zichtbaar was, en het aankomende als een Arabiesch schip deed kennen. Het was een groote trankei en trok dus als handelsvaartuig weinig aandacht. Trouwens men was op de reede en aan het strand nog zoo onder den indruk van de aankomst der overwinnende vloot uit Bali, dat op eene alledaagsche gebeurtenis, zoo als het ten anker komen van een Arabier, niet veel werd gelet.

Dit was echter niet geheel en al het geval. Behalve de bedienden van den sjah-bandar [1]), die in hunne vlugge prauwen op de reede kruisten om te waken dat behoorlijk tol werd geheven ten behoeve van den vorst (en niet minder van den sjah-bandar zelven) had men op een

[1]) Havenmeester.

zeilreê liggend vaartuig de herkenningsvlag opgemerkt en onmiddellijk daarna insgelijks de kleuren geheschen. Daarna stak een prauw-tambangan, [1]) met eene zonnetent voorzien, van boord naar wal, ten einde de aankomst van een landgenoot te berichten.

De afgezonden boot was spoediger weer aan boord dan het opwerkend vaartuig op zijne ankerplaats, want de stroom liep tegen en de wind schraalde merkelijk.

Een deftig gekleed Arabier, omstreeks zestig jaren oud, gevolgd door een jongman van omgeveer vijfentwintig jaren, stapte uit de tambangan aan boord van het ter reede liggend vaartuig en werd met alle bewijzen van eerbied door twee landgenooten ontvangen, den gezagvoerder en zijn stuurman.

Het „assalam aleikoem!" [2]) der aankomenden werd met hartelijkheid door den gezagvoerder Seid Ali beantwoord, die de beide gasten met eene blijde uitdrukking op 't gelaat naar het naderend schip wees, zeggende: „de Alamat Toengoel [3]) spreekt duidelijk genoeg dat zij het zijn." „Allah zij geloofd!" riep de oude Arabier Seid Abdoel Rahman, „dat de trankei

[1]) Roeiboot.

[2]) Welkomstgroet der Arabieren: „vrede zij u!"

[3]) Vlaggemerk, wapen.

eindelijk aankomt. Meer dan twee maanden geleden ontving ik reeds de tijding van mijn geëerden vriend Sjech Hasmoro, dat zijn jongste schoonbroeder, raden Boerereh, benevens zijne beide zonen, raden Santri en raden Rahmat herwaarts zouden komen. Ik vreesde al voor ongelukken op zee."

„En ik heb hier al ruim eene week liggen wachten," merkte Seid Ali op; „begrijpt eens, gedurende acht dagen rijst, visch en drinkwater aan dertig schepelingen, dat maakt...."

„Al genoeg berekend, Seid Ali! Voor de goede zaak dienen wij iets over te hebben, en zal ten slotte die schade niet honderdvoudig vergoed worden?"

„Zeker, zeker!" haastte zich de schipper te antwoorden, „die schade...."

De jonge Arabier, Sjech Kalifa Hoesin genaamd viel hierop eenigszins ironiesch in: „zou niet door u genoemd zijn geworden, zoo Allah u tegenwind had toegezonden."

„Zeker, zeker!" hernam Seid Ali, „die schade zou dan...."

Het scheen dat de inhalige Seid niet meer aan 't woord kon komen, want stuurman Moestafa berichtte het ten anker komen van den landgenoot en tevens het naderen eener prauw, waarin een gezelschap, naar het scheen van aanzienlijke mannen, zat.

„Billâhi! [1]) dan zijn zij het!" riep de jeugdige Sjech Kalifa Hoesin in vervoering uit.

De oude Arabier zeide niets, doch schoof in stille aandacht de kralen van zijn dafti [2]) heen en weer.

Eindelijk waren de verwachte gasten aangekomen. Na de gebruikelijke Assalams en plichtplegingen, onontbeerlijk bij eene eerste ontmoeting, begaf zich het gezelschap naar het achterdek, waar onder eene zonnetent eenige zitkleedjes waren gespreid. Alleen Moestafa bleef achter, om een oog in 't zeil te houden, dat geen onbevoegden iets hooren zouden van het gesprek dat zeer belangrijk kon zijn.

„En nu zullen onze geëerde vrienden," sprak Seid Abdoel Rahman met een gebaar van hoffelijkheid en hartelijkheid, „ons wel iets van hunne bevindingen op reis willen mededeelen; het heilig doel hunner komst is ons trouwens reeds bekend, daarvoor zij Allah en den Profeet alle lof!"

„In korte woorden kunnen wij onze nieuwe vrienden en broeders voldoen," sprak raden Rahmat, die hoewel de jongste van het drietal, toch het eerst het woord met innemende vrijmoedigheid opvatte. Trouwens waren zijn jeugdige oom en zijn oudere broeder gewoon hem in de

---

[1]) Bij God!

[2]) Rozenkrans, bidsnoer.

meeste gevallen het woord te laten. Als bij intuitie erkenden zij in hem hun meerdere in geestesontwikkeling, oordeel en doorzicht en beminden zij hem daarenboven broederlijk.

Raden Rahmat verdiende dit ten volle zoowel wegens zijne uitmuntende geestesgaven als om zijn innemend karakter, dat vrij van alle zelfzucht was. De verstandige, onbevooroordeelde Sjech Hasmoro had daarom niet zonder reden aan zijn vriend Seid Abdoel Rahman geschreven: „Mijn zoon Rahmat, hoewel de jongste van het drietal „helpers in de groote bekeeringszaak, zij steeds de eerste: „hij zal groote dingen doen!"

De jongeling ving nu zijn verhaal aan: „Het eerste gedeelte van onze reis was zeer moeielijk. Gij weet, het kleine rijk mijns grootvaders lag naast het grootere Menang-Kabau en grensde met een smalle strook lands aan de groote zee van Herkend [1]). Het was een deel zelfs van genoemd land en mijn vader is een verre afstammeling van den Boeddhistischen koning Adityadharma. In ons rijk heerschte eigenlijk nog het Boeddhisme tijdens de komst van mijn vader, doch na verloop van tijd zoo verward en gemengd met de leer van Siva, dat beide stelsels als inééngesmolten schenen."

„Juist als hier op Java!" viel Sjech Kalifa hierop

[1]) Indische Oceaan.

in, „en dat maakt de heidenen niet sterker; overal twijfel, verdeeldheid, veronachtzaming van godsdienstplichten, zoodat men terecht kan zeggen, dat de Hindoe-leer, zooals zij thans op Java voorkomt, uitgediend heeft."

„Dat zij dan onmiddellijk met wortel en tak worde uitgeroeid!" viel raden Boerereh onstuimig in. „Bij den Profeet! wij zullen de ongeloovigen verdelgen, want dit is het doel onzer komst!"

De overige mannen keken eenigermate vreemd op bij dezen onverwachten uitval. Raden Santri's gelaat vertoonde een lichten zweem van misnoegen, doch Rahmat antwoordde bedaard: „Onze vader en leermeester heeft ons alleen aangeraden den Koran te prediken en ons tevens voorzichtigheid aanbevolen."

„En dat doe ik thans ook, zoowel op uitdrukkelijk verzoek van mijn geëerden vriend Hasmoro, als wegens mijne meerdere ondervinding," sprak Seid Abdoel Rahman met nadruk. „Weet, jonge man," vervolgde hij, zich tot Boerereh wendende, „dat ik bereids eenendertig jaar in dit land heb gearbeid aan de verspreiding der gezegende leer van onzen Profeet, en dat zulks steeds met zachtheid en overleg is geschied. Strijden zegt ge?.... als dat eenmaal zal moeten gebeuren, dan zullen wij wellicht allen reeds het paradijs bewonen."

De oude Arabier scheen hier in de toekomst te lezen;

slechts één der aanwezigen beleefde den val van het groote Hindoerijk van Madjapahit.

Op het hooren dezer woorden, bogen allen het hoofd ten teeken van berusting. De Arabier is sterk in de leer der prædestinatie; zijne spreuk is: „Het staat geschreven!"

Raden Rahmat vervolgde: „Onze reis was moeielijk, zeide ik, want de tocht ging over hooge bergen, door wildernissen en moerassen, waar meer wild gedierte dan menschen woonden. Zoo kwamen wij aan de bovenlanden van Palembang, nabij een vuurbrakenden berg Dempoh genaamd. Wij waren uitgeput van vermoeienis, onze levensmiddelen waren verteerd; wij hadden reeds twee volgelingen verloren. De een, onze eigenlijke gids, stortte in een ravijn; de ander bleef op eene onverklaarbare wijze achter. Wellicht is hij door een wild dier verscheurd geworden. Wij waren nu aan den voet des bergs; wij wisten dat deze moest omgetrokken worden om daarna eene groote rivier te kunnen afzakken en zoo de hoofdstad Palembang te bereiken, waar Arja Damar voor den vorst van Madjapahit het gezag voerde.... Maar hoe konden wij dit, zwak en hongerig als wij waren? Allah gaf echter uitkomst op ons gebed en wel op eene wijze die niemand had kunnen gissen."

„Ja," sprak raden Santri met blijde herinnering, „die hulp in de wildernis was zoo onverwacht, dat wij als

uit eenen mond de eerste verzen van den Fathah [1]) op juichtoon uitriepen:

„Lof zij God den meester des Heelals
„Den Goedetierene, den Barmhartige!"

„Billâhi!" [2]) riep Boerereh in vervoering, „de hand van Allah was hier zichtbaar."

„Verbeeld u," vervolgde Rahmat, zich tot de mannen wendende, die met gespannen aandacht luisterden, „eene kleine bende bergbewoners, tamelijk woest van uitzicht en goed gewapend, kwam eensklaps uit een hollen weg te voorschijn, trad op ons toe en vroeg op tamelijk barschen toon, vanwaar wij kwamen en wat het doel onzer reis was?" Raden Boerereh nam als oudste en minst lijdende onmiddellijk het woord, en dit kwam hier goed van pas. Hij stond met waardigheid op, trad op de bende toe en sprak: „Zoo gij eerlijke bergbewoners zijt, wijst ons dan den weg naar de stad Palembang; wij moeten van daar naar Madjapahit. Ik ben de schoonbroeder des keizers en zie in die jongelingen daar zijne neven!"

---

[1]) Naam van het eerste hoofdstuk van den Koran, eigenlijk el fatina geheeten, d. i. hoofdstuk dat het boek opent.

[2]) Inderdaad!

„Op het hooren dezer woorden stoven allen verschrikt achteruit, legden hunne wapenen terzijde en kwamen ons hun eerbied bewijzen. Het raadselachtige van deze plotselinge verandering in hun gedrag jegens ons werd spoedig opgelost, daar de aanvoerder ons in eerbiedige bewoordingen mededeelde, dat hij en zijne volgers tot den nabij wonenden stam der Pasemahers behoorden, welke eigenlijk van Madjapahit afkomstig zijn, doch zich hier als volkplanters hadden gevestigd en thans nog alle jaren hulde bewijzen aan hun vorst op Java, of aan diens stadhouder te Palembang. De bergbewoners deelden ons hierop rijkelijk van hun leeftocht mede, en nadat onze krachten hierdoor merkelijk waren gesterkt, voerde men ons als in triomf naar een nabijgelegen desa, aan de andere zijde van den berg, waar wij niet alleen gastvrijheid genoten en met eerbewijzen overladen werden, doch men ook overeen kwam, dat eenige hoofden ons met hun gevolg zouden vergezellen naar de hoofdstad Palembang, zooals ook geschied is.

„Arja Damar was den Pasemahers erkentelijk voor de bewezen hulp en bevestigde tevens de mededeelingen omtrent hunne Javaansche afkomst.

„Wij zijn eenigen tijd langer bij Arja Damar gebleven dan eerst ons plan was, altijd in de hoop van hem tot de openlijke erkenning van Allah en den Profeet te bewegen. Dit is echter niet geschied."

„God heeft een zegel op zijn hart en ooren gezet [1]); hij behoort niet tot het getal der geloovigen!" viel raden Boerereh hierop in.

„Zeg dat niet! Onze neef Arja Damar, is overtuigd dat de leer van den Profeet de ware is, gelijk ook eenige verlichte ingezetenen, doch zij kunnen nog niet voor hun geloof uitkomen, dewijl dit weer nieuwe onlusten zou verwekken; de Palembangers zijn lastige lieden, die moeielijk te besturen zijn. Dit hebben wij meer dan eens kunnen opmerken."

„'t Is waar," sprak raden Santri; „voorzichtigheid gebiedt, dat de regent van Palembang vooralsnog de gezegende leer van den Islam in zijn hart besloten houde, doch hij gelooft en kan naderhand een groote steun voor ons worden."

Rahmat vervolgde: „Arja Dammar heeft ons welwillendheid genoeg betoond; hij heeft ons zelfs uitgeleide gedaan tot aan den mond der groote rivier, welke op twintig uren afstands van zijne hoofdstad in zee valt, en bij het afscheidnemen fluisterde hij mij in 't oor: „hoewel ik zelf niet openlijk de leer van Mohammed kan omhelzen, beloof ik u toch mijn zoon Koesin en mijn pleegzoon Patah in die leer te zullen doen opvoeden."

„Bij den baard des Profeets!" riep Kalifa, „zulk een

[1]) Koran, Soera VI vs. 25.

bondgenoot doet meer af dan de verkeerde hulp van menig onberaden ijveraar! Voorzichtigheid, beleid en overleg moet vooreerst nog onze leus blijven."

Raden Boerereh was geraakt. Hij gevoelde dat dit gezegde hem gold en bromde: „Zijt gijlieden dan rechtgeloovigen? Staat er niet geschreven: „Spoort de geloovigen tot den strijd aan.""

„Jonge man!" sprak Seid Abdoel Rahman met ernst: „onthoud wèl dat hier niet te strijden valt, maar wel te prediken; als het tijd is om te strijden op den weg Gods [1]), kom dan; gij weet toch dat in dezelfde soera waaruit ge uw strijdlust put, ook geschreven staat: „indien de ongeloovigen u den vrede aanbieden, alsdan verbiedt God u hen aan te tasten, en ook dat nog in hetzelfde vers wat ons tot den djihad roept, tevens geboden wordt: „maar begaat geene onrechtvaardigheid door hen het eerst aan te vallen!" "

„Uw oom zal u en ons nog in ongelegenheid brengen," fluisterde Kalifa Rahmat in het oor.

„Wij zullen trachten er voor te waken en daarbij op Allah's barmhartigheid hopen [2]).

„Komt nu naar den wal, mijne broeders," sprak de oude Arabier, „weinig tijd hebben wij meer te ver-

[1]) Zegge de heilige oorlog. Koran II vs. 186.

[2]) Koran II vs. 215.

liezen, want ik dien nog heden uwe komst aan den stadhouder te berichten."

Men stapte kort daarop in de tambangan en gedurende den overtocht had Seid Abdoel Rahman gelegenheid zijne vrienden in korte woorden Andaja Ningrats aankomst aan het hoofd der zegevierende troepen uit Bali, mede te deelen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

ONTMOETING VAN PARTIJEN.

De woning van Toebans stadhouder Arja Tedja, te Grissée, hoewel wat grootschen bouw en inrichting betreft niet kunnende wedijveren met zijn dalam te Toeban, noch met het keizerlijk paleis van Madjapahit, was echter ruim en smaakvol genoeg om insgelijks vorstelijk te kunnen heeten. De talrijke gebouwen, binnenpleinen en tuinen, door een flinken ringmuur omgeven, deden genoegzaam zien dat hier van tijd tot tijd een machtig heer zetelde.

En Arja Tedja was een machtig heer, niet alleen als geboren Ksatria, maar ook door zijne positie als landvoogd over een belangrijk gewest, waarvan de hoofdplaats Toeban, even als Grissée, eene der grootste handelssteden was welke Java toen bezat. De handel, de onophoudelijke toevloed van vreemdelingen, vooral van Arabieren, hadden

vooral in laatst genoemde stad invloed uitgeoefend op stad, paleis en bewoners. Nergens was de werking van den Islam meer zichtbaar dan in het handeldrijvend Grissée. De tempel van Siva, die van Doerga, benevens de Boeddhistische pagode, waren tamelijk in verval; de offerdienst was er onbeduidend, terwijl de pas gebouwde Moskée der Mohammedanen druk werd bezocht. De Hindoe priesters genoten er niet meer die eerbiedige onderscheiding noch dat onbegrensd geloof aan hunne orakels als voorheen, en de minder bekrompen doch tevens meer lichtvaardige Boeddha-dienaren spotten soms met hun eigen geloof. Hadden een tal van hier gevestigde Arabieren hunne openlijk erkende bidvertrekken, verscheidene Javanen van geboorte bezaten ze ook, hoewel nog slechts in 't geheim.

Het paleis, hoewel net en ruim gebouwd en doelmatig voor het klimaat ingericht, was echter niet meer overladen met lof- en beeldwerk; de Ganesa's en Doerga-beelden waren allengs verdwenen, zonder dat iemand scheen te weten hoe. Het overgroot getal Brahmanen of Boeddhapriesters, vaak in de paleizen der vorsten te ontmoeten, was insgelijks tot één poerahita ingekrompen, en de huiskapel voor dagelijksche offeranden was nog wel aanwezig, — maar men zeide toch, dat in Arja Tedja's dalam nog een ander bidvertrek was, waar nu en dan door een paar Arabische kooplieden zeer vreemde dingen uit zeker boek werden voorgelezen. In 't kort, onze stadhouder

had nog niet openlijk gebroken met den ouden godsdienst des lands, doch Mahadewa's toorn kon hem niet meer deeren en Adi-Boeddha was in zijne oogen een leugengeest [1]).

Zoo was de toestand van Grissée en zijne inwoners, van het paleis en zijn bezitter bij het landen van Andaja Ningrat.

Beide mannen waren elkander in stand en rang gelijk. Andaja behoorde ook tot de vorsten-kaste der Ksatria's en, was Arja Tedja stadhouder van een bloeiend en handeldrijvend gewest, de ander gebood als vorst over het land van Pengging, uiterst gewichtig wegens zijne ligging in Midden-Java tusschen de mededingende rijken van Padjadjaran en Madjapahit. Bezorgde de eerste aan keizer Angka Widjaja rijke bronnen van inkomsten, Andaja Ningrat verschafte hem overwinning en roem, zoodat diens naam gehuldigd werd, zoowel in de Chineesche zee als onder de woeste Cerammers in den Molukschen archipel. Maar Andaja's invloed was op dit oogenblik wel het grootst. Het kon ook niet anders of zijn naam als overwinnaar was in aller mond. Ook was de keizer, hoe naijverig op het voortdurend en schitterend krijgsgeluk van zijn stadhouder, toch door de godsspraak genoodzaakt geworden Penggings vorst als zijn aanstaanden schoonzoon te erkennen en hem naast zich als mede-regent te dulden.

---

[1]) Mahadewa: opperste God. Bijnaam van Siva. Adiboeddha: hoogste wezen der Boeddhisten.

Die godsspraak mocht in den geest des tijds en in overeenstemming met de belangen van het groote doch reeds ietwat wankelend rijk ingeroepen zijn, — Andaja Ningrat had die beslissing tevens te danken aan zijne partij, want hij was streng Sivaït en zou derhalve weldra als hoofd van het behoud optreden, om met de hem eigen geestkracht al die afdwalingen, al die verzwakkende invloeden van het liberalisme te onderdrukken. Hij zou eenheid brengen in het bestuur, maar dan diende de oude godsdienstvorm met hand en tand — des noods met bloedige offers — te worden gehandhaafd. — Zonder eenheid toch in de godsvereering, geene sterkte in het staatsbestuur; zonder stipte nakoming der officiëele godsdienstvormen, geen geluk voor het land!

Dit was toen en nog lang daarna eene waarheid, — zoo lang kerk en staat één waren.

Toebans stadhouder had eene andere macht daar tegenover te stellen. Het algemeen ontwakend besef van de ongenoegzaamheid en onmacht der oude landsgoden; het meer en meer veldwinnen der overtuiging, dat priestermanoeuvres geene godsspraken waren, en — wat het meeste zegt: — het belemmerende en stuitende, dat het eigenlijk publiek in die scherpe afscheiding van standen begon te gevoelen — die pas ontwaakte doch reeds heerschende geest, was de bondgenoot van Arja Tedja.

Om hier echter niet eene eenzijdige voorstelling van Java's toenmaligen maatschappelijken en intellectueelen toe-

stand te geven, moet bepaald worden vermeld, dat die zucht naar maatschappelijke en godsdienstige veranderingen niet zoo volstrekt algemeen was. Alleen kon dit gezegd worden van de bewoners der strandplaatsen en vooral der groote handelssteden, waar de omgang met zoovele vreemdelingen ruimere opvattingen had doen ontstaan en waar vooral de invloed der Mohammedaansche propaganda had gewerkt. Ook het Boeddhistiesch element helde naar de nieuwe richting over; hoe verbasterd ook op Java, had het niettemin eene meer hooge en geestelijke opvatting van het wezen der godheid dan het Sivaïsme met zijne bloedige offers en grove godenleer. Het eerste was een godsdienst van conversie; het laatste van uitsluiting. Geen wonder dan dat de Boeddhisten onverschillig als zij waren voor de nog heerschende doch afgesleten godsdienstvormen, dichter bij het Mohammedanisme stonden dan de meer orthodoxe Sivavereerders, vooral ook omdat door hen het kastenstelsel niet werd erkend. Voegt men nu nog hierbij het onvermijdelijk verschijnsel van vroegere en latere tijden, dat bij omwentelingen op godsdienstig terrein politiek eigenbelang zich weldra in de zaak mengt, en dat op Java geen uitzondering op dezen regel plaats vond, dan heeft men een kort begrip van de beteekenis en de sterkte der zoogenaamde veranderingspartij. Want menig stadhouder, die een groot gebied bestuurde in naam van Madjapahits oppervorst, was die partij toegedaan, omdat

hij het veel aangenamer vond als zelfstandig gebieder op te treden dan als vasal te blijven voortdienen.

Geheel anders was daarentegen de verhouding in het binnenland. De daar wonende landbouwers, de eigenlijke kern der bevolking, waren tot dusverre buiten aanraking met vreemde invloeden gebleven. Men leefde daar kalm voort onder het oude godsdienststelsel. Niet alleen koesterde men groot vertrouwen in de wondermacht der steenen godenbeelden en grooten eerbied voor priester en kluizenaar, maar zelfs rotsen, steenen en planten van bijzonderen vorm werden vereerd; de prachtige waringinboom [1]) was een heiligdom; de bergen droegen de namen der goden die er woonden, of groote dingen hadden gedaan, en de vorsten stamden alle af van bovennatuurlijke helden.

Gehechtheid aan de voorvaderlijke leer en aan de landsvorsten was dus een karaktertrek, die diep in het bestaan van den landbouwer en bergbewoner was ingeweven, en niets dan overmachtig geweld zou hem, en dan nog slechts ten deele, kunnen losrukken van zijn kinderlijk doch innig geloof. De geschiedenis is dáár om zulks te staven. De Javaansche binnenlander, met geweld genoopt tot den Islam overtegaan, hecht thans nog aan de wezens die zijne bosschen en bergen bewonen, aan de steenen godheden

[1]) Ficus indica.

die de natuur hem schonk, of de Brahmanen hem vroeger hadden aangeprezen. Hij neemt alleen enkele uiterlijke vormen van den Islam in acht, en offert overigens geloovig op een vervallen altaar van Siva, of doet, vol vertrouwen, geloften aan een verminkt Doergabeeld.

De ontvangst van den zegevierenden veldheer in het paleis van Arja Tedja was luisterrijk. Hij werd ingehaald onder het bespelen van muziekinstrumenten; eenige jonge maagden strooiden welriekende bloemen op het pad van den oorlogsheld, terwijl andere hem met een sierlijk uitgevoerden serimpidans [1]) ontvingen en Toebans stadhouder persoonlijk hem aan de trappen van de probojoso [2]) tegemoet kwam, om hem naar de eereplaats te geleiden. Talrijke bevelhebbers van naam en rang volgden, en onder deze ook eenige voorname Balineezen, als gijzelaars, alsmede enkele vorsten van Celebes en Ternate, die mede waren gekomen om den grooten gebieder van Madjapahit hunne hulde te bewijzen.

Dit gaf vroolijke drukte in den dalam, want werden de aanzienlijke gasten in de groote galerij feestelijk ontvangen, de mindere volgelingen der beide hoofden maakten het grootste getal uit en vormden de levendigste

[1]) Serimpi, vorstelijke danseres.

[2]) Galerij, waar bij openbare gelegenheden de gasten in staatsie worden ontvangen.

groepen. Onder hen toch was geene etiquette; de hartelijke belangstelling waarmede men de lotgevallen van een oud-kameraad aanhoorde en de gretigheid waarmede men van de andere zijde de aangeboden ververschingen, kweekwee [1]), vruchten of limonade aannam, waren beter gemeend onder de mindere klassen, dan de bloemrijke en uitgezochte bewoordingen, waarop men elkander daarboven, in die ruime opene zaal, onthaalde.

Men verbeelde zich echter niet dat er uiterlijk iets gedwongens bestond tusschen Andaja Ningrat en Arja Tedja, of dat zelfs het geringste in houding of blik te lezen was wat naar wantrouwen of verwijdering zweemde. In geenen deele! Men wist met de grootste hoffelijkheid van den éénen kant belangstelling bij de mededeeling der belangrijke krijgsbedrijven, en vreugde over den eindelijken zegepraal te betoonen, terwijl van de andere zijde dat alles als goede munt scheen aangenomen te worden, onder betuiging van groote tevredenheid over zulk eene ontvangst. Dit was echter voor beide mannen en hunne onmiddellijke omgeving niet moeielijk. In het westen moge zoo iets als eene hooge diplomatieke kunst worden aangemerkt; in het oosten was en is dit nog eene gewone gaaf van elk persoon van zekeren rang. Men leest niet licht op het gelaat van den Javaan wat in zijn binnenste omgaat; men hoort uit zijn

[1]) Javaansch gebak.

mond geene overhaaste woorden; alles is voor de gelegenheid wel gekozen, hoffelijk, beleefd, kalm en bezadigd.

„Mijn oudere broeder heeft alzoo weder veel luister toegevoegd aan den naam van onzen opperheer en ook zijn eigen roem als groot veldoverste is er door gestegen!" sprak Arja met innemende hoffelijkheid tot zijn gast.

„Batoro Goeroe [1]) heeft ons inderdaad weder de overwinning bezorgd," antwoordde de aangesprokene, „doch ditmaal mocht ik mij nog veiliger achten dan toen ik den veldtocht naar Palembang deed. Hiang Pramesti [2]) had overwinning beloofd, na mijne laatste boetedoening op den Lawoe."

De eerste spreker boog en zeide: „Ongetwijfeld moet alle hulp van boven komen en de beschikkingen van dáár zijn onveranderlijk!"

„De wil der goden blijkt meer en meer ten gunste van mijn aanstaanden schoonbroeder," viel raden Goegoer hierop in, „ten bewijze dat hij inderdaad hun vriend is en dat de ware Siva-vereerders meer zegen ontvangen dan de lichtvaardigen die de goden verachten."

Arja Tedjo antwoordde: „Ik erken dat godsdienst onontbeerlijk is voor den mensch om waarlijk gelukkig te wezen, en ik geloof ook zeker dat volkeren die ongeloovig zijn, eenmaal zullen worden verdelgd."

[1]) Bijnaam van Siva, goddelijke leeraar.

[2]) Idem. Beschikker des noodlots.

Op dit oogenblik naderde een mantri [1]), boog eerbiedig tot driemalen toe voor den stadhouder en kwam berichten, dat het hoofd der Arabieren, Seid Abdoel Rahman, verzocht te mogen worden toegelaten, dewijl hij belangrijke berichten had mede te deelen.

De gastheer bevond zich in geen geringe verlegenheid. Moest hij zijn vriend en leermeester wegzenden, of hem nu juist in het bijzijn van de grootste tegenstanders van den Islam ontvangen? Wist de anders zoo goed ingelichte Seid dan niets van de aankomst van Andaja Ningrat en het tegenwoordigzijn der meest ijverige aanhangers van Siva? Zoo ja, dan moest de boodschap wel gewichtig zijn; want het ontbrak den ouden Arabier aan voorzichtigheid noch aan doorzicht.

Na een oogenblik van beraad wendde Arja Tedja zich tot zijn hoogen gast, zeggende: „Ongetwijfeld heeft mijn oudere broeder insgelijks de boodschap des mantri's gehoord; verlangt hij dat ik den Arabier afzonderlijk ontvange, of zullen wij hem hier doen verschijnen?"

Een lichte trek van ontevredenheid overtoog Andaja's gelaat. Met die ontmoeting scheen hij in 't geheel niet gediend en antwoordde dan ook: „Mijn broeder weet dat ik ongaarne in aanraking kom met vreemdelingen, die Batoro Goeroe niet eeren en zelfs door hunne nieuwe vindingen het volk van den ouden godsdienst aftrekken. Bij

[1]) Hoofd van minderen rang.

den baard van Mahadewa, ik zou hen liefst allen verjagen!"

Arja Tedja maakte zich gereed om zijne plaats voor een oogenblik te verlaten, doch de opwelling van 's krijgsmans drift week evenwel spoedig voor meer beredeneerde weetgierigheid. Was het toch niet beter dat hij eens iets zag en hoorde van een der hoofden dier geslepen vreemdelingen? Uit de aangekondigde mededeeling en tevens uit de verhouding tusschen den Seid en Toebans regent, kon hij wellicht iets nuttigs leeren voor de zaak zijner partij.

De vorst van Pengging hield daarom Arja Tedja met eene soort van hartelijkheid tegen, zeggende: „Maar wij willen onzen broeder geene moeite veroorzaken, noch zijn bijzijn missen na zoo lange afwezigheid. Hij gelieve den zendeling dus hier te ontvangen."

De regent knikte toestemmend, ging weer zitten en gebood den mantri den Arabier in tegenwoordigheid der gasten te brengen.

De verwachting was niet weinig gespannen bij hen, die in de nabijheid der beide hoofdacteurs gezeten, de boodschap van den mantri en het daarop volgend gesprek hadden gehoord. De troonopvolger en diens hovelingen waren niet minder dan Andaja zelf tegen den Arabier ingenomen, die zooveel invloed in Grissée en zelfs in het Toebansche had uitgeoefend. Tedja's volgelingen daarentegen, meer gemeenzaam en meest allen bevriend met Abdoel Rahman, waren benieuwd te vernemen wat hem thans herwaarts voerde.

De Arabier werd binnengeleid. — Een oplettende toeschouwer had den verschillenden indruk kunnen waarnemen, welken de verschijning van deze belangwekkende gestalte op de verzamelde Javaansche grooten maakte.

Raden Goegoer, de aanwezige Brahmanen en de overige orthodoxgezinden beschouwden den binnentredende met die wantrouwende belangstelling, welke een gevreesd tegenstander steeds inboezemt. Uit de blikken der overigen sprak bloote nieuwsgierigheid, of ook wel iets van dien stillen eerbied, welke iemand van hoog zedelijk of intellectueel karakter ten deel valt.

Beide hoofden alleen behielden een kalm en onbewegelijk gelaat, terwijl slechts één, — een jong legerhoofd van Andaja Ningrat, — het waagde tegen zijn buurman te fluisteren: „Wat een deftig en eerbiedwaardig man is die Arabier! vindt gij niet raden Lemboe?"

„Ook ik vind zulks, Goesti Kromo; zijn baard gelijkt wel wat op dien van den Mahadewa in den tempel te Madjapahit, ofschoon men zegt dat die Arabieren gevaarlijke lieden zijn."

Seid Abdoel Rahman verrichtte de plichtplegingen, toen en grootendeels nog aan de hoven van koningen en vorsten gebruikelijk, doch niet met dat kruipend en slaafsch gebaar, waarmede de Javaan zich voor den vorst nederwerpt. Zijne herhaalde buigingen waren, hoezeer diep, welberekend en deftig. Hoewel reeds ruim zestig

jaren tellende was zijne gestalte ongebogen. Zijne kleine doch heldere oogen, scherp geteekende en gebronsde gelaatstrekken, dunne, opeengedrukte lippen, omschaduwd door een langen grijzen doch net onderhouden baard, gaven verstand en koele vastberadenheid te kennen. Zijne kleeding bestond in een broek van donker gestreepte Indische zijde, een geel zijden vest, geborduurd met zwart en roodzijden figuren en voorzien van diamanten knoopen, terwijl zijn lang overkleed, djoebat genaamd, van fijne, donkerbruine stof was vervaardigd, veel overeenkomst hebbende met het tegenwoordige thibet. De groene tulband, eene echt Perzische sjaal, benevens de door hem gevoerde titel van „Seid" toonden aan, dat hij een afstammeling was van den Profeet.

Toen de Arabier op behoorlijken afstand genaderd was en de vorst hem met stilzwijgend doch welwillend gebaar vergunning tot spreken had gegeven, klonk diens heldere en krachtige stem: „Assalam aleikoem!" Dit zeggende breidde hij de beide handen naar de aanwezigen uit en vervolgde toen:

„Het zij mij geoorloofd den goedetieren heer en gebieder van Toeban in allen eerbied mede te deelen, dat met een mijner schepen alhier uit het rijk van Tjampa zijn aangekomen de jongste broeder en twee neven der doorluchtige en hoog vereerde ratoe [1]) Dorowatie, de radens Borereh, Santri en Rahmat!"

[1]) Ratoe: praedicaat den eerste gemalin des keizers. Soms voeren vorsten dien titel ook wel.

Wat men ook verwacht had, deze mededeeling althans niet. Verbazing stond op ieders gelaat te lezen, en in den anders zoo deftigen hofkring vernam men enkele gesmoorde uitdrukkingen van verwondering, gevolgd door een kort gemompel. Alleen de jeugdige, openhartige raden Lemboe, uitte meer ongedwongen zijne vreugde over de aanstaande ontmoeting met een oom en twee neven.

Een oude poerohita [1]), met name Poespadanda boog zich voorover tusschen raden Goegoer en den vorst van Pengging in en fluisterde: „de drie namen uwer aanverwanten klinken wel eenigszins verdacht, en toevallig is de boodschapper een volger van den Islam!"

De Brahmaan had genoeg gezegd. Het wantrouwen tegen de drie jongelingen was reeds voor goed gevestigd bij de voornaamste hoofden der priesterpartij. Arja Tedja had echter geen de minste verbazing getoond. Hij toch was reeds sedert eenigen tijd bekend met de verwachte komst der jeugdige verwanten der keizerin, doch had die wetenschap voor zich gehouden.

Spoedig werden de noodige bevelen gegeven tot hunne behoorlijke ontvangst, en, kort daarop, ontwaardden de aanwezigen niet zonder verbazing drie jongelingen in zuiver Arabiesch kostuum binnengeleid door Seid Abdoel Rahman!

[1]) Hofpriester.

DERDE HOOFDSTUK.

VERDERE KENNISMAKING.

Eenige dagen na de hierboven beschreven aankomst, zag men uit den dalam te Grissée een aanzienlijken stoet ruiters en voetknechten trekken, gevolgd door een groot aantal pakpaarden en lastdragers, in latere tijden meer bekend onder den naam van koelies.

Die bende bestond uit een deel der legermacht van Andaja Ningrat, onder aanvoering van het jeugdig legerhoofd Goesti Kromo; uit de radens Goegoer, Lemboe, Borereh, Santri en Rahmat, allen met hun gevolg, benevens Arja Tedja, die zijne gasten naar Madjapahit zou vergezellen. Ook de Arabieren, Seid Abdoel Rahman en Sech Kalifa Hoesin, maakten den tocht mede, op uitdrukkelijk verzoek van de Sumatraansche prinsen, die gaarne gedurende de reis nog omtrent een en ander door

hunne nieuwe vrienden, of beter gezegd door hunne medearbeiders aan het groote werk wenschten ingelicht te worden.

Eindelijk zag men nog uit den dalam eenige voorwerpen te voorschijn brengen waarop het oog van den westerling ongetwijfeld met nieuwsgierigheid zou zijn gevallen. Het waren een soort van kasten of korven, voor een deel van fijn vlechtwerk vervaardigd, geplaatst op een vierhoekig onderstel en gedragen door vier personen. Het waren tandoes of draagstoelen, bestemd voor de vrouwen welke de reis mede maakten. Deze tandoes waren en zijn nog ingericht op eene wijze dat men daar binnen een vrij goed gezicht naar buiten heeft, ofschoon het omgekeerde niet plaats kan hebben. In een dezer draagzetels bevond zich dewi Ratih, dochter van Arja Tedja, eene pas ontloken bloem van ruim vijftien jaren. Dewi Ratih was een schoon fijn gevormd wezen, op wier gelaat een waas van nadenken lag verspreid, iets waardoor zij zeer afstak bij de overige jonge vrouwen van haar leeftijd in hare omgeving, doch waardoor hare aantrekkelijkheden nog meer verhoogd werden. Het was voor het eerst dat de jeugdige schoone hare geboorteplaats Toeban had verlaten, om haar vader op zulk een verren tocht te vergezellen. Dit geschiedde niet alleen dewijl zij de oogappel haars vaders was, doch zij maakte thans de reis naar Grissée en de vorstelijke residentie mede op uitnoodiging der keizerin Dorowati.

Er was sprake van eene verbintenis tusschen de kei-

zerlijke familie en Toebans stadhouder, en wel door de vereeniging van raden Lemboe met dewi Ratih. De vader wist niet of hij er verheugd over moest zijn of niet. Was het soms om hem voor de partij te winnen die hij sedert lang inwendig verfoeide? Hij zou alles aan de toekomst overlaten, want had Seid Abdoel Rahman hem niet geleerd, dat wat in het boek des Noodlots geschreven staat eeuwig onveranderd blijft? En de jeugdige dewi Ratih? Wie door het vlechtwerk van rottan [1]) had kunnen zien, zou hebben ontwaard dat een glans van stille tevredenheid over 's meisjes gelaat lag verspreid. Gewoon den wil haars vaders steeds met die zachte, innemende lijdzaamheid te volgen en te eerbiedigen, welke in het oosten de verhouding van kinderen, en vooral van dochters, jegens de ouders zoo karakteristiek doet uitkomen, waren ditmaal de wenschen van Arja Tedja haar dubbel aangenaam. Immers zou zij haar vader naar de hoofdstad Madjapahit vergezellen en er naderhand wellicht aan de vorstelijke familie worden verbonden; doch er scheen nog een tweede bron van stille vreugde te zijn die op dat oogenblik misschien wel het krachtigst werkte en alle overige beschouwingen op den achtergrond schoof. Zij had namelijk de vertrouwelijke mededeeling van den ouden Arabier gehoord, dat de keizerin niet zoo geheel afkeerig was

[1]) Bindrotting.

van de nieuwe leer; zij zou dus niet zoo eenzaam staan aan dat heidensche hof en mogelijk zou de jeugdige en zeer goedhartige raden Lemboe ook wel te bewegen zijn de afgoden te verlaten, terwijl dan toch die verbintenis, ook in de oogen van Toehan Allah [1]), vrij wat behaaglijker zou zijn.

Waren er bovendien niet drie pandita's [2]) uit Sumatra gekomen om den Koran te verkondigen? Deze zouden de bondgenooten zijn, waardoor zij sterk zou wezen in hare pogingen om Dorowati tot den grooten Profeet en diens leer te brengen! Want waren die ijverige jongelingen niet de broeder en de neven der keizerin zelve? Stellig had Toehan Allah dit zoo beschikt, om de afgoden uit het paleis te verdrijven; anders toch zouden geen radens als pandita gaan zwerven.

Het meest van die drie leeraars had echter raden Rahmat haar geboeid door zijne innemende zachtheid en groote kennis der heilige boeken; maar daarenboven was hij zulk een schoon jongeling en .... van zulk een pandita leert men gaarne.

Maar wij zullen de schoone ongestoord in haar tandoe laten mijmeren en ons eenige oogenblikken met het overige reisgezelschap bezighouden.

De weg liep voor een deel langs het strand. Dit was wel iets verder dan de weg door het gebergte, doch niet zoo moeielijk. Ook kon men in de talrijke dorpen en steden

[1]) God. [2]) Pandita-Leeraar.

langs de kust betere pleisterplaatsen vinden dan in het boschrijk bergland. Uit verschillende groepen gevormd, trok de lange stoet langs het vlakke strand. Hier zag men de hoofdpersonen naast elkander rijden, omgeven door hunne volgelingen, dáár ontwaarde men raden Lemboe in gezelschap van zijne jeugdige betrekkingen. De jongeling, open van karakter en dus zeer vatbaar voor indrukken, gevoelde zich onmiddelijk door zijne Sumatraansche verwanten aangetrokken en vooral door raden Rahmat. Ook deze was wederkeerig ingenomen met zijn jongen neef en ontwaardde al ras hoe diens ontvankelijk gemoed een schoone akker was, waarop het zaad van den Islam welig zou kunnen tieren.

Het kon dan ook niet anders, of tusschen beide jeugdige mannen werd al spoedig eene vriendschap gesloten, die lang van duur en krachtig van invloed zou worden op de uitbreiding van Mohammeds leer op Java.

De Arabieren waren met hun gevolg in den beginne eenigszins in de achterhoede gebleven. Zij schenen voor-eerst niet geneigd zich bij den hoofdtroep te voegen. Men wilde zich niet te veel op den voorgrond zetten, en daartoe was het ook nog lang geen tijd. Wèl hadden in West-Java Sjech Ibnoe Moelana en zijn zoon Hasan Oedin vele aanhangers gevonden en had het zaad in Oost-Java uitgestrooid door Moelana-Ibrahim, Magfoer, Sideh-Mohammed en anderen reeds rijke vruchten gedragen; wèl had eindelijk Seid Abdoel Rahman en zijne helpers tot nu

toe met goeden uitslag het bekeeringswerk vervolgd, maar met dat al waren zij toch betrekkelijk slechts vreemdelingen op Java. Het Hindoeïsme was nog te diep ingeworteld, en de priesterpartij aan het hof te Madjapahit te sterk, om haar een geduchten slag te kunnen toebrengen. Prediken bleef dus hoofdzaak. Ondermijnen aan den eenen kant en bondgenooten in de hoofden zoeken aan de andere zijde, waren de hoofdmiddelen om, stap voor stap, veld te winnen. Kon men deze voorzichtige handelwijze volhouden, kon men door langdurig beleid, vasthoudend en stelselmatig streven het daarheen leiden, dat de thans van Madjapahit afhankelijke hoofden om des geloofswille hun leenheer alle gehoorzaamheid ontzeiden, dan zou het ook gedaan zijn met de leer van Brahma en Boeddha. Dan zou de Halve Maan van Mekka roemrijk verrijzen boven de puinhoopen van Siva's tempelen en Boeddha's pagoden!

Men ziet hieruit dat het bekeeringswerk der Arabieren niet uitging van enkele op zichzelve staande vroomen en godsdienstijveraars, maar dat het stelselmatig gedreven werd door eene propaganda, terwijl de geschiedenis leert, dat hare pogingen met goeden uitslag zijn beloond geworden, maar ten koste van Java's ontwikkeling!

De middagzon begon al meer en meer te dalen, toen het aanzienlijk reisgezelschap halt hield in een bekoorlijk gelegen en ruim gebouwde desa, waar alles reeds vooraf was gereedgemaakt om de hooge gasten te ontvangen. Woningen

waren ingeruimd en eenige pendopo's [1]) opgeslagen; gevogelte, vruchten en rijst, in één woord, alles was door de goedaardige bevolking ten behoeve der reizigers aangebracht.

Op Java reizen — zooals bij velen bekend zal zijn — de hoofden steeds ten koste van de bevolking, en dit wordt des te drukkender naarmate die tochten menigvuldig plaats grijpen. In die dagen was het reizen evenwel zoo druk niet.

Het vallen van den avond vond onze Arabieren te samen gezeten met de drie Sumatranen. Men had de noodige reiniging en het avondgebed gezamenlijk verricht en de vijf mannen zaten in stille gedachten naar de prachtig ondergaande zon te turen.

„Voor zooveel ik er van gezien heb," sprak raden Santri eindelijk, „is Java een schoon land; doch Sumatra is trotscher."

„Wij hebben hier ook onze prachttooneelen," zeide Sjech Kalifa Hoesin. „Ik, voor mij, heb die hier en daar op mijne tochten gezien, zooals in het tegenwoordige Padjadjaran, in Kedoe en in het Ardjoenogebergte."

„Ik geloof ook dat Java een schoon en goed land is," sprak raden Rahmat; „wat mij echter hier het meeste bevalt, is de zachte aard der bevolking; dit kan ook van gunstigen invloed zijn op hare bekeering."

Seid Abdoel Rahman glimlachte en zeide: „Vriend Rahmat heeft in de ware richting gezien, hem treft niet al-

[1]) Opene loodsen.

leen de bloote natuur, doch vóór en boven alles ziet hij de landsbewoners. Ik zie hem reeds met den Koran in de hand, groote dingen doen."

„Wij zijn er allen van overtuigd," viel raden Boerereh hierop in: „insjah Allah [1]); wij hopen hem met kracht in zijn werk te ondersteunen."

„Mijn moeders broeder spreekt wèl," hernam raden Rahmat, „volgen wij slechts de lessen van onzen geëerden vader en leermeester, dan zullen wij als Chathib [1]) hier veel nuts kunnen stichten."

„Billàhi," hernam raden Santri; „doch ik geloof dat wij zelven eerst nog veel moeten leeren, vóór wij dat met goed gevolg kunnen doen. Wij weten niets van dit eiland, en de weinige dagen die wij bij te Grissée door brachten, hebben mij doen zien dat er nog al partijschap aan het hof moet heerschen."

„Ge hebt goed gezien," sprak Sjech Kalifa Hoesin; „gijlieden zult wel doen met den toestand van zaken eerst grondig na te gaan eer iets ondernomen wordt."

Seid Abdoel Rahman nam nu het woord en zeide: „Het is mijnen vrienden bekend dat ik ruim eenendertig jaren in deze streken heb geleefd en gearbeid. Zonder mij nu veel op omal tsaleh [2]) te willen beroemen, heb ik toch, onder het handeldrijven, menig Javaan tot den

[1]) Zoo het Gode behaagt. [2]) Prediker. [3]) Goede werken.

sjahadat [1]) gebracht. Daardoor heb ik ondervinding en tevens vrienden opgedaan. Beiden mogen onzen nieuwen broeders van dienst zijn."

„O, gaarne willen wij van uwe kennis gebruik maken," sprak raden Rahmat, „en daar wij een schoonen avondstond hebben en hier tevens ongestoord zitten, zullen wij aanhooren wat onze geëerde vriend Seid ons wil mededeelen.

De oude Arabier knikte toestemmend en begon:

„Het rijk van Madjapahit zou een zeer machtige staat zijn, indien het niet inwendig werd aangetast door partijschap en verdeeldheid; het is hier duidelijk de hand van Allah, die deze ongeloovigen met blindheid slaat om hen daardoor geheel en al ten val te brengen. De Brahmanen zijn de meest godsdienstigen en juist daarom de grootste afgodendienaars, terwijl de volgers van Boeddha, wier leer minder met eigenlijke afgoderij besmet is, daarentegen bijna alle geloof in hunne godsdienst hebben verloren en daardoor ook vrij wat losser en ontuchtiger van zeden zijn geworden. Door die mindere gehechtheid aan hun geloof, zijn de Boeddhisten dan ook gemakkelijker tot den Islam te bekeeren dan de meer strenge Sivaïten. De keizer staat tusschen die partijen in, of liever, hij is meer Boeddhistiesch-gezind; onder ons gezegd, geloof ik

[1]) Geloofsbelijdenis.

dat dit meer uit neiging voortspruit dan uit staatkundige of godsdienstige overtuiging, want hij houdt van zijne vermaken, en hem bevallen dus de losse zeden en de onverschillige denkbeelden, welke bijna alle aanhangers van Boeddha gemeen hebben. Voor de duurzaamheid van 's keizers gezag ware het oneindig verstandiger de Brahmanen aan te hangen, want die schragen het rijk, wel wetende dat met den val van Madjapahit hunne macht grootendeels vernietigd zal zijn. Maar in elk geval staan zij zoo zwak niet als de Boeddhavereerders, want, mocht eenmaal de gezegende leer van onzen Profeet op Java zegevieren, dan ben ik verzekerd dat de laatstgenoemden ons bijna allen zullen toevallen. Doch de Brahmanen zijn vooral sterk in de binnenlanden, waar hunne verfoeilijke afgoderij diep ingeworteld is."

„Daar kan ik van medespreken," viel Kalifa in. „Onlangs nog heb ik op mijne reis naar het dorp Soengkoe, aan den voet van den vuurberg Lawoe, den afschuwelijksten eeredienst in een nieuw gebouwden tempel zien verrichten." Hier boog spreker zich naar het midden van den kring, als schaamde hij zich het woord overluid te uiten; de overige mannen bogen zich als bij intuitie voorover en vernamen het half fluisterend uitgesproken woord: „de Lingamvereering."

„Verfoeilijk!" riepen raden Santri en Rahmat als uit één mond.

„Allah zal hen verdelgen!" riep raden Boerereh in vervoering. „Zij zullen weggevaagd worden van den aardbodem!"

„Dat zullen zij!" sprak de oude Arabier hierop met ernstige stem; doch hoe kan het anders, wanneer de grondslag der leer reeds zoo onhoudbaar dwaas en goddeloos is?"

Er heerschte eene poos stilzwijgen, zooals wel meer gebeurt in een kring waar men nog versch onder den indruk is van eene belangrijke mededeeling.

Eindelijk liet Seid Abdoel Rahman zich verder hooren: „Ik sprak zoo even van het onzinnige stelsel waarop de Brahmaansche leer steunt. Hebben mijne nieuwe vrienden die afgodenleer in haar geheel nagegaan?"

„Hoe zouden wij dat!" antwoordde Boerereh. „Sjech Hasmoro was er tegen, als verontreinigende de gedachten van den Moslim."

„Dit is zoo," beaamden Santri en Rahmat. „Onze geëerde vader meende dat wij betere studiën konden maken."

„In zekeren zin had Sjech Hasmoro gelijk," sprak Kalifa, „doch hoe kan men zijne vijanden met goed gevolg bestrijden als men hunne zwakke zijde niet kent?

„Op Sumatra was het ook niet noodig; daar had noch de leer van Brahma noch die van Sjahamboe [1]) zulk eene hoogte bereikt als hier op Java; daarbij was de verbastering of achteruitgang in wetenschap zóó groot, dat

[1]) Boeddha.

niet veel meer dan eene soort van grove natuurgodsdienst was overgebleven. Er bestonden eenige kinderachtige, onsamenhangende verhalen van boschgeesten en wondervogels onder het volk en dat was hun geheele godenleer. De verkondiging van den Islam vond daar dus gemakkelijker ingang, te meer daar uw grootvader, de koning van Tjampa, zelf een goed voorbeeld gaf.

„Hier daarentegen is meer ontwikkeling; de priesters zijn geleerder en de godsdienst, hoe verbasterd anders, heeft bij het volk dieper wortel geschoten: al die tempels, die offeranden, die groote feesten oefenen ook invloed uit. Daarbij is Angka Widjaja, hoeveel vrijheid hij ons ook gegeven heeft, toch niet geneigd Allah en den Profeet te erkennen. Wèl heb ik ulieden met een enkel woord iets van de verschillende partijen gezegd, doch ik acht het ook nuttig, dat u iets bekend zij van de beide godsdienststelsels. Dit moge met de hulp van Allah een wapen in uwe handen worden tot bestrijding der ongeloovigen."

„De woorden van Seid zijn die van een wijs en ervaren man," sprak Rahmat; „wij willen hooren wat hij ons heeft mede te deelen."

Raden Santri knikte toestemmend. Raden Boerereh daarentegen sprak niet. Hij zocht zijn bidsnoer tusschen de plooien van zijn djoebat, om gedurende het verhaal van den ouden Arabier, als voorbehoedmiddel tegen verontreiniging, eenige gebeden te kunnen prevelen.

„Ongetwijfeld is ulieden de ongerijmde en tevens goddelooze grondslag bekend, waarop het geloof der Brahmanen steunt. Het is de Trimoerti, of de drie-eenheid van God; eene leer die de Franken in het verre westen ook belijden, en die zij ongetwijfeld van de Brahmanen hebben overgenomen, want in den beginne bezaten zij die niet."

Op het hooren dezer mededeeling greep raden Boerereh met zenuwachtige opwondenheid in de kralen van zijn tasbih [1]) en mompelde het geloofsformulier:

„l à i l l à h a i l l à ' l l a h o e!"
„M o h a m m a d o e r a s a l o e!"
(Er is geen God dan God!
(Mohammed is zijn Profeet!")

„Die Franken zijn immers volgers van den nabi Isa [2]) vroeg raden Santri."

„Dat zijn zij," antwoordde Hoesin, „doch....

Hier trad een Javaansch bekeerling, Ali genaamd, met eenige overhaasting in den kring, en berichtte met zachte stem dat eenige personen naderden, die dan ook weldra verschenen.

Het waren de beide zonen des keizers.

„Te vergeefs zochten wij onze pasaangekomen verwan-

[1]) Bidsnoer
[2]) Profeet Jezus.

ten," riep raden Lemboe op vroolijk verwijtenden toon, „en wat verrichten de radens hier toch zoo afgezonderd van het overige reisgezelschap?"

„Bij het ondergaan der zon hebben wij hier in gezelschap van onze geloofsgenooten ons gebed gedaan," antwoordde raden Santri; „deze plaats was er juist voor geschikt, zoowel om het schoon gezicht als om geen aanstoot te geven aan anderen."

„O ja, mijn oom en beide neven hebben eene andere leer dan wij," hernam de jongeling; „gij lieden aanbidt de zon en de halve maan!"

„Dit is in geenendeele het geval," sprak Sjech Kalifa; „raden Lemhoe wete dat wij ons gebed doen als de zon opkomt en ondergaat, en de nieuwe maan is alleen eene herinnering voor ons. Wij mogen geene zichtbare dingen aanbidden." Dit zeggende stond de jonge Arabier op, en bood den beiden jongelingen met beleefde hartelijkheid een klein doch net bewerkt zitkleedje van tapijtwerk aan.

Raden Goegoer bedankte op koel hoffelijken toon, voorgevende dat hij nog iets voor de reis van den volgenden morgen te bestellen had, en verwijderde zich, terwijl zijn jongere broeder zich tusschen den ouden Arabier en raden Rahmat plaatste.

„Gij spreekt van het ongeoorloofde om zichtbare dingen te aanbidden," begon de jongeling; „dat zeggen de Boeddha-

vereerders ook, en toch offeren zij aan hunne beelden. Onze hooggeleerde Brahmanen laten daarentegen toe dat het volk de godenbeelden vereert; zij zeggen dat anders het volk niets van den godsdienst zou begrijpen; ook de Goden, die hoogere wezens zijn, schijnen de eer die aan hunne beeldtenis wordt bewezen, goed te keuren, want anders zouden er geene wonderen en godsspraken kunnen plaats vinden."

„Die wonderen en godsspraken zullen wij voor het oogenblik daarlaten," sprak raden Rahmat, „doch mijn goede neef zal wel willen toestemmen, dat een hooger, machtiger wezen niet gelijk te stellen is met een stuk steen of hout, waaraan een werkman eene gedaante heeft gegeven."

„O zeker niet; de Brahmanen zelven beschouwen de hoogste godheid als een geest, van wien slechts gedachten uitgaan; laat ons echter hierover zwijgen. In den kraton te Madjapahit kunt gijlieden hierover handelen met de geleerde priesters. Doch," — voegde hij er eenigszins zachter sprekende bij — „maakt hen niet toornig, dat is gevaarlijk." Daarop vervolgde de jongeling luid: „laat ik u niet storen in de voortzetting van uw gesprek."

„Wij spraken over het uitgebreide rijk van den grooten Angka Widjaja uw geëerden vader," zeide Seid Abdoel Rahman.

„O," viel de jongeling hierop met vuur in, „nooit was het rijk zoo machtig als thans. Mijn aanstaande schoon-

broeder Andaja Ningrat heeft groote overwinningen behaald en mijn broeder zal derhalve eene belangrijke poesaka [1]) erlangen bij aanvaarding van het bewind."

„Ik heb gehoord," sprak Kalifa, „dat velen uwer halfbroeders hem reeds benijden."

„Dit is ongelukkig waar," antwoordde raden Lemboe; „er is afgunst genoeg onder de vele zonen van andere moeders, waardoor veel verdeeldheid kan ontstaan, doch Andaja Ningrat heeft beloofd er tegen te zullen waken en het rijk sterk en krachtig te maken. Hij zegt dat dit alles eene straf van Siva is, wegens het verwaarloozen van zijn dienst. Alles zal echter door zijne bemiddeling weder in orde komen, anders zou er inderdaad gevaar zijn dat het groote rijk in een aantal kleine staten zou verdeeld worden, gelijk in vroeger tijden het geval was.

„Ja, ik heb wel van mijn grootvader te Tjampa gehoord," zeide raden Santri, „dat vroeger op Java vele kleine vorsten waren, die meestal onderling oorlog voerden; was Tritresta niet een der eerste koningen op dit eiland?"

„Eigenlijk was hij de eerste beschaver die de godsdienst van Brahma hier gebracht heeft; vroeger toch waren de inwoners wilde lieden, die zoo maar in de bosschen en zonder tempels leefden. Tritresta kwam met vele bekwame

---

[1]) Erfenis.

personen van Sabrang [1]), en leerde den Javanen landbouw, lezen, schrijven en vele andere kundigheden. De eerste vorst die een eigenlijk geregeld rijk, met name Mendang Kamoelan, stichtte, was Brawidjaja Sawela Tjala. Daarna hebben nog verschillende rijken op Java bestaan, als Singa-Sari, welks koningen fraaie tempels en paleizen hebben gesticht, Kediri, waarvan Ajer Langgia en Djaja Baija vorsten waren, die vele geleerde p a n d i t a's onderhielden. Uit hun tijd hebben wij nog schoone gedichten en verhalen overgehouden, die nog dagelijks gelezen en in de w a i j a n g [2]) vertoond worden, zoo als de w i w a h a, de B â r a t a-J o e d d a, de B o m a k a w j a en meer andere. Vervolgens hebben wij nog gehad de rijken van Daha, Djengala, Prambanan, Hantara en enkele andere, welke opgelost zijn geworden in de thans nog bestaande rijken van Padjadjaran en Madjapahit waardoor dit eiland in een westelijk en oostelijk deel is gesplitst. Ons huis stamt eigenlijk van het vorstengeslacht van Padjadjaran af, doch een onzer voorouders, raden Tandhoeran, werd door zijn halven broeder Tjiong Wanara uit Padjadjaran verdreven. Deze stichtte Madjapahit, en regeerde er onder den naam van Brawidjaja. Sedert dien tijd zijn onderscheidene oorlogen tusschen ons en Padjadjaran gevoerd, waarin

[1]) De overzijde; hier wordt het vasteland van Indië bedoeld.

[2]) Tooneelvoorstelling.

wij steeds overwinnaars bleven. Daardoor is ons huis zeer beroemd geworden en thans ook machtiger dan dat van West-Java.

Het groote landschap van Pengging, waarover Andaja Ningrat het gebied voert, is op dit oogenblik de grens tusschen ons rijk en dat van Padjadjaran, waar thans Siliwangi gebiedt, die inderdaad een groot vorst mag worden genoemd, daar hij het sedert lang verbrokkelde rijk weder onder één hoofd gebracht en versterkt heeft."

„Wel," sprak raden Rahmat lachend, „wij hebben een geschikten g o e r o e [1]) aangetroffen in onzen neef, raden Lemboe."

„Jongelieden kunnen veel van elkander leeren," sprak Seid Abdoel Rahman, met een veel beteekenenden blik, „vooral wanneer vriendschapsbanden zijn aangeknoopt."

Hier stond het gezelschap op, om door nachtrust nieuwe krachten voor de voortzetting der nog lange reis te verzamelen.

Onder het heengaan fluisterde raden Lemboe zijn neef Rahmat in het oor: „ook ik wil nog wel wat van u leeren en wellicht mijne moeder Dorowatie ook."

[1]) Leermeester.

VIERDE HOOFDSTUK.

JAVA'S VROEGERE GODSDIENST.

De komst der beide vorstenzonen had Seid Abdoel Rahman in zijn theologischen cursus gestoord. Wij zullen hem dien niet weder op laten vatten, maar het gezelschap stil den tocht doen voortzetten, om zijne leden naderhand weêr te ontmoeten in de hofstad Madjapahit.

Dewijl echter zelfs eene oppervlakkige kennis van den oud-Indischen godsdienst veel toebrengt tot het rechte begrip der maatschappelijke toestanden en verhoudingen op Java tijdens de invoering van den Islam, willen wij beproeven eene schets te leveren van het Brahmanisme en de leer van Boeddha, wat wij zoo beknopt mogelijk zullen doen. Mocht echter dit hoofdstuk sommigen lezers vervelend toeschijnen, dan moeten zij het maar overslaan. Wij voor ons gelooven evenwel, dat de meesten

het zullen willen lezen, omdat wij toch in eene eeuw leven waarin godsdienstquaestiën weder zoozeer op den voorgrond treden.

De belijders van den Brahmaanschen godsdienst worden met den algemeenen naam van Hindoe's bestempeld, en zijn nog zeer talrijk in Vóór- en Achter-Indië. Oudtijds echter telde Brahma millioenen aanhangers, of beter gezegd, het Brahmanisme was de eeredienst van geheel het vasteland van Indië.

Deze leer huldigde eene soort van Drie-eenheid, Trimoerti genoemd, voorstellende Brahma als schepper, Wisjnoe, als onderhouder, en Siva als verdelger.

Brahma genoot, als hoogste godheid, bij het volk zelf bijna geene openlijke vereering. Weinig of geene tempels waren aan zijn dienst gewijd. Daarentegen vormden de vereerders van Wisjnoe en Siva twee hoofdsecten, wier godsdientplechtigheden merkelijk uiteenliepen en wier volgelingen dikwerf vijandig tegenover elkander stonden, wegens de quaestie, wie hunner godheden wel de hoogste was?

De priesters echter voerden den naam der eerste godheid door zich Brahmanen te noemen. Zij vormden tevens den hoogsten stand in de Indische maatschappij, en waren daarbij in het uitsluitend bezit der heilige boeken, de Veda's genaamd. Zij lazen deze in het geheim bij hun huiselijken godsdienst, of prevelden er gebeden en formulieren uit, bij openbare feesten.

Hoewel de Brahmanen in den regel tot geene secte behoorden, noch den beeldendienst der mindere klasse navolgden, was er toch geene enkele plechtigheid, noch eenig godsdienstig feest waarvan zij niet de leiding hadden. Dit toch was voor hen eene voorname bron van inkomsten, en strekte aan den anderen kant den geloovigen tot waarborg, dat alle plechtigheden van godsdienstige kracht waren; want was de Brahmaan niet de vertegenwoordiger der godheid op aarde?

Eigenaardig was de verdeeling der toenmalige Indische maatschappij in vier verschillende standen, bij ons bekend onder den verbasterden Portugeeschen naam van „Kasten." — Deze indeeling (welke thans nog onder de Hindoes bestaat) steunde op het leerstuk, dat uit het hoofd van den oppergod de priesters of Brahmanen voortgekomen waren; uit de schouders, de Ksatria's of krijgslieden; uit den buik, de Wesja's of handelaren, en eindelijk, de vierde of laagste klasse, de Soedra's, of werklieden, uit de voeten. — Hierbij zou men nog eene vijfde klasse van lieden kunnen noemen, de Pariah's, of uitgeworpenen. Zij behoorden tot geene kaste en waren verachte en ongelukkige wezens, die van alle maatschappelijke rechten waren uitgesloten.

Hieruit volgt dus dat de vorsten, als behoorende tot de kaste der krijgslieden, in rang beneden de Brahmanen stonden, en dat de invloed dezer laatsten in de Indische maatschappij onbegrensd was.

Deze kastenverdeeling, hoe ook — en te recht — in onze verlichte en beschaafde eeuw veroordeeld als stuitend en onbestaanbaar met de rechten van den mensch, was voor eene nog weinig ontwikkelde maatschappij als de Indische, niet zoo geheel te verwerpen. Die inrichting getuigde toch van het diepe doorzicht der Brahmanen. Zij oordeelden, dat de mensch toen nog niet rijp genoeg was om vrij op zich zelf te staan en zich zelfstandig te ontwikkelen. Daarbij was het in hun belang de nog half woeste horden onder streng geestelijk bedwang, en tevens de vorsten in toom te houden.

Door de verdeeling der maatschappij in sterk afgebakende standen, was het volk krachtig tegenover de dwingelandij der vorsten, een gewoon verschijnsel in het oosten en — soms ook in het westen! — Elke kaste had hare eigene belangen te bewaken, even als in de middeleeuwen de gilden in Europa, en de leden hadden door onderlinge aaneensluiting meer macht om zich te handhaven tegen overheersching of onderdrukking, dan wanneer elk individu afzonderlijk zijn persoon en zijne belangen had moeten verdedigen.

Het kastenstelsel werkte toen ook weldadig op kunsten en handwerken. Geen zoon toch mocht een ander handwerk kiezen, dan dat waarmede zijn vader zich bezig hield. Deze kon dus zijn voordeel doen met de reeds verkregene ondervinding van gene. Niemand mocht ook twee verschil-

lende bedrijven uitoefenen. Men had derhalve voor geene brekebeenen of voor half voltooid werk te vreezen. Door dezen maatregel heeft men in Hindostan reeds in vroegere eeuwen eene meerdere volmaking in onderscheidene vakken van wetenschap en kunst verkregen, dan anders het geval zou zijn geweest in een tijd, toen geestesontwikkeling nog geen algemeen goed was, en in een land, waar de luchtgesteldheid en de geheele natuur eer tot rust en genot dan tot eenige inspanning uitnoodigt.

Van deze vroege Hindoe-beschaving getuigen thans nog de prachtige monumenten en tempels, welke, zoowel in Britsch-Indië als op Java, den Europeeschen aanschouwer tot bewondering en den landzaat tot heiligen eerbied en ontzag nopen.

Boven is reeds met een enkel woord gezegd, dat er twee hoofdsecten in den Brahmaanschen godsdienst voorkwamen. De Wisjnoïten waren kenbaar aan eene kleine figuur, die in den vorm van een drietand in roode en gele verf tusschen de wenkbrauwen was geschilderd; dit teeken werd Nama genoemd. Zij monsterden zich daarbij gaarne uit in eene hoog gele kleeding. De Sivaïten deden zich kennen door het bestrijken van het gelaat met asch, of door het dragen van een kokertje om den hals, het symbool Lingam, hetwelk overeenstemde met den Phallus der Egyptenaren. Het was het zinnebeeld der vruchtbaarmakende kracht in de natuur. Hunne kleeding was donker-

kleurig. De godsdienstvormen en plechtigheden der Wisjnoïten waren gewoonlijk van veel milder en zachter aard dan die der Sivaïten. De eersten offerden slechts voortbrengselen uit het plantenrijk, b. v. bloemen en vruchten, op de altaren hunner godheid. De laatsten daarentegen plengden ook bloedige offeranden, waaronder zelfs menschen. Ook kon Siva slechts met zware kastijdingen en boetedoeningen worden gediend, terwijl de zachter gestemde Wisjnoe zulks niet van zijne volgelingen scheen te verlangen.

Een voornaam geloofspunt onder de Hindoe's was de leer der zielsverhuizing. Dit dogma bevatte de voorstelling van belooning of straf, welke de stervelingen hiernamaals te wachten hadden. Zij, die een deugdzaam leven hadden geleid, kwamen bij eene latere geboorte in hooger rang en stand op aarde terug. Zoo voortgaande, werd men, na herhaalde wedergeboorten en louteringen, eindelijk bij de hoogste godheid, Parabrahma, opgenomen. Door strenge en langdurige boetedoeningen en kastijdingen kon men echter tot den trap der hoogste zaligheid komen, zonder die lange reeks van wedergeboorten en louteringen te moeten ondergaan. Zulke gelukkigen werden heiligen of Rishis genoemd.

Zij echter, die slecht hadden geleefd, waren gedoemd om na hun dood eene verlaging te ondergaan. De ziel zou bij wedergeboorte overgaan in het lichaam van ellen-

digen, b. v. van kreupelen, melaatschen en zelfs in dat van afzichtelijke dieren. Zoo teruggaande, zou de delinquent eindelijk terechtkomen in Naraka, de hel, waar Jama en zijne helpers hen eeuwig zouden pijnigen.

Behalve de drie genoemde hoofdgoden, die echter slechts eene latere verpersoonlijking zijn geweest van de elementen Aarde, Water- en Vuur, bezat het Indische volk nog een tal van goden en godinnen van minderen rang. Volgens de meening der Hindoe's was het geheele wereldruim met bovennatuurlijke wezens vervuld. Elk dezer geesten bezat zijn eigen werkkring, en zoowel hoogere als lagere goden hadden hunne avontuurlijke lotgevallen. Indra, de god des uitspansels, met zijne milioenen oogen (de sterren) stond aan het hoofd van het heir der mindere godheden en geesten, waaronder zich zelfs hemelsche danseressen en muzikanten bevonden.

Behalve een tal van onderscheidingsteekenen, b. v. het voorstellen van Brahma, als opperste godheid, met drie hoofden, of van Doerga, de godin der deugd, met acht armen, waren de hoogere godheden ook kenbaar aan de Lotusbloem, eene waterlelie (Nymphaea Lotus) thans in Indië nog als heilig beschouwd. De godheden zaten op zoodanige geopende bloem, of hielden er eene in de hand, en weinig Hindoetempels zal men aantreffen, waarin de Lotusbloem niet als hoofdversiersel voorkomt.

De godheden van minderen rang, hoe verheven ook

boven het gewone slag van aardbewoners, hadden toch met bezwaren te kampen. Nu en dan werden zij beoorloogd door reuzen en booze geesten, welke de dewa's alsdan tijdelijk uit hunne hemelsche paleizen verjoegen. Men moest in zulke gevallen zijne toevlucht nemen tot de hulp van hoogere goden, of van menschen, die door langdurige boetedoening de gaaf der onoverwinnelijkheid hadden erlangd. Deze mythische voorstelling van den strijd tusschen het booze en het goede en de eindelijke zegepraal van het laatste, maakte ook tevens een zeer opmerkelijk en eigenaardig leerstuk van het Brahmanisme uit, namelijk de vleeschwording der tweede godheid Wisjnoe. Telkens als het booze op aarde de overhand bekomen had, daalde de God in vleeschelijke gedaante neder en bracht door zijne wondermacht alles weder in orde.

Zulk eene nederdaling in het vleesch werd Avatara genoemd, en bereids zijn negen zulke incarnatiën van Wisjnoe bekend, terwijl de tiende thans nog door de geloovige Hindoes wordt tegemoet gezien.

De laatste nederdaling van Wisjnoe had plaats in de gedaante van een uitnemenden godsdienstleeraar, Boeddha genaamd, en dit brengt ons van zelf op de Boeddhistische leer, welke groote afbreuk heeft gedaan aan die van Brahma en weldra millioenen aanhangers heeft gevonden.

Hoewel de leeraar Boeddha een geschiedkundig persoon

is, als zijnde geboren in 623 v. C., hebben de Brahmanen deze laatste vleeschwording van Wisjnoe uitgedacht, in de hoop dat de leer van hun geduchten tegenstander Boeddha, daardoor met de hunne weder zou ineensmelten, iets wat uit den aard der zaak even onmogelijk was, als in latere eeuwen de terugkeer van het Christendom tot het Jodendom, waaruit het was voortgevloeid. Brahmanisme en Judaïsme waren beiden godsdiensten van beperking, van uitsluiting: Boeddhisme en Christendom van bekeering; zij hadden eene propaganda. Zij waren de Fortschrittspartijen, die niet licht konden terugkeeren tot de oude, meer bekrompen meeningen van den moederstam waaruit zij waren ontsproten.

De oude leer van Brahma, in den beginne zuiverder, eenvoudiger en wellicht gegrond op de vereering der groote natuurkrachten, was na verloop van eeuwen, ontsierd door een tal van ongerijmdheden en ontaard in een groven beeldendienst, waarmede bloedige plechtigheden, met dolzinnige en ontuchtige godsdienstfeesten gepaard gingen.

Nu stond Boeddha op. Eene groote omkeering op godsdienstig terrein greep plaats, welke op de Indische maatschappij aanmerkelijken invloed uitoefende en hare geschiedenis een nieuw tijdvak deed ingaan.

De groote leeraar begon op 35 jarigen leeftijd den geduchten kamp tegen de Brahmanen.

Hij verwierp de Drie-ëenheid, de Veda's alsmede het

heirleger der overige godheden, als eene verbastering van de oorspronkelijke en zuivere godsvereering; hij erkende slechts één hoogste, zuiver geestelijk wezen, door welks uitstralingen nog enkele reine wezens waren ontstaan, die over het geschapene heerschappij voerden. Een dier uitstralingen bezielde den aardschen Boeddha, of geestelijken leeraar. Kwam deze te overlijden, dan ging de goddelijke geest onmiddelijk in een ander lichaam over, zoodat de persoon van den aardschen Boeddha wel veranderde, doch de geest immer dezelfde bleef.

Dit is onder anderen nu nog de leer van den Opper-Lama in Thibet.

Ook de bloedige offeranden werden tegelijk met den beeldendienst afgeschaft. Men zou slechts bloemen of vruchten aan Boeddha en enkele heiligen mogen offeren; zelfs het dooden van een levend wezen was verboden.

Wat echter den meest geduchten schok aan het Brahmanisme toebracht, was de afschaffing van het kastenstelsel. Door deze gelijkstelling van alle menschen maakte de nieuwe leer grooten opgang. Het viel trouwens niet te ontkennen, dat de prediking van Boeddha een belangrijke vooruitgang was op geestelijk gebied, en tevens voor de maatschappij, die sedert eeuwen onder den dwang der Brahmanen had gezucht.

Deze geestelijke omwenteling breidde zich spoedig over de verschillende landstreken van Indië uit.

Doch de Brahmanen zaten daarbij niet stil. Hevige godsdienstoorlogen en verdelgingen waren er het gevolg van; doch daardoor breidde zich het Boeddhisme nog sneller in alle richtingen uit, zoodat die leer weldra ook naar Ceylon, Achter-Indië, Siam, Thibet, China en Japan werd overgeplant, terwijl zij eindelijk ook ingang vond in den Indischen Archipel, vooral op Sumatra en Java.

Hier hadden de Brahmanen zich reeds vroeger gevestigd en er de aanvankelijke beschaving aangebracht. Ongetwijfeld zullen handel en scheepvaart hier wel den eersten stoot hebben gegeven. De Hindoe's, bekend als tot de vroegste zeevaarders te behooren, zullen de bevolking van Java wel op even lagen trap van beschaving hebben aangetroffen, als waarop de bewoners der polyneesische groep staan, die buiten den stroom der drukke handelsbeweging zijn gebleven.

Door dien omgang met vreemdelingen leerde de eenvoudige eilandbewoner al ras meerdere behoeften kennen, als ook het gebruik van vroeger bij hem onbekende werktuigen, waardoor de landbouw wel het eerst gebaat en uit zijn primitieven staat opgebeurd zal zijn.

Van meer beteekenis voor Java's ontwikkeling waren echter de zich opvolgende vestigingen van Brahmaansche volksplanters. Hun blijvende omgang met de kinderen des lands oefende grooten invloed op de samenleving uit, en kan zelfs aangemerkt worden als die geheel te hebben gevormd.

Het Brahmanisme toch greep zeer diep in de maatschappij; die godsdienst bracht tevens hoogere vlucht van kunsten en wetenschappen mede. De geleerde Lassen [1]) zegt dan ook terecht: „Java kan als eene vreedzame in bezitneming der Indiërs worden aangemerkt. De geschiedenis kent geen tweede voorbeeld eener zóó gewichtige onderneming der Brahmanen, die het voornemen hadden opgevat hunne beschaving naar een vreemd land over te planten."

Wij hébben van raden Lemboe in het voorige hoofdstuk vernomen, dat zekere Tritresta de eerste verlichting op Java aanbracht. Hij was afkomstig van het land van Kalinga (Koromandel) en vergezeld van een honderdtal gezinnen, welke zich op het eiland vestigden.

Dit tijdstip wordt gesteld op omstreeks 78 jaren n. C., hetwelk juist tesamen valt met eene nieuwe tijdrekening in Indië, de eeuw van Saka of Salivahna. Deze jaartelling hebben de Javanen sedert aangenomen, zoodat zij bij de Christelijke 78 jaren ten achteren zijn.

De eerste Indische volksplanters schijnen tot de secte der Wisjnoïten te hebben behoord, terwijl latere aangekomenen volgers van Siva waren. Daarop volgde eindelijk nog een groote volksstroom op Java, bestaande uit aanhangers van Boeddha. Wellicht had deze groote immigratie plaats omstreeks 500 n. C., ten gevolge van

[1]) C. Lassen, Alterthumskunde.

den grooten vervolgingsoorlog, welke toen in Indië tegen de Boeddhisten begon te woeden. Zij overvleugelden weldra de Sivaïten, zoowel door hun getal als door de mildere beginselen hunner leer.

Hierdoor kregen de volgers van Sjaka-Singa [1]) voor langen tijd op Java (en ook op Sumatra) de overhand, tot dat eindelijk, bij het dreigende toenemen van den Islam, de eeredienst van Siva door eene laatste krachtsinspanning weêr op den voorgrond trad en wellicht niet zoo spoedig zou overwonnen zijn geweest, indien niet staatkundige belangen in het spel waren gekomen en de bedoelingen der Arabieren in de hand hadden gewerkt.

De oude godsdienst was bovendien versletenen had uitgediend; de leer was verbasterd en de cultus zelf in verval.

Wellicht waren beide godsdienstvormen reeds niet meer zuiver bij hunne overplanting naar Java, en slechts een mengelmoes van Boeddhisme en Brahmanisme, zooals de Djainas van Nepal toen te aanschouwen gaven. De oude Javaansche tempels toch leveren het vreemde verschijnsel op, dat de vroeger zoo vijandige Sivaïten en Boeddhisten niet alleen verdraagzaam naast elkander hebben gestaan, doch dat er zelfs eene vermenging moet geweest zijn van cultus; dit schijnt bewezen te worden door het feit, dat thans nog op het eiland Bali, bij zekere

[1]) Boeddha.

groote feesten, een Boeddha priester de Brahmanen behulpzaam is bij de verrichting van sommige godsdienstige plechtigheden.

Men kan dus gerust aannemen dat de beide oud-Indische godsdiensten eindelijk door onderlinge aanraking hunne scherpe kanten hebben verloren en na verloop van tijd meer en meer ineengevloeid, of zoogenaamd gejavaniseerd zijn geworden, even als dit heeft plaats gehad met de taal en de letterkunde, zoo als wij in 't vervolg gelegenheid zullen hebben te doen uitkomen.

Had het Hindoeïsme in vroeger eeuwen grooten en nuttigen invloed uitgeoefend op Java, had het Boeddhisme ingelijks zijne meerdere beschaving en ontwikkeling aangebracht, — thans was het maatschappelijk en godsdienstig leven ontzenuwd; het oude stelsel was veroordeeld te vallen!

Jammer echter dat de geest van den Islam, welke daarop in de plaats trad, zoo noodlottig werkte op Java's bewoners en hunne toekomst!

Het dorre en abstracte Mohammedaansche geloof is de dood voor alle maatschappelijke ontwikkeling!

VIJFDE HOOFDSTUK.

RADEN RAHMAT AAN HET HOF TE MADJAPAHIT.

Wij vinden onze reizigers terug in de hofstad Madjapahit „de roem van het Oosten." Andaja Ningrat heeft er zijn plechtigen intocht gedaan, bij welke gelegenheid de keizer hem niet zonder inwendigen tegenzin zijne dochter Ratoe Timpa tot vrouw gaf. Nu zal hij hem weldra tot mederegent aannemen.

De godsspraken — zegge de noodzakelijkheid — eischen dit, en Angka Widjaja, hoe ijverzuchtig ook op den man die zijn naam tot aan de uiterste grenzen des archipels heeft doen eerbiedigen, zal den stadhouder van Pengging, zijn vasal, weldra naast zich geplaatst, en diens invloed van dag tot dag zien toenemen. Doch dit heeft zijne aangename zijde; de keizer zal daardoor voor een groot deel van de staatszorgen ontheven zijn en zich derhalve met

meer gemak aan zijne geliefkoosde uitspanningen kunnen overgeven; hij zal zich voortaan kunnen baden in wellust en genot.

Keizer Angka Widjaja, de laatste van het geslacht der Brawidjaja's, was in vele opzichten een merkwaardig vorst. Zoowel de ongelukken die hem later troffen, als het uitgebreid gebied waarover hij heerschappij voerde, hebben zijn naam tot de nakomelingschap overgebracht. De pracht aan het hof, het aantal zijner vrouwen en de weelderige, ja, tuchtelooze levenswijze welke men toen leidde, waren spreekwoordelijk geworden, zoodat Angka Widjaja hoogstwaarschijnlijk zeer goed zou hebben kunnen wedijveren met zijne voorgangers Sardanapalus en Salomo. Behalve dat hij de hem terecht toegekende kwade eigenschappen bezat van naijver en zucht naar genot — overigens een gewoon verschijnsel bij oostersche en dikwerf zelfs bij westersche vorsten — was hij daarentegen grootmoedig en welwillend jegens anderen en daarbij voor zijn tijd vrij verlicht. De Brahmaansche beeldendienst en orakelen konden hem niet boeien. Hij was Boeddhist uit overtuiging, hoewel anderen beweerden dat hij dit veeleer was om des te vrijer en ongedwongener aan zijne neigingen te kunnen voldoen. Hoe het zij, de keizer was alles behalve stipt godsdienstig, en volgde alleen de bestaande plechtigheden uit gewoonte en uit besef van staatkundige noodzakelijkheid; want — dit gevoelde en erkende hij — viel de voorvaderlijke

eeredienst, dan was het ook gedaan met het rijk, terwijl de Sivaïten meer tot steun zijner regering waren, dan de partij der Boeddhisten of toenmalige liberalen, die ongetwijfeld veel toebrachten tot het veldwinnen van het nieuwe geloof. Zelfs zijne eigene vrijgevigheid en inschikkelijkheid jegens de belijders van den Islam, zouden hem als eene groote staatkundige feil kunnen worden aangerekend, want niet alleen verrezen onderscheidene Mohammedaansche bedehuizen onder Angka Widjaja's regeering, maar werden ook een tal van Muzelmannen door hem als bestuurders van aanzienlijke landschappen aangesteld.

Zou zijne gemalin Dorowati hierop ook van invloed zijn geweest?

Zij toch stond als eerste en voornaamste vorstin verre boven de overige vrouwen en bijzitten des keizers. Zij was als zoodanig ten huwelijk gevraagd van haar vader, den koning van Tjampa, op Sumatra's Westkust, en plechtig afgehaald geworden door een gezantschap met den rijksbestierder Gadja Mada aan het hoofd. De komst daarna ten hove van haar jongsten broeder en van de beide zonen eener zuster, die haar in de leer van Mohammed onderwezen en naderhand zelven zulk eene belangrijke positie innamen, — dit alles moet insgelijks krachtig hebben medegewerkt tot de uitbreiding van den Islam, ook zonder hulp van eenige staatkundige inmenging.

De komst van onze jeugdige Sumatranen maakte nog

al indruk op den hofkring. Door den keizer welwillend en door de ratoe [1]) met de hartelijkheid eener zuster en tante ontvangen, kon het niet anders, of onderscheiding viel hun ten deel van den kant der talrijke hovelingen.

Overigens waren de indrukken door hunne komst teweeg gebracht, zeer verschillend. Menige Javaansche schoone uit den hofkring kon niet nalaten in stilte vooral de beide broeders Rahmat en Santri met welgevallen te begluren; hunne geheel van de Javaansche dracht afwijkende kleeding, fijnere gelaatstrekken, minder platte, eenigszins gebogen neus en heldere, sprekende oogen, — dat alles teekende zoowel hoogere geestkracht als echt Arabische afkomst.

Anderen daarentegen vonden de verschijning der drie jonge mannen te Madjapahit minder gewenscht.

De in den kraton verkeerende opperpriesters, benevens het meerendeel der hovelingen, die uit den aard der zaak behoudensgezind waren, zagen in de overkomst dier aanzienlijke en, naar het scheen, geletterde personen, een nieuw gevaar voor den reeds bedreigden staat van zaken. Meer en meer toch waren geruchten naar de hoofdstad overgekomen omtrent de vorderingen, welke de nieuwe leer op de verschillende strandplaatsen had gemaakt; bovendien waren de aangekomenen belijders dier leer, en

[1]) Vorstelijke titel; hier keizerin.

duidden hunne namen zelfs aan dat ze pandita's waren. Wat was toch wel de beweegreden der jeugdige reizigers geweest om naar Java te komen? Wat zou hun verblijf aan het hof uitwerken? Zou de goedhartige, doch onstandvastige gebieder zijne eenmaal gedane belofte tot handhaving van het geloof zijner voorouders kunnen volhouden tegen de listige pogingen dezer Arabieren, die tevens het voordeel hadden van bloedverwanten der keizerin te zijn?

De ratoe had immers reeds sedert geruimen tijd blijken gegeven van niet zeer ingenomen te zijn met de bestaande zeden en gewoonten harer omgeving; volgde zij niet met geheimen weerzin de offeranden en plechtigheden ter eere van Mahadewa, sedert haar omgang met die beruchte Njai Gedeh Penati uit Grêsiq [1]), die zich niet ontzien had over eene hoogst gewichtige godspraak te lachen en de heilige priesters bedriegers had genoemd?

Van den anderen kant werd de verschijning der jonge prinsen aan het hof niet zonder belangstelling begroet. Vooral was dit het geval met de weinigen, die in hun binnenste verlangden iets meer van de zoo veel besproken leer der Arabieren te vernemen, hetzij uit loutere nieuwsgierigheid, hetzij wegens de meer en meer ontwakende innerlijke behoefte om den beeldendienst door iets hoogers te vervangen.

[1]) Het tegenwoordige Grissée.

Onze drie radens waren ongeveer van denzelfden leeftijd. Boerereh, de oudste, kon zijn achtentwintigste jaar hebben bereikt; zijn uiterlijk was minder gunstig en zijn omgang ook niet zoo aangenaam als die van Rahmat en Santri, dewijl zijne overdrevene geestdrift, zijne vaak onberedeneerde opgewondenheid, aan gelaat en karakter die scherpte hadden medegedeeld, welke in het maatschappelijk verkeer geene aanbevelingsbrieven zijn. Eene bedevaart naar Mekka, in die dagen zoo gevaarlijk en vermoeiend, had zijn gestel geknakt. Aanhoudende studie in den Koran en andere godgeleerde werken en eene opvolging van al te strenge, voor zijn lichaam niet berekende godsdienstplichten, hadden insgelijks medegewerkt om den broeder der ratoe dat prikkelbaar gestel te geven hetwelk eigenlijk weinig geschikt was om de plannen zijner jongere doch meer beleidvolle neven te bevorderen, en dat ook in het vervolg weinig dienstig bleek te zijn voor zijne eigene veiligheid.

De beide broeders daarentegen, de oudste drie- de ander eenentwintig jaren oud, bezaten dat ongedwongene en natuurlijke 't welk den Sumatraan kenschetst; zij misten dus het gedwëe en kruipend onderdanige dat de Javanen steeds tegenover hunne meerderen aan den dag leggen. Hun doen en laten onderscheidde zich door eene vrijmoedigheid welke den gewonen kratonbewoners ten eenenmale ontbrak.

Kan het dan verwondering baren dat die beide broeders

eene geheel nieuwe frissche verschijning waren in een kring, waar wellevendheid meestal voortsproot uit baatzucht en hoofdzakelijk bestond in holklinkende vleitaal, bijna de eenige pasmunt aan hoven in oost of west?

Er heerschte dus groote belangstelling in de jeugdige Arabieren, hoewel die gewaarwording door verschillende gevoelens opgewekt werd. Het vervolg dezer bladen zal ons leeren hoe zij zich uitte.

Het meest van allen was wel de vorstin Dorowati ingenomen met de overkomst haars broeders en harer beide neven. Met innig genoegen zag zij in de trekken der beide jongelingen die harer beminde jongere zuster terug; vooral meende zij die te ontwaren in het innemend gelaat van den jongen Rahmat, voor wien zij terstond eene onwillekeurige voorliefde koesterde. Zij herinnerde zich daarbij hare eigene jeugd, den tijd toen zij als jong meisje onbekommerd leefde aan het hof haars vaders te Tjampa. Dáár heerschte wel niet zoo veel weelde en verkwistende pracht, doch dáár gevoelde zij zich vroolijk en vrij en had zij vóór zich de schoone, trotsche natuur van Sumatra, in stede van de hofomgeving welke zij om meer dan eene reden verfoeide.

„En," — sprak Brawidjaija bij de eerste ontmoeting — „onze geëerbiedigde vader maakt het in zijn ouderdom nog wel, zoo als ik uit den medegebrachten brief zie?"

„Wij danken u," antwoordde raden Santri, „de grijsaard maakt het wel, en wordt in het bestuur des lands bijgestaan door mijn hoog vereerden vader Sjech Ibrahim Hasmoro, wien Allah zegene!"

— „Dat is waar ook," hernam de keizer, „de zuster van onze ratoe, is gehuwd met een voornaam en geleerd Arabier, en naar ik hoor, is de vorst van Tjampa met zijn volk toegetreden tot de nieuwe leer van Maha-Dewa.... ik wil zeggen Mahomed," verbeterde Angka Widjaja snel.

„Ilhamdoe-'l-ililahi! geloofd zij God, dat is zoo," sprak raden Boerereh met vuur, „en wij komen hier om ook u tot de gezegende leer des Profeets te brengen."

Op dezen onverwachten en ontijdigen uitroep, fronsde de keizer de wenkbrauwen even; de ratoe, die deze eerste familie-ontmoeting bijwoonde, ontstelde en voor de gevolgen van dezen te ver gedreven ijver vreezende, gaf zij raden Rahmat een wenk, welken deze dadelijk begreep.

„Hoe nu, jongelingen!" riep de vorst op een toon, die tevens toorn en verbazing aanduidde; „hoe nu! Gijlieden zoudt hier gekomen zijn om onrust in den kraton, in de hoofdstad, ja in het geheele rijk te zaaien! Weet dat ik reeds in mijne jeugd verdriet genoeg gehad heb, ten gevolge der geestdrijverij van een uwer voorgangers, Sjech Mohamed Ed Doellah. Alleen onze ratoe," — hier wendde de vorst zich tot de keizerin — „is in staat geweest dit te vergoeden. Dagelijks hoor ik ook dat de bevolking der strandplaatsen meer en meer den voorvader-

lijken godsdienst verlaat; dit baart mij verdriet en zorg. Wilt gij dus mijne toegenegenheid behouden, dan dient gij u van alle onrust en tweespalt verwekkende pogingen te onthouden."

Raden Rahmat antwoordde hierop bescheiden en met zijn zachten blik den keizer aanziende: „Vergeef, o vorst en geëerde bloedverwant, de haastige woorden van den jongeren broeder der vorstin. Hoe gaarne wij u de schoone leer des Profeten zagen omhelzen, 't gevoel van dankbaarheid voor uwe gastvrijheid en eerbied voor uw vorstelijken persoon belet dat wij uwe godsdienstige overtuiging geweld zouden willen aandoen. En hoe zouden wij, onervaren jongelingen, uwen godsdienst mogen veroordeelen, daar wij nimmer hare uitvoering hebben bijgewoond! Vergun ons dus slechts Allah, den onzichtbaren, op onze wijze te aanbidden, en uwe bloedverwanten zullen erkentelijk uw naam in hunne gebeden gedenken!"

„Toegestaan, mijn zoon!" sprak de keizer tevreden op raden Rahmat toetredende en hem bij de hand vattende; „uwe taal is gezond; uw verzoek is redelijk en ik hoop alzoo in ulieden verstandige bewoners van den kraton te zullen blijven zien."

De jongelingen bogen ten teeken van gereede nakoming.

„Wilt gij," vervolgde de vorst daarop, „onze godsdienstige feesten nu en dan bijwonen, of verlangt gij, alvorens een oordeel te vellen, soms een vreedzaam onderhoud met onzen poerohita of met andere priesters te hebben,

dit staat u ook vrij, doch weest dan gewaarschuwd dat gij hen niet vertoornt door onberaden gezegden, of den rang vergeet dien een Brahmaan bekleedt onder de kinderen van Menoe [1]); het zijn eerbiedwaardige mannen door wier bezweeringen groote dingen kunnen geschieden. En nu — onderhoudt u nu naar welgevallen met uwe nieuwe moeder, onze beminde ratoe, en vertelt haar alles wat zij verlangt te weten van magen en vrienden in haar geboorteland."

Na dit gezegd te hebben, begaf de vorst zich naar de Paseban of groote raadzaal, waar eenige belangrijke aangelegenheden des rijks eene beslissing wachtten.

Daarop werden eenige ververschingen, bestaande uit gebak, ingelegde en versche vruchten, midden in het vertrek op een fraai gebloemde mat geplaatst, waarover weêr een stuk fijn lijnwaad gespreid was. Nadat de bedienden eenige keurig gevlochten zitmatjes, vervaardigd uit den welriekenden pandanus, aangebracht hadden, verwijderden zich alle op een wenk der ratoe, behalve eene oude vertrouwde slavin, de eenige overgebleven vrouwelijke bediende, welke Dorowati uit Sumatra had medegebracht. Deze vrouw plaatste zich achter de vorstin, gewapend met een kipas, of waaier, van witte pauwenveeren, en naast zich hebbende de gouden siriedoos, bestemd om na de gereedstaande ververschingen gebruikt te worden.

[1]) Kinderen van Menoe = stervelingen.

ZESDE HOOFDSTUK.

VERTROUWELIJKE MEDEDEELINGEN.

Toen eindelijk na het gebruik der ververschingen de sirie rondgediend werd, sprak Dorowati: „Komt, kinderen, verheugt mijn gemoed eens door een en ander te verhalen van uwe moeder, mijne geliefde jongere zuster, en van de lotgevallen uws geëerden vaders, Sjech Hasmoro; hij moet een godvruchtig man zijn en vele groote dingen hebben gedaan in het land van Tjampa."

„Niets kan ons aangenamer zijn dan ons van die taak te kwijten," sprak Rahmat. „De geëerde ratoe van den grooten Angka-Widjaja zal nu onze tweede moeder zijn gedurende ons verblijf alhier, en voor haar hebben wij geene geheimen. Zij moge onze schreden besturen op dezen ons vreemden bodem."

„Goed gesproken, lieve Rahmat," zei de keizerin aan-

gedaan, „weest gij allen dan voortaan mijne kinderen, en vertrouwt op mij als op eene moeder," voegde zij er bij, zich tevens tot raden Boerereh wendende. „Gijlieden zult inderdaad terechtwijzingen noodig hebben in dezen doolhof van het kratonleven, te midden van partijen van godsdienstigen en staatkundigen aard. Vooral als belijders van den nieuwen godsdienst zult gij vijanden ontmoeten, en let in de eerste plaats op uwe gedragingen jegens de Brahmaansche priesters; hunne macht is groot, hun invloed overwegend; mocht gijlieden hun mishagen, wee u!" Dit zeggende dacht Dorowati onwillekeurig aan het lot dat den Toemenggoeng Djaja Baja had getroffen, die zich tijdens de regeering des vorigen keizers te gunstig over den Islam had uitgelaten.

„Wij belooven het u!" riepen de jongelieden als uit éénen mond.

Na eene korte pauze vervolgde de ratoe: „Ik bedenk mij daar iets; zoudt gij uwe Arabische kleeding niet kunkunnen afleggen?"

Dit onverwacht voorstel deed allen verbaasd opzien.

„Niet dat gij u daarover behoeft te schamen," haastte de vorstin zich er op te laten volgen, „doch ter vermijding van aanstoot. Mij dunkt, dat gijlieden, als kinderen uit deze landstreken, gevoeglijk de dracht zoudt kunnen aannemen van de Javaansche jongelingen van uw rang en stand. Dit zou niet alleen achterdocht en ontevredenheid voorkomen, maar tevens den keizer, mijn doorluchtigen gemaal, onge-

twijfeld welgevallig zijn, en daarbij u wellicht voor ongelegenheden bewaren."

De drie jonge mannen bleven blijkbaar in diepe gedachten voor zich staren.

„Heb ik u dan zoo even niet reeds gesproken," vervolgde Dorowati, „over die machtige partij, welke even sterk ijvert voor het behoud van den ouden godsdienst als gijlieden voor de leer van uwen Profeet? Zie! ik zeg dit uit bezorgdheid voor het lot mijner beminde verwanten!"

„Wij danken u voor dien moederlijken raad," hernam Santri en Rahmat bijna te gelijk.

„Maar moet men dan zijn geloof verzaken?" viel raden Boerereh eenigszins scherp in; „die kleeding getuigt van onze afkomst en van onzen godsdienst tevens! En staat er niet geschreven: „dat Allah de geloovigen steeds zal „beschermen en hun de overwinning zal geven tegen de „ongeloovigen?" "

Vorstin Dorowati toonde zich eenigszins verbaasd bij het hooren dier woorden; het was de eerste maal dat zij eene aanhaling uit den Koran vernam. Die zinsnede kwam haar wel schoon voor, doch hare ongerustheid omtrent de moeielijke gevolgen die de komst harer neven aan het hof konden hebben, was daardoor nog niet opgeheven.

Raden Rahmat antwoordde echter bedaard: „ge hebt gelijk, oudere broeder. Maar zijn wij dan hier gekomen om te strijden? Wat zullen wij zwakke jongelingen uitrichten tegen eene machtige priesterschaar, tegen duizende ongeloovigen? Zijn wij niet naar Java gekomen om de afgodendienaars te bekeeren? Is dan bovendien niet het wapen van overleg en beleid, het stellen van een voorbeeld door vromen levenswandel, hier vooral aangewezen? Ik ben uw jongere broeder, 't is waar, en heb u dus geene lessen te geven, doch ik zal u alleen herinneren aan een der laatste woorden van onzen geëerden vader, dien Allah moge zegenen!"

„Ik weet het, Rahmat," hernam raden Boerereh, „onze vader heeft voorzichtigheid en bedaard overleg aanbevolen; ik wil ook niet plotseling ten strijde trekken tegen die schare van ongeloovigen, doch de kleeding verzaken, die ik als Hadji gerechtigd ben te dragen, als een bewijs van mijn geloof aan Allah... dat stuit mij... Doet wat gijlieden goedvindt, ik, voor mij, heb mijne overtuiging."

„In 's Hemels naam dan," zuchtte Rahmat, „moge Allah-ta-âlla [1]) ons helpen."

De vorstin, die zwijgend deze redekaveling had aangehoord, sprak nu: „Komt, kinderen! overweegt slechts in uwe harten wat gij te doen hebt; gij gevoelt overigens dat ik zelve nog eene heidensche vrouw ben, en dus weinig begrijp van uwe uitdrukkingen, die voorzeker uit uwe Veda's getrokken zijn."

---

[1]) God, de allerhoogste.

„Koran, wil onze geëerde moeder zeggen, niet waar?" viel raden Santri, even glimlachende, haar in de rede.

„Juist! dat is de naam van uw heilig boek. Naderhand wil ik er wel iets uit den mond mijner nieuwe zonen van vernemen, doch nu wensch ik iets te hooren van mijne zuster en van haar huwelijk met uwen vader. Wel hebben enkele zendelingen van het hof uws grootvaders mij nu en dan iets van de jongste gebeurtenissen uit Tjampa verhaald, doch zij hebben hunne taak met zooveel overdrijving vervuld, dat ik bezwaarlijk er alles van kan aannemen. Uit uw mond echter mag ik waarheid verwachten...."

„Gij hebt goed gesproken, geëerde tante; God haat de leugenaars," zeide raden Santri. „Gaarne willen wij u de lotgevallen onzer ouders mededeelen; dat moge u tevens overtuigen hoe de Barmhartige en Goedetierene de ware geloovigen helpt en beschermt. Weet dan dat in het geboorteland mijns vaders, het gezegend Arabië, sedert geruimen tijd eenige aanzienlijke geslachten — waaronder ook nakomelingen van den Profeet — zich hebben verbonden om de gezegende leer des Islams in vreemde landen te verkondigen, opdat het Heidendom van de aarde worde weggevaagd en het heilige woord van Allah daarvoor in de plaats trede. Onder die geslachten is dat van de Koebirs, waartoe mijn vader behoort, niet van de minst werkzame op den weg des geloofs en der bekeering.

Ook het geslacht waartoe de godvruchtige Malek Ibrahim en Sjech Mohamed Ed-Doellah behoorden, is reeds sedert ruim eene eeuw ijverig werkzaam ter verspreiding van de alleenzaligmakende leer."

„Jammer dat Ed-Doellah's pogingen niet met beter uitslag zijn bekroond geworden," viel raden Rahmat hierop in, terwijl hij de ratoe veelbeteekenend aanzag. „Onze moeder weet even goed als wij, hoe de vrome man teleurgesteld dit hof verliet en zijne dochter, de schoone Poetrie Dewi Sahari, te Leran moest verliezen. O, wij zullen stellig haar graf bezoeken."

„Ach," fluisterde de ratoe, aangedaan haar hoofd voorover buigende, terwijl zij het gelaat met beide handen bedekte, „ware de Poetrie slechts de gemalin des keizers geworden! Het hof zou thans een geheel ander aanzien hebben, mijn doorluchtige gemaal zou wellicht eene andere levenswijze hebben geleid en..."

„Het stond geschreven," viel raden Santri hierop in; „zij ruste in het Paradijs; laat ons dus van dit droevig voorval afstappen en steeds op de toekomst van Allah vertrouwen!

„Om nu op mijns vaders geschiedenis terug te komen," vervolgde hij; — „drie broeders verbonden zich om gezamenlijk naar het buitenland te gaan, en de oude Sjech Djoemadil, onze grootvader, — hij ruste in het verblijf des vredes, d a r - e s s a l a m — gaf zijne drie zonen Sjech

Hasmoro, Moelana Eskah en Sotamris zijne toestemming en tevens zijn zegen, want onder de goede werken der geloovigen — Chairat genoemd — behoort voornamelijk de prediking van den Koran.

„De drie gebroeders togen gezamenlijk naar het oosten, ten einde in die ver afgelegen streken hunne zending te vervullen, en kwamen eindelijk te Malakka. Hier vonden zij, even als te Selangoer, reeds de vorsten en de bevolking tot den Islam bekeerd. Verscheidene geletterde en vrome Arabieren uit het geslacht der Seids waren hun hier met de prediking vóór geweest gelijk ook in onderscheidene streken van Voor- en Achter-Indië het geval was. Maar er bleef nog meer te doen voor ijverige Apostelen des geloofs. Op de groote eilanden Sumatra en Java bestond de dienst van Brahma en Boeddha nog in volle kracht. Wel is waar hadden enkele voorloopers van den Islam die eilanden reeds bezocht, doch veel was en is er nog te doen eer de afschuwelijke beeldendienst met al zijne gruwelen is uitgeroeid. Daar mijn vader Sjech Hasmoro op Sumatra de leer des Korans wenschte te verkondigen, en de beide overige broeders op Java verkozen werkzaam te zijn, scheidden zich hunne wegen te Malakka. Zij zouden elkander nimmer weder zien!"

„Ik heb van het ongeval uws ooms Sjech Moelana Eskah iets vernomen," zei de ratoe; „hij is immers met zijn kind verdwenen?"

„God lof! hij leeft en woont te Singapoera. Onze oom Moelana Eskah had den koning van Blambangan, in Oost-Java, groote diensten bewezen, en deze had hem op dezelfde wijze als uw doorluchte vader zijne dochter, tot vrouw geschonken. Na eenigen tijd echter, werd de vrome Eskah van het hof verdreven en van zijne vrouw gescheiden, terwijl men zijn zoon, een hulpeloos wicht, in de zee wierp!"

Dat was het werk der afgodenpriesters!" viel raden Boereh den verhaler op heftigen toon in de rede. „Hunne belooning zal de hel zijn — zegt de Koran [1]) — „wijl zij van Mijne Apostelen een voorwerp van hun spot gemaakt hebben.""

„Insjah allahoe! zoo het Gode behaagt, kan ook dat verstooten kind nog een steun worden der geloovigen," hervatte Rahmat met levendigheid, niet denkende dat hij hier eene profetie deed, welke inderdaad zou vervuld worden. Dat kind toch zou eenmaal bij hemzelven onderricht in den Koran ontvangen, om naderhand zijn broeder, raden Santri, in het bestuur van Grissée op te volgen.

„Hoe," sprak de ratoe verbaasd, „is het kind dan niet omgekomen, zooals onlangs hier nog in den kraton verzekerd werd?"

„Allah had er anders over beschikt," antwoordde raden

[1]) Hoofdstuk XIX, vers 106.

Santri, „Eene vrome vrouw te Grissée, met name Njai Gedeh Penati voedt het thans op."

„Hoe!" riep de ratoe uit, „de weduwe van Kiai Sambodja, die hier eenigen tijd in den kraton heeft gediend en die, geloof ik, om de zaak der nieuwe leer Madjapahit heeft verlaten?"

„Wij gelooven het, ofschoon wij alleen stellig weten, dat het kind gered is en door de vrome vrouw opgevoed wordt onder den naam van raden Ngalimat."

„Als dat zoo is," hernam de ratoe, „kan ik u verzekeren dat het kind goed bewaard is, mits zijn afkomst niet bij de Brahmanen bekend worde. Njai Gedeh Penati staat thans in hooge achting bij den keizer èn om hare vrome levenswijs èn wegens de vroegere diensten van Kiai Sambodja. Zij is eenige malen hier aan het hof geweest en heeft mij toen herhaaldelijk over de nieuwe leer gesproken."

„Zoo beschikt Allah alles ten beste voor den Moslim!" zei raden Santri. „Vervolgen wij thans ons verhaal. Mijn oom Sotamris is naar Bintara getrokken, doch is spoedig naar het verblijf des vredes overgegaan. Het stond dus geschreven dat mijn vader alleen, zonder belangrijke belemmeringen, het groote werk in Sumatra zou ten uitvoer leggen, en inderdaad, de zegen van Allah was zichtbaar met hem. Toen hij aan het hof uws vaders kwam, o geëerde tante, heerschte in het rijk van Tjampa de pest. Honderden van menschen bezweken, terwijl tevens bijna

de geheele veestapel werd vernietigd. Ook onze geliefde moeder was op het ziekbed geworpen; de koning was radeloos en wist niet van waar hulp te erlangen. Geene offeranden aan Mahadewa noch aan Doerga mochten baten; de steenen goden bleven doof en ..... menschen en vee stierven.

„In dien benauwden tijd landde onze vader op de kusten van Sumatra. Hij vernam het onheil dat het land teisterde en besloot onmiddelijk zijne hulp te verleenen. Hij bereidde zich door gebed en strenge vasten tot die groote taak en heeft ze gelukkig volbracht, lof zij God den Meester van het Heelal [1])!

„Toen onze moeder herstelde, en de ziekte onder menschen en karbauwen geweken was, nam onze grootvader met al zijne onderdanen de gezegende leer des Profeten aan, en Sjech Hasmoro werd tevens de schoonzoon des konings. Sedert dien tijd is er rust, tevredenheid en gezondheid onder de lieden van Tjampa, en onze vader is niet slechts de geëerde leeraar, maar tevens helpt hij den ouden koning in het bestuur des lands. Nu zijn wij naar dit eiland gekomen om de voetstappen te drukken van hem, aan wien wij ons leven te danken hebben, namelijk om het woord van Allah te verkondigen." Hier zweeg de verhaler.

---

[1]) Koran, hoofdstuk 1 vers 1.

De keizerin was zichtbaar door het medegedeelde getroffen. Na eenigen tijd van stil nadenken, hetwelk de jongelieden niet wilden storen, zoowel uit bescheidenheid als om den invloed van 't gesprokene niet verloren te doen gaan, sprak zij: „Kinderen, uw verhaal heeft mij bijzonder geboeid; ik weet echter niets van de kracht der Mantra's van uwen godsdienst. Is dat alles geschied door gebruikmaking van bezweeringen en het opzeggen van geheime, heilige formulieren?"

„Geliefde moeder!" sprak raden Rahmat met een innemenden glimlach tot Dorowati opziende, „wij bezitten geene geheime tooverformulieren, zooals uwe Brahmanen; wij hebben alleen vasten en gebed; God verhoort ons en zegt: „geen enkel uwer zal verloren gaan, noch het werk van den man, noch dat der vrouw [1])." Doch nevens dat gebed staan ook de goede werken; gebed alleen is niet voldoende. Onze vader heeft ook gearbeid. Eene groote geneeskundige kennis bezittende, heeft hij, zooveel mogelijk, de oorzaken der zoo gevreesde ziekte trachten weg te nemen. Wat de inboorlingen toeschreven aan den invloed van Raksasas en andere booze geesten, werd grootendeels veroorzaakt door gevaarlijke dampen, die uit eenige moerassen opstegen. Onze vader heeft daarop onmiddelijk eenige kanalen doen graven, en de moerassen,

[1]) Koran, hoofdstuk III vers 193.

nadat zij opgedroogd waren, laten beplanten. Daardoor week de ziekte grootelijks."

„Ge moogt echter de kracht des gebeds niet wegcijferen," sprak raden Boerereh ernstig.

„Verre van daar," antwoordde de ander; „maar de uitersten leiden den mensch tot dwaling; mijn moeders broeder zal mij echter daarvan wel niet te beschuldigen hebben," vervolgde hij, hem eenigszins ironisch aanziende. „Maar wij hebben onze tante nog niets verteld van onzen tocht herwaarts, langs de groote stad Palembang, waar een van 's keizers zonen, Arja Damar, het gebied voert. Zijne beide kinderen raden Hoesin en raden Patah...."

Blijkbaar ontstemd bij het hooren dezer namen, stond Dorowati haastig op, met de woorden: „voor ditmaal genoeg, mijne neven, later kunnen wij nog dikwerf over een en ander spreken."

De jongelingen, meenende dat hunne tante vermoeid was door het lange onderhoud, namen afscheid om zich naar hunne vertrekken te begeven.

De ratoe alleen gelaten, sloeg de handen mistroostig ineen, uitroepende: „Ach! moesten die namen mij wederom aan die gehate Chineesche herinneren! Heb ik aan dit wulpsche hof geen verdriet genoeg!"

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DE KEIZERLIJKE BADPLAATS.

De zon was aan het ondergaan. — Hare laatste stralen kleurden alle omringende voorwerpen in dien eigenaardig purperen gloed, welken de schilders zoo gaarne op het doek brengen, en wierpen daarbij de schaduwen van boomen, ornamenten en beelden in monsterachtig lange omtrekken op het muurwerk van het paleis, of den kraton te Madjapahit. Die schuine stralen vielen hier en daar ook door het rijzig geboomte, dat de groote keizerlijke badplaats omgaf. Door de ligging des vijvers was één deel reeds in half duister gehuld, terwijl een ander punt van deze uitgebreide watervlakte nog door het wegstervend zonlicht beschenen werd. Wij zeggen „watervlakte," en te recht, want aan dien vijver, met zijn gebeeldhouwde steenen ringmuur en breede trappen, kunnen

wij geen anderen naam geven, dewijl de lengte twaalf honderd, de breedte vierhonderdvijftig en de diepte dezer waterkom tien voeten beliep.

Menige Europeesche lezeres zal zich van zulk eene badplaats — een toonbeeld van echt oostersche weelde — slecht een denkbeeld kunnen maken en zich wellicht verbeelden dat wij met de ons veroorloofde dichterlijke vrijheid wat overdrijven, — doch men vrage er eens naar aan een bloedverwant die op Java geleefd heeft, of aan eene vriendin die pas uit de morgenlanden is teruggekeerd, en ik weet dat allen mijne woorden zullen bevestigen. Er is echter nog een middel om zich te overtuigen. Bezoek zelve, lezeres, het schoone Insulinde. Reis van Soerabaja naar Kediri. Dit gaat sneller dan ge denkt. Gij zet u namelijk in een gemakkelijken en ruimen reiswagen, bespannen met vier of zes kleine, doch vlugge paarden. Zijt ge eenige palen [1]) voor Modjo-Kerto, nabij de desa Trowoelan, verlaat dan uw rijtuig, wandel een kwartier uurs door het geboomte, en hebt ge dan den aldaar gelegen pasangrahan [2]) bereikt, zie! dan ligt de badplaats voor u, omgeven door statig geboomte en omringd door stevig muurwerk, dat tot heden den vernielenden tand des tijds wist te trotseeren. Wandel verder door het stille woud — want de plaats is eenzaam

[1]) In Indië wordt de afstand bij palen gerekend. Drie palen zijn één uur.

[2]) Nachtverblijf voor reizigers; karavansera.

en verlaten — en ge zult er in puin gevallen tempels, verspreid liggende, verbrijzelde pilaren, verminkte beelden en trotsche poortgewelven aanschouwen, die van de kunst en smaak dier dagen getuigen. Dan zult ge erkennen niet alleen dat die groote badplaats geene fictie eens schrijvers was, maar ook dat het oord belangrijk is door zijn verleden, en doet denken aan de drama's die voor eeuwen hier gespeeld moeten zijn; aan tooneelen van liefde en zingenot, niet zelden met bloedige ontknooping; aan verwoesting te vuur en te zwaard.

De laatste zonnestralen beschenen alzoo dat gedeelte des vijvers waar een groote steenen trap naar de achtergalerijen des kratons voerde, en waarop zich een vijftal jonge vrouwen, half of reeds geheel gekleed, in verschillende houding bevonden.

Eene echt schilderachtig tooneel leverde dat groepje op, beschenen door de warme avondzon, waardoor de bruingeele tint dezer Javaansche schoonen nog verhoogd werd. De meeste hadden de glinsterend zwarte haren nog loshangen, waardoor haar rijkdom aan dat natuurlijk vrouwensieraad des te meer uitkwam, want van de meesten reikte het achterwaarts afhangend hoofdhaar bijna tot op den grond.

Een der aanwezige vrouwen, eene volwassen zestienjarige, had bereids het weelderig haar opgebonden en stak in de dikke vlechten eenige welriekende tjampakabloemen; eene andere ontrolde een geel zijden doek, waar-

door een handvol geurige melatti-bloemen zichtbaar werden, waarvan er enkele op de steenen trappen des vijvers te land kwamen.

Wat al schitterende oogen nu die jeugdige baadsters in levendig gesprek geraakten! Maar hoe smachtend konden die blikken ook wezen als de donkerbruine, amandelvormige kijkers, half geopend door de lange wimpers heen, op een bemind voorwerp staarden! Hoe zacht afgerond waren die vormen welke bij de minste lichaamsbeweging nieuwe schoonheden aanboden! hoe welgevormd en fijn die handen! hoe klein die voeten!

Al was haar type niet Kaukasisch, toch waren ze schoon die jeugdige wezens, en — nog zijn dit de Javaansche vrouwen, vooral in de hoogere standen; zij bekooren u niet alleen door hare oogen, nu eens schitterend dan weêr smachtend, ook de minste lichaamsbeweging is sierlijk: een enkele armzwaai, eene lichte voor- of achterwaartsche beweging van het lenige bovenlijf kan het hart in vuur en vlam zetten, kan... doch genoeg, gij gelooft me immers, dat de Javaansche vrouwen, al is hare huid goudgeel, toch schoon, ja, verleidelijk kunnen zijn?

„Kom, maak nu voort, Sima," sprak de zestienjarige schoone, die reeds op een der hoogere trappen gereed stond, tot hare niet veel oudere gezellin; „de zon is bijna onder en de lange schaduwen smelten reeds ineen met de invallende duisternis."

„Dat zie ik ook," riep eene lager gezeten baadster. „Ik mag mij dus ook wel haasten want — misschien wacht iemand mij met ongeduld," voegde zij er eenigszins spottend bij.

De naaste buurvrouw der laatste spreekster zag deze veelbeteekenend aan. „Ei Narina," zeide zij, „hebt gij ook iets gemerkt, of zegt ge het soms met eene andere bedoeling?"

De als Sima aangesprokene haastte zich echter te antwoorden: „ik ben gereed, dewi Ratih!" en met een sierlijken zwaai haar slendang omslaande, had zij nog even tijd om een licht verwijtenden blik te werpen op hare gezellinnen, die in jeugdigen overmoed en wellicht uit ijverzucht lichtvaardige toespelingen hadden gemaakt op de dewi, die echter, zonder een plooi van haar kalm doch schoon gelaat te vertrekken, zich bedaard naar den kant van het paleis verwijderde.

„Sima is niet zoo vrij als anders in tegenwoordigheid van deze jonge preutsche," merkte Loro op; „deze heeft nog al tingkah's [1]), maar... zij is ook gast in den kraton."

„Zij zoude ze niet hebben, zoo de ratoe Dorowati haar niet zichtbaar aanhaalde en begunstigde!" sprak Narina, terwijl zij, opstaande, haar zijden sarong met een prachtigen gouden draagband om haar midden vastmaakte.

[1]) Grillen, kuren.

„Ik geloof toch dat dewi Ratih een goed hart heeft," zei de derde jonge vrouw, Tidja genaamd, haar zijden doek met het uitschot der melati bloemen in den vijver uitslaande.

„Dat zij eenigzins achterhoudend is ligt in het ongewone der omgeving; hare gewoonten verschillen met die van het vrije en nog al vroolijke hofleven," — hier lachte zij veelbeteekenend hare vriendinnen toe — „terwijl ik tevens gehoord heb dat zij ook de nieuwe godsdienstleer is toegedaan. Dat de ratoe haar zoo minzaam bejegent, komt dat deze zeer ingenomen is met haar stil gedrag."

„Hoe!" riepen de beide anderen uit; „zou dewi Ratih de nieuwe leer hebben aangenomen welke de Arabieren sedert langen tijd langs de stranden verkondigen!"

„De beide neven van Dorowati volgen die leer ook al, zooals ik hoor; stellig zeggen durf ik het echter niet," hernam Tidja.

„En ik weet zeker dat haar vader, de regent van Toeban, veel omgang met de predikende Arabieren heeft," viel Loro hierop in met beslissende stem; „de priesters beginnen thans meer dan ooit op deze gevaarlijke nieuwigheid te letten."

„O, ge weet dit zeker van den priester..."

„Ik bid u wees bescheiden," viel de andere haar snel, doch fluisterend in de rede; „gij hebt immers ook uwe hartsgeheimen — en hebt ge die gaarne ruchtbaar?"

Op dit oogenblik was het geheel donker geworden; het omringende metselwerk, het daarbuiten staand geboomte en de hooge muren der gebouwen van den naburigen kraton maakten de duisternis des te grooter.

De drie vrouwen rezen gezamenlijk op en bestegen den trap.

Narina zorgde de achterste te zijn. Tidja, die voorop ging, vroeg aan Loro: „denkt gij niet dat er iets achter dien voorkeur der ratoe steekt? Ik geloof dat zij gaarne zou zien dat dewi Ratih de vrouw werd van haar zoon raden Lemboe."

Onder het uiten dezer meening was men boven gekomen.

Eenige groote, geel koperen lampen in eene ruime pendopo, of opene achtergallerij, verspreidden een onzeker licht over deze nog half beschaduwde plek; doch een opmerkzaam toeschouwer had lichtelijk eene mannelijke gedaante snel voorbij die plaats kunnen zien schieten, terwijl een goed hoorder de enkele woorden zou opgevangen hebben, welke tusschen die donkere gestalte en de achteraankomende Narina werden gewisseld.

„Heden avond wordt er waijang gehouden in de pendopo," was het vlugge bericht der jonge vrouw en — weg was de donkere gestalte.

Loro had intusschen hare vriendin in 't oor gefluisterd: „dewi Ratih denkt er niet aan; een der nieuwe neven,

raden Rahmat met zijn zachtzinnig gelaat, schijnt haar hart betooverd te hebben; hij zelf weet het nog niet, want hij is te veel met andere gedachten vervuld; doch zij is kepingin . . . [1])."

„O, ik zou diens broeder liever beminnen," hernam Tidja; „zijne oogen glinsteren zoo, zijne kleeding en vooral dien tulband staan hem zoo fraai, en zijn fijn gelaat. . . ."

Op dit oogenblik klonk het woord „pendopo" in de ooren der luisterende Loro, die onmiddelijk het hoofd omdraaide en eenigszins scherp vroeg: „wel Narina, tegen wien had gij het daar over gindsche pendopo, 't was toch geen priester hé?"

„Zwijg wraakzuchtige!" antwoordde de ander met gesmoorde en bevende stem, „ik ben in grooter gevaar dan gij wel weet."

---

[1]) Verlangend; — hier beteekent het verliefd.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

IN DEN KRATON [1]).

Omstreeks acht ure in den avond was een der talrijke pendopo's, die op het binnenplein van den Dalam uitkwamen, met een niet onaanzienlijk aantal gasten bezet. Onderscheidene met smaak gewerkte koperen lampen hingen walmend aan de zoldering, terwijl nog op verschillende punten der luchtige zaal keurig uitgesneden standaards waren geplaatst, waarop insgelijks lampen met eene dikke pit haar licht verspreidden.

Vorst Angka Widjaja wilde aan zijne talrijke gasten een aangenamen avond verschaffen. Vooral wenschte hij de vreemdelingen bekend te maken met de lettervruchten, die

[1]) Kraton, kedaton en dalam, beteekenen het ommuurde verblijf van den vorst met de daarbij behoorende woningen der hovelingen.

hij waande op Java's bodem geteeld te zijn. Er zouden fragmenten uit de heldendichten worden voorgedragen, waaruit zij niet alleen moesten opmaken hoe hoog de dichtkunst hier werd geschat, doch waardoor zij — en dit was een voornaam punt — tevens zouden vernemen, dat de Javaansche vorsten en dus ook het geslacht der Brawidjaja's van de aloude Hindoegoden afstamden.

Ter verduidelijking hoe die meening ontstaan is, zij hier den aandachtigen lezer medegedeeld dat, de Ramajana, de Barata Joedda en meer andere epische gedichten thans nog op Java bekend, oorspronkelijk uit Hisdostan afkomstig zijn en in der tijd door Sivaïtische en Boeddhistische priesters naar de behoeften en het bevattingsvermogen der Javanen zijn omgewerkt. Dit geschiedde in eene taal welke Kawi werd genoemd. Deze, ook zoo genaamde dichtertaal, bestond uit eene vermenging van Sanskriet met de toen gebruikelijke, thans oud Javaansche taal. De helden dier gedichten, meestal tot het geslacht der goden behoorende, werden in die omzettingen voorgesteld als op Java levend en handelende, en tevens als de voorvaderen van de onderscheidene op Java geregeerd hebbende vorsten, zoodat, als een zeer natuurlijk gevolg hiervan, ook de keizer van Madjapahit uit zijn stamboom bepaald kon aanwijzen, dat hij afstamde van een der helden uit de Barata Joedda, en wel van een van Pandoe's zonen.

Zelfs latere vorsten op Java hebben lang na de aanneming van het Mohammedanisme zich op zulk eene afkomst veel laten voorstaan, terwijl, als ik mij niet bedrieg, nog eenige voorname familiën op Java zulke geslachtsregisters aanhouden.

Er zou dus een groot en aanzienlijk gezelschap bijeenkomen. De pendopo was belegd met fijn bewerkte matjes van welriekende pandanusbladeren, bestemd tot zitplaatsen voor de gasten. Voor Angka Widjaja, ratoe Dorowati en nog een paar anderen waren echter kleine vierkante tapijten, in den vorm onzer kanapékleeden, gereed gelegd. Was het toeval of misverstand? Het waren Mohammedaansche bidkleedjes, in Indië bekend onder den verbasterden naam van Parmadani, en door onze radens medegebracht onder de geschenken voor hunne koninklijke verwanten.

Daar trad Angka Widjaja binnen, vergezeld door de vorstin Dorowati, zijn schoonzoon Andaja Ningrat en diens êga, ratoe Timpa en den Boeddhistischen hoofdpriester Adidharma. Daarop volgden raden Goegoer en de rijksbestierder Gadja Mada, de radens Rahmat en Lemboe, wier pasgesloten vriendschap met der tijd nog inniger zou worden, benevens de radens Boerereh en Santri met den regent van Toeban. Onder de verschillende andere voorname personen merkte men insgelijks op de gijzelaars uit Bali, de gezanten van Banjermasin, benevens eenige vorstelijke personen van Celebes en Ternate. Verder zag men hovelingen en aanverwanten die toegang tot dergelijke bijeenkomsten hadden, bevonden zich ook eenige priesters van beide secten, die, hoe afgescheiden ook in Hindostan, eigenaardig genoeg op Java, zoo niet de eeredienst onderling regelden en verdeelden, dan toch vrij broederlijk met elkander omgingen, terwijl eindelijk ook het vrouwelijk geslacht behoorlijk vertegenwoordigd was. Aan de eene zijde van Dorowati zat hare dochter, ratoe Timpa, aan den anderen kant, de jeugdige dewi Ratih. Behalve een tal van vrouwen tot de hofhouding behoorende, waren eenige bejaarde matrones insgelijks ambtshalve tegenwoordig, zooals de Njai Sedamirah en de vrouwelijke toemenggoeng, welke dames het opzicht hadden over den vrouwenstoet des keizers, en bij eene gelegenheid als deze vooral niet mochten of wilden ontbreken. Immers het voordragen van oude heldengeschiedenissen had en heeft nog zeer veel aantrekkelijks voor Javanen van elken stand en leeftijd, zoodat niet zelden gansche nachten aan de bijwoning van zulke voordrachten worden opgeofferd. Van onze vier schoonen, met wie wij bereids kennis hebben gemaakt op de trappen des vijvers, ontbrak Narina, die men, als eene der schoonste en jongste goendiqs [1]), juist verwacht zou hebben in deze bijeenkomst aan te treffen; doch de mas-aijoe hadonvoorzichtiglijk te laat gebaad en daardoor eene koude gevat.

[1]) Vrouw van minderen rang; bijwijf.

Terwijl verschillende confituren, ingelegde vruchten en gebakken werden rondgediend, vestigde een der priesters de aandacht van zijn ambtgenoot Goenadhya, die dezen avond de voordracht zou houden, op de gekleurde tapijten waarop de vorst en de ratoe zaten.

„Dat zijn immers bidkleedjes der Mohammedanen," zeide hij; „zelfs de huispriester van Angka Widjaja zit er op een! wat zou dat beteekenen?"

„Dat is zeker het drijven dier jonge vreemdelingen!" merkte de aangesprokene eenigszins heftig op; „zou Adidharma dit niet gemerkt hebben?"

„Hoe vrij hij ook in zijne denkwijze moge zijn, geloof ik toch niet dat hij hier zoo los over heen zou stappen," hernam de eerste spreker; „laat ons echter zwijgen tot later. Doch merkt gij niet op, dat raden Rahmat en zijn broeder de kleeding der Javanen hebben aangenomen, terwijl raden Boerereh geheel en al bij de Arabische, namelijk de Islamitische dracht, gebleven is?"

„Zoodra ik de pendopo binnentrad, heb ik zulks ontwaard," antwoordde Goenadhya, „en tevens gezien dat ik de eenige niet was die er acht op sloeg. Geloof me, hij is vrij wat gevaarlijker dan zijne neven. In 't geheim heeft men mij ook medegedeeld, dat hij vorst Angka Widjaja reeds heeft gesproken over den nieuwen godsdienst."

„En?....."

„De keizer was verontwaardigd over deze even onverwachte als ongepaste handelwijze. Rahmat heeft alles weer trachten goed te maken, en schijnt zich hier vrij wel op zijn gemak te bevinden. De ratoe houdt zeer veel van hem en raden Lemboe heeft reeds vriendschap met hem gesloten."

„Toch bevalt dat alles mij niet," hernam de eerste spreker: „wij hebben te lang geslapen! Maar," — hier fluisterde hij heel zacht, — „er zullen nu toch maatregelen genomen worden, vooral van den kant van ons Sivaïten."

Na het ronddienen der ververschingen, werd de gouden siriedoos des keizers, prachtig bewerkt en met edelgesteenten omzet, door de hofbedienden den gasten in de onmiddelijke omgeving van den vorst aangeboden, terwijl nog eenige andere siriestellen, insgelijks fraai bewerkt, aan de overige aanwezigen werden voorgezet.

Dit ronddienen van sirie is een beleefdheidsgebruik van oudsher onder de Javanen en Maleijers in zwang, en kan het best worden vergeleken met het aanbieden van pijpen of sigaren in onze westersche gezellige kringen. Het onderscheid echter bestaat hierin, dat wij tabaksrook uitblazen, terwijl de door den oosterling zoo geliefde sirie uit verscheidene ingediënten bestaat, — zooals noten van den pinangpalm, verdikt sap uit den gambierstruik en wat gezuiverde kalk. Deze stoffen worden bij kleine hoeveel-

heden in een versch sirieblad gewikkeld en dan in den mond gestoken en gekauwd. Hoewel de Europeeanen, in Indië levende, over het algemeen niet ingenomen zijn, met dit in hunne oogen niet zeer zindelijk gebruik, hetwelk een grooten toevoer van rood speeksel uitlokt, dat onophoudelijk uit den mond moet worden verwijderd, verzekeren de bewoners van den Indischen Archipel dat het een aangenamen, pikanten en tevens frisschen smaak in den mond geeft. Heeft elk Europeaan zijn tabaksdoos of sigarenkoker, de armste Javaan heeft evenzoo zijne siriebergplaats, en geene ontvangst kan ergens als welgemeend en hartelijk worden beschouwd als de siriedoos den gast niet is toegeschoven.

Thans trad Goenadhya met zijn bundel lontarbladen op, om in het toen gebruikelijke Kawi, de taal der dichters, eenige verzen voor te dragen. Hij koos voor deze gelegenheid de beide laatste zangen der Bârata Joedda, een heldendicht, ontleend aan de Mahâbârata van Hindostan, waarin de strijd bezongen wordt tusschen de Koeroe's en de Pandawa's, die beide afstamden van één stamvader Bârata; vandaar dan ook de naam van het gedicht: de strijd tusschen Bârata's nakomelingen.

Het was twijfelachtig of de voorlezer juist deze beide laatste zangen des gedichts genomen had omdat hij de vorige reeds vroeger had voorgedragen, dan wel om den vorst te behagen, daar toch die slotzangen de overwinning der Pandawa's en hun zegenvierenden intocht in Astina verhaalden, terwijl daarin ook de eene beschrijving voorkwam van de algemeene welvaart en den voorspoed, welke daarop voor geheel Java volgden [1]).

Echter mogen wij die keus der stof door den priester Goenadhya niet geheel en al aan vleierij toeschrijven. Het was een gelegenheidsstuk. Dit bemerkten weldra de meeste toehoorders. Het had de strekking om op den toestand des lands en op eene spoedige voorziening in de dreigende gevaren de aandacht te vestigen, want duidelijk was het, dat de lezer nu en dan door gebaren en nadruk de bijzondere opmerkzaamheid zijner hoorders wenschte te verwekken. Zoo drukte hij b. v. op deze zinsnede van den laatsten zang: „en boven alle vorsten van het eiland Java blonk koning Joedistira uit," en verder: „de voor„spoed nam toe, de bevolking breidde zich uit naar alle „kanten op het land, op het gebergte; alom heerschte wel„vaart; vele woudstreken veranderden in gehuchten; de ge„huchten in groote dorpen; de bevolking genoot vrede en „rust. Gelijk een zachte regen die verkwikt en wiens zegen„rijke invloed overal doordringt, zoo verspreidde zich alom „de zegenrijke uitwerking der zorgen van Praboe Joedistira."

---

[1]) Men herinnere zich het boven medegedeelde omtrent de Javaansche omzetting der oude Indische gedichten, waarbij de betrokken helden allen naar Java zijn overgebracht.

Na deze uitweiding over den roem der vorstelijke voorvaderen en de daarop gevolgde rust en welvaart op Java, kwam de tegenstelling, die des te sterker moest treffen, en waar het eigenlijk ook om te doen was.

Goenadhya las met bijzondere verheffing van stem:

„Thans wordt op nieuw gesproken van de uitstekende „hoedanigheden van den doorluchtigen Djajabaja: in waar„heid niemand anders dan Kesawa, dan Bâtara Wisnoe, „die zich in menschelijke gedaante ophield onder den „naam van Praboe Djajabaja. Met spoed is hij neêrge„daald naar Kadiri, dewijl zijn gemoed ontstelde bij de „beschouwing van 't aardrijk. Met bekommering ontwaarde, „Djanardanari dat vele vorsten kwalijk gezind waren, „dat velen zich schuldig maakten aan trouwelooze hande„lingen, aan ongerechtigheid, dwingelandij en rustverstoring."

Deze strophe, met bijzonderen nadruk uitgesproken, veroorzaakte eenige opschudding in de zaal. Ook den keizer trof zij bijzonder; hij was niet op zijn gemak. Hier en daar werden blikken van verstandhouding gewisseld. Sommigen lieten onwillekeurig het oog vallen op de radens Rahmat en Santri, anderen op den regent van Toeban, weêr anderen eindelijk op den spreker.

„Nauwlijks had de vorst Djajabaja zijn hof in Mamênang „gevestigd, of al de vorsten die er behagen in schepten, „om kwaad te stichten op aarde, werden met spoed on-

„derdrukt en hunne hofzetels overweldigd. Hij trachtte „hen tot inkeer te brengen. Wanneer zij zich onderwier„pen, zich ten goede lieten leiden en hunne booze nei„gingen lieten varen, dan werden zij als broeders behan„deld, met gezag bekleed tot heil des rijks, en in den „oorlog met het hoogste vertrouwen begunstigd."

Na op die wijze nog eenigen tijd voortgegaan te zijn, eindigde de priester zijne voordracht met de volgende ontboezeming, uit het slot van het heldendicht:

„Al mogen bergen instorten, grooter dan de aarde, „voorwaar Wisnoe zou er niet door in verlegenheid ko„men! Alle gevaar is voor hem geweken, hetzij hij een „vijand hebbe in de kolken der zee, of in de gevaar„lijke diepten der ravijnen; de drie werelden zijn geheel „ontbloot voor zijn gezicht; de aarde en de zeven hemelen, „de wolken en de winden, ja 't heelal is in de hand „van Sri Bâtara Wisnoe en van zijn welbehagen afhan„kelijk!"

Hier zweeg Goenadhya, terwijl hij zijn op lontarbladeren geschreven gedicht toevouwde. Bij het laatste gedeelte der voorlezing was eene bijzonder diepe aandacht onder de aanwezigen merkbaar; het gewone gestommel, geschuifel of gefluister had opgehouden, zoodat de plechtige stem van den priester, het eenige geluid was onder de talrijke menigte te vernemen.

Arja Tedja, zijne dochter dewi Ratih en enkele hun-

ner aanwezige geestverwanten bewaarden een beteekenisvol stilzwijgen. Ook de beide broeders raden, Rahmat en Santri, hadden elkander nu en dan een blik van verstandhouding toegeworpen.

„Begrijpt gij het? ik niet!" vroeg Goesti Kromo aan zijn naast hem gezeten vriend, den priester Vashta.

„Ik geloof ja," antwoordde de aangesprokene, achteloos. „Het ziet zeker op de belooning die uw eigen aanvoerder Andaja-Ningrat te wachten staat. Eerst was de vorst ongerust omtrent zijne handelingen en wantrouwde hem, nu is hij schoonzoon des keizers, en wordt hij mederegent."

„Ei zoo wordt de echtgenoot van ratoe Timpa dan toch zeker verheven tot Praboe Anom? Nu, ik wist er iets van, doch spreken mocht ik niet. Blijft Vashta heden avond hier?" fluisterde de jongeling daarop blijkbaar met eene bijzondere bedoeling.

„Zeker — ik blijf! ga gij gerust heen," hernam Vashta zich snel omdraaiende.

„Nu, gij schijnt slecht op de hoogte," sprak een derde, die echter van het laatste gefluister niets had vernomen; „ik weet het van Goenadhya zelf; het doelt op de scheuringen en verdeeldheden aan het hof en onder de buitenregenten en vast ook wel op de nieuwe leer, die zelfs tot in den kraton vorderingen schijnt te maken. Zie maar eens of die vreemde radens het niet begrepen hebben! Zij zien elkander aan, of ze zeggen willen: vat gij het wel?"

„Men zegt niet alles wat men weet," antwoordde Vashta droogjes, en verwijderde zich daarop in de richting der vrouwelijke volgelingen.

Na een kort oogenblik in gedachte te hebben gezeten, vatte Angka Widjaja het woord op:

„Ik dank den priester Goenadhya voor zijne moeite," zeide hij; „het is altijd aangenaam iets over de deugden onzer hoogvereerde voorvaderen te hooren, en tevens leerzaam herinnerd te worden aan de macht der goden des lands; doch met het oog op de vele gasten in den dalam ware mij eene andere keuze wel zoo wenschelijk voorgekomen. Deze avond mag wel een tijd van uitspanning zijn."

„Ik had liever den minnezang van vorst Salja [1]) gehoord," mompelde Loro tot hare vriendin Tidja.

„Ei, en gij waart dan zeker ook gaarne in de plaats geweest van de schoone Satijawati!" hernam der levendige Tidja fluisterend.

„Gij zeker niet?" was 't antwoord.

„Waarom niet? als gij uw Salja hebt behoef ik mij niet te schamen, een Ardjoena tot minnezanger te hebben; dus..."

Hier werd het gesprek gestoord door eene lichte be-

---

[1]) Minnezang van vorst Salja. Zie verh. van het Bataviaasch Genootschap, dl. XXVII, zang XLVIII.

weging onder de aanwezigen. Het gezelschap wendde den blik naar de parienggitan [1], waar eene waijang vertooning van het gedicht Wiwaha zou plaats hebben. De taal van dit dichtstuk was zuiverder en de stijl vloeiender dan die van het voorgaande. Men had voor de afwisseling het boeiend gedeelte gekozen waarin de jeugdige held Ardjoena boete deed op den berg Indra-Kila. Hij leefde daar onder streng vasten en vrome overdenkingen, om daardoor van de godheid Siva de gunst te verwerven, om over zijne vijanden te kunnen zegepralen. Liep deze zaak goed af, ondervond namelijk de vrijwillige kluizenaar in zijne vroome oefeningen geene stoornis, of liet hij zich door geene hartstochten gedurende dien tijd beheerschen, dan verkreeg zulk een anachoreet de inwilliging van zijn verzoek, waardoor hij soms machtiger werd dan de goden van lageren rang, de Dewa's en Dewata's.

Ardjoeno's verblijf in zijne stille bergkluis liep ten einde, toen Indra, het hoofd der lagere goden, besloot eene proef te nemen omtrent de degelijkheid der godsdienstige afzondering van den jongen kluizenaar, want — god Indra had Ardjoena noodig in den strijd tegen den reuzenvorst Niwata, die plan had den Hemel te komen bestormen en dan tegelijkertijd eene der fraaiste hemelnimfen te rooven.

[1]) Gedeelte der galerij eener vorstelijke woning waar tooneelvoorstellingen worden gehouden.

God Indra hield daarop eene vleiende aanspraak tot zeven der schoonste hemelprincessen, en verzocht haar naar de aarde af te dalen en al het mogelijke te doen om Ardjoena van zijne godsdienstige overpeinzingen af te trekken.

Dichterlijk was de beschrijving van den tocht dezer hemelsche Widadari's naar het aardrijk. Zij zweefden langs berghellingen, door vruchtbare vlakten en lommerrijke bosschen, en bereikten eindelijk de schilderachtige kluizenaarswoning van den jeugdigen held.

Dáár zat Ardjoena in diep gepeins verzonken, terwijl zijne ziel op dat oogenblik zoo verre boven het aardsche verheven was, dat geene van alle pogingen der nimfen om hem af te trekken, gelukte. Gezang, noch vleiende woorden, noch liefkozingen waren in staat zijne hartstochten te doen ontbranden.

Ardjoena was evenmin voor verleiding vatbaar als in later tijd onze Heilige Antonius van Padua!

Wat het ergste van de zaak was — de zeven nimfen waren onder die bedrijven zelve verliefd geworden op den schoonen jongeling, doch moesten ongetroost weêr naar den hemel terugkeeren!

De godheid Siva daalde daarop neder, en verleende den boeteling de verzochte gunst van overwinning in den strijd, en schonk hem bovendien den wonderpijl Paso-pati.

Ardjoena overwon kort daarop den reuzenkoning Niwata,

die tegen den Soeralaja [1]) was opgetrokken, en werd toen door Indra eenige maanden te gast gevraagd, waar hij met de zeven nimfen, die hem beminden, tijdelijk in den echt werd verbonden.

De vertooning van dit heldendicht had eene aangename stemming onder de aanwezenden opgewekt; de vorst zelf was opgeruimder geworden, hoewel de indruk van het eerst voorgedragene niet geheel verdwenen was.

Het begon tijd van opstaan te worden; de gasten hadden veelal hunne vroegere zitplaatsen verlaten, en enkele groepen gevormd.

Raden Goegoer, de troonopvolger, stond met eenige vertrouwde vrienden waaronder de patih Gadja Mada en de priester Goenadhya in vertrouwelijk gesprek.

„Er moet een begin gemaakt worden," besloot hij; „de toestand kan zoo niet blijven, de eenheid en de rust van het rijk vorderen het."

„Wacht slechts op uw schoonbroeder Andaja Ningrat!" antwoordde Goenadhya veel beteekenend. „Hij is onze groote steun; de goden zijn met hem!"

„Ik vond het laatste stuk vrij wat aangenamer dan het eerste," sprak Tidja; „die Widadari's kregen eindelijk toch haar wensch," voegde zij er halfluid als tot zichzelve sprekende bij.

---

[1]) Hemel.

„Mag ik bij mijne schoone zuster den minnezang van Ardjoena komen voordragen?" sprak fluisterend eene zachte mannenstem.

„En dan zoudt gij zeker gaarne in mij de Widadari Soeprobo willen zien?" hernam Tidja met een schalks uitvorschenden blik. „Neen, raden, ik kan niets meer van uwe betuigingen aannemen; zoo even zag ik u nog in gesprek met die stemmige Sima, en...."

„Bij den baard van Mahadewa!" riep de jongeling haastig uit; „dat was om eene geheel andere zaak; mag ik...."

Een vluchtige, doch veel beteekenende blik was het eenige antwoord der Javaansche schoone, want er kwam meer beweging in de zaal.

Angka Widjaja was opgestaan en de ratoe Dorowati was insgelijks gereed om met haar gevolg de zaal te verlaten en naar hare vertrekken terug te keeren.

Het laatst van allen zag men eenige Brahmanen met elkander fluisterende de ruime binnenplaats overgaan en in de duisternis verdwijnen.

„Wel! hoe is uw deze avond bevallen?" vroeg raden Rahmat toen hij van zijn broeder afscheid nam.

„Behoeft mijn broeder zulks nog te vragen?" antwoordde raden Santri met een tamelijk ernstig gelaat.

„Bij Allah! die heidensche omgeving en die dwaze ophef over de macht dier verfoeielijke godheden begint mij

reeds sterk te vervelen!" riep raden Boerereh eensklaps met zijne gewone opgewondenheid.

„Mij niet minder," sprak Rahmat, „doch wij zullen er ons noch een tijd lang aan moeten onderwerpen. Dit was evenwel de bedoeling mijner vraag niet; hoe vondt gij die eerste voordracht?"

„Vrij snorkend en leugenachtig, doch Allah zal de leugenaars en huichelaars straffen. Bovendien kan dat stuk van heden avond ook wel met voordacht tegen ons zijn opgedreund, want toen die gehate Brahmaan van rustverstoorders sprak, keek hij mij strak aan, alsof hij zeggen wilde: d a t z i j t g i j!"

„Inderdaad," zei Rahmat met den hem eigenaardigen zachten glimlach, „toen de priester zoo hoog opgaf van zijne heidensche godheid, zag hij ons ook zoo veelbeteekenend aan alsof hij ons bevreesd mede wilde maken. Laat ons dus in onze handelingen en gesprekken voorzichtig zijn, — gij vooral dient zulks te zijn, raden Boerereh; heden avond nog heeft men herhaaldelijk op uw tulband gewezen als eene aanstootelijke dracht."

NEGENDE HOOFDSTUK.

VERBODEN LIEFDE.

Terwijl Angka Widjaja een talrijk gezelschap in de pendopo om zich heen verzameld zag, had er een ander tooneel plaats in een der niet ver van daar verwijderde gebouwen.

Ter zijde van het eigenlijk paleis bevonden zich eenige woningen, lager en veel kleiner dan het hoofdgebouw. Het waren de vrouwenvertrekken, voornamelijk bestemd voor de goendiqs. Hoewel niet groot, waren het toch voor dien tijd en voor het tropisch klimaat zeer doelmatige verblijven, welke de bewoonsters de noodige gemakken aanboden. Zij bestonden uit een paar binnenvertrekken, waarin balehbaleh's, of slaapplaatsen, voorzien van fijne rustmatjes en een aantal ronde hoofdkussens, in den vorm van die onzer kanapé's, met fraaie zijden overtrokken en aan de einden

met gouden borduursel versierd, terwijl tot afsluiting dezer rustplaatsen klamboes [1]) van gebloemde Indische zijde waren aangebracht. In zulk een vertrek was overigens niet veel meer aanwezig dan een paar net bewerkte kisten voor kleedingstukken en eenige fraai uitgesneden doozen ter bewaring van gouden en andere sieraden, mandjes voor welriekende bloemen en — wanneer de bewoonster er was, — ook de onontbeerlijke siriedoos.

Aan de achterzijde dezer zoogenaamde bijgebouwen bevond zich eene kleine galerij met een laag neerhangend afdak, uitziende op eenig plantsoen van pisang-, djamboe- en mangaboomen, terwijl de daartusschen geplaatste, minder hoog opschietende gewassen door hunne fraaie bloemen of welriekende geuren de schoone bewoneressen het zoogenaamde eentoonige harer afzondering moest helpen vergoeden.

In zoodanige achtergalerij bevond zich insgelijks eene rustkank, doch in den regel veel smaller dan die der slaapvertrekken. Daarop werd menig ochtend- en avonduur door de jonge vrouwen mijmerend en van liefde droomend doorgebracht. Hoe kan het anders of de zoo talrijke vrouwen en bijwijven des keizers, meest allen in den bloei der jeugd, lagen daar smachtend neder, want zich alleen met hofvermaken, met godsdienstfeesten, het wandelen naar het bad en den opschik bezig te houden was niet altijd vol-

[1]) Gordijnen.

doende om het jeugdig gemoed tevredenheid en voldoening te schenken.

Eentoonigheid, afzondering en jeugd waren dus wel gevaarlijke vijanden, zoowel voor de eer des keizers als voor de deugd zijner talrijke vrouwenschaar.

De avond was reeds lang ingevallen. Duizenden starren fonkelden aan den donkerblauwen hemel, maar geen enkel ademtochtje deed zich gevoelen. De indische hyacint [1]) vervulde de lucht met aangenamen geur. Narina, de schoone jongste vrouw van Angka Widjaja lag op de baleh harer pendopo met de oogen dicht; doch zoo men door de duisternis had kunnen heenstaren, zou men toch trekken van onrust, of zelfs een zweem van zorg en verdriet op dat schoone gelaat hebben kunnen ontwaren. Bij het minste geritsel dat haar oor bereikte, hief zij snel het hoofd halverwege van haar bantal [2]) op en scheen met gespannen aandacht te luisteren.

„Hoordet gij daar niets, Maja?" vroeg zij plotseling aan hare dienstmaagd, die gedachtenloos en in dommelige rust op een matje lag.

„Maja hoort slechts den wind die van 't gebergte komt en de bladeren van den grooten manga-boom beweegt," antwoordde zacht de aangesprokene.

[1]) Sedëp malam.

[2]) Hoofdkussen.

Inderdaad streek de nachtwind van het gebergte en speelde voor een oogenblik door de toppen der hoogere boomen. Kort daarop kwam een tweede ademtocht, doch iets sterker, en ruischte door het geboomte; doch te gelijkertijd ritselden ook de bladeren van den djamboeboom en viel er een vrucht op den grond.

„Hoort ge dat niet!" sprak Narina, gejaagd.

„Zeker!" zei Maja, terwijl zij oprijzende zich de oogen wreef. „Maar 't is een kalong [1]), die door de takken vliegt en onze lekkere djamboe bidji komt stelen. Waarom toch is mijne gebiedster heden zoo ongerust? Was het gevaar vroeger minder groot dan nu, of is de trouw harer dienstmaagd thans geringer dan toen?"

„Neen Maja, doch wat mij heden beangst maakt, het is of...."

Op dit oogenblik liet zich het geluid eener groote huishagedis hooren....

Beide vrouwen luisterden met gespannen aandacht.

Nogmaals klonk de stem van den gekko. Maja stond stilzwijgend op; spoedde zich naar een boschje hoog opgeschoten tesbih-bloemen, boog zich voorover en fluisterde....

„Siapa ada?" [2])

„Kromo!" antwoordde eene zachte mannenstem.

---

[1]) Kalong: groote vledermuis.

[2]) Wie is daar?

„Alles is veilig," hernam Maja; „de goesti kan gerust binnenkomen; de meesteres is ongeduldig, of droevig, misschien...." doch de gestalte was reeds, met de vlugheid eener slang over den grond gekropen, bevond zich weldra in de galerij, en wat meer zegt, ook in de armen van Narina.

„Kromo! waar blijft gij zoo lang?" vroeg zij op een toon half van verwijt, half van onrust.

„Schoone vriendin! ik kom van de pendopo. Mijne geliefde weet toch dat daar veel volk is en er ook wel iets te hooren valt. Doch waarom is mijne bloem zoo onrustig?"

„Ik weet niet wat mij scheelt, doch ik ben zoo gedrukt. Zou ons iets overkomen?"

„Wees toch gerust, mijne lieve," sprak goesti Kromo, terwijl hij haar liefkozend in de armen nam; „zoo ver mij bekend is, weet niemand iets van onze samenkomst behalve...."

Verder werd er niets verstaan; de beide gelieven waren naar binnen gegaan, aan de trouwe Maja de wacht in de galerij overlatende.

„En de priester dan?" vulde Narina aan, toen zij binnen waren; „mij dunkt, dit is al gevaar genoeg, want men kan niet weten.... Ik ben veel gejaagder en meer beklemd dan anders!"

„Stel u gerust Nini!" sprak de jongeling bemoedigend, „en laat mij u troosten! Zie, de schoonheid der angsana-

bloem moet voor de uwe onderdoen, ook kan de fraaiheid der gambir niet bij de uwe worden vergeleken. Kom, ban alle mistroostigheid van u. Zie mij aan als weleer, en laat uwe oogen blinken als de sterren die aan Indra's hemel staan. Wil ik u den liefdezang van den reuzen vorst Niwata, of dien van Ardjoena voorzingen?"

„Neen, goesti! neen beminde!" antwoordde zij hem omhelzende, „zing niet; ik ken uwe gevoelens; ik ben overtuigd van uwe liefde, doch.... als ons eens een onheil trof, als...."

„Dat verhoede Ganesa!" viel goesti Kromo hierop in. „Zoo er echter gevaar komt, ben ik er dan niet om u het eerste te waarschuwen? Kan ook de priester Vastha ons niet helpen, want ons geheim is immers ook het zijne en ons gevaar dreigt hem immers ook? En — vervolgde de jongman met vuur — heb ik geen moed om zelfs voor u te sterven?"

Zoo sprekende gelukte het Kromo de verontruste zondares te troosten. Inwendig gevoelde hij ook wel zorg over het lot dat hen bij ontdekking te wachten stond, maar de liefde overwon alle zwarigheden; met voorzichtigheid kon men het lang uithouden, en kwam er gevaar, — goesti Kromo had immers reeds in eenige gevechten op Bali en tegen de woeste zeeroovers der Solokeilanden getoond een moedig jongeling te zijn?

Als een der hoeloebalangs [1]) van Andaja Ningrat, had onze held Kromo het bevel over eene legerafdeeling en was op deze wijze in het gevolg van den vorst van Pengging mede aan het hof verschenen. Ongelukkig had hij zijn oog op de waarlijk fraaie gestalte van Narina, een van 's keizers jongste goendiqs, laten vallen, en even ongelukkig was die ongeoorloofde en onvoorzichtige liefde door de levenslustige vrouw met wederliefde beantwoord geworden. De goesti [2]), een jongeling van slechts een-en-twintig jaren, was een Wesja, dus van edele geboorte, terwijl hij daarenboven zijn geheele voorkomen in zijn voordeel had. Zijn oogopslag was vrij; soms konden zelfs in oogenblikken van hartstocht of opgewondenheid zijne oogen vurig schitteren en zijn gelaat eene dreigende uitdrukking aannemen.

Geen wonder dat de achttienjarige Narina, die met weêrzin in den kraton vertoefde, den omgang met den jeugdigen, krachtvollen Kromo verkoos (al moest dit in 't geheim geschieden) boven het zeldzaam bezoek van den hoewel niet ouden, dan toch haar onverschilligen, zoo niet gehaten, en verwijfden vorst? Hare betrekking tot den keizer was immers slechts voor den schijn; was zij tot heden toe wel anders in aanmerking gekomen dan om

---

[1]) Legerhoofd.

[2]) Praedicaat van hen die tot de edele kaste der Wesja's behoorden.

den fraaien vrouwenstoet te vermeerderen, of soms een enkelen serimpidans met hare gezellinnen uit te voeren, of, ook bij openbare gelegenheden Angka Widjaja een kipas [1]) na te dragen?

Narina had zich dus in de armen der liefde geworpen met de onbevangenheid eener achttienjarige Javaansche vrouw, voor wie het heden alles, en zorg eene onbekende zaak was. Doch ze zou komen die zorg, gevolgd door angst en radeloosheid; het ontwaken uit dien liefdedroom zou vreeselijk zijn voor Narina en niet minder voor Kromo! Een onrustig voorgevoel begon zich nu reeds te vertoonen, ofschoon niets er aanleiding toe scheen te geven. Niemand toch wist van deze verstandhouding af; de overige jonge vrouwen der vorstelijke omgeving hadden genoeg aan hare eigene avonturen; de trouw der dienstmaagd, met wie zij als kind gespeeld had en met wie zij in de ouderlijke woning opgroeide, was beproefd, en het belang van den priester Vastha bracht insgelijks mede een diep stilzwijgen in acht te nemen. Beide vrienden toch bewandelden denzelfden gevaarlijken weg: beiden genoten van den verboden vruchtboom. Was die onrust dus een onbestemd voorgevoel, of was het iets anders?

Kromo had zijne beminde eindelijk door liefkozingen en opbeurende taal weder tot bedaren gebracht; de korte uren

[1]) Waaier.

van samenzijn die hun gegeven waren, of liever — die zij zelven namen — waren bijna verstreken, toen Narina vroeg wat er in de pendopo was te zien en te hooren geweest.

Nadat Kromo een en ander van het voorgelezene had verhaald en haar eene optelling had gedaan van de gasten, vroeg zij wat Kromo dacht over de dochter van den regent van Toeban?"

„De poetra [1]) is schoon, en zoo ik Narina niet beminde, dan...."

„Zwijg, Kromo!" riep zij met drift en vuur uit, „zoo ik niet beter wist, zouden uwe woorden mij ongelukkig maken; doch zeg," hervatte zij weder op vleienden toon, „wat denkt gij van haar? Hebt gij niets gehoord?"

„Ik denk," sprak Kromo, „dat dewi Ratih's geest met geheel andere zaken vervuld is, dan met haar aanstaand huwelijk met raden Lemboe. Ik geloof ook dat zij òf verliefd is op raden Rahmat, òf misschien alleen hem eert als pandita van den nieuwen godsdienst, dien de Arabieren hier willen overbrengen."

„Wat zou dat toch voor een godsdienst zijn?" vroeg Narina, met eene soort van kinderlijke nieuwsgierigheid.

„Het rechte weet ik er niet van. Men zegt dat de Arabieren een geheel nieuwe godheid willen, met verwerping van al onze goden, terwijl daarbij de Soedra's

[1]) Princes.

gelijk zouden gesteld worden met onze Wesja's en zelfs met de Ksatria's en de Brahmanen."

„En moeten Doerga en Oema en Mahadewa dan ook weg?"

„Zeker wel, even als Ganesa en al de anderen."

„En dan al die tempels en die feesten ter eere der goden?"

„Misschien die ook wel. Doch het ergste vind ik dat de Soedra's, onze minderen, onze werklieden, ja onze ondergeschikten, gelijk in rang met onze Wesja's en Ksatria's zullen staan. Verbeeld u eens dat uwe dienstmaagd Maja gelijk zou zijn aan ratoe Timpa, of dat al mijne onderhoorigen denzelfden rang zouden krijgen als Andaja Ningrat!"

„Hoe vreemd!" sprak Narina; „dan moeten de Soedra's wel blijde zijn en velen hunner zullen den nieuwen godsdienst aanhangen."

„Dat doen zij ook, vooral de strandbewoners, maar wat ik niet begrijp, is dat Arja Tedja, de regent van Toeban, ook de nieuwe leer volgt. Hij is toch een Ksatria!"

„Ja, even als de ratoe van Pengging."

„Maar de ratoe zal toch nooit onzen ouden godsdienst verlaten, geloof dat vrij! Vastha heeft mij gezegd, dat juist hij een van de voorstanders is van onze oude vaderlandsche godsdienstleer, en dat hij na zijne verheffing tot mederegent een groote steun zal zijn voor raden Goegoer, de Brahmanen en allen die god Mahadewa vereeren."

„En is...."

Hier werd een eigenaardig zacht geluid vernomen, dat de gelieven plotseling stoorde in de voortzetting van hun gesprek. Het was de waarschuwende stem van Maja die buiten de wacht hield. Eene vluchtige omhelzing volgde en — verdwenen was de minnaar.

. . . . . .

. . . . . .

Onder de laatste gasten die de pendopo des keizers hadden verlaten, merkte men Kromo op, die tot een nevenman zeide: „Hebt ge wel opgemerkt, dat raden Rahmat onze kleederdracht heeft aangenomen, even als zijn broeder, terwijl de schoonbroeder des keizers die der Arabieren heeft behouden?"

„Zeer zeker" antwoordde de aangesprokene; „hij is een gevaarlijk mensch zeggen de priesters!"

TIENDE HOOFDSTUK.

EEN RIJKSDAG.

Hebben wij in een vorig hoofdstuk kennis gemaakt met een klein gedeelte van het vorstelijk paleis, — met de ruime badplaats bij zonsondergang en met een der pendopo's bij onzeker en walmend lamplicht, — thans willen wij den lezer bij daglicht van een gansch anderen kant den kraton binnenleiden en hem tevens een denkbeeld trachten te geven van hetgeen men in het oosten, en voornamelijk in den Indischen Archipel, door eene vorstelijke woning verstaat.

Het verblijf eens vorsten wordt vaak dalam genoemd en beteekent dat hij binnen woont, want steeds waren en zijn het nog omwalde plaatsen.

Een vorstelijk paleis is eene stad in eene stad, want zoo uitgebreid is die omwalling en zoo talrijk zijn de woningen

voor 's vorsten volgelingen, dat in zulk een kraton of dalam vaak wel 10,000 personen leven, allen familieleden, of hovelingen en ambtenaren van hoogeren en lageren rang met hunne onderhoorigen en bedienden. Het paleis zelf bevindt zich als hoofdgebouw in het centrum en wordt alleen door den vorst en zijne vrouwen met de nog jeugdige kinderen bewoond. Vóór of nabij het paleis staat in den regel de paseban, of vorstelijke audientie- en receptiezaal. Daarin worden de groote aangelegenheden des rijks behandeld, vreemde gezanten ontvangen, oorlogsplannen beraamd, in één woord alle groote beraadslagingen gehouden, waaraan de vorst deelneemt, en waarbij hij in zijne volle waardigheid verschijnt, omringd van luisterrijk gevolg, zoowel van prinsen van den bloede als van andere hooge dignitarissen.

Zulk eene receptie- of vergaderzaal is eigenaardig van inrichting en kenschetst ten volle het Oosten. Het is namelijk een gebouw aan alle zijden open, niet zeer verheven boven den grond en derhalve veel evereenkomst hebbende met een dak op stijlen.

Dit was ook het geval met de vorstelijke audientiezaal te Madjapahit, met dien verstande echter, dat het een vrij kolossaal gebouw was, op twee rijen pilaren rustende en sierlijk van steen opgetrokken. Nog bestaat dit gebouw, doch is door de verwoesters van Madjapahit afgebroken en naar Demak verplaatst, waar toen het hoofd

der Mohammedaanschgezinde vorsten verblijf hield. De weetgierige bezoeker kan dus die aloude vergaderzaal van Madjapahit in de bovengenoemde plaats tegenover den vreemd gebouwden bondstempel [1]) van de eerste volgers der Halve Maan op Java terugvinden.

Eenige dagen na den hierboven geschetsten avond zou er groote vergadering in de paseban worden gehouden en het tevens feestdag voor de bewoners der hoofdstad zijn. Ratoe Pengging, de schoonzoon des keizers, de groote veldheer, die den naam van Angka Widjaja in het oosten zoowel als in het westen des archipels had doen eerbiedigen, zou na al die overwinningen plechtig geïnstalleerd worden als mederegent van het uitgebreide rijk. Hij zou worden verheven tot praboe anom, — de hoogste titel die een onderdaan — en dat nog wel zeer zelden — op Java kon erlangen.

Geen wonder dat de bewoners der hoofdstad al vroeg in de weêr en tevens in feestgewaad gedoscht waren. Reeds des morgens ten zeven ure heerschte er groote drukte. op de haloen-haloen. Dit groote plein, door eene dubbele rij prachtige waringin-boomen van het overige deel der stad afgesloten, was bestemd voor groote schouwspelen bij plechtige gelegenheden, zooals tijgergevechten, caroussels,

[1]) Beter gezegd Moskee. Het woord tempel drukt eigenlijk geen Arabisch denkbeeld uit.

topeng- [1]) waijang-vertooningen, enz. Ook gewone dansen en muziek op een tal van eigenaardige instrumenten werden op dat plein uitgevoerd.

Zulke pleinen vindt men nog op Java vóór de woningen van vorsten en regenten.

Allengs begon zich eene groote schare volks op den haloen-haloen te verdringen; want niet alleen waren stedelingen, maar ook de bewoners der omliggende landstreek en zelfs vreemdelingen uit de zeeplaatsen herwaarts gelokt om getuige te zijn van eene zoo zeldzame plechtigheid, en wellicht nog meer om deel te kunnen nemen aan de volksvermaken die daarop zouden volgen.

Hier zag men een troepje nieuwsgierigen verzameld bij de stevige palissadeering, waarbinnen de bloeddorstige koningstijger tegen den gespierden karbouw [2]) zou vechten. Ginds ontwaarde men een paar eenvoudige bergbewoners, die bij de vluchtig opgebouwde pendopo van bamboes stonden te watertanden naar de lekkernijen, die door 's vorsten mildheid aan het volk zouden worden verstrekt. Elders zag men weêr de rongging, of publieke danseres, die in een zonderling toilet van valsch goud en echte bloemen en begeleid door gamelan en gong, in het volksballet zou optreden. Ziet, zij lacht tegen den

[1]) Topeng: gemaskerde voorstelling.

[2]) Javaansche buffel.

bewoner eener verafgelegene desa, die opgetogen over de lieftalligheid dezer reeds ietwat verouderde schoone eene groote overwinning meent te hebben behaald. Doch daar wordt in den kraton de gong geroerd; spoeden wij ons derwaarts en wel naar de groote gehoorzaal. De grond is er belegd met fijn gevlochten en gebloemde matten. Aan het hoofdeneind, waar op eene verhevenheid de zitplaats voor den vorst en zijne naaste volgelingen is, liggen zelfs kostbare tapijten, terwijl langs de pilaren gekleurde chineesche zijden stoffen en keurig geweven Hindostansche mouselines afhangen.

Andermaal wordt het dreunend en ver klinkend geluid der gong gehoord. De keizer is met zijn gevolg in aantocht, want ook nu verneemt men de afwisselende en meer muzikale toonen der gamelan en anklong [1]).

Daar is de stoet!

Eenige speer- en vaandeldragers gaan voorop, daarna de muzikanten, weder gevolgd door eene andere afdeeling gewapenden, en eindelijk de vorst zelf, prachtig uitgedoscht in met goud doorweven zijde. Behalve den zijden hoofddoek draagt de keizer thans ook een soort van kroon, of diadeem, van eigenaardigen vorm, bekend onder den naam van ma-

[1]) Javaansche muziekinstrumenten, in toon en vorm geheel van de onze afwijkende. Opmerkelijk is het dat muziek en zang op Java niets vrolijks bezitten. Ik geloof dat dit verschijnsel moet gezocht worden in de omstandigheid dat hun muziek altijd in den mineur toon is gesteld.

kota, waarin men bij de geringste beweging met het hoofd een tal van prachtige edelgesteenten ziet schitteren; de knoopen van zijn kort opperkleed zijn zuivere brillanten; het kunstig bewerkte gouden gevest van zijn kris is omzet met kostbare edelgesteenten; evenzoo zijne sandalen. Boven zijn hoofd wordt door eene van 's keizers vrouwen de gouden pajong — het vorstelijk zonnescherm — gehouden. Daarop volgt de draagster van den niet minder fraai gemonteerden klewang, een soort van slagzwaard, dat ontbloot wordt gedragen en tevens met de punt omhoog, als teeken van opperste gezag. Andere vrouwelijke volgelingen, met de gouden siridoos, de kipas, den dampar of vorstelijken zetel en verdere regalia, sluiten met 's keizers naaste verwanten en hooge beambten, den trein. Het getal lansdragers, het monteersel der krissen, het houden der klewangs, maar vooral de kleur en het meerder of minder goud aan den pajong duiden de onderscheidene rangen aan.

Met alle plechtstatigheid, of langzame deftigheid, eigen aan het ceremonieel der oostersche hoven, nam de stoet in de paseban plaats. Elk lid der vorstelijke familie, elk hoofd, regent, priester of krijgsoverste, wist de plaats, welke de adat, of oude landsinstelling hem voorschreef. Talrijk was de vergadering en belangrijk de plechtigheid die er — zoo als wij gezien hebben — gevierd zou worden. Ter zijde en achter den vorst bevonden zich eenige opperpriesters, de troonopvolger, raden Goegoer,

raden Lemboe, de toekomstige bestuurder van Madoera, en een andere zoon van den keizer, raden Tjakra Negara die weldra met een leger naar Borneo zou oprukken; verder de regenten van Toeban, Sidaijoe [1]) en andere plaatsen, terwijl van buiten af, de vorst van Goa op Celebes, en van Banda in de Molukken, eenige Balinesche hoofden als ook de gezanten van Banjermasin en de Solokeilanden aanwezig waren. Ook raden Rahmat en de zijnen woonden, als leden van 's vorsten familie en tevens als gasten, deze vergadering bij. Zij zouden trouwens dien dag nog meer gelegenheid hebben eenige voor hen vreemde tooneelen te aanschouwen. Mindere hoofden, krijgslieden en verdere bewoners van den kraton, vulden de ruimte tusschen de beide zuilenrijen, zoodat het geheel een bont en schilderachtig tafereel opleverde.

Toen allen met behoorlijke plechtigheid hadden plaats genomen, hoorde men andermaal het hol geluid der gong. Daarop volgden de zachtere toonen der gamelan en weldra zag men een kleinen stoet de vergaderzaal binnenkomen, bestaande uit Andaja-Ningrat begeleid door den schranderen en vertrouwden staatsdienaar Gadja Mada en slechts enkele volgelingen die zich echter onmiddelijk bij het binnentreden der paseban tusschen de pilaren terugtrokken. De stadhouder van Pengging was eenvoudig in

[1]) Eigenlijk Madirangin, Sidaijoe is de tegenwoordige naam.

feestgewaad gehuld, zonder eenig onderscheidingsteeken, zelfs zonder de anders onafscheidelijke kris. Vóór de zitplaats van Angka Widjaja gekomen, maakten beide mannen den gebruikelijken soembah, of eerbiedigen groet, waarbij het lichaam op handen en knieën rustte en het hoofd den grond raakte. Na deze plechtigheid bij het naderen drie malen te hebben verricht, sprak Gadja Mada, als geleider van den ratoe van Pengging:

„O, doorluchtig vorst, wiens naam genoemd zal worden zoolang het heelal zal bestaan; wiens roem en macht erkend worden door de vorsten van alle omliggende landen en verre daarbuiten, wiens bestuur door alle volken der aarde geprezen wordt als wijs, rechtvaardig en goedertieren, wiens roem en macht ook versterkt worden door het maken van wijze sastra's [1]) en door het opstellen van schoone heldendichten, en wiens vrome werken zoowel door het optrekken van heilige gebouwen als door menigvuldige offeranden den goden welgevallig zijn! Tot u, o vorst! breng ik uw beminden schoonzoon Andaja Ningrat, ratoe van Pengging, die zich met mij voor u in het stof buigt, om uit uwe hand de belooning te ontvangen voor de roemrijke verbreiding uws geduchten naams, zoowel in de Chineesche zee als in straat Malakka, zoowel op Sumatra als in de Molukken. Hij, uw dienaar toch heeft uwe

[1]) Wetten.

wapenen roemrijk doen zegevieren onder de woeste volkeren der Solok eilanden en op Manilla; de wilde bewoners van Ceram, zoowel als die van Borneo, erkennen thans uw naam als opperheer, terwijl ook de vorsten van Palembang, Djambi en Makasar uwe souvereiniteit huldigen.

„Wijders, daar het nu uw vorstelijk welbehagen en tevens den wil der goden is, dat deze uw dienaar en schoonzoon voor zijne heldendaden en gelukkige veldtochten worde beloond, zoo heb ik hem in deze groote vergaderzaal gebracht, opdat hij in tegenwoordigheid der hier verzamelde hoofden, van uwe hand, o vorst, ontvange, wat hem door uwe goedertierenheid is toegedacht."

Met groote aandacht was de adipatih [1]) Gadja Mada door al de verzamelden aangehoord. Zeer verschillend waren de gewaarwordingen die deze verheffing van Andaja Ningrat tot mederegent bij bloedverwant en rijksgroote teweeg bracht: naijver en wangunst was onder de hofgrooten opgewekt, teleurstelling daarentegen bij die stadhouders en regenten der verschillende landstreken op Java, die op eigen onafhankelijkheid bedacht, ongaarne een mederegent aan de zijde van den vaak weifelenden en besluiteloozen Angka Widjaja zagen; want het stond bij hen vast, dat de stadhouder van Pengging, de ervaren veldheer, tuk op eigen macht en grootheid, geen den minsten zweem van vrij-

[1]) Eerste staatsdienaar.

heidzucht zou gedoogen, maar met vaste hand de teugels van het bewind zou voeren.

Maar op de gelaatstrekken van geen der aanwezigen was iets van die inwendige aandoeningen, van die teleurstelling en misrekening te merken. Men zat daar met kalm, strak en onbewegelijk gelaat, waarop zelfs geen enkele plooi verried wat in hun binnenste omging.

Is dit eene gaaf die de westersche hoveling eerst door langdurige studie en oefening — en dan nog slechts ten deele — erlangt, de Javaan bezit deze eigenschap als een geschenk der natuur.

Ook Angka Widjaja had zijne geheime gedachten.

De hem door de ijzeren wet der noodzakelijkheid opgedrongen schoonzoon, de door de godspraak aangewezen mederegent, was hem maar half welkom. Hij wist dat reeds meer dan een stadhouder op Java noode de opperheerschappij van Madjapahit erkende; zou nu Andaja Ningrat niet denzelfden weg opwillen, of zou daarentegen zijne verheffing een steun voor het rijk, een middel tot behoud der eenheid zijn? Twijfelmoedigheid, en, als een natuurlijk gevolg daarvan, wantrouwen, waren zwakke punten in 's vorsten karakter.

Nadat de toespraak des adipatih's was geëindigd, wenkte de vorst beide mannen minzaam om te naderen. Toen deze onder het maken van herhaalde soembah's de treden van den tachta, of troon hadden beklommen, stond de keizer lang-

zaam en statig op, omhelsde zijn schoonzoon, en sprak met luider stemme:

„U, mijn zoon, verhef ik thans tot mede-bestuurder van het groote rijk, dat gij zelf door uwe overwinningen machtig hebt gemaakt; gij zult den naam en de onderscheidingsteekenen dragen van Praboe Anom; dit is niet slechts mijn wensch en verlangen, maar ook de wil van Bâtara Goeroe, dien wij als Mahadewa vereeren!"

Na deze toespraak werd door een der hovelingen den nieuw benoemden rijksbestierder eene prachtige met diamanten omzette kris aangeboden; vervolgens ontving hij de aan zijn rang verbonden attributen, als klewang, pajong etc., waarna Andaja Ningrat zich aan de linkerzijde des keizers op een ietwat lageren zetel plaatste.

Daarop sprak Gadja Mada tot de vergadering:

„De taal van onzen doorluchten Baginda is ook de uitspraak der Godheid. Gij allen hoort het en de hooggeëerde Poerohita kan zulks bevestigen."

Nu stond de nabij den keizer gezeten opper-Brahmaan, Poespadanda, op en sprak op statigen toon, terwijl hij de beide handen uitstrekte, de sanscritische slotformule:

„Siddir astoe-ta-tastoe!
„Ong Gana pataje namah!
„Ong Sri Goeroebja namah!"

„Dit zij zoo! onder aanroeping van den naam van Ganesa, den god der wijsheid en van den oppersten heer en leeraar der menschen, Bâtara Goeroe!"

Na het uitspreken dezer plechtige woorden, welke met het luiden der gintha [1]) gepaard gingen, stond de keizer langzaam op; de gong liet haar dreunend geluid weer hooren, de anklong en salendra werden bespeeld en de geheele vergadering trok op dezelfde plechtstatige wijze af als zij was binnengetreden.

„Hebt ge 't gehoord van die godsspraak?" zeide half fluisterend een Boeddha-priester tot een zijner ambtgenooten, toen de stoet zich in beweging stelde.

„Och," hernam de ander, „'t behoeft onder ons niet verzwegen te worden dat de Sivaït Goenadhya onder het holle Ganesabeeld heeft gezeten en toen gezegd heeft wat ge thans hebt gehoord; doch gelooft de vorst inderdaad nog aan die kunsten?"

„'t Mocht wat! Hij is immers uit overtuiging meer Boeddhist dan Brahmaan? Doch de verhefling van Andaja Ningrat is het verstandigste wat men in dit geval kon doen, want wie weet hoe ver hij anders gegaan zou zijn? Hij is even heerschzuchtig als de regenten en stadhouders buiten af; ja nog erger, en de meeste krijgslieden hangen hem blindelings aan; het praatje gaat dat hij onkwetsbaar is."

„Wie weet of die aanneming tot schoonzoon en de

[1]) Metalen bel, in gebruik bij godsdienstige plechtigheden.

verhefling tot mederegent ook voor ons niet nuttig zal zijn; want ik zie de toekomst nog al duister in als meerdere regenten het geloof der Arabieren aannemen."

Onwillekeurig hadden de beide broeders Rahmat en Santri en raden Borèreh dit gesprek gehoord, daar zij na den afloop der vergadering eenigen tijd hadden moeten wachten eer zij zich bij den trein konden aansluiten. Onze drie radens zagen elkander veelbeteekenend aan; een bijna onmerkbare glimlach plooide zich op het gelaat van Rahmat, terwijl de voortvarende en immer hartstochtelijke Borereh onmiddelijk gereed was den priester hierover aan te spreken, doch hij werd door een waarschuwende blik van Rahmat van deze onvoorzichtigheid teruggehouden.

Na het eindigen der zitting in de paseban, begaven zich de voornaamste leden der vergadering, als genoodigden in het gevolg der keizerlijke familie, langzaam en statig naar de vorstelijke woning, waar ververschingen zouden worden aangeboden, waarna men in gezelschap van Angka Widjaja een tournooi, ter eere van den pas geïnstalleerden mede-regent, zou bijwonen. Daarmede waren echter de feesten niet afgeloopen. Den volgenden morgen toch zou een optocht van geheel anderen aard — een godsdienstige omgang — plaats hebben, waarna de feestelijkheden voor goed besloten zouden worden door een bij het Javaansche volk zoo geliefd tijgergevecht.

ELFDE HOOFDSTUK.

EEN JAVAANSCH TOURNOOI.

De lezers, die uit de geschiedenis der middeleeuwen bekend zijn geworden met de tournooispelen, en de lezeressen, die in ridderromans met alle mogelijke belangstelling de boeiende beschrijvingen van steekspelen gevolgd hebben, zullen bij het zien van dit opschrift wellicht meenen, dat wij ons eene buitengewone dichterlijke vrijheid veroorloven, door eene instelling van het westen zoo maar naar het oosten over te brengen om — ja, om het boek dat wij schrijven wat interessanter te doen schijnen. — Dit is evenwel niet het geval. Hadden onze geharnaste heeren der dertiende of veertiende eeuw hunne schitterende tournooien, de Javaansche vorsten gaven ze ook. Gelooft gij mij soms niet, sla dan de Javaansche geschiedenis op, of vraag het aan een uwer Oost-

Indische vrienden. Doch ge zult het zeker onmiddelijk aannemen, wanneer ik u mededeel dat thans nog de tournooifeesten bij enkele plechtige gelegenheden door de vorsten op Java worden gehouden. Na dit korte voorwoord moogt ge vrijelijk doorlezen.

In de ruime voorgalerij des kratons bevonden zich de talrijke en aanzienlijke gasten, die aan de vergadering in de paseban hadden deelgenomen. Ook waren 's keizers vrouwen, met Dorowati aan 't hoofd, benevens een tal van goendiqs, allen in prachtigen tooi, alsmede eenige echtgenooten van prinsen en rijksgrooten tegenwoordig. Dit gezelschap bood inderdaad een schouwspel aan van echt oostersche pracht en weelde. De zijden kleeding van mannen en vrouwen, meestal gekozen uit bonte en in het oogloopende kleuren — de keizer en zijne ratoes alleen hadden recht op geel — de zware gouden armbanden en gordels, in vorm zeer verschillende van onze gouden sieraden; al die diamanten en smaragden, welke bij de minste beweging der dragers fonkelden en schitterden; de keurig gewerkte grepen van kris en klewang; de fraai gedreven gouden siriedoozen, — dat alles getuigde van den toenmaligen rijkdom van het vorstelijk huis en van de Javaansche rijksgrooten.

Hoe prachtig dit geheel ook was, toch zou de meer levendige Europeeaan getroffen zijn geweest door de stilte en de weinige beweging onder zoovele aanwezigen.

Elk volgens zijn rang in de nabijheid, ter zijde, of achter den vorst op zijne mat gezeten, maakte zwijgend en bedaard gebruik van de aangeboden ververschingen, nu en dan zacht met zijn buurman sprekende doch zonder zijne plaats te verlaten. Dit was de etiquette aan het hof te Madjapahit en is het steeds nog aan de hoven in midden Java. Die ververschingen werden rondgediend op gouden, zilveren en koperen schalen. Enkele waterglazen, door Arabische, Hindoe of Persische kooplieden aangebracht, prijkten als zeldzame kunstwerken. Confituren en suikergebak, versche vruchten, die Java zoo overvloedig en zoo heerlijk aanbiedt, werden gestadig aangeboden, totdat eindelijk de onmisbare siriedoos aan de beurt kwam en van hand tot hand ging.

Onder de aanzienlijke vrouwenschaar merkte men de jeugdige schoonheden op met wie wij reeds vroeger kennis hebben gemaakt. Ook Narina was thans aanwezig. Zij had hare vroegere opgeruimdheid herkregen en was in druk fluisterend gesprek met hare vriendin Loro; toch vertoonde zich op haar anders zoo helder en bloeiend gelaat een lichte trek van afmatting. Haar oogopslag scheen niet zoo helder als vroeger, terwijl een bijna onmerkbare, blauwachtige tint zich onder de oogen begon te openbaren; de gewone fraai geele gelaatskleur was vooral om de mondhoeken eenigszins opgebleekt, iets dat vooral aan scherpziende vrouwenoogen niet kon ontsnappen, ten minste Tidja fluis-

terde hare gezellin Sima in 't oor: „Ziet ge wel dat Narina waarlijk ziek is geweest? Eerst dachten wij dat het maar een tinkah was of....

„Eene uitvlucht," viel Sima haar in de rede, „want ooren en oogen hebben wij insgelijks."

De spreekster scheen een oogenblik in diep nadenken verzonken; haar blik bleef voor een wijl strak op haar lotgenoot Narina gevestigd.

„Bij Oemah! ik geloof stellig," mompelde Sima in zichzelve, „dat..."

„Heeft de keizer al bezoeken afgelegd bij zijne jongste goendiq?" vroeg Sima plotseling aan Tidja.

Een vluchtige blik van verstandhouding werd tusschen de beide vrouwen gewisseld.

„Ik geloof het niet," antwoordde Tidja na eenig stilzwijgen.

Iets meer vooraan gezeten, bevond zich Dorowati met eenige regentsvrouwen, hare dochter, ratoe Timpa, en poetri [1]) Ratih in gesprek.

Deze laatste was even als vroeger eenigszins afgetrokken, en scheen hoegenaamd niet in de algemeene opgewektheid en vroolijke spanning over het aanstaand steekspel te deelen.

„Mijn broeder raden Lemboe zal insgelijks deelnemen

[1]) Poetri: prinses.

aan het senèngspel" [1]), sprak de echtgenoot van den nieuwen mede-regent.

„Hij wil zich niet onttrekken aan het feest ter eere van uw gemaal, mijne Timpa," antwoordde Dorowati; „zijn broeder, raden Goegoer, staat zelfs aan het hoofd der kampvechters, en ziet gaarne zijn jongeren broeder onder hun getal."

„O," hernam ratoe Timpa, „ik vind het schoon dat een vorstenkind als een echte ksatria handelt; vindt poetri Ratih dat ook niet?" vervolgde zij, zich lachend tot onze Toebansche schoone wendende. Wenscht onze jongere zuster niet dat raden Lemboe den prijs behale?"

„Zeker," antwoordde de poetri eenigszins onthutst, als ware zij op een klein vergrijp betrapt; „als radens overtuiging...."

„Wat praat de poetri van overtuiging als wij van het senengspel spreken," viel Dorowati snel in; „hoort zij ook de groote gong niet die voor de tweedemaal het teeken geeft!"

„Mijne gebiedster vergeve mij, ik was met mijne gedachten wat afgedwaald."

„Dat kan, dat mag ook thans niet, mijne waarde!" hernam Dorowati op zacht verwijtenden toon. „Zou de dochter van den vorst van Toeban de eenige zijn, die geene belangstelling toont in dit groote feest? Denk ook om de adat, kind!"

[1]) Javaansche benaming voor tournooispel.

Ratoe Timpa bewaarde met een effen gelaat het stilzwijgen, doch dacht bij zichzelve: „De woorden van die Toebansche klinken nu en dan nog al vreemd; zegt men niet dat haar vader de nieuwe godsdienstdenkbeelden eenigszins is toegedaan? Ook de drie radens, mijne eigene bloedverwanten, die zich thans hier bevinden, zijn geheel en al met die nieuwe leer doortrokken. Dat alles zal de oneenigheden niet doen verminderen. Ik zal mijn gemaal eens hierover spreken, maar wellicht heeft Andaja Ningrat al verder gezien dan ik."

Het laatste sein was op de gamelan gegeven. Alle hoofden die aan het steekspel zouden deelnemen, waren in de galerij bijeen. De aanvoerder van den feestelijken strijd, de patih Gadja Mada trad nu voor. Hij boog driemaal voor Angka Widjaja, en berichtte in eerbiedige bewoordingen, dat alles voor het steekspel gereed was.

De vorst stond nu met langzame deftigheid op en begaf zich door eene overdekte galerij, welke den kraton verbond met een eenigszins verheven gebouw aan het einde der haloen-haloen, sitihinggil genaamd, naar de voor hem bestemde plaats op een balkon, dat den naam van bangsalwitono droeg en waarop de keizer zich bij openbare gelegenheden aan het volk vertoonde. Hij werd gevolgd door zijn talrijken vrouwenstoet en de gasten die alleen als toeschouwers de plechtigheid bijwoonden. De overigen begaven zich door de groote poort naar de kampplaats op het plein.

Nauwelijks waren de vorst en zijne volgelingen gezeten, of het doordringend geluid der groote gong dreunde en galmde door den geheelen omtrek. Een gong is een zwaar koper bekken van eigenaardigen vorm, dat de plaats van onze groote turksche trom inneemt, doch veel doordringender is en op grooter afstanden kan worden gehoord.

Op den eersten gongslag stegen ijlings pangerans, radens, toemenggoengs, mantri's, demangs en alle voorname personen die tot den kamp gerechtigd waren, te paard, elk vergezeld van zijne arvinans of schildknapen.

Maar op dien eersten gongslag stroomde ook de op het plein verspreide menigte met de meeste haast naar de kampplaats. De ronggèngs waren op eens verstoken van haar talrijk auditorium, de topengvertooning stond verlaten, de waijang bleef eenzaam, en de slangenbezweerder kon geene bewonderaars meer vinden. Alles was vol belangstelling in het aan te vangen senèngspel.

De kampioenen waren voorzien van lansen, waarvan de punt onschadelijk was gemaakt door eene schede van buffelleder, terwijl eenigen een vlagje, of zijden lint, weder anderen een bloemtak aan hun sodor, of tournooitans hadden gehecht.

Nu werd de beslissende gongslag gehoord. Alle ruiters snelden naar het einde der haloen-haloen om zich daar in orde van optocht te stellen, ten einde in plechtigen

omgang den vorst en het overige gezelschap op den sitihinggil te begroeten.

De stoet zette zich in beweging.

Als hoofd van den optocht en leider van het tournooi reed de rijksbestierder Gadja Mada met gevelde lans voorop, terwijl de overigen allen hun feestwapen met de punt omhoog hielden. Drie malen defileerde de stoet voorbij het balkon, waardoor men in de gelegenheid was elk der strijders behoorlijk op te nemen en zelfs te kiezen voor dezen of genen onder de vrienden, magen of hoofden, met wien men sympathiseerde, of voor wien men wilde instaan bij weddenschappen, die altijd bij dergelijke gelegenheden aangegaan werden, want de nog bestaande zucht tot hazardspelen was toen reeds diep bij alle Javanen ingeworteld.

Onder de tournooispelers merkte men op ook de radens Goegoer en Lemboe, 's keizers zonen, en de regent van Toeban, alsmede eenige voorname vreemdelingen, onder anderen twee prinsen van Goa op Celebes, een Balinees en een paar vorstenzonen van Indragiri, op Sumatra. Onder de mindere hoofden, zoo als mantri's en demangs, stak goesti Kromo voordeelig uit, en menig jeugdige Javaansche hoopte heimelijk dat die fraai gebouwde, krijgshaftige gestalte, met dat open gelaat en dien helderen oogopslag, den kampprijs mocht winnen, terwijl Sima zelfs op het gelaat harer vriendin Narina eene vluchtige uitdrukking van genoegen en voldoening zag te voorschijn komen.

Wat echter een groot deel der aanwezigen, vooral de voorname toeschouwers op het balkon verbaasde, was het ontwaren van raden Rahmat die in den optocht zich in de nabijheid van zijn vriend raden Lemboe, vertoonde. Ook hij was gedekt met den koeloeh of strijdhoed en voerde den sodor of tournooilans, insgelijks met een vlagje voorzien, waarop de aandachtige beschouwer eene in goud geborduurde halve maan zou hebben ontwaard.

Onwillekeurig richtten zich bijna gelijktijdig aller blikken op den ouderen medgezel, raden Borereh, die zich met raden Santri onder de gasten bevond, met den onafscheidelijken tulband getooid en gehuld in den langen wijden kaftan, waaronder zijn keurig geborduurd zijden vest, of djoebat, ten deele gezien werd.

De onbuigzame Mohammedaan zat daar strak voor zich uitziende en wâs alles behalve gediend met de hem betoonde oplettendheid.

„Het verheugt mij bijzonder," sprak Angka Widjaja tot zijn schoonzoon Praboe Anom, „dat onze beminde neef uit Tjampa zich onder de strijders bevindt; hij toont daardoor alweder een echt Javaansch kind te willen worden, en alle mogelijke verdeeldheden te willen vermijden."

„Mijn vader heeft gezegd," antwoordde Andaja Ningrat; „eenheid in het rijk en vooral aan het hof wordt eene

zeer wenschelijke zaak, vooral" — voegde hij er eenigszins aarzelend en meer fluisterend bij: — „nu eenige ksatria's gezegd worden de leer van Mekka omhelsd te hebben, of althans die willen aannemen ten koste van de grootheid van uw rijk. Zoo zijn, bijvoorbeeld, reeds de regent van Toeban en die van Koedoes door Arabische zendelingen overreed om hunne oude leer te verzaken."

„O verontrust u daarover niet te veel," hernam de vorst goedig; „Arja Tedja gaat veel met Arabieren om, dat is zoo; doch als onze stadhouder aan eene zeeplaats, moet hij veel met vreemdelingen verkeeren, waardoor hij juist de scheepvaart en den handel merkelijk weet aan te wakkeren."

Andaja Ningrat maakte eene toestemmende buiging met het hoofd en zweeg, begrijpende dat plaats en gelegenheid zich niet voor de behandeling dezer zaak leenden; doch Praboe Anom had zijne spionnen, en zijne berichten schenen uit goede bron. Zelfs was hem niet onbekend hoe eenige Islamitische ijveraars in het Padjadjaransche onrust en afval onder hoofden en bevolking hadden te weeg gebracht en hoe ook op Sumatra de oude leer meer en meer verdrongen werd door de halve maan.

Had Narina eene vluchtige opwelling bij het zien van Kromo niet kunnen onderdrukken, dewi Ratih had nog meer openlijk van haar eensklaps ontwaakte belangstelling doen blijken bij de ontdekking dat raden

Rahmat zich onder de strijders bevond. Een lichte blos overtoog hare wangen, terwijl een levendig vuur haar uit de oogen straalde.

Loro boog zich eenigszins ter zijde en fluisterde Tidja in 't oor: „Let nu eens op onze Toebansche en denk dan aan hetgeen ik u op zekeren avond bij het verlaten van het bad zeide."

Op hetzelfde oogenblik was ook ratoe Timpa met hare moeder in gesprek.

„Ik begrijp niet," sprak de eerste, „dat onze neef Rahmat zich onder de senèngspelers heeft gemengd. Zijne leer brengt dit immers niet mede?"

„Dat zie ik niet in," antwoordde de moeder. „Rahmat heeft wel veel werk gemaakt van de studie der Veda's, — ik wil zeggen van den Koran, want zoo heet het boek zijner godsdienst; doch ik weet ook dat de Arabieren allen uitstekende ruiters zijn.

„Maar hij is een pandita."

„Wat zou dat?" Alle Arabische hoofden zijn, geloof ik, pandita's, en behalve dat, doet hij niet beter en voorzichtiger dan mijn eigen broeder?"

„Raden Rahmat toont ongetwijfeld de gebruiken van zijn nieuw vaderland niet te versmaden," viel poetrie Ratih hierop in.

„Daar doet onze neef wel aan," sprak de echtgenoote van Andaja Ningrat, „en morgen zal hij dit ten volle

kunnen toonen door deel te nemen aan den optocht naar den tempel van Mahadewa."

Dit zeggende, zag zij de dochter van Arja Tedja eenigszins uitvorschend in de oogen, want ratoe Timpa ijverde even als haar broeder raden Goegoer, nog voor de oude leer.

Het jonge meisje zweeg en keek blozend voor zich.

Dorowati, blijkbaar minder te vreden over den loop die het gesprek tusschen hare heerschzuchtige dochter en de nog onervarene Ratih begon te nemen, trachtte er een eind aan te maken.

„Nu genoeg hierover kinderen," viel zij in; „zien wij liever naar de tournooispelers."

Op dit oogenblik hadden zich twee kampioenen tegenover elkander geplaatst.

Op de gamelan werd het tournooilied gespeeld, terwijl Gadja Mada en de regent van Toeban elkander statig en langzaam naderden. Daarop hoorde men een zwaren slag op den gong. De lansen werden geveld en beide ruiters stormden op elkander in. Doch het bleek weldra dat deze eerste kamp slechts voor den vorm was; beiden spaarden elkander zichtbaar, want nu eens werden de lansen te hoog aangelegd, dan weder misten de wapens hun doel door eene vlugge wending van het paard of eene behendige lichaamsbuiging van den ruiter. Bij den laatsten rit echter had de lanspunt van Arja Tedja even het hoofdtooisel des rijksbestierders aangeraakt, waar-

door het afgestooten werd, iets dat nog al opschudding en gemompel zoowel onder de samen gevloeide menigte als in den hofcirkel veroorzaakte.

Beiden sprongen vlug uit den zadel, wisselden een beleefden groet en gingen te zamen naar het keizerlijk gezelschap; na betoonde eerbewijzing aan den vorst en den mede-regent, namen zij hunne plaats onder de toeschouwers weder in.

De laatste echter kon niet nalaten met een fijn lachje op te merken: „Onze goede en getrouwe patih was òf niet vlug genoeg òf te vol vertrouwen!"

Daarop deed een mantri eene uitdaging toekomen aan een der vorstenzonen van Goa.

Deze reed vrij snel uit het gelid. Algemeen was het gelach en de spotternij over het onnoozel figuur dat de ruiter van Celebes tegenover het behoorlijk uitgeruste Javaansche hoofd maakte. De Javaan toch was op een fraai zadel gezeten, rijk met gouddraad gestikt; het hoofdstel van zijn paard was volkomen in orde en de ruiter zelf gedoscht in het staatsiekleed van den dag, waaraan de strijdhoed niet ontbrak. De Goaër daarentegen zat, zoo te zeggen, op het bloote paard; slechts een klein vierkant kleedje diende hem tot zadel, terwijl het geheele hoofdstel, met inbegrip van het gebit, uit niets anders dan een koord of dunne riem bestond. Ook zijne kleeding was buitengewoon eenvoudig: eene korte, nauwsluitende broek en eng

baatje benevens, een fijn gevlochten mandje, ongeveer van denzelfden vorm als het hoofddeksel der voormalige Batavieren, tot hoofdtooi, ziedaar de geheelen uitrusting van dien zonderlingen ruiter.

„Nu, Wongso," sprak een Javaan uit den volkshoop tot zijn buurman, „wil ik eene weddenschap met u aangaan, maar ik zet op den mantri."

„Ik dank Sariman voor zijn aanbod," antwoordde de aangesprokene, „tenzij hij op dien onguren ruiter zou willen zetten."

„Dat wil ik," riep een derde, die achter de anderen stond.

„Aangenomen," hernam Sariman gretig; „ik houd het op den mantri en gij op den armen sukkel."

De omstanders hadden bijzonder veel genoegen in deze weddenschap. Ze wisten trouwens niet dat die derde persoon een der volgelingen van Andaja Ningrat was, die den oorlog op Celebes had medegemaakt en dus bekend moest zijn met de verwonderlijke bedrevenheid en behendigheid der Goaërs op het gebied der rijkunst. Ook op den sihitinggil bracht onze Goäsche prins de lachspieren in beweging. Onderscheidene jonge meisjes en vrouwen meesmuilden en zagen elkander aan, alsof zij zeggen wilden, „zoudt ge zulk een minnaar willen hebben?" Ook de keizer kon niet nalaten lachend op te merken: „Wat begint nu onze mantri toch tegen dien halven wilde?

„Vergis u niet, o vader en vorst!" antwoordde de mederegent. „De mantri doet zeer onvoorzichtig en zal verliezen."

Inmiddels hadden de kampioenen aan het einde van het plein zich tegenover elkander geplaatst, en naderden reeds langzaam de een den ander, onder het bespelen der muziekinstrumenten. Daarop dreunde de gong; vlug werden de lansen geveld en pijlsnel schoten de ruiters voorwaarts, recht op elkander aanhoudende. De mantri was reeds zeker zijne tegenpartij op de behoorlijke plaats te zullen treffen, doch zijne lans doorkliefde slechts de lucht op het oogenblik dat het paard des Goaërs in snellen ren hem voorbijschoot. Onze ruiter had zich, om een staaltje van zijne behendigheid te geven, plotseling gebukt, hing nu, zonder dat iemand begreep hoe, aan den buik van zijn vlug paard en was in een oogwenk weder op zijne oude plaats.

Een luid gejuich ging ten voordeele van den mantri onder de duizende toeschouwers op; men meende dat de ongelukkige ruiter reeds bij de eerste ontmoeting uit den zadel geworpen was!

Maar ook onze derde man in de weddenschap juichte en riep: „goed uitgevoerd!"

Angka Widjaja, die met aandacht en belangstelling had toegezien, vond het eene uitnemende tour van rijkunst.

De mantri, verontwaardigd over deze voor hem onverwachte manoeuvre, nam zich voor thans beter toe te

zien. „Hij zal mij niet meer ontsnappen, die sprinkhaan!" mompelde hij in zich zelven.

De strijders renden andermaal op elkander los; elk hield zijne tegenpartij streng in het oog en ditmaal scheen de mantri zeker te zullen treffen; de ander toch verroerde geen lid. En toch, de mantri stak weder in de lucht!

Op het oogenblik van samentreffen namelijk had de Goaër zich hoog in den zadel, of liever van zijn dekkleedje, opgeheven, de arm ietwat uitgestrekt en door een lichte, niet onbevallige zijdelingsche buiging, de toegedachte lanssteek tusschen arm en lichaam laten doorgaan, terwijl hij door eene bliksemsnelle omwending nog den tijd had om het paard zijner tegenpartij een zacht tikje met zijne lans op het kruis toe te brengen. Het beest, daarop voorbereid, maakte een geweldigen zijsprong, en ware onze mantri inderdaad geen goed ruiter geweest, dan zou hij, zonder twijfel, door den onverwachten schok uit den zadel gelicht zijn geworden.

Weder ging een groot gejuich onder de volksmenigte op, doch ditmaal ten koste van den Javaan.

Angka Widjaja deelde in de algemeene opgewektheid; de vlugheid van den Goaër was iets nieuws voor hem; dat tooneel had weer een oogenblik afwisseling geschonken aan iemand, die als het ware tot walgens toe verzadigd was van de genietingen welke het weelderig hofleven dag aan dag aanbood.

De laatste rit zou plaats hebben. Ditmaal moest het beslist zijn wie overwinnaar was, door zijne partij in het zand te laten bijten.

In een oogwenk waren de kampioenen bij elkander, en op hetzelfde oogenblik lag ook de mantri uit den zadel en in het zand. Onze Celebessche ruiter steeg daarop bedaard van het paard en hielp zijne tegenpartij op de been, die met een tamelijk onvergenoegd gelaat de hulp aannam. Beide strijders begaven zich daarop onder uitbundig gejoel der volksmenigte naar het balkon, bogen eerbiedig voor den vorst, die den Goaër om zijne bekwaamheid als ruiter prees, waarop deze onder het maken van een soembah antwoordde:

„O vorst, ik heb niets gedaan dan wat de geringsten mijner landgenooten eveneens zouden kunnen uitrichten; maar deze mantri is inderdaad een goed ruiter; onze wijze van strijden was hem echter onbekend."

Dit stemde de mantri minder onvergenoegd. De vorst knikte den vluggen jongeling welgevallig toe met de woorden:

„Onze zoon en mederegent had wèl gelijk toen hij dezen afloop voorspelde."

„Ik heb de weddenschap verloren," zei Sariman bedrukt; „maar hoe wist gij dat die halfnaakte kerel zou zegevieren?" vroeg hij, zich tot den winner der weddenschap wendende, die zich Empoe noemde.

„Wel, zeer eenvoudig, omdat ik op Celebes gediend heb onder den praboe anom, of liever, onder goesti Kromo — kijk hij staat ook gereed om te rijden — en dáár hebben wij menige les gehad van de Makasaren."

„Hoe hebt gij dat volk dan kunnen overwinnen?" vroeg Wongso verwonderd.

„Omdat Andaja Ningrat er bij was en deze niet overwonnen kan worden. Weet gij niet," vervolgde de soldaat, een geheimzinnig gezicht zettende, „dat Bàtara Goeroe hem de gaaf van onkwetsbaarheid heeft geschonken?"

„Ik herinner mij wel," hernam Wongso, „dat hij boete gedaan heeft op den Lawoe, en dat hij sterk is in het gebruik van bovennatuurlijke wapenen, doch d a t wist ik zoo waar niet!"

Kromo was in kamp getreden met den Balinees. Beiden hadden partij aan elkander gevonden. De aanval was goed gemeend, daarvan getuigden de twee eerste ontmoetingen. Elk had op zijn beurt in den zadel gewankeld. De laatste aanval was noodlottig voor den Balinees en Kromo bleef overwinnaar. Met groote belangstelling had het publiek dezen kamp aanschouwd en niet zonder angstige verwachting voor het lot van Kromo, hadden onderscheidene personen den laatsten aanval gevolgd.

„Die Balinees is een geducht vijand," had Empoe tot zijne buurlieden gezegd; „en toch durf ik het gewonnene op goesti Kromo zetten."

De aangesproken Javanen hadden eerst geen lust; doch de zucht tot wedden kreeg weder de bovenhand toen zij bij den eersten aanval Kromo in den zadel hadden zien wankelen.

„Wilt gij nog?" vroegen Wongso en Sariman gelijktijdig; „wij beiden wedden op den Balinees."

„Ook goed!" antwoordde Empoe droogweg, „ik verlaat de partij van mijn aanvoerder niet."

Eene algemeene toejuiching begroette den overwinnenden Kromo. Angka Widjaja was tevreden dat ditmaal een vreemdeling den prijs der overwinning niet weder had behaald. De mederegent was blijkbaar verheugd dat een zijner bevelhebbers het in den strijd er zoo roemrijk had afgebracht, terwijl de beide vriendinnen, Loro en Narina een vroolijken blik van verstandhouding wisselden.

„Moeten wij onze lansen niet eens meten?" vroeg raden Lemboe lachend aan zijn neef Rahmat.

„Ik bid u, stel dat uit uw hoofd," haastte zich raden Rahmat te antwoorden; „onze toekomst verbiedt zulks," fluisterde hij hem toe; „doch elk ander aanbod zou ik aannemen, zelfs van een man zoo dapper als Kromo," voegde hij er minzaam lachend bij, toen deze als overwinnaar voorbijging.

Kromo knikte met eene soort van goedhartigen krijgsmanstrots den fijngevormden jongman toe, en begaf zich met zijn kampgenoot naar den vorst, die hem om zijn

kracht en beleid prees, terwijl ook praboe anom zijne hooge tevredenheid betuigde over Kromo's overwinning. Nogmaals maakte de jongeling eene diepe buiging.

„Mag 's vorsten ootmoedige dienaar een kleine gunst verzoeken?" sprak hij op onderdanigen toon.

Andaja Ningrat keek eenigzins vreemd op bij dit onverwacht en in zijne oogen tamelijk ongepast verzoek; doch de keizer antwoordde opgeruimd: „Wat verlangt goesti Kromo?"

„Raden Rahmat wenschte met 's vorsten dienaar de lans eens te meten; maar zonder 's keizers goedertieren toestemming mag hij het niet aannemen."

„Vreemd voorstel!" mompelde de vorst, terwijl praboe anom er even zoo over dacht.

„Wat bewoog hem daartoe?" vroeg Angka Widjaja na eenig stilzwijgen.

„Ik geloof dat de zoon van onzen genadigen vorst, raden Lemboe, gaarne in het stijdperk wilde treden met zijn neef en vriend raden Rahmat; deze meende evenwel redenen te hebben zijn bloedverwant zulks te ontraden. Juist kwam uw nederige dienaar voorbij en 's vorsten geëerde bloedverwant sprak ten slotte: liever streed ik niet met een bloedverwant; zoo noodig durf ik mij stellen tegen een man, dapper als Kromo. Aldus is de zaak gelegen."

„Hoe denkt praboe anom hier over?" vroeg de vorst weder na een wijl zwijgens.

Andaja Ningrat had met den blik eens kenners Rahmat's gestalte en bouw opgenomen en vergeleken met die van goesti Kromo. De eerste scheen in geenen deele opgewassen tegen zijn bevelhebber, doch deze was door den zwaren kamp met den Balinees vermoeid. De krachten stonden dus bijna gelijk en hoogstwaarschijnlijk zou de strijd ten voordeele van Kromo uitvallen.

„Geëerbiedigde schoonvader en vorst!" antwoordde derhalve de mederegent, „het geval is inderdaad ongewoon en de wensch der beide jongelingen strijdt ook tegen de regelen van het senëngspel; zoo echter uwe doorluchtigheid het gedaan verzoek mocht willen toestemmen, kan ik mij daarmede vereenigen."

De toestemming werd verleend. Kromo begaf zich, niet weinig trotsch weer naar de renbaan. Onderweg gevoelde hij zich wel wat afgemat door den vorigen strijd, doch hij troostte zich met de gedachte, dat het met dien tengeren jongman zooveel moeite niet zou kosten.

Toen goesti Kromo de toestemming des keizers aan raden Rahmat mededeelde, was deze uitermate onthutst en verlegen.

„Maar goesti Kromo!" riep eindelijk de jongeling uit, „ik heb immers niet gezegd, dat ik bepaald met u in het renperk wilde treden! Ik deed immers slechts mijn best om mijn beminden neef van zijn voornemen af te brengen? Weet gij dan niet dat raden Lemboe pas van eene

zware ziekte is genezen? Maar bovendien, mag ik wel met u in het renperk treden? — Gij zijt immers zelf zwaar vermoeid door uw overwinnenden strijd met den Balineeschen raden?"

„Alles goed en wel," antwoordde Kromo met eene soort van krijgsmansbluf; „dan staan onze krachten slechts gelijk; maar het is ook het bevel des gebieders!"

Gadja Mada, de rijkbestierder, kwam nu op het terrein en bevestigde het gezegde van den strijdlustigen Kromo; raden Rahmat moest dus aannemen.

De verbazing was niet gering, zoowel onder de volksmenigte als onder 's keizers omgeving, nu men andermaal Kromo in het strijdperk zag treden met den vreemden raden als tegenstander. De algemeene volksmeening was natuurlijk ten gunste van Kromo; op het balkon daarentegen waren die gevoelens verdeeld. De keizer, Dorowati, eenige andere vrouwen, als ook de regenten van Koedoes en Toeban wenschten raden Rahmat's overwinning. Daarentegen waren Andaja Ningrat, zijne vrouw, ratoe Timpa, en anderen, waaronder de priesters, voor het welslagen van Kromo gestemd. Vier personen waren echter het meest opgewonden en in angstige spanning, namelijk poetri Ratih, Narina en de radens Santri en Borereh; de beide vrouwen echter alleen over den onzekeren uitslag, doch Rahmat's broeder en oom bovendien omdat hij in hunne oogen eene dwaze en strafwaardige

handeling beging. Onrustig bewogen zij zich op hunne zitmat, hunne oogen tuurden met de uitdrukking van de grootste bezorgdheid op het renperk, en wie onder de plooien van het wijde opperkleed van raden Borereh had kunnen zien, zou ontwaard hebben, dat hij met bevende vingers de kralen van zijn bidsnoer bewoog, terwijl hij in zich zelven alle negen-en-negentig heilige namen van Allah opzeide.

Beide ruiters reden intusschen kalm op de maat der muziek naar elkander toe, en toen de dreunende gongslag het sein tot den aanval gaf, werden de lansen geveld en stoven de kampioenen snel voorwaarts.

Opmerkers hadden reeds in Rahmat den volleerden ruiter herkend, die zijn paard volkomen in bedwang had. De raden was echter alleen op zelfverdediging bedacht. Kromo, die dezen toeleg ontdekte, had krijgsmansbeleefdheid genoeg om insgelijks geen gemeenden aanval te doen; de beide wapens schoten onder de armen der strijders door en ieder juichte deze ridderlijke behendigheid toe. Bij den tweeden rit echter was het paard van Kromo zoo uitgeput, dat het arme dier juist bij de ontmoeting op de knieën stortte en vervolgens met zijn ruiter omtuimelde. De stofwolken, die dwarrelend opstegen, veroorzaakten echter dat niemand der toeschouwers de ware toedracht der zaak begreep. Op het balkon werden twee lichte kreten onder de vrouwen gehoord, terwijl de

schelle uitroep van raden Borereh: „Istaghafar-Allah?" [1]) boven alles uitklonk.

De keizer, praboe anom en de overige rijksgrooten bewaarden een deftig zwijgen. De hofetiquette toch verbood eenig blijk van verwondering of verbazing in dergelijke gevallen te geven.

Raden Rahmat was ijlings van het paard gesprongen en, zijne lans wegwerpende, onmiddelijk zijn tegenstander ter hulpe gesneld.

Kromo had eene belangrijke, doch niet gevaarlijke kneuzing aan de dij bekomen. Met moeite beurde Rahmat hem op, doch werd weldra door toesnellende personen geholpen, waaronder ook de Brahmaan Goenadhya, die òf uit nieuwsgierigheid òf wellicht om insgelijks hulp te verleenen was toegesneld. De plaats van het ongeval overziende, zag hij des radens lans en het vlagje met de in goud geborduurde halve maan. Snel boog hij zich vooroover; rukte ongemerkt het onschuldige borduursel van de lans en verborg het zorgvuldig onder zijn kleed.

„Ha!" mompelde hij, „nu begrijp ik de zaak! Een talisman uit Mekka heeft hier de hand in 't spel gehad. Rahmat is bepaald onze vijand, en misschien nog meer dan de overdreven raden Borereh."

---

[1]) God beware ons!

TWAALFDE HOOFDSTUK.

ANGKA WIDJAJA'S GETROUWEN.

De zon stond even boven de kim; de natuur was pas uit hare sluimering ontwaakt. Enkele vogels zongen hun morgenlied, om weldra weer voor den ganschen dag te zwijgen; want Indië, het land der prachtige gewassen en schoone kleuren, is arm aan zangvogels. De weinige, welke nog met dien naam kunnen worden bestempeld, laten zich slechts even op bepaalde tijden, b. v. des morgens en des avonds, hooren. Veel meer beweging echter heerscht er in de insectenwereld. Nadat de onafgebroken nachtconcerten der krekels van lieverlede hebben opgehouden, komen vliegen en muskieten in de eerste morgenstralen dansen, terwijl talrijke bijen door het luchtruim gonzen, en kapellen, de eene al sierlijker en fraaier dan de andere, van bloem tot bloem zweven.

De dauw glinsterde en tintelde als diamanten aan de bladerentoppen der granaatboomen, of viel in kleine stralen van de breede bladeren der pisang en verkwikte zoodoende de kleinere bloemen of gewassen, die in de nabijheid groeiden, zoodat zij daardoor schadeloos werden gesteld voor hetgeen zij den afgeloopen nacht minder mochten hebben ontvangen dan de hoogere, breedgebladerde pisangstam, welke hen overschaduwde. Zoo kregen de nederige melati en de zachtgeurige sedëp malam of de tasbih een morgenbad, gelijkstaande aan een kleinen verfrisschenden regen, want de dauw der tropen vervult in het drooge jaargetijde inderdaad de taak der afwisselende zomerregens in de gematigde luchtstreek en is alzoo een ware zegen voor het Oosten.

De morgenstond was dus even als altijd in Indië verfrisschend; de heldere, onbewolkte blauwe lucht werd door mensch en dier gretig en met volle teugen ingeademd; en de zachte, wegstervende nachtwind van 't gebergte werd nog even gevoeld, terwijl de toppen van het niet ver afgelegen Ardjoenogebergte heerlijk in het rijzend zonlicht blonken.

Alles genoot dus op dien stond. De dierenwereld was in beweging gekomen en de mensch had dat voorbeeld gevolgd en de bezigheden des daags weder aangevangen. De landlieden waren naar hunne velden gegaan, de kooplieden waren in de weêr met uitstallen, terwijl de meer voor-

name reeds van hun bad terugkwamen. De Javaan toch — hij moge stedeling zijn of landbewoner — is niet slechts vroegtijdig op de been, maar tevens zindelijk op zijn lichaam; 's morgens ten vijf ure, dus een uur vóór zonsopgang, verrijst hij van zijne slaapmat, en zijn eerste werk is baden.

Wie echter op dien stond niet in de vroolijke opgewektheid van dien morgen scheen te deelen, was eene jonge, schoone vrouw, die in hare pendopo op de balehbaleh was gezeten. Zij scheen pas uit het bad verrezen, want het lange gitzwarte haar, hing nog sluik en stijf achter hare schouders. Doch het bad had haar niet dat genoegen verschaft wat het anders deed. Zij zat terneergedrukt, of liever met een onvergenoegd en pruilend gelaat, even als een kind dat zijn zin niet heeft kunnen krijgen. Zij had al een paar malen hare dienstmaagd afgesnauwd en zelfs eenige versche siribladen moedwillig en zonder doel stuk gedraaid en weggeworpen. Men kon het Loro aanzien dat zij eene teleurstelling had geleden, die grievend, zeer grievend was!

De priester Vastha had zijne belofte niet gehouden; hij had haar niet bezocht! Dat was toch te erg voor onze schoone Javaansche die verliefd en, wat meer zegt, even als alle hartstochtelijke vrouwen, zeer jaloersch was.

„Hij heeft toch beloofd te komen; — waarom heeft hij het dan niet gedaan?" mompelde zij in zich zelve.

„Die ontstandvastige sanga [1]) heeft zich zeker door een ander vrouwenoog laten bekoren," dacht zij verder, terwijl haar gelaat iets spijtigs aannam.

„Als ik maar wist wie!" riep zij uit, terwijl hare oogen schitterden van jaloezie. „Als ik maar wist wie!" klonk het nogmaals, en toen fonkelden de anders zoo zachte oogen van wraakzucht.

„Zou Sima... laatst sprak hij nog al lang met haar... doch die heeft toemenggoeng Setro... maar Tidja of Narina? want bij de laatste groote offerande was Tidja... ja! Tidja, dat is mogelijk! Want Narina is te veel verslingerd aan Kromo! En geen wonder!" liet zij er zuchtend op volgen; „Kromo is als man alles! krachtig, welgemaakt, aangenaam in het samenzijn, en dan die schoone oogen! O!" riep zij hartstochtelijk uit, „kon ik mij aan hem overgeven, ik zou hem aanhangen met mijne gansche ziel, Kromo!..."

De vlaag van jaloezie had nu bij onze schoone Loro eene geheel andere richting gekregen, toen juist het voorwerp harer onrust en ontevredenheid aankwam. De priester Vastha trad met een vrij opgeruimd gelaat de pendopo binnen, en daar hij op dat uur geene onbescheiden blikken scheen te vreezen, ging hij regelrecht op de neergehurkte Loro af om haar te omhelzen.

[1]) Boeddhistisch priester.

„Tra maoe!" [1]) zeide zij spijtig, haren minnaar met de hand terughoudende.

„Wat scheelt er aan, schoone Loro?" riep Vastha met geveinsde verbazing; „heeft de geliefde slechte droomgezichten gehad?"

Geen antwoord.

„Of heb ik aan mijne hartsvriendin in iets mishaagd, of haar bedroefd?"

Nog geen antwoord.

„Wil de bekoorlijke Loro den schoonen mond niet openen, omdat haar dienaar heden nacht de wacht heeft moeten houden in den tempel?"

Nu kwam er eenige beweging in het voorovergebogen hoofd; de trekken der pruilende jonge vrouw ontspanden zich een weinig.

„Zie, melieve," vervolgde de priester, deze kleine verandering bemerkende; „dat is nu eene schoone belooning voor den armen Vastha, die den ganschen nacht in den tempel heeft moeten waken in plaats van zijne dewi, zijne overschoone Loro in de armen te mogen drukken! Nu komt hij in het morgenuur, onder het gezang der vogelen, en in plaats van een gelaat te aanschouwen, schoon als dat van de godin Oemah, en liefde te smaken als die van de

[1]) Ik wil niet.

hemelsche Soeprobo of retna Wilotomo [1]), vindt de arme Vastha een koud hart, een onverschillig gemoed en een gelaat zoo streng, zoo bestraffend als dat van de godin Doerga."

Loro wendde de oogen naar den spreker, maar verroerde zich nog niet. Er zetelde nog altijd spijt in het kleine hoofd over de teleurstelling en twijfel in het hart over vermeende ontrouw.

„Daarbij," vervolgde onze menschkundige priester, „was ik den ganschen nacht in den grootsten angst. Mijne ongerustheid was zóó groot, dat de arme priester noch de noodige zorg kon wijden aan het bewaken van het altaar en de offervruchten, noch zelfs zijne gebeden ter eere der godheid heeft kunnen opzeggen. Telkens toch verbeeldde ik mij dat een indringer van den duisteren nacht gebruik wilde maken om de rust te storen der vriendin die mijn gansche hart heeft ingenomen; ik zag een raden die..."

Loro sprong op als eene tijgerkat. Hare oogen fonkelden van verontwaardiging.

„Hoe! zou Vastha mij wantrouwen?" riep zij in drift ontstoken; „hoe kunt gij..."

„Blijf bedaard, melieve!" hernam de priester op zachten, bevredigenden toon; „laat uw schoon gelaat weer helder

[1]) Oemah. Godin der schoonheid, gemalin van Siva. Soeprobo en Wilotomo, twee widadari's of hemelnimfen.

en liefelijk zijn als dat van Oemah; ik was slechts verontrust..., mijne groote liefde tot u en mijne gedwongen afwezigheid veroorzaakten ongetwijfeld die visioenen. Maar nu?..."

Hier zag hij Loro in de oogen. Zij was overwonnen, vloog naar hem toe en — de vrede was hersteld.

„Nu zullen wij eenige schoone uren genieten," sprak Vastha. „Angka Widjaja en Andaja Ningrat gaan heden offeren. Ik heb de tempelwacht van heden nacht voor Warnasari moeten overnemen en behoef thans geen deel te nemen aan den optocht of de offeranden."

Vastha was een waar epicurist. Het heden zooveel mogelijk genieten, medegaan met den stroom des tijds, de gebeurtenissen opnemen zooals zij zich geliefden voor te doen, en er zoo veel mogelijk partij van te trekken, ziedaar zijne leus. Als Boeddhistiesch priester had hij veel ruimer denkbeelden omtrent godsdienstige aangelegenheden dan zijne meer strenge Sivaïtische ambtgenooten; zelfs was zijne opvatting in dit opzicht zoo ruim, dat hij aan niets geloofde, dan aan eene algeheele vernietiging bij het eindigen der aardsche loopbaan. Men moest het leven dus genieten zoolang men kon. Die leer was trouwens die der grootste menigte der Boeddhisten en vooral der priesters. Het geloof ten gevolge van een onberispelijk leven in hoogeren levenskring te worden herboren en eindelijk de sakti of hoogste gelukzaligheid bij Adi-Boeddha te erlan-

gen, was bij de meesten sedert lang verdwenen, even als de leer dat bij slechten levenswandel de ziel herboren moest worden in een lager diersoort. Zelfs de keizer deelde in dat ongeloof en vandaar zijne zucht naar enkel aardsch genot; vandaar die verslapping van alle zedelijke banden, die groote wulpschheid aan het hof, die zich zelfs tot zijne eigene vrouwen, namelijk de goendiqs, uitstrekte. Vandaar ook het gebrek aan zelfstandigheid, aan vastheid, dat de regeeringsdaden van Angka Widjaja kenmerkte; vandaar eindelijk ook, voor een groot deel, de verwijdering en de ontwaakte zucht om zich aan Madjapahits opperheerschappij te onttrekken, die allengs in het brein der Javasche stadhouders en regenten was opgekomen. Toen Madjapahit derhalve door de overwinningen van bekwame legerhoofden, naar buiten zijn grootste macht had ontwikkeld, stond zijn rijk inwendig reeds zeer wrak en op het punt van in te storten.

De handelingen van Vastha zouden niet alleen volgens onze denkbeelden op zedelijk gebied voor onkiesch en laakbaar gehouden kunnen worden, maar een veel zwaarder oordeel zou den onwaardigen priester treffen, want — hij bezat 's keizers volle vertrouwen. Hij was de raadsman, de huisvriend, de verrichter van den huiselijken cultus in 's vorsten bidvertrek, daarbij bekend met de geheimen en belangen van Angka Widjaja, in één woord, hij was de vorstelijke vertrouweling. Hoe hij die belangen behartigde, hoe hij dat van vertrouwen gebruik maakte, hebben we reeds gezien.

't Is waar, Vastha zou tot verontschuldiging hebben kunnen aanvoeren dat, zoo hij het hof niet aan de schoone Loro maakte, een ander het wel doen zou. De keizer had immers vrouwen genoeg, ja te veel zelfs? Bewees de geheime liefdehandel van Narina dit niet? Waren Tidja en Sima en nog zoovele andere vrouwen zoo ingetogen? Integendeel! Tidja was zelfs zijne vroegere beminde geweest, en nog had die betrekking niet geheel opgehouden, terwijl immers Sima in verstandhouding leefde met toemenggoeng Setrodinata.

„Maar," sprak Loro, na verloop van eenigen tijd haar minnaar met vernieuwde twijfelzucht in de oogen ziende, „ik heb u in de laatste dagen nog al bij Tidja gezien!"

„Och, mijn juweel, verontrust uw hart niet langer," antwoordde Vastha. „Ik kom immers bij alle vrouwen des keizers zoo dikwijls hij mij zendt! Den laatsten keer kwam ik bij Tidja op last van ratoe Dorowati. Maar wat zal mijne Loro wel zeggen als ik weldra een bezoek ga brengen aan Narina?"

„O, Narina! dat is wat anders," hernam Loro; „zij is mijne vertrouwde vriendin en heeft slechts oogen voor Kromo. Maar wat moet Vastha bij haar uitrichten?"

„Voor mijne beminde Loro heb ik geene geheimen," sprak de priester; „doch zij moeten ook onder ons blij-

ven. Vergeet daarbij niet, dat wanneer iets ruchtbaar wordt, er voor u ook gevaar zou kunnen ontstaan."

„Verhaal slechts, Loro's mond zal gesloten blijven."

„Ratoe Dorowati heeft den keizer opmerkzaam gemaakt op het ziekelijk en betrokken gelaat van uwe vriendin Narina, en tevens gezegd, dat zij niet zoo geregeld als anders onder het gevolg des keizers in het openbaar verschijnt. Angka Widjaja, die tegenwoordig door eene geheel nieuwe en zelfs vreemde schoonheid bekoord en geboeid wordt, heeft natuurlijk geene oogen dan voor die wonderlijke vrouw uit het verre Westen, en weet dus bijna niet wat onder de overige vrouwen plaats vindt. Hij was dus onbekend met den toestand van Narina."

Loro had met gespannen aandacht geluisterd. In hare oogen stond verbazing te lezen, toen zij van die vreemde mededingster uit het verre Westen hoorde.

„Eene vreemde vrouw, uit verre landen?" vroeg zij op nieuwsgierigen toon; „ik bid u zeg mij eens hoe die er uitziet?"

„Veel kan ik er u niet van zeggen, Loro, want, hoe vertrouwd ook met den keizer, ditmaal bewaart hij zijn geheim en ook zijne nieuwe schoonheid zorgvuldig voor zich."

„Heeft de vorst daarin geen gelijk?" vroeg de jonge vrouw schalks glimlachende. „Zou anders zijn

getrouwe Vastha soms niet 't in hoofd kunnen krijgen om...."

„Zwijg toch, nenni," viel de priester in, terwijl hij lachende haar de hand op den mond legde, „anders zeg ik u niets meer."

„Nu, vertel dan maar verder!"

„Die vreemde vrouw moet geheel wit van kleur zijn, terwijl zij een spitsen neus en blauwe oogen moet hebben, en in plaats van zwart, roodachtig haar."

„O foei, hoe leelijk!" riep Loro; „dan moet zij wel op eene Raksasa gelijken."

„Ik geloof het niet; zij moet zelfs zeer schoon zijn. Zij komt uit het verre gebergte van Sabrang, waar onze verst reizende kooplieden nog nimmer zijn geweest. De Persische koopman, die zoo gezien is bij den keizer, heeft haar gekocht van eene karavaan welke uit het westen kwam en slechts door een toeval twee zulke vrouwen voor een hoogen prijs te koop had. De Pers dacht terstond aan den keizer van Madjapahit en heeft de geeischte som betaald. Nu bevindt zij zich in die drie binnenvertrekken naast den huistempel, die alleen uitgang hebben in den kleinen tuin door gindsche hooge muren omringd."

„Ik zou haar wel eens willen zien," sprak Loro na eene wijl in gedachten te hebben gezeten.

„Ik ook!" viel Vastha hierop in met eene greetig-

heid, die aan de jaloersche vrouw op nieuw reden tot ontevredenheid moest geven; doch zijne onhandigheid herstellende, liet hij snel er op volgen: „die vreemde daargelaten, spreken wij thans over uwe vriendin, Narina. Angka Widjaja wilde eerst eene doekoen zenden om naar zijne goendiq te zien en haar de noodige geneesmiddelen te geven. Ik heb echter reden te gelooven, dat het bezoek der doekoen ongeluk zou kunnen brengen over uwe vriendin en ook over den dapperen Kromo, die tevens mijn vriend is. Daarom verzocht ik den vorst om eerst zelf eens naar de zieken te mogen gaan en te vernemen wat er van aan was, dewijl ik in de geneeskunst vrij wat verder gevorderd ben dan alle tegenwoordige doekoens en deze vrouwen dikwerf noodelooze praatjes rondstrooien. De vorst stemde hierin gereedelijk toe, en thans ga ik naar uwe vriendin. Zijt ge nu ook jaloersch?"

„Ik zou het zijn, zoo zij Kromo niet beminde. Is de goesti al hersteld?" vroeg Loro, zoo onverschillig mogelijk.

„Dat zal nog al eenigen tijd aanhouden," hernam de priester opstaande. „Ik ga hem ook bezoeken en nieuwe geneesmiddelen brengen. Zal ik hem zeggen dat Loro naar zijn welstand heeft vernomen?" vroeg Vastha op eenigzins spottenden toon.

Loro voelde dat zij kleurde, doch herstelde zich spoedig.

„Doe dat," zei ze kalm; „ook aan Narina, doch

verhaal uwe Loro eerst nog even hoe dat vreemde geval in het senëngspel plaats greep. Er loopt een gerucht hier in den kraton dat de neef van ratoe Dorowati gebruik heeft gemaakt van een bovennatuurlijk wapen, waarop een mantra van buitengewoon groote tooverkracht geschreven stond, en die mantra zou den naam dragen van Allah; — is dit zoo?"

„Wat zijt gijlieden toch groote kinderen!" antwoordde Vastha hartelijk lachende; „wie heeft u dit toch wijsgemaakt? Allah is alleen de naam der Arabische godheid."

„Wel Sima heeft het mij verhaald; die had het van den toemenggoeng Setrodinata, aan wien het geval door den priester Goenadhya, die de mantra ontdekt zou hebben, was verhaald."

„Die bekrompen Sivaït!" mompelde Vastha, „en toch is bij slim genoeg de partijschap levendig te helpen houden, juist door zoo iets."

„Boeddha, Brahma of Allah, wie kan ons onttrekken aan het eeuwige N i e t, waarop alles uitloopt?" prevelde de priester in zichzelven onder het heengaan. Hij spoedde zich daarop naar zijn gewonden vriend Kromo, om daarna ook een bezoek te brengen aan Narina, die hij zonder uitstel moest ontmoeten.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

EEN GODSDIENSTIGE OPTOCHT.

Terwijl de priester Vastha zich vermaakte met onder 's keizers duiven te schieten, was de zon meer en meer gerezen en het uur aangebroken, waarop de tempelgang des keizers en van den praboe anom zou aanvangen. Men zou den landsgoden een dankoffer brengen voor de behaalde overwinningen en hen daardoor tevens verder gunstig stemmen voor het geluk en de eenheid des rijks.

Was die tocht eene godsdienstige demonstratie, een openbaar betoon van eerbied voor de goden en hun dienst, zoo nuttig en noodig voor vorsten, tevens was die tempelgang de eerste stap der theocratie, om het wankelend geloof weder op te beuren uit den staat van kwijning en verflauwing, waarin het in den laatsten tijd had verkeerd.

De Sivaïten hadden hierin de eerste hand. Zij begonnen het gevaar in te zien dat, van buiten komende, nog vergroot werd door den vermolmden toestand van binnen. De Islam was — en terecht — hun een meer en meer dreigend spook geworden, dat hen stond te overvleugelen en te vernielen. Ook de nieuwe mederegent was sterk voor den wederinvoer van strengere zeden en de meer stipte uitvoering van openbaren en huiselijken eeredienst. Hij was dit als streng opgevoed Sivaït, als leerling van den vromen Brahmaan Bagawan [1]) Goeroedjo, die daar ver in het gebergte, op den onherbergzamen Lawoe, als boeteling in strenge afzondering leefde.

Maar de mederegent deed het ook met politiek inzicht. Breidde de leer van Mekka zich nog verder uit, dan moest noodwendig het Hindoeïsme vallen, en daarmede ook het groote rijk van Madjapahit. Het was hem toch niet ontgaan hoe vooral de stadhouders langs de zeestranden, tuk op eigen, onafhankelijk gezag, zich onder de vanen der Arabieren zouden plaatsen. Geschiedde dit, werd het nu nog zoo uitgebreide rijk op die wijze verbrokkeld, waar bleef dan zijne eigene grootheid? Andaja Ningrat zou dan voor niets talrijke veldslagen en zeegevechten geleverd, en de macht van Madjapahit hebben gevestigd. Heerschzucht bezielde hem; deze had hem zoo vele gevaren doen

[1]) Bagawan: heilige.

trotseeren; zij deed hem nu ook waken voor de eenheid des rijks.

Er was dus sterkte in eigen boezem noodig. Had men die, dan was het geene kunst de onwillige regenten spoedig tot hun plicht terug te brengen, ja, hen des noods te doen vervangen door meer onderworpen en trouwe staatsdienaren.

Kerk en staat hadden alzoo elkanders belangen begrepen, of liever zij waren één. De Sivaïten juichten in stilte, want niet alleen werden zij gesteund tegen den vijand van buiten, maar tevens zou daardoor hunne meerderheid boven de Boeddhisten des te sterker uitkomen en bevestigd worden.

Voor den kraton werd een witte olifant geleid. Het deftig stappend dier was prachtig versierd met gouden hoofd- en borstplaten, en droeg een keurig bewerkten en rijk versierden palankijn op den hoogen, breeden rug. Boven die draagkoets was een vergulde troonhemel aangebracht, waarvan keurig gebloemde geelzijden gordijnen afhingen, om den vorst tegen zonneschijn en stof te beschermen.

Het scheen dat onze olifant eenig begrip had van de rol die hij hier te vervullen had, en bewust was van de pracht waarmede hij was uitgedoscht, want den kop naar beide zijden met eene soort van deftigheid omwendende, als wilde hij de rij der omstanders overzien, schudde hij, schijnbaar tevreden, zijne groote flapooren,

toen hij bemerkte dat de verzamelde menigte nog al belangrijk was.

De vorst, eerbiedig begeleid door de hovelingen die deel aan den optocht zouden nemen, nam plaats op zijn hoogen zetel. De kornak zette den olifant aan en nu kwam de tweede voor, een grijze, waarop de nieuw benoemde praboe anom benevens den troonopvolger, raden Goegoer, plaats namen; de derde en vierde olifant werden door eenige andere leden der vorstelijke familie en enkele rijksgrooten ingenomen. Thans echter telde men onder 's keizers verwanten geen der drie jongelingen uit Sumatra. Hoe meêgaande de radens Santri en Rahmat zich ook hadden betoond, dienden zij zich thans toch terug te trekken, dewijl de optocht een zuiver godsdienstig karakter had. Ook de regenten van Toeban en Koedoes hadden zich weten te verontschuldigen, iets wat vooral den priesters aanstoot gaf en hun tevens de overtuiging schonk, dat ook deze de nieuwe leer waren toegedaan. De overige leden van den optocht waren te paard gezeten en van hunne volgelingen vergezeld.

Die lange en zich statig voorwaarts bewegende trein maakte inderdaad eene eigenaardige vertooning. Voorop gingen eenige op bijzondere wijze uitgemonsterde lansdragers en de reeds meergenoemde inlandsche muziek, terwijl ook eenige priesters van minderen rang zich in de voorhoede bevonden. Eenige hunner bliezen nu en dan op eene

groote schelp, sangka genaamd, terwijl anderen op hunne beurt eene bel of klok luidden.

De trein, op deze wijze plechtstatig langs de haloen-haloen rijdende, veroorzaakte plotseling eene eerbiedige stilte onder de van heinde en verre samengevloeide menigte; want behalve dat de optocht een godsdienstig karakter droeg door het schel geluid der sangka-schelpen en het klingelen der bellen, was dáár ook de oppervorst, hoog gezeten op den witten olifant. Dit vervulde de joelende menigte met bewondering en ontzag: allen hurkten de-moedig op den grond en lieten met gebogen hoofd den vorstelijken stoet voorbijtrekken.

Dit nederhurken is op Java een bewijs van eerbied van den mindere tegenover den meerdere. Die soort van huldebetooning bestaat nog aan de hoven der beide nog overgebleven schijnvorsten, en tegenover de hoogere Europeesche en inlandsche ambtenaren. Zelfs een gewoon Europeaan, in de minder bezochte gedeelten der binnenlanden reizende, zal die gewoonte van eerbetooning nog van kracht vinden: ontmoet hij op zijn weg een eenvoudig Javaan, aanstonds zal deze zich ter zijde van den weg op de hurken nederzetten en den toedoeng [1]) van het hoofd nemen totdat de blanke reiziger voorbij is.

Het spreekt van zelf dat deze slaafsche gewoonte reeds

[1]) Javaansch hoofddeksel.

lang verdwenen is in de groote steden en zeehavens, waar de bewoners door het druk verkeer met vele vreemdelingen hunne eenvoudige zeden en gewoonten verloren hebben.

De tocht was bestemd naar de drie tempels te Madjapahit, waarvan er twee aan Siva en een aan Boeddha waren gewijd. Want in die dagen waren de beide godsdienstsecten, zooals wij vroeger reeds met een woord aanmerkten, na veel strijd onderling meer en meer verdraagzaam geworden; trouwens die scherpe afscheiding was ook verdwenen door langdurige samenwoning op dat goede eiland Java, waar de natuur slechts tot genieten en rust uitnoodigt. Ook had de onmiddelijke geestelijke gemeenschap met Hindostan sedert lang opgehouden, zoodat het gevolg van een en ander was ineensmelting en dus ook verbastering van de anders zoo scherp tegen over elkander staande godsdienstvormen.

Beide hadden alzoo hunne oorspronkelijke zuiverheid verloren; men was, na lang worstelens, waarbij nu eens deze dan weder gene de bovenhand behouden had, begonnen met elkander te verdragen; daarna ontstond eene soort van verbroedering die, op enkele uitzonderingen na, volkomen kon genoemd worden. De belijders van Boeddha, die het eigenaardige schouwspel op het gebied der vroegere godsvereering aanboden van zich te voegen naar de zeden en gewoonten der volken die zij bekeerden en hunne

godsdienstvormen er zelfs naar inrichtten, schijnen hier wel den meesten invloed te hebben uitgeoefend op de anders zoo onverdraagzame en meer strenge Brahmanen, die Siva als hunne hoogste godheid vereerden.

De Sivaïten toch, bemerkende dat de leer van Boeddha zulke snelle vorderingen onder de Javaansche bevolking maakte, omdat hare volgers zich wisten te schikken en te plooien naar de eigenaardigheden des volks, begonnen dat voorbeeld te volgen, en daardoor verloor de in Hindostan zoo strenge en bloedige Sivavereering op Java veel van hare scherpte en hardheid. Zelfs was er iets van de leer van Wisjnoe in opgenomen, maar alles natuurlijk ten voordeele en onder den naam van hunne godheid Siva, meer algemeen vereerd als Mahadewa, of hoogste god.

Eenmaal van de stipte en strenge voorschriften afgeweken zijnde, kon het niet anders of dit moest eerst tot verflauwing in ijver, zoowel bij priester als leek, leiden en daarna tot ongeloof. Vooral ten opzichte van dit laatste was de invloed der Boeddhisten groot geweest. Hoeveel smaak overigens in hun tempelbouw ook ten toongespreid was, en hoeveel symbolen daarbij werden aangewend tot aanduiding van hun geestelijk stelsel van gedurige opklimming en volmaking, bestond hunne beeldengalerij slechts uit ééne voorstelling, die van een heilige of biddenden Boeddha. Die heilige mocht

tot een hoogeren of lageren trap van volmaaktheid zijn geklommen, steeds zag men dezelfde grondtype.

De Boeddhistische godsdienst had alzoo eene meer geestelijke, dus eene hoogere strekking dan die der Brahmanen. Zij mochten alleen bloemen en vruchten offeren aan de nagedachtenis van hun stichter Boeddha en zijne heilige opvolgers. De Sivaïten daarentegen plengden bloed op de altaren hunner vele goden; ja, soms dat van menschen. Echter was het Boeddhisme op Java insgelijks zeer verbasterd. Was het in Indië noodig geweest herhaalde synoden of conciliën bijeen te roepen om den eeredienst van Sjakja Singha [1]) van de telkens ingeslopen dwalingen en vreemde toevoegsels te zuiveren, in den archipel zag het er nog erger uit. Het zoo ontvangbaar gemoed van den Javaan, vooral voor alles wat wonderlijk schijnt, en de grillige, ongerijmde verbeeldingskracht van dien goedigen eilander hadden zich al spoedig een tal van nevenscheppingen gemaakt bij de leer die, hoewel niet geheel zuiver meer op Java gekomen, toch nog al te geestelijk voor de bevolking scheen. Daarbij waren de Boeddhisten even als de Brahmanen na verloop van tijd buiten geestelijke gemeenschap met Hindostan gebleven, zoodat men van beide godsdienstvormen kon zeggen, dat zij „gejavaniseerd" waren geworden.

[1]) Een der namen van Boeddha.

Zoo vinden wij Boedhisme en Sivaïsme, ten tijde van de invoering van den Islam, niet meer als twee verschillende en elkander vijandige godsdiensten, maar als twee partijen die, zoowel in het kerkelijke als in het staatkundige, tegenover elkander stonden en — om hier eens moderne termen te gebruiken — liberalen en behouders konden worden genoemd. Mocht echter de leer van Swajambhoe [1]) in vroeger tijd de bovenhand op Java hebben gehad, thans had het Sivaïsme weder de eerste plaats ingenomen; het was als het ware de officiële godsdienst van den staat, hoewel Boeddha nog zijn deel erlangde en er voortdurend plechtigheden en optochten ter zijner eere plaats vonden, vooral uithoofde de keizer, zoo niet uit overtuiging dan toch uit neiging en geaardheid, Boedhistischgezind was.

Na deze uitweiding zoeken wij den stoet weêr op, dien wij even uit het oog hadden verloren.

Nadat de trein de drukbevolkte haloen-haloen verlaten had, sloeg hij een ietwat zuidelijk gelegen weg in, die, aan weêrszijden met bloeiende Tjampakaboomen beplant, den voorbijgangers een aangenamen geur aanbood. Zeer dicht bij den kedaton gelegen, was deze weg vrij breed, zindelijk en door de alom op Java benuttigde bamboe afgebakend waarachter zich de woningen van eenige pan-

[1]) Een der namen van Boeddha.

gerans, toemenggoengs, mantri's en meer andere aanzienlijke Javanen tot de kaste der Ksatria's en Wesja's behoorende, bevonden. Aan het einde van dezen weg, die in een gewoon pad uitliep, dat naar het in de verte zichtbaar Ardjoenogebergte en van daar naar het Malangsche voerde, stond de tempel van Mahadewa. Het was een gebouw van gebakken steen, want de tijd der oude kunstgewrochten was voorbij. De geest van grootsche conceptie, van gezuiverden kunstsmaak, die zoo duidelijk sprak uit de nu vervallen tempels op den Diëng, of de thans insgelijks verwoeste paleizen te Prambanen en de dagop van Boro Boedoer, had plaats gemaakt voor een meer gewonen bouwtrant. Waren vroeger tempels en paleizen opgetrokken uit gehouwen steen en versierd met voorstellingen uit het godenleven in hout en basrelief, elk op zichzelve een kunststuk; pronkten in nis en postament beelden welker zuivere vormen en verhoudingen den kunstenaren eer aandeden, thans had dit alles plaats gemaakt voor gebouwen, opgetrokken uit gebakken steen met lof en beeldhouwwerk van vrij wat minder gehalte. En toch sprak nog kunst uit dat alles, hoewel eene wegstervende; de fijne smaak der Hindostansche bouwmeesters had plaats gemaakt voor de meer grillige en ongeproportioneerde voortbrengselen van het Javaansch brein.

De tempel van Mahadewa lag eenigszins van den weg verwijderd, daarvan afgescheiden door een plein van

ongeveer honderd voet lang en even zoo breed. Dit voorplein, beplaveid met trachietsteen, had aan den ingang twee beelden, leeuwen voorstellende die als tempelwachters kunnen worden aangemerkt. Hoewel de leeuw op Java niet gevonden wordt, komt zijn naam in gedichten en verhalen meermalen voor en zijn bij vele tempels afbeeldingen van dit dier gevonden, die als wachters voor die heiligdommen geplaatst waren. Het plein opgaande, kwam men, in de onmiddelijke nabijheid van den tempel, aan eene tweede, meer eigenaardige soort van wachters, Raksa's genoemd. Het waren reuzen in zittende houding, met lang krullend haar, groote uitpuilende oogen en voorzien van slagtanden, die onder en boven uit de lippen te voorschijn kwamen. Deze gedrochtelijke gestalten waren gewapend met eene vervaarlijke knods en bevonden zich ter weêrszijde van den hoofdingang des tempels.

In het gebouw zelf stond de groote godheid Siva, op een verheven voetstuk in den vorm van een lotusbed of kussen. Hij was geplaatst in eene nis, het hoofd omgeven door eene soort van straalkrans en getooid met de hooge kroon of makota; zijne vier armen voorzien van armbanden, rijk met edelgesteenten bezet, getuigden van zijne grootheid en macht terwijl de trisoela, of drietand, zijne waardigheid aanduidde als Mahadewa. Vóór dit beeld, gehouwen uit

trachietsteen, stond een altaar van dezelfde grondstof, waarop het heilige vuur ter eere van Java's grootsten god brandde.

De keizerlijke stoet was in plechtstatige stilte het voorplein overgetrokken; alle muziekinstrumenten zwegen. Angka Widjaja, de mederegent, raden Goegoer en enkele andere vorstelijke personen traden het sombere gebouw binnen om hun eerbied aan Mahadewa te betoonen. Het brandoffer zou echter buiten op het voorplein worden aangeboden. Vier Brahmanen in het wit gekleed en naar de vier windstreken gezeten, prevelden gebeden en mantra's uit de heilige Veda's. De Brahmaan Poespadanda tevens poerohita aan het hof des keizers, regelde de plechtigheid waarvoor hij tegenover het altaar op eene verhevenheid had plaatsgenomen. Met inachtneming van de stiptste ceremonieele vormen werd het offer geslacht. Daarop naderden de keizer en de praboe anom, die hunne aanbidding in den tempel volbracht hadden, namen uit de handen der dienende priesters gestremde melk en olie en wierpen dit op het offerdier en op de houtmijt; zij strooiden vervolgens eenige handen vol welriekende bloemen over het geheel en verwijderden zich na een drietal diepe buigingen te hebben gemaakt. Thans daalde de opperpriester langzaam en onder het mompelen van teksten uit de Veda van zijne verhevenheid af, nam de gewijde waterkruik, sprenkelde den inhoud op het offer, en zeide, de beide han-

den zegenend uitstrekt houdende, de volgende mantra op:

Het heelal is onderworpen aan Mahadewa.
Uit Hem zijn de drie werelden!
Eer zij den Koning der Goden!
Hij neme de geur der offerande welgevallig aan!

Plotseling traden hierop eenige mindere priesters met brandende fakkels op den houtstapel toe en ontstaken dien aan verschillende hoeken. Snel vatte het drooge en met olie overgoten hout vuur; de vlam steeg opwaarts, en op hetzelfde oogenblik klonken de schelle sangkahorens, de dreunende gongs en de klingelende priesterbellen.

De offerande was volbracht, en de stoet trok weder af onder het meer aangenaam geluid van het gamelanspel.

„Ik had eerst gedacht," sprak een der priesters die bij het brandend offervuur waren achtergebleven, „dat wij ditmaal een groot paardenoffer zouden hebben gevierd; behalve dat die plechtigheid indrukwekkender is, zou het voor ons priesters ook voordeeliger zijn geweest. Herinner u eens een meddla [1]) met alle voorafgaande plechtigheden en zuiveringen. 't Is in lang niet gebeurd!"

„Gewis had dit plaats kunnen vinden, Kausamba!" antwoordde Goenadhya. „De overwinningen van Andaja

[1]) Groot offer.

Ningrat zijn er belangrijk genoeg voor; maar hij heeft er niet op willen aandringen daar hij de ijverzucht des keizers niet gaande wilde maken. Gij weet toch hoeveel moeite het gekost heeft hem hier te krijgen als hoofd van onze partij."

„Doch nu hij er is, zijn we sterk."

„Dat geloof ik! Raden Goegoer en Gadja Mada, hoe vol goeden wil ook, schenen het hoofd niet te kunnen bieden aan 's vorsten wispelturigheid en den invloed van zijne ongodsdienstigheid."

„Ja, maar de keizer was met Boeddistiesch ongeloof als overgoten en, behalve eenige getrouwe aanhangers van Mahadewa, begon het hof dat voorbeeld algemeen te volgen. Doch bij Ganesa! ik voorspel dat de volgelingen van Sjakja Moeni [1]) allen zullen verdwijnen, niet alleen door onze verlevendigde werkzaamheid maar ook door hunne eigene stellingen; — want ontkennen zij niet alles?"

„Dat doen zij zeker, doch dit zal ook onze kracht niet weinig versterken; zelfs nu is het al merkbaar dat wij winnen; in den laatsten tijd is de dienst van Doerga en Ganesa zichtbaar toegenomen."

„Nu dat is noodig, want de volgelingen van dien valschen leeraar uit Mekka beginnen ons zelfs aan het hof te verontrusten."

[1]) Boeddha.

„Die regenten van Koedoes en Toeban zijn niet voor niet hier geweest, naar ik hoor. Heden morgen zijn zij plotseling vertrokken, zeker om de offerplechtigheid te ontwijken, doch vreemd genoeg! de dochter van den laatste is bij de ratoe gebleven."

„Die dochter!..... maar vooral die drie radens zijn gevaarlijker dan gij denkt. De gevoelens van ratoe Dorowati jegens ons schijnen zeer veranderd; ook de vriendschap van haar zoon, raden Lemboe, voor dien Rahmat bevalt me niet! Wij hebben evenwel weldra priesterraad, daarin zullen belangrijke zaken afgedaan en gewichtige besluiten worden genomen."

Intusschen was de trein reeds lang uit het gezicht. Eerst in zuidelijke richting voortgaande en daarna westwaarts optrekkende, had men de tempels van Doerga, de godin der deugd, en van Ganesa, den god der wijsheid, bezocht. Talrijke kampongs of wijken was men doorgetrokken, waar alle bewoners op het hooren der sangka's en priesterklokken waren toegeschoten en op het zien van den vorstelijken stoet zich diep ter aarde hadden gebogen. Maar van al de plaatsen, waar eerbied en hulde betoond werden, was dit nergens zoo algemeen en met zooveel blijken van gehechtheid en overeenstemming geschied als in de groote en welvarende kampong der wapensmeden, van ouds de onkreukbare aanhangers van het vorstelijke huis der Widjaja's en de stipte vereerders der oud Brahmaansche

leer. Praboe anom had wel zijn deel aan die belangstelling, want de smeden, toenmaals een zeer geachte stand op Java, achtten hem als den onoverwinnelijken krijgsman en eerden tevens in hem den strengen Sivaït.

De plechtigheden in genoemde tempels waren ongeveer dezelfde als de reeds beschrevene. Wij gaan ze dus voorbij en betreden, te gelijk met den vorstelijken stoet, het Boeddha-heiligdom.

De bevloerde ruimte, of het plein rondom dezen tempel was grooter dan dat der Brahmaansche tempels, en insgelijks stonden twee leeuwen als zwijgende wachters aan den ingang. De tempel zelf was kleiner, maar netter en met meer smaak gebouwd. Het was eene stoepa of piramidaalvormig heiligdom met negen op elkander volgende verdiepingen, of kleine daken, waar eene reliquie van Boeddha werd bewaard, en dus geen hoofdtempel zoo als die te Boro Boedoer. Het bevatte behalvè dit kleinnood, bewaard in eene rijk versierde en prachtig bewerkte urn, slechts één beeld, namelijk een biddende Boeddha, zonder eenige versierselen. De heilige zat daar in eene eenvoudige dunne kleeding, met gekruiste beenen op een lotus kussen; het zachte, bijna vrouwelijke gelaat, de rustende linker- en de opgeheven rechterhand, waarvan wijsvinger en duim vereenigd waren, teekenden zoozeer godsdienstige overdenkingen, vrij van iederen hartstocht en van alle aardsche

gedachten en beslommeringen, dat deze voorstelling zeer geschikt was om het godsdienstig gevoel der geloovigen van Swajambhoe op te wekken.

Op het even eenvoudig altaar was de korte, doch veelbeteekenende geloofsbelijdenis der Boeddhavereerders in heilig Sanscrit gebeiteld waarvan de vertaling hierop neêrkomt:

„De groote godsdienstleeraar zegt:
(gedenk:) dat Tathâgata (Boeddha)
U de bron heeft leeren kennen van
alle goed en kwaad!"

Talrijke priesters en andere geestelijken stonden in rijen op het plein geschaard, toen de stoet het ruime voorplein der stoepa betrad. Had Angka Widjaja bij de vorige godsdienstplechtigheid, weinig stichting of aandacht betoond Andaja Ningrat en zijne Sivaïtische geestverwanten, hoe ook gewoon hunne innerlijke gevoelens te verbergen, toonden hier daarentegen hunne bepaalde vooringenomenheid met eene godsdienstplechtigheid, die ter eere van eene andere godheid dan hun Siva gevierd werd.

De hoofdpriester Adidharma geleidde den vorst naar het altaar. De geloofsbelijdenis werd onder een diepe buiging zacht uitgesproken, waarop heerlijke vruchten en welriekende bloemen op het altaar werden neêrgelegd.

Daarop werd door een driehonderdtal sanga's een

hymne aangeheven ter eere van Adi-Boeddha, den oneindige, en de vier door hem voortgebrachte Dhyani Boeddha's of wereldbestuurders, waarbij een plechtige omgang plaats greep die driemaal herhaald werd. Hierop nam de hoogepriester de urn met de reliquie, en vertoonde die aan de verzamelde menigte, die uit eerbied voor dat heilig voorwerp ter aarde boog, waarop ten slotte nog eene hymne door de priesters werd aangeheven.

Krachtig klonken die mannenstemmen, terwijl de geheele plechtigheid, hoewel niet opgeluisterd door dwarrelende rookkolommen en helder brandende offervlammen, toch iets meer indrukwekkends had dan het bloedige offerfeest der Sivaïten.

Hoewel zeer verbasterd, vertoonde het Boeddhisme zich hier als een hooger godsdienstvorm dan de oudere eeredienst der Brahmanen.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

VASTHA BEZOEKT KROMO EN NARINA.

De priester Vastha betrad de woning van goesti Kromo, die met veel pijn en tamelijk stijf op zijne mat ter neder lag. De ongeduldige krijgsman kon maar niet begrijpen hoe hij, tot heden altijd, verwinnaar in den strijd, thans machteloos als een kind op zijne legerstede moest blijven liggen, en dat wel door zulk een dwaas ongeval, daar raden Rahmat hem zelfs niet had aangeraakt.

„Zoo!" sprak Vastha; „ik had eerst onder het volk gehoord dat de raden u uit den zadel had gelicht."

„'t Mocht wat!" bromde Kromo. „Bij den baard en de knevels van Mahadewa! die man is immers veel te zwak om dit te vermogen. 't Is waar, hij is een sierlijk ruiter, wat echter de handteering der wapenen betreft, kan hij beter

de kalam [1]) voeren, Maar," vervolgde hij, zich pijnlijk omwendende, „het is mijne eigene schuld; mijn paard was dood moê, en ik zelf heb de zaak doorgedreven om...."

„Ja om...." viel Vastha glimlachend in, „omdat er schoone vrouwenoogen op den sitihinggîl waren! Kromo had tevreden moeten zijn met zijne eerste overwinning, dan was hij niet in dien strik gevallen."

„In welken strik?" vroeg Kromo verwonderd.

„Ik zal het u zeggen," antwoordde de priester, „doch hecht geen te groote waarde aan het praatje, want ik voor mij geloof er niets van; ik heb namelijk van een anderen kant vernomen, dat uw tegenpartij u zonder aanraken had omgeworpen door de kracht van een mantra of bezweering, die onder de volgers van Mohammed als djimat bekend staat."

Kromo richtte zich verwonderd op. Hij deelde in het bijgeloof, of liever het geloof zijner tijdgenooten en hield het er voor dat een mantra geheime krachten bezat.

„Is het mogelijk!" riep hij verslagen.

„Ik geloof niet aan mantra's, dus ook niet aan djimats," sprak Vastha; „mijn vriend moest zich dus niet zoo ongerust maken. 't Is zeer natuurlijk dat uw paard van vermoeidheid struikelde."

„Maar een mantra!" zuchtte Kromo; „'t is verschrik-

[1]) Schrijfstift.

kelijk! nu ik mij alles herinner, raden Rahmat sprak slechts één woord uit toen ik viel en dat komt mij nu weêr voor den geest: „Allah!" en vreemd klonk het ook; zou dat zijn mantra zijn?"

„Dwaze verzinselen en inbeeldingen!" sprak Vastha, half tot zichzelven, „had ik er maar niet van gesproken!"

Doch Kromo vervolgde op een toon van overtuiging: „Heeft Andaja Ningrat wel ooit een veldslag verloren? Ik heb hem meer dan eens in de dreigendste gevaren gezien, in het heetste van het gevecht, en nimmer raakte hem pijl of lans; en dat alleen door de kracht van geheime mantra's, die hij van zijn leermeester den Bagawan Goeroedjoe op den berg Lawoe had geleerd."

„De nieuwe praboe anom is een dapper man en bekwaam veldheer, maar meer ook niet," hernam de priester koel; „doch dit daargelaten, laat mij uwe kneuzingen eens onderzoeken en u dan geneesmiddelen geven."

„O gaarne, hoe eerder, hoe liever! ik heb eene onrust die mij nog meer pijnigt dan mijne builen."

„Een schielijk herstel zou voor mijn vriend Kromo wel nuttig kunnen zijn," sprak de priester veelbeteekend.

„Hoe dat?" vroeg de goesti benieuwd, „is er weêr een nieuwe tocht ophanden?"

„Voor u wellicht; — doch het zou eer een aftocht zijn dan eene overwinning."

„Bij al de wijsheid van Ganesa! nu spreekt mijn vriend

in raadsels," riep de jongeling ongeduldig, wat bedoelt gij dan toch?"

„Dat mijn vriend bedaard blijve," hernam Vastha op eenigszins zachter toon, „zonder dat is er gevaar." —

Vastha boog zich over den lijder heen en fluisterde hem iets in het oor. Met een kreet van verbazing sprong Kromo van zijne mat op, doch viel weldra weêr neder.

„Als dat zoo is, dan zijn wij verloren!" riep hij smartelijk.

„Als Kromo zoo voortgaat, ja; maar wanneer hij kalm wil blijven en tracht spoedig te herstellen, dan is er wellicht nog uitkomst. Vastha wil zijn vriend redden."

„Hoe erkentelijk zou ik u zijn!"

„Begin dan met zwijgen. Verkeer ik niet in dezelfde moeielijke omstandigheden als gij, en daarenboven.... Kromo heeft eens het leven van Vastha gered, en het leven is zoo onaangenaam niet! Leven, genieten, dat is alles!" voegde hij er glimlachende bij.

De Javaan gebruikte daarop stilzwijgend de hem aangeboden geneesmiddelen, en toen de priester vertrok, was er op het gelaat des lijders geen spoor van hartstocht of onrust meer te zien. Alleen lag er een zweem van zwaarmoedigheid over verspreid, die men echter aan zijne ongesteldheid kon toeschrijven.

„Nu naar Narina!" sprak Vastha in zichzelven; „als 't waar is, zou het toch jammer zijn! zij is inderdaad

schoon, die Narina; in sommige opzichten nog schooner dan Loro; maar zij is ook jonger geloof ik.... Welk een tooneel, heden morgen! Met vrouwen omgaan is een groote kunst, en die jaloerschheid is eene erg struikelblok! Ik geloof zelfs dat Sima en Tidja de arme Narina uit louter jaloerschheid aan de njai Sedamirah [1]) hebben verraden. De ratoe zou het anders nog niet opgemerkt hebben en Angka Widjaja nog minder. Hij heeft het te druk met die blanke westersche slavin.... Kon ik haar toch maar eens te zien krijgen...."

Wij zien uit die kleine alleenspraak van den Boeddhist, dat hij tamelijk bekend was met het karakter der Javaansche schoonen, en tevens bevestigt dit onze vroegere opmerking, dat hij alleen leefde voor aardsch genot; al het overige moest daarvoor zwichten. Daarvoor had hij jegens zijn vorst verraad gepleegd en diens vertrouwen geschonden.... zou hij nu de vriendschap sparen?

Vastha was de woning der schoone Narina genaderd. Het was omstreeks middag. De zon stond reeds in top en verspreidde een fel, verblindend licht en eene echt tropische warmte. Het was bladstil; geen enkele vogel liet zich hooren. De gansche natuur noodigde tot rust uit. Er heerschte, om eens met de westersche dichters te spreken, „een aêmechtig zwijgen."

---

[1]) Het hoofd van de vrouwenstoet. Vrouwelijke intendant.

De omringende boomen en bloemheesters, waaronder vooral de breedgebladerde pisangboomen, benevens eenige convolvuli en andere klimplanten, die zich om de stijlen der pendopo slingerden, gaven eene aangename schaduw en tevens eenige koelte aan Narina's verblijf.

Langzaam betrad de priester de zoo aangenaam beschaduwde galerij en vond er de jeugdige Maja, die in diepe middagrust hare meesteres bewaakte.

Hij stoorde echter de slapende niet, maar vergenoegde zich met even over het meisje heen te bukken, dat onbezorgd en in de meest gemakkelijke en losse houding lag te rusten.

„Een lief kind!" mompelde hij op den toon eens kenners; „zij kan wel veertien jaren oud zijn en belooft veel!"

Dit zeggende, stapte hij zonder aarzelen over de slapende, die voor de deur harer meesteres lag, en ging binnen. Dáár heerschte dezelfde diepe rust als in de galerij. De kleine getraliede ramen, zooals oostersche woningen die gewoonlijk hebben, waren behangen met fijn, doorzichtig Hindostansch lijnwaad, eene soort van gebloemd neteldoek. Daartegen teekende zich de gemengde schaduw van pisang- en djamboebladeren, zoodat slechts enkele lichtstralen in het vertrek vielen. In vergelijking met de buiten heerschende, hitte mocht, het koel in deze binnenkamer worden genoemd. Alleen verspreidde zich er een

tamelijk zware, bedwelmende geur, want een krans van kananga-bloemen hing om der hals der slapende, terwijl eenige tjampaka's tusschen hare haarwrong staken.

Narina was de echte type eener Javaansche schoonheid, en hare fraaie vormen kwamen des te meer uit, nu zij argeloos en in ongedwongen houding op hare slaapmat ternederlag. De mollige arm hing machteloos van de rustbank af; de welgevulde boezem zwoegde onder het half doorzichtig gaas der slendang, die daarenboven geen volledige bedekking aanbood, terwijl uit den zijden sarong een voetje te voorschijn kwam, dat door geen kunstenaar als model zou versmaad zijn. De gelaatstrekken der slapende hadden weêr de gewone zacht blozende tint der gezondheid aangenomen, hetzij dat Narina's ongesteldheid slechts kort was geweest, of dat de slaap eene tijdelijke ontspanning en verademing teweeg gebracht had.

Vastha had in een oogwenk het gansche tooneel overzien, doch zijne blikken bleven in onbewegelijke opgetogenheid op Narina gevestigd. Zijne oogen schoten vuur.

Hij naderde ééne schrede.

De geregelde ademhaling der slapende bewees dat zij eene ongestoorde rust genoot.

De priester stond voor de slaapstede met het hoofd eenigszins voorover gebogen. Hij staarde op die rustende vrouw met een blik gelijk aan dien der ratelslang, welke

haren prooi door haar stralend en vurig oog tracht te betooveren, of beter gezegd, te magnetiseeren.

Eene lange ademhaling, eene halve omwending naar de zijde des indringers en een lichte beweging met den arm waren teekenen dat de rust der jonge vrouw door een of anderen invloed was gestoord geworden.

Hoogstwaarschijnlijk was het een onbestemd bewustzijn van de tegenwoordigheid des priesters, in verband met den loop harer droomerijen, die aan Narina op dat oogenblik het beeld van haren gewonden minnaar voor den geest tooverde, terwijl die begoocheling des te grooter moest zijn, daar bij het oplichten van haar arm, de priester door overspanning en gemoedsbeweging verzuimd had zijn hoofd terug te trekken, zoodat Narina's kleine vingeren even over het gelaat van Vastha gleden.

„Kromo!" prevelde de slapende.

Snel trad hij achteruit. Had hij voor eenige oogenblikken zijne bezinning verloren, snel wist hij zich thans te herstellen.

„Kromo!" herhaalde Narina, meer tot bewustzijn komende, en hare oogen openende, ontwaardde zij den priester in eene houding alsof hij pas binnen was getreden.

Een zachte kreet van verbazing ontsnapte aan de jonge vrouw, die ijlings overeind rees en in verwarring haar boezem met den slendang bedekte.

Vastha deed alsof hij niets had bemerkt; hield den

wijsvinger voor den mond; wenkte met de andere hand dat zij zich stil en bedaard moest houden en naderde toen.

„Hoe komt de priester Vastha hier!" riep Narina op een toon die verlegenheid en verwondering te kennen gaf. „Is Maja niet in de pendopo?"

„Zij is daar!" antwoordde de ander; „doch ze slaapt, en dewijl ik hier meende te hooren spreken, vond ik geen bezwaar om binnen te treden.

„Doch wat zal de vorst zeggen als hij verneemt...."

„Ja, wat zal hij zeggen als hij verneemt...," herhaalde de priester veelbeteekenend. „Hoor Narina," vervolgde Vastha op eens stoutmoedig nadertredende, „ik kom hier als uw vriend en zoo noodig als helper; maar het is Angka Widjaja zelf die mij zendt."

„Ik begrijp niet,..." stamelde de ontstelde en verbaasde vrouw.

„Gij zult spoedig begrijpen, mijne schoone vriendin," sprak Vastha op gemaakt meêwarigen toon; „dat Narina mij dus aanhoore en daarna oordeele zij of de priester Vastha haar vriend niet is."

De jonge vrouw legde de handen in den schoot, sloeg de oogen neder en luisterde in angstige verwachting. — Wist men haar geheim? Maar wie kon haar hebben verraden? Zelfs Kromo, de geliefde, wist nog niets van hetgeen in haar binnenste omging. Uit vrees had

zij hem zelfs haar vermoeden nog niet durven openbaren, en hoe zouden nu vreemden?...

Narina vermoedde niet dat haar betrokken gelaat eene aanwijzing was geweest voor scherpziende vrouwenoogen, en dat nog wel van ijverzuchtige schijnvriendinnen als Sima en Tidja.

„De ratoe heeft de opmerking gemaakt," begon Vastha, „dat Narina minder dan vroeger bij openbare en plechtige gelegenheden in haar gevolg is verschenen en tevens de aandacht van den vorst gevestigd op haar betrokken, ziekelijk gelaat in de laatste dagen, ofschoon," voegde de vleier er minzaam lachend bij, „uw vriend Vastha dit thans niet zou zeggen; de pas genoten slaap schijnt alle teekenen van ziekte van uw schoon gelaat te hebben weggenomen."

„Den keizer, hoewel belang in zijne jeugdige en schoone vrouwen stellende," vervolgde Vastha op spotachtigen toon, „was dit echter ontsnapt, daar hij door vele andere zorgen en bezigheden de schoone Narina noch bezocht, noch zelfs haar had aangezien."

Een zwijgend schouderophalen was het eenige antwoord dat op deze mededeeling volgde.

„Angka Widjaja, bezorgd geworden voor de gezondheid zijner jeugdige goendiq, was voornemens eene doekoen te zenden, ten einde den aard der ziekte te onderzoeken en dan de noodige geneesmiddelen te verschaffen."

Narina verbleekte.

„De bekwaamste dezer doekoens is ongetwijfeld Ma-Jama en deze wilde de vorst aan mijne vriendin zenden om te zien wat haar scheelt en haar daarnaar obat-obat [1]) toe te dienen."

Narina sidderde over haar geheele lichaam. Als Ma-Jama, de gevreesde doekoen, haar moest bezoeken, was zij verloren! Haar toestand zou bekend worden en Ma-Jama, de giftmengster, zou geneesmiddelen bereiden. De laatste die zij zou behoeven. Zij kende haar lot!

De priester zag met gemengde aandoeningen den angst der jeugdige vrouw. Medelijden kampte met de zucht om haar voor zich te winnen. Het menschelijk gevoel streed met het dierlijke in zijn aard. Hij was getroffen door hare smart, en tevens verrukt over hare schoonheid.

„Vastha had ook het gelaat van Narina gadegeslagen," vervolgde hij na eene korte pauze. „Hij toch kende het geheim van zijn vriend Kromo; Vastha vreesde dus terecht het bezoek van de geduchte Ma-Jama. Alleen de naam van „Moeder des Doods" is een slecht voorteeken! Uw vriend Vastha wist den vorst te overreden van zijn voornemen af te zien; het bezoek der doekoen zou wellicht opzien baren; het ware beter dat Vastha zelf de taak op zich nam om naar den welstand van 's keizers goendiq te ver-

[1]) Geneesmiddelen.

nemen, en — thans ziet gij mij hier om haar met raad en daad te helpen."

Dit zeggende trad hij, die zich helper noemde, op Narina toe, nam haar bij de hand en omhelsde haar.

„O, spaar mij!" smeekte Narina de handen wringend; „ik ben niet gelijk de anderen; ik leid geen ongebonden leven. 't Is waar, ik heb mij vergrepen aan mijn heer en vorst, doch ik hang alleen Kromo aan, en Kromo is uw vriend!"

„Waarom" vervolgde zij schreiend, „heeft men mij uit mijne desa gehaald, waar ik de schoone bergen kon aanschouwen? Waarom mij niet bij mijn vader te Menoreh gelaten? Daar toch leefde ik in onschuld, en was mijne grootste uitspanning een eenvoudig dorpsfeest of een tocht naar den fraaien tempel van Boro Boedoer!.... En hier, hier alleen te staan in zulk eene omgeving!... hadde Angka Widjaja zich mijner meer aangetrokken, voorzeker ware ik bewaard gebleven voor het onheil dat mij wacht bij de ontdekking dat ik moeder zal worden! O Doerga, strenge godin! zwaar drukt uwe hand op mij!... Kromo, Kromo! wat staat ons te wachten!"

Die onverholen smart, die ongeveinsde tranen der jonge beangstigde vrouw troffen den priester buitengewoon. Zijn beter gevoel zegevierde ditmaal over de hoop op belooning voor zijne hulp. Tegelijk ook was Maja door de hartstochtelijke ontboezemingen harer meesteres ontwaakt. Nog

half dommelend opende deze de deur en staarde eenigszins verbaasd naar binnen. Zij trad dus onwetend als bondgenoot van de edele gevoelens op, die op dat oogenblik in den priester ontwaakten en een zwaren kamp hadden te voeren tegen een stroom van minder edele bedoelingen.

„Is zij te vertrouwen?" vroeg de priester zacht.

Narina knikte, door hare tranen belemmerd, stilzwijgend van ja.

„Kind, waak nog even in de pendopo," sprak Vastha op zacht gebiedenden toon.

Maja, die den priester herkend had, gehoorzaamde terstond, vooral na ook een toestemmenden blik van hare meesteres te hebben opgevangen.

„U wacht een zwaar onheil bij ontdekking," vervolgde Vastha ernstig. „Narina drinkt dan den giftbeker en Kromo moet strijden tegen den koningstijger. Doch Vastha zal u beiden trachten te redden. Wees gerust, en laat elk spoor van leed van uw gelaat gewischt worden, of het gevaar blijft groot."

„O, ik dank u!" snikte Narina, zijne hand vattende, „dat gij thans meer een vader dan een vriend voor mij wilt zijn. Moge Mahadewa u beloonen!"

Vastha nam de hem aangebodene hand, zag de bedrukte Narina nog eenmaal in de schoone oogen en verwijderde zich toen snel.

„Mahadewa's belooning!" sprak hij tot zich zelven, „wie daaraan hecht, ik niet, — en toch, Narina is beter dan de meeste vrouwen der hofhouding; de schuld van dit alles ligt alleen aan Angka Widjaja's verwaarloozing; hoewel ik die vrouw nog meer bemin dan Loro, zal ik haar sparen en haar tegelijk met Kromo redden."

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

EEN GEHEIME PRIESTERRAAD.

Enkele maanden zijn verloopen. Wel hebben er geene in 't oogloopende gebeurtenissen plaats gegrepen, doch meer en meer hebben onbestemde zaken, of liever toestanden, een bepaalden vorm aangenomen. Het nevelbeeld van onzekerheid en wijfeling dat over hof en hoofdstad hing, heeft een meer omschreven gedaante, eene duidelijker kleur erlangd, al is die dan niet van de fraaiste. Alleen Angka Widjaja had niets van die verandering opgemerkt. Hij had het te druk met zijne uitspanningen, en vooral met de Kaukasische schoone, met Leila, die 's vorsten aandacht zoo geboeid hield, dat hij van de dreigende spookgestalte, die zich in zijne nabijheid bewoog, niets gewaar werd.

Wel is waar, heeft Andaja Ningrat, als praboe anom,

de teugels van het bewind met vaste hand gegrepen, en heerscht daardoor allengs weêr orde en regelmaat in het staatsbestuur, vooral ten gevolge van de ijverige medewerking van Gadja Mada en raden Goegoer; wel is waar, zijn de Brahmanen thans machtiger dan ooit door de opbeuring van den dienst van Mahadewa uit zijn kwijnenden toestand, zoodat hij, als het ware, weer de godsdienst van staat is geworden; — maar de nieuwe leer heeft ook vorderingen gemaakt; zij heeft ook ingang gevonden in het gemoed van Madjapahits bewoners en zelfs vasten voet erlangd in den kraton!

Raden Rahmat heeft in den vertrouwlijken familiekring herhaalde malen gesproken over het geloof aan Allah en zijn Profeet. De ratoe en haar zoon, raden Lemboe, benevens enkele hovelingen, hebben het heidendom afgezworen en de leer des Korans omhelsd. Alleen voelde de jeugdige prediker eene smartelijke teleurstelling, dat de schoone en ingetogen dewi Ratih niet insgelijks tot het getal der geloovigen behoorde. Slechts tweemalen was zij bij het onderwijs tegenwoordig geweest. Daarop had Toebans regent zijne dochter teruggeroepen. De huwelijksplannen waren, zoo niet afgesprongen, dan toch uitgesteld geworden. De nieuwe rijksbestierder had hierin de hand gehad. Hij scheen eene vermeerdering van invloed van den reeds machtigen Arja Tedja minder wenschelijk te achten.

Raden Santri had op raad en aanwijzing van den

ouden Seid Abdoel Rahman eenige voorzichtige pogingen buiten den kraton gedaan, en gelukkig zijn weg gevonden. Eenige bekeeringen onder de inwoners der stad waren er de vruchten van.

Hoe bedekt en voorzichtig de beide broeders ook handelden, de priesters hadden echter hunne gangen kunnen bespieden, vooral ten gevolge van den onverstandigen ijver van raden Borereh, die niet wilde begrijpen, dat hij zijne gevoelens moest verbergen wanneer er sprake was van godsdienstige aangelegenheden. Zoo had hij zich den bepaalden haat der Brahmanen op den hals gehaald door openlijk uit te varen tegen het offeren aan steenen beelden, bij gelegenheid van een groot feest ter eere van de godin Doerga, die te Madjapahit onder de eerste godheden werd gerangschikt en aangebeden. Alleen zijne nauwe betrekking tot den keizer, had hem gevrijwaard voor openlijke vervolging van de zijde der Brahmanen. Ook de Boeddhistische opperpriester had het gedrag des ijveraars in scherpe bewoordingen gelaakt, en verklaard dat zijne verwijdering allernoodzakelijkst was.

Dorowati's broeder bracht dus meer en meer zijne vorstelijke verwanten in verlegenheid en zich zelven met zijn medearbeiders in groot gevaar. Wat niet openlijk geschieden kon, zou in 't geheim plaatsgrijpen. De val der drie Sumatranen was door de priesterpartij besloten....

't Is nacht. Geen maanlicht verspreidt thans zijn anders

in de tropische gewesten zoo helderen glans. Donkere schaduwen van eenige heilige asvattha- of waringinboomen vallen op het plein des tempels van Siva, door ons reeds vroeger bezocht bij gelegenheid van het inhuldigingsfeest des nieuwen rijksbestierders. Slechts een flauw schijnsel ontwaart men op Mahadewa's altaar. Het is het eeuwig brandend vuur, door een priester met godsdienstige aandacht en zorg onderhouden en bewaakt. Alles ademt stilte en diepe rust; alles schijnt in die heilige omgeving eenzaam en verlaten! En toch — men waakt. In het duister van iederen inspringenden hoek, in de schaduw van menigen pilaar bevindt zich eene mannelijke gedaante, bijna even onbewegelijk als de steenen raksa's, die zich als wachters aan den tempelingang vertoonen. Die zwijgende mannen bewaken den toegang tot een der zalen achter den tempel; want dáár is eene nachtelijke bijeenkomst, een geheime priesterraad.

Die onzichtbare wachters zijn uitgezet opdat geen oningewijde ooren iets mogen vernemen van de plannen, die door de Brahmanen tot behoud van den staat, of eigenlijk van hun eeredienst ontworpen worden.

Eenige mannen zitten in druk maar tevens ernstig gesprek in eene lange, smalle zaal, met verschillende uitgangen, doch waarin geene vensters zijn aangebracht, terwijl slechts enkele nauwe openingen den dienst van luchtkokers vervullen. Aan de zoldering hangen een

paar walmende lampen, die in vrij grillige vormen een of ander mythiesch beeld voorstellen, terwijl het onzekere, flikkerende licht veel toebrengt, om het tooneel in die kille, bedompte en smalle zaal een geheimzinnig en somber aanzien te geven.

Er zijn slechts een vijftal mannen aanwezig, en hoe levendig het gesprek ook zij, hunne stem is zoo gesmoord dat aan het andere einde der zaal, door een daar gezeten deurwachter, niets anders kan worden vernomen dan onverstaanbare klanken.

Een der voornaamsten onder de aanwezigen was wel de grijze boeteling Goeroedjoe. Meer dan veertig jaren had hij op den vuurberg Lawoe in vrome overdenkingen vertoefd. Hoog stond daar zijne kluis, en menigmaal was hij bij de uitbarstingen van den berg door de gloeiende uitwerpselen of neêrstortende rotsblokken bedreigd geworden; maar nimmer had de bagawan zich verder naar beneden begeven, dan ter plaatse waar Siva's tempel werd gebouwd, om aldaar de hoofdleiding op zich te nemen der vreeselijke en vaak afschuwelijke plechtigheden aan Siva's dienst verbonden. Hij toch behoorde tot die streng Sivaïtische secte, die de godheid onder de onbetamelijkste vormen vereerde en haar bloedige offers aanbood.

De grijsaard was nu afgekomen tengevolge eener goddelijke ingeving. Hij had de lange, moeielijke reis door

het gebergte gemaakt om zijn kweekeling Andaja Ningrat mede te deelen, dat Bâtara Siva hem was verschenen en hem had toegezegd dat zijn leerling, als trouw vereerder der goden, steeds gelukkig zou zijn in al zijne ondernemingen; dat Madjapahit dus niet zou vallen zoolang Andaja Ningrat aldaar gebood; maar dan moest ook de dienst van Bâtara Goeroe in volle kracht hersteld, en alles geweerd worden wat den god zou kunnen vertoornen.

Terwijl de grijsaard sprak, fonkelden zijne diepliggende oogen van onheilspellend vuur; zijne verdorde handen, ja, zijn geheele door langdurige onthouding vermagerd lichaam trilde; een krachtige geest alleen scheen dat uitgeteerd gestel nog staande te houden.

„De godheid spreekt hier uit den mond van den voortreffelijken bagawan Goeroedjoe," zei de Brahmaan Poespadanda na eenig zwijgen. „Wij hebben slechts op te volgen wat bevolen wordt, opdat het kwaad met wortel en tak worde uitgeroeid."

„Wij voelen reeds de krachtige hand van den praboe anom in zijn bestuur," vervolgde de priester Goenadhya; „wij zien reeds de vruchten der herleving van den godsdienst; er komen bereids meer geloovigen naar onze altaren, terwijl enkele afvalligen hunne misdaad reeds geboet hebben; moet men echter nu die nieuwe leeraars, laten begaan? Zullen zij ongestoord ons gezag, onzen invloed mogen blijven ondermijnen tot geen enkele aanhanger ons over-

blijft? Ook hierin wachten wij eerbiedig op de stem van Mahadewa, door den mond van den bagawan!"

Een goedkeurende blik van den opperpriester Poespadanda en van alle overigen getuigde van hunne instemming met de opwerping van deze gewichtige vraag. Maar het vuur dat den kluizenaar had bezield, scheen geweken. Goeroedjoe zat daar met voorovergebogen lichaam, de kin tegen de borst gedrukt, de oogen verglaasd, de armen slap ter nederhangende; het was alsof alle levensgeest hem plotseling had verlaten; hij geleek een mummie, welke reeds eeuwen in die houding had doorgebracht.

Eene korte pauze volgde.

„Heeft niet," ging Goenadhya op denzelfden overtuigenden toon voort, „die dolle ijveraar Borereh nog onlangs openlijk onze goden gesmaad en zijn valschen profeet aanbevolen? Hebben niet Rahmat en Santri zoowel in den kraton als in de stad, in 't geheim afvalligen gemaakt, waaronder zelfs Dorowati en haar zoon Lemboe benevens een Ksatria en twee Wesja's? Heeft de eerste, met zijn zacht en onschuldig voorkomen, niet een der dapperste legerhoofden, goesti Kromo, ter aarde geworpen, alleen door een djimat te vertoonen, die de verpletterende kracht van een mantra schijnt te bezitten?"

Dit zeggende haalde de priester de kleine zijden vlag te voorschijn, die door raden Rahmat op het tournooiveld was achtergelaten. — De daarop met gouddraad geborduurde halve maan blonk nu in het flikkerend lamplicht, terwijl op het gelaat der overige priesters afkeer en verontwaardiging te lezen stond.

Het zij dat op dien oogenblik de toestand van diepe afgetrokkenheid des boetelings plaats maakte voor eene nieuwe bezieling of ingeving, dan wel dat zijn oog onverwachts werd getroffen door het gezicht van het symbool, eensklaps kwam er althans weêr leven in die lijkachtige gestalte; nieuw vuur straalde uit zijne oogen en de handen afwerend uitstrekkende, riep hij: „Dat is het teeken van den reus Râwana [1]; — zij die het voeren, moeten vallen!"

„Vallen!" weerklonk het met voldoening uit de vier overige monden; „vallen! maar hoe?"

„De straffende Doerga zal uwe hulp zijn!" antwoordde de bagawan wankelend opstaande, waarop hij door de belendende deur in de duisternis verdween.

Niemand der aanwezigen toonde door blik of gebaar eenige verwondering of bezorgdheid over dit verdwijnen van zulk een zwak wezen dat ieder oogenblik en bij het minste ongeval een lijk kon zijn. Men had te veel eerbied voor den boeteling, wien men bovennatuurlijke gaven en omgang met de hooge godheid toeschreef, om

[1] Reuzenkoning, die over Ceilon gebood. Hij werd overwonnen door Wisjnoe, in de gedaante van den held Rama Jana. Men zie het heldendicht van dien naam.

zelfs door een oogopslag den schijn aan te nemen, dat men zijne gangen bespiedde.

Poespadanda bleef met de drie priesters alleen. Elk verkeerde in diep nadenken over hetzelfde onderwerp.

„Een openlijke, smadelijke dood was hun verdiend loon!" sprak eindelijk een der Brahmanen.

„Als zij maar geene verwanten waren van den ongeloovigen Angka Widjaja en de van afvallige ratoe," antwoordde een ander.

„Anders zou Andaja Ningrat hen reeds lang onschadelijk hebben gemaakt," sprak een derde.

„De eerwaarde broeders hebben gelijk; men moet een anderen weg inslaan," viel Poespadanda in. „Ik geloof dat het kortste en beste middel is, hen aan Ma-Jama toe te vertrouwen," besloot hij met een veelbeteekenenden blik.

„Zeker! de geëerde poerohita kiest hier den besten weg," antwoordde Goenadhya; „eenmaal was zij toch aan den dienst des tempels verbonden; nu kan zij ons nog nuttig zijn."

Op dezen oogenblik gaf de deurwachter een teeken. Er waren buiten voetstappen gehoord, en weldra klonk een zachte, drievoudige tik op de deur die in een der geheime vertrekken des tempels uitkwam.

„Open!" sprak Poespadanda. De wachter drukte zonder op te staan op een geheime veer. Het logge gevaarte

opende zich zonder het minste geluid, en een Brahmaan trad met eenigszins overhaasten tred binnen.

„Wat voert den priester Warsita zoo onverwacht hier?" vroeg de opperpriester met koele verwondering.

„Waakzaamheid werd ons aanbevolen in dat gedeelte der stad, waar de Mohammedaan zijne bijeenkomsten houdt," antwoordde de aangesprokene. „Ik heb gewaakt als ware ik de minste Soedra. Ik vond echter ditmaal niets verdachts. Alles was stil in de woning waar de Arabieren Abdoel Rahman en Kalifa gewoon zijn te vertoeven. Terugkeerende, nam ik mijn weg achter den kraton. Was het toeval, of eene ingeving van Ganesa die mijne schreden leidde? Ik zag namelijk den geheimen uitgang, alleen bij den maharadja in gebruik, zich openen; twee vrouwen traden er haastig uit, en verwijderden zich snel langs den nieuwen weg naar Pengging, door Andaja Ningrat onlangs aangelegd. Een man staarde haar eenige oogenblikken na, en sloot toen snel de poort. Die man was de boeddhist Vastha!"

Niet zonder belangstelling hadden de aanwezigen dit verhaal aangehoord; vooral het slot verwekte onverholen verwondering. Het feit was inderdaad ongewoon. Twee vermomde vrouwen door een priester in 't geheim uit den kraton geleid, en dat nog wel door een uitgang nooit gebruikt dan door den vorst zelven.

„De vrij losbandige levenswijs van Vastha is ons sedert

lang bekend," zei Goenadhya; „maar zou hij het vertrouwen van Angka Widjaja zoo ver hebben misbruikt dat hij zelfs eene der goendiqs ontvoerd heeft? Misschien is het wel die beruchte Leila, van wie men zulke vreemde dingen verhaalt?"

„'t Verwondert mij niet van een Boeddhavolgeling," sprak Poespadanda onverschillig, „hoewel zij in den laatsten tijd minder in 't oog loopende schandalen hebben bedreven. Adidharma begint eindelijk ook in te zien dat tuchteloosheid ten val leidt. Hij houdt zijne sanga's onder strenger toezicht en is ook ijverig met enkele priesters bezig den dienst van Sjaka Singha van onkruid te zuiveren."

„Hunne leer heeft geen zamenhang en voert al te licht tot afdwalingen," hernam een der priesters; „de geëerde poerohita heeft zeker ook reeds opgemerkt dat behalve eenige Soedra's aan de zeekust, de meeste aanhangers dier verpeste nieuwe leer vroegere Boeddhadienaren zijn?"

„Dat gaat niet op!" viel Warsita in; „verscheidene personen uit hoogere kasten toonen zich ook afvallig. Zie slechts de regenten vau Koedoes en Toeban. Ook een paar halfbroeders van raden Goegoer zijn de leer van Mekka toegedaan, om niet te spreken van hetgeen in den kraton is geschied."

„Maar dit is geen geloofsovertuiging," zei Goenadhya; „hier komt afgunst en eigenbelang in het spel.... hoewel dit des te gevaarlijker is," voegde hij er bij.

„De priester Goenadhya heeft goed gezien," sprak de opperbrahmaan met ernstigen nadruk; „het grootste gevaar is dáár! Zetten wij nu echter onze plannen door. Ik zelf zal met Adidharma over het gebeurde spreken. Bevestigt zich alles wat Warsita heeft meenen te zien, dan hebben wij ook meer macht om de Boeddhisten door ons zwijgen tot onze inzichten te brengen, ja, om hen te bedwingen, terwijl ons aanzien zal rijzen. Want om ons geheel van hen af te scheiden, zooals eenige onzer in hun ijver voor Mahadewa hebben voorgeslagen, keur ik af. Zij moeten één met ons worden en de naam van Boeddha zal van Java verdwijnen. God Nilakanta [1]) moet de eenige aangebedene worden."

Allen bogen toestemmend op deze woorden des opperpriesters.

„En nu ten slotte, nog eens de zaak der Arabische pandita's," vervolgde Poespadanda. „Wat dunkt u van een groot feest, waarop Ma-Jama in staat zal zijn haar werk te doen?.... Ganesa geeft mij hier een licht!.... Ik zal den oppersanga Adidharma aanraden, de lang verwaarloosde plechtigheid der optochten weder in 't leven te

---

[1]) Bijnaam van Siva. Hierbij zij tevens opgemerkt dat thans op Java geen spoor van eigenlijke Boeddha-vereering meer te vinden is. Op Bali, waarheen de Brahmaansche godsdienst zich heeft verplaatst, vindt men nog slechts weinig volgelingen van Boeddha. Zie Friedrich's verslag over het eiland Bali in de Verh. van het Bataviaasch Genootschap, deel XXIII.

roepen; het tijdstip daartoe breekt spoedig aan; dan kan het lot der Sumatranen beslist worden en — geschiedt dit op een Boeddha-feest, dan zijn de aanhangers van Mahadewa vrij van alle verdenking!"

De vergadering keurde eenstemmig het voorstel des opperpriesters goed, en weldra was de tempelzaal ledig en duister.

De aandachtige lezer heeft hieruit kunnen ontwaren hoe men reeds eeuwen geleden, op Java even goed als elders beredeneerde plannen, combinatiën en komplotten op godsdienstig en staatkundig gebied wist te vormen.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

GEDWONGEN VERWIJDERING.

In den loop van den morgen volgende op den nacht waarin het tooneel plaats greep in het vorige hoofdstuk geschetst, klonk het gerucht eener vreemde, ongehoorde gebeurtenis. Er heerschte eene vrij groote opschudding onder de bewoners van den kraton, want eene der keizerlijke goendiqs was plotseling verdwenen. De schoone, doch in den laatsten tijd eenigszins ziekelijke Narina werd vermist, en niemand wist hoe zij verdwenen was. De poortwachters hadden haar niet zien uitgaan, en toch was hare woning ledig! De njai Sedamirah werd bij de ratoe geroepen, doch zij wist van niets. Angka Widjaja, ten hoogste ontstemd, ontbood Vastha, die Narina in de laatste dagen herhaaldelijk bezocht had; maar de priester kon alleen zijne verbazing te kennen geven over het geval, — zonder meer.

De meest bijgeloovigen meenden, dat een Raksasa [1]) haar dien nacht geroofd en door de lucht weggevoerd had. Men herinnerde zich nu en dan des nachts plotseling verdwijnende gedaanten nabij Narina's woning te hebben gezien. Was bovendien hare ziekte ook niet geheimzinnig geweest? Ongetwijfeld moest hier dus een booze geest in het spel zijn.

Er waren echter in den kraton ook personen die eene geheel andere meening waren toegedaan. Vooral waren het eenige gezellinnen van Narina, waaronder Tidja en Sima, die eene geheel andere uitlegging aan de zaak gaven. Gedachtig aan haar eigen losse levenswijze en aan de teedere betrekkingen nu en dan met jeugdige hovelingen aangeknoopt, hadden zij wel iets vermoed van Narina's omgang met goesti Kromo, terwijl wij reeds gezien hebben, hoe hare opmerkingen de eerste aanleiding hadden gegeven tot de nijpende ongelegenheid waarin de nu verdwenen goendiq was geraakt. Vastha's herhaald bezoek, het weeren der doekoen, dat alles werd door de scherpzinnigheid der ijverzuchtige vrouwen in verband gebracht met het raadselachtige verdwijnen harer gezellin, en stilzwijgend waren zij het eens dat Vastha daarin de hand moest hebben, want hij was de vriend van Kromo en tevens de eenige persoon met wiens hulp men ongezien den

[1]) Booze geest.

kraton door die kleine geheimzinnige poort kon verlaten! Doch onze schoonen, hoe brandend van verlangen ook haar gevoelen te uiten, bewaarden het stilzwijgen, want was Vastha geen priester en tevens gunsteling des keizers? Maar bovendien — en dit woog wel het zwaarste — hadden zij zelve zich niet vergrepen tegen hun wettigen heer; zou Vastha bij de minste onbescheidenheid haar zondenregister niet oplezen?

Zij zwegen dus voorloopig, en zij hadden gelijk. Niets kon overigens in deze zaak aan Kromo zelven worden ten laste gelegd, om de eenvoudige reden dat hij sedert geruimen tijd afwezig was geweest.

Het jonge krijgshoofd was namelijk kort na zijne herstelling, op last van zijn vroegeren bevelhebber Andaja Ningrat, eerst naar Toeban gereisd, om orde te stellen op de inscheping van eenige krijgslieden, die onder de leiding van een paar mindere hoofden naar Banjermasin moesten vertrekken. Vervolgens was hij met eenige bouwlieden en wapensmeden naar den nieuw aangebouwden tempel van Soengkoe, aan den voet van den vuurberg Lawoe, gezonden, na afloop van welke zending hij verlof had bekomen, zich voor eenigen tijd naar zijn eigen klein grondgebied te begeven. Kromo toch bezat, als Wesja en tevens als vasal van den vorst van Pengging, eenige desa's in leenbezit. Zijne landerijen waren gelegen ter plaatse waar men thans de desa's Moen-

toeng, Nadiredjo en Parakan in Kêdoe aantreft, welke residentie vroeger tot het land van Pengging heeft behoord.

Het toeval diende onzen krijgsman dus uitermate om zijne geliefde Narina met Vastha's hulp te doen vluchten, zonder dat op hem de minste verdenking kon vallen, terwijl hij tevens gelegenheid had om de beminde vluchtelinge eene veilige schuilplaats in zijn eigen afgelegen gebied te verschaffen.

Daarheen begaf zich dan ook Narina, vergezeld van hare dienstmaagd Maja en begeleid door een paar van Kromo's getrouwen.

Met welk een geheimzinnigen sluier de verdwijning van Narina mocht bedekt zijn, Loro was natuurlijk ten volle met de zaak bekend. Maar zij zweeg. Haar eigen ridder was immers ten zeerste in die zaak betrokken? De schoone Narina, steeds haar een doorn in het oog, was nu toch eenmaal weg en kwam Kromo naderhand weêr aan 't hof terug, misschien zou hij zich dan wel niet meer zoo ongevoelig voor haar toonen! Ook de Brahmanen wisten het, zoo als wij vroeger zagen; en zij zwegen insgelijks, echter om er partij van te trekken. Het was een goed middel om de Boeddhisten tot hunne bedoelingen over te halen, en, zooals men in latere tijden zou gezegd hebben, zeer geschikt om pressie tegenover Adidharma uitteoefenen.

Een zwaar onweder hing boven het hoofd van den lichtzinnigen, doch niet van alle gevoel ontblooten Vastha.

's Keizers ontwakend wantrouwen omtrent zijn gunsteling, nog versterkt door het vinden van een zijden doek van Narina nabij den geheimen uitgang, had ten gevolge dat hij 's priesters verwijdering wenschte.

Het onderhoud dat de brahmaan Poespadanda met den Boeddhistischen opperpriester had, beslistte derhalve ten eenenmale over het lot van Vastha.

Adidharma had besloten hem tot straf zeer ver weg te zenden. In een vertrouwelijk gesprek had namelijk de poerohita Poespadanda hem het geheele geval medegedeeld, en er op gewezen hoe gevaarlijk het was, dat, vooral in de tegenwoordige tijden, voorgangers in den godsdienst zulk een loszinnig en berispelijk leven leidden, tevens aanhalende, hoe hij zelf nog onlangs twee priesters, wegens vrij wat lichter vergrijpen, met langdurige boetedoening in het gebergte had gestraft. Daar echter, volgens spreker, de belangen der beide secten één waren, vermeende hij dat het nuttig en zelfs noodig zou zijn de zaak zoo geheim mogelijk te houden. Hij, zoowel als de overige Brahmanen, zouden althans hieromtrent een diep stilzwijgen bewaren.

Adidharma moest toegeven, dat de Brahmaan volkomen gelijk had. Reeds was hij begonnen verbeteringen in te voeren en misbruiken tegen te gaan, maar hij wilde nog strenger maatregelen toepassen. De belangen van den eeredienst vorderden dit gebiedend.

Nu kwam Poespadanda op het nut en het voordeel van samenwerking tegen den gemeenschappelijken vijand, die den ouden godsdienst op Java meer en meer bedreigde, en vroeg daarbij, als ter loops, of het weder doen plaatshebben van den grooten optocht ter eere van Boeddha geen geschikt middel zou zijn tot vernieuwing van geloof en godsdienstzin?

„Wanneer de vierde maan komt," sprak de Brahmaan; „zou de vorst dan geen opgewektheid bezitten om den grooten optocht van Swajambhoe bij te wonen? Mij dunkt, zoo iets zou indruk maken en veel toebrengen tot de herleving van zijn dienst."

Na het vroeger medegedeelde, zal men zich niet meer verwonderen, dat een Brahmaan hier een feest voorslaat ter eere van Boeddha. Wij weten dat hij er een oogmerk mede had, en dat trouwens Boeddhisten en Brahmanen op Java in tamelijke harmonie leefden, terwijl eindelijk het bedoelde feest niet veel verschilde met dat, wat de Brahmanen thans nog met zoo veel pracht en praal te Jagannauth vieren.

Adidharma had doorzicht genoeg om te beseffen dat de Brahmaan eenig doel achter dezen voorslag verborg; maar hij begreep tevens dat hij zijne stilzwijgendheid wegens het gebeurde met Vastha kon koopen door die plannen in de hand te werken. Daarbij kwam nog, dat hij zelf reeds over de wederinvoering van het sedert lang verwaarloosde feest had gedacht, als zeer nuttig tot

opbeuring van het godsdienstig leven en tevens als middel tegen de veelvuldige toetreding zijner leeken tot de leer des Islams.

„Mijn oudere broeder spreekt geheel in den geest mijner voornemens," antwoordde hij, „en zoo de lichtzinnige Vastha het niet heeft verzuimd, is de vorst reeds in wetenschap gesteld met deze onze plannen."

Poespadanda verwijderde zich zeer voldaan over deze ontmoeting, doch de Boeddhist was daarentegen inwendig ontevreden en verstoord op Vastha, door wiens toedoen de Brahmanen een nieuw overwicht in stad en kraton hadden erlangd, en wiens gedrag, over het algemeen, niet strekte tot bevordering van eerbied voor de leer van Sakja Moeni.

Vastha verscheen voor den opperpriester.

„De priester Vastha," sprak deze op streng verwijtenden toon, „heeft in den laatsten tijd geleefd als de schaamtelooze sanga's, die in wetteloosheid en ondeugd voortleven, zonder te denken aan de straf in de toekomst!"

„Inderdaad, een boeddhisattwa [1]) ben ik niet!" antwoordde de aangesprokene; „maar heeft de geëerde Adidharma mij grootere verwijten te doen dan aan de overige Samana's; [2]) leef ik dan zooveel slechter dan de anderen?"

---

[1]) Benaming van wezens der allerhoogste orde in de godenleer der Boeddhisten.

[2]) Priesters.

Als eenig antwoord hierop, vroeg de oppersanga op koelen toon: „Wat heeft Vastha met eene van 's keizers vrouwen uitgevoerd? Waar is Narina gebleven?"

De priester stond versteld. Zijn geheim was alzoo ontdekt, en wat meer zegt, bekend bij den opperpriester en zelfs bij den vorst! Zijne verbazing zou nog meer klimmen bij het vernemen, dat zijne verwijdering uit Madjapahit wenschelijk geacht, ja, gebiedend gevorderd werd.

„De priester Vastha kan hier onmogelijk blijven," ging Adidharma op denzelfden koelen, doch snijdenden toon voort. „Hij zal zich in boetedoening hebben te verwijderen!"

Vastha had zeer veel tegen zijn verwijdering uit den kraton, maar nog veel meer tegen het kluizenaarsleven in de wildernissen.

„Gij weet zeer wel dat zelfs de vorst u wantrouwt," vervolgde het geestelijke hoofd, „vooral na het vinden van een vrouwenkleedingstuk nabij de geheime deur der Boeddhistische kapel."

„Alles moet ook samenloopen," zuchtte Vastha, „en toch ditmaal was het êer eene daad van hulp dan van verkeerdheid!"

Hierop verhaalde de priester de toedracht der gansche zaak aan zijn geestelijk hoofd, en wees er op, hoe hij niet alleen een vriend had gered, maar ook een hofschandaal had trachten te voorkomen, dat alleronaangenaamst voor het eergevoel des keizers zou zijn geweest.

Adidharma was verheugd te vernemen dat Vastha, overigens een zijner meest kundige en geletterde priesters, niet zoo schuldig was als de Brahmanen hadden doen voorkomen. Verwijdering achtte hij echter, na het voorgevallene, toch noodig.

„Ik geloof," hernam hij, „op de woorden mijns jongeren broeders te kunnen bouwen; nooit vernam ik eene onwaarheid uit zijn mond. Het verheugt mij dat deze zaak minder smet op onzen naam werpt dan ik eerst vreesde. Maar, uw vertrek van hier blijft onvermijdelijk. Ik zal Vastha zenden naar den grooten tempel van Bâra Boeddha [1]). Alles is daar in verval. Vastha moge er nuttig zijn, en dáár herstellen wat hij hier door lichtvaardigheid mocht hebben misdreven."

Vastha was zeer tevreden over de gunstige wending, welke de zaken voor hem namen. Hij bezat doorzicht genoeg om te begrijpen, dat niet alleen zijne tegenwoordigheid aan het hof overbodig was geworden, maar dat bovendien zijne positie tegenover den vorst, wiens vertrouwen hij meer dan eenmaal had geschonden, niet meer houdbaar was. Hij schikte zich dus in zijn lot, met het voornemen om de hem opgedragen taak met zooveel zorg mogelijk te volbrengen.

---

[1]) Deze tempelruïne heet thans Boro-Boedoer.

„Ik dank den geëerden opperpriester," sprak hij, „en zal te Bâra-Boeddha zooveel mogelijk trachten goed te maken wat ik hier niet herstellen kan. Ik weet het, dáár is ook verval, zoowel in den tempeldienst als in de tucht onder de monniken."

„Gij zegt wel, priester!" hernam Adidharma; „de tempeldienst is er niet meer wat hij was vóór de uitbarsting van den Merapi, en de offeranden van het volk worden er schaars. Ook de sanga's, die in de Vihara [1]) verblijf houden, zijn afgeweken van orde en tucht; de gebeden hebben niet geregeld meer plaats en de gezamenlijke maaltijden worden er hoe langer zoo onstichtelijker."

„Ik zal gaan!" riep Vastha, niet zonder vervoering; „weldra zal het godsdienstig gelui der gintha's [2]) op nieuw over de vlakte klinken, en de geloovigen zullen weêr toestroomen, om bloemenoffers te brengen ter eere van Adi-Boeddha en ter herinnering aan de deugden en volmaaktheden van den grooten leeraar Sakja Moeni."

Toen Vastha zich verwijderde, sprak de hoofdpriester bij zich zelven: „Welk eene mengeling van goed en kwaad onder de kinderen van Menoe! [3]) Deze lichtzinnige priester bewijst zulks op nieuw. Hij zou beter

[1]) Klooster.

[2]) Klokken.

[3]) Stervelingen.

zijn, indien hij gelooviger was, en toch is hij de minste niet onder de priesters; hij kent de leer der Tri-Pitaka's [1]) nog het best van allen; jammer dat hij de Yana's [2]) niet beter betracht! Ware dit het geval, hij zou stellig onder de schrandere hoofden, onder de Prateyka-Boeddhas, kunnen gerekend worden.... Maar is onze geheele leer niet verachterd en in verval?.... Zullen wij ons nog staande kunnen houden tegenover de Arabieren, wier begrip van een Adi-Boeddha zoo hoog schijnt te zijn?"

Vastha trad den kraton binnen, in eene gemoedsstemming welke niet van de aangenaamste was. De vluchtige opwelling van vervoering was geweken. Hij zag een schoon verleden achter zich; het tegenwoordige was alles behalve bemoedigend, en de toekomst....? Zijne verhouding tot Angka Widjaja, zijne betrekking met de schoone Loro, dat alles hield nu op, en een nieuwe werkkring zou zich voor hem openen! Hoe vreemd! Juist wat hij thans verloor, het vertrouwen des keizers — hoe vaak anders ook misbruikt, — moest hij derven wegens het verrichten van eene in zijne oogen goede daad: hij redde het leven van de schoone, doch ongelukkige Narina, bewees

[1]) De drie theologische bundels, als: 1°. Vinaja, over opvoeding en tucht; 2°. Soetra, grondstellingen van het Boeddhisme; 3°. Abhidharma, de redevoeringen.

[2]) Het woord Yana kan niet beter wedergegeven worden dan door „de ware leer" of „het ware geloof."

een dienst aan een vriend en bespaarde den vorst eene ontdekking, die hem in zijn eergevoel ten zeerste moest krenken en tevens een groot schandaal in den kraton zou veroorzaakt hebben.

En Loro? Die hartstochtelijke jonge vrouw zou zeker gehoor gevende aan de indrukken van het oogenblik, in smartelijke tranen uitbarsten, ja wanhopig zijn! Maar die wanhoop zou wel overgaan. Loro zou eindigen met zich te troosten en — dat zou hij ook doen.

Hoewel hij dus een moeielijk tooneel voorzag tusschen hem en de jonge, schoone vrouw, die hem hare liefde had geschonken, dacht de beginsellooze priester de zaak toch gemakkelijk te zullen kunnen schikken. Loro's karakter eenigszins kennende, meende hij door een teeder afscheid, door tal van beloften en toezegging van eene spoedige wederkomst, die droefheid wel te zullen kunnen matigen.

De Boeddhist dacht derhalve nog al philosophiesch omtrent dit punt. De mensch is niet aan ééne plaats gebonden, meende hij. Het noodlot dreef hem uit de hoofdstad; maar hij kon toch evenzeer genieten in de schoone landstreek, waar Bàra Boeddha lag, als te Madjapahit!

De vergevorderde avond trof Vastha bij Loro aan. De jeugdige schoone was in eene opgewekte stemming. Zij gevoelde zich uitermate gelukkig in het bijzijn van den geliefde, en alleen de voorzichtigheid weêrhield haar van

die dartele uitgelatenheid, welke jeugdige gemoederen als dat van Loro aan den dag leggen wanneer het hart verheugd is. Kon het zijn omdat Narina vertrokken was en nooit zou wederkeeren? Hoe dit zij, Loro verkeerde in die opgewekte, teedere stemming, die de poëzie van een verliefd samenzijn zoozeer verhoogt. De priester daarentegen was, hoe hartelijk ook, jegens het voorwerp zijner liefde afgetrokkener dan anders. Er scheen hem iets op 't gemoed te liggen, dat hij vreesde te uiten. De jonge vrouw bemerkte dit eindelijk.

„Heeft mijn oudere broeder, mijn geliefde, hartzeer over iets," vroeg zij deelnemend, „of gevoelt hij zich ongesteld? Dat hij het zijne Loro openbare; zij zal hem door hare liefde genezen!"

„Inderdaad, melieve, mij drukt iets op het hart, en ik wil het u onbewimpeld mededeelen. Door het vertrek van Narina...."

„Dacht ik het niet!" riep Loro driftig opstuivende; „alweder en altijd Narina, die gij maar niet kunt vergeten!"

„Dat mijn jongere zuster bedaard blijve," hernam Vastha; „hoe kan ik haar anders mededeelen wat mij zoo afgetrokken maakt en wat mijn hart met droefheid vervult?"

Hier hield de acteur, die zijn rol goed bestudeerd had, een oogenblik op en zuchtte.

Loro brandde van nieuwsgierigheid. Met fonkelende oogen staarde zij hem aan.

„De vlucht van Narina heeft mij bij den vorst in verdenking gebracht," vervolgde Vastha na eene wijl zwijgens; „en wat erger is, anderen hebben mij gezien toen ik uwe vriendin uit den kraton liet. Nu treft mij het lot van te moeten vertrekken; ik moet ver, zeer ver van hier!"

De arme Loro zat verslagen. Die kalme, gemoedelijke en langzaam uitgesproken mededeeling des priesters had haar hart een gevoeligen slag toegebracht, want hare liefde was grooter dan die van den wispelturigen priester.

Haar bewegelijk gemoed, in enkele oogenblikken de graden van warmte, gematigdheid en koude doorloopende, was op het vriespunt als versteend gebleven. Met andere woorden, dat gemoed, straks nog zoo opgewekt en onder den invloed van hartstochtelijke vreugde, was thans door die plotselinge mededeeling als overstelpt; — Loro bleef bewegingloos zitten.

Vastha had op dit oogenblik innig medelijden met de verschrikte Loro. Hij beschuldigde zich inwendig van al te hardvochtig te zijn geweest jegens haar, die hem zoo zeer beminde. Snel trad hij toe en nam haar in de armen.

„Kom, mijn juweel," vleide hij, „herstel u; alles zal nog wel terecht komen! Kom, wees gerust en hoor bedaard naar mij, uw Vastha!" Dit zeggende omhelsde hij haar teeder.

Loro slaakte een diepen zucht.

De eerste woorden, die de jonge vrouw na eenige oogenblikken kon uiten, waren: „Loro zal u volgen!"

„Laat ons eerst nadenken en dan handelen," sprak de hierop minnaar; „alles kan zich wellicht nog ten beste keeren en wie zegt u, o schoone bloem! dat mijn vertrek niet slechts voor een korten tijd is?"

„Ach, lieve!" hernam Loro met tranen in de oogen; „zoo gij bij den vorst in ongenade zijt gevallen, dan komt gij ook nooit terug! Indien Loro u niet volgen kan, zal zij zich dooden!" besloot zij met een wanhopig gebaar.

„Welke wreede woorden zijn dat, melieve! waarom zoudt gij uw jeugdig leven afsnijden? Verdort niet de melati, als ze wordt geplukt om Loro's haarwrong te versieren? Mijne zuster is immers te jong en te schoon om vroegtijdig te sterven, en bij god Jama in de onderwereld is het ook zoo aangenaam niet;... troost u dus, mijn juweel! waartoe dient die tranenvloed anders, dan om ons samenzijn minder aangenaam te maken? Laat mij u mededeelen wat er van de zaak is. Adidharma, onze opperpriester, weet thans de geheele geschiedenis van Narina. Zoo verstoord als hij in den beginne was, zoo genegen is hij mij thans weder. Hij zal mij slechts voor een tijd van hier zenden, en wel naar den tempel van Bâra-Boeddha, ten einde daar in het belang van den godsdienst werkzaam te zijn. Troost u dus, en geloof uwen Vastha; spoedig komt hij terug en zal dan met evenveel liefde

zijne Loro in de armen drukken als hij thans doet." Dit zeggende omhelsde hij op nieuw de bedroefde schoone, en fluisterde haar tevens de woorden van koning Salja's minnezang in 't oor: „Al moesten wij zeven zielsverhuizingen doorstaan, zullen wij nimmer van elkander wijken, o zoetste der vrouwen" [1].

Loro's hartstochtelijke droefheid verdween allengs onder den invloed van Vastha's woorden en maakte plaats voor eene meerdere berusting en de hoop, dat de verwijdering des priesters niet van langen duur zou zijn. Vastha was inwendig verheugd er in geslaagd te zijn de droefheid zijner schoone te temperen. Hij was hartelijk en teeder jegens haar, spiegelde, onder mingekoos, haar weder eene blijde toekomst voor, en zoo sleten de gelieven dit laatste samenzijn op de gelukkigste wijze.

Na de meest innige betuigingen van voortdurende gehechtheid van beider kant, verliet Vastha de jonge vrouw; een vloed van tranen overtuigde hem hoe smartelijk zijn vertrek was voor de achterblijvende Loro.

„O, kom toch spoedig terug bij uwe weenende zuster! Waarom zoudt gij lang uitblijven? Gij zoudt dan slechts eene verwelkte tjampaka aantreffen. Gij zoudt Loro slechts

[1]) Brata Joeda zang XLIX. Vertaling van A. B. Cohen Stuart. Zie vroegere noot.

kunnen vinden onder de schaduw van den kambodjaboom!" [1])

Zoo sprak zij weenend bij het afscheid.

Doch Vastha vertrok om niet terug te keeren. Nooit zouden zij elkander wederzien.

[1]) Deze boom versiert de graven der Javanen.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

VÓÓR HET FEEST.

De „vierde maan" was aangebroken. Het groote feest stond voor de deur. Menigvuldig waren de toebereidselen die men voor de plechtigheid had gemaakt, en nog was men druk bezig om den optocht van Boeddha zoo indrukwekkend mogelijk te maken.

Sommige priesters waren ijverig in de weer om, na de reiniging van tempel en voorhof, de godheid en hare reismakkers zoo fraai mogelijk op te tooien, waarbij diamanten en gouden sieraden niet werden vergeten. Anderen waren met een paar kunstenaars bezig met de bekleeding en versiering van de triomfkar, welke de eer zou hebben het hoogheilig gezelschap rond te voeren. De sanga's oefenden zich in hunne kloosters in het zingen der toepasselijke hymnen; want dit feest was in lang

niet gevierd, en de vaardigheid der heeren monnikken was er niet beter op geworden.

Ook in den kraton bleef men niet achter in het maken van toebereidselen. Er moesten festoenen zijn en draperiën; er dienden nieuwe kleederen te worden gemaakt voor den vorst, zijne vrouwen en de verdere hovelingen. In stad en paleis heerschte dus die opgewekte bedrijvigheid, welke ten allen tijde en in ieder land op dagen die plechtige feesten voorafgaan, is waar te nemen.

En de Brahmanen, hadden zij in dien tijd stil gezeten?

In geenen deele. Werd het feest hoofdzakelijk ten gevolge van hunne bemoeiingen gegeven, zij zouden er ook gebruik van maken om hunne plannen te verwezenlijken, en een belangrijken slag te slaan voor de goede zaak, die, volgens hen, de verdelging hunner tegenstanders eischte.

De priester Warsita had een bezoek gebracht aan de doekoen Ma-Jama. Zij waren oude kennissen. In vroegere jaren toch was zij als dewa-dasi, of dienstmaagd der goden, aan den tempel van Mahadewa verbonden geweest. Het was namelijk de taak dezer vrouwen, om bij feesten en optochten te dansen en liederen te zingen; zij leidden daarbij een alles behalve ingetogen leven, zoodat men deze godsdienstige danseressen gevoeglijk met een geheel anderen naam zou hebben kunnen bestempelen. Zeer

waarschijnlijk zijn de tegenwoordige ronggengs of openbare dansmeisjes op Java afkomstig van de voormalige instelling der brahmaansche dewa-dasi's, van wie er aan elken tempel eenige waren verbonden. Werden echter deze tempeldienaressen oud en afgeleefd, dan moesten zij door jongere en schoonere worden vervangen, om de eenvoudige reden, dat de hooge godheid ongaarne gediend werd door oude en leelijke vrouwen. De priesters waren dan genoodzaakt naar nieuwe dienaressen te zoeken, iets wat noch eene moeielijke, noch eene onaangename taak scheen te zijn. De afgedankte dewa-dasi werd dan met een afscheidsbrief de wereld ingezonden om haar fortuin te zoeken, dat zij ook meestal vond. In den regel leden deze vrouwen nooit gebrek, daar het publiek steeds eene soort van achting voor die tempeldienaressen bleef koesteren en meestal in haar onderhoud voorzag.

Ma-Jama was zulk eene weggezonden danseres. Maar Ma-Jama, in hare schoone dagen zulk eene vurige dienaresse der lichtgoden, was in later tijd tot een anderen dienst overgegaan; zij vereerde thans de geesten der onderwereld, zoo niet met meer, dan toch met even veel ijver. Met andere woorden: zij had, na hare wegzending een haat gekregen aan al wat jong en schoon was, en haar kwaadaardig karakter streefde er steeds naar om anderen leed te veroorzaken. Gedurende haar verblijf onder de priesters, was zij in de gelegenheid geweest

om eenige kennis op te doen van geneeskrachtige planten, iets wat trouwens op Java bij een tal van oude vrouwen geene zeldzaamheid is. Zij had tevens nu en dan wat van de onschuldige kunstgrepen opgevangen, bij de Brahmanen in gebruik, om de goede gemeente wonderen te laten zien en godspraken te doen hooren. Zij was derhalve doekoen, of inlandsche, vrouwelijke doctor geworden; wat hare mantra's of bezweeringen niet vermochten, en de schilderingen van figuren van rood, wit of geel op de lijdende lichaamsdeelen niet konden uitwerken, dat deden dan toch de verschillende geneesmiddelen, waarvan zij de kracht maar al te goed kende. Men was derhalve niet zonder grond zeer bevreesd voor hare bekwaamheden, terwijl de naam van Ma-Jama [1]) dien zij van de bevolking had gekregen, haar dan ook alle eer aan deed. Menigeen was ten gevolge van hare ontzettende bezweeringen plotseling overleden, of na langdurig kwijnen ellendig gestorven, want die mantra's waren steeds vergezeld geworden van eene dosis vergif, door eene of andere geheime hand toegediend.

Priester Warsita bracht dus een bezoek aan zijne oude kennis, want — er was werk voor haar te doen. Om haar te vinden, moest hij eene kleine reis ondernemen, daar de doekoen op eenigen afstand van Madjapahit woonde, in

[1]) Jama, god der onderwereld.

eene vrij onbezochte streek aan den voet van het Ardjoeno gebergte.

Toen onze reiziger het kleine erf betrad, zat de oude kol onder een afdak van alang-alang [1]), juist druk bezig met het kneuzen van eenige bladen op een gladden steen [2]). Een walglijk, zoetachtige, bedwelmende lucht verspreidde zich naar alle zijden bij den ijverigen handenarbeid der oude heks, zoodat de priester weinig trek gevoelde de bedrijvigheid van Ma-Jama van nabij te bewonderen. Hij bleef dus op eenigen afstand staan en riep haar tot zich.

„Wat verlangt de ida [3]) van zijne dienstmaagd?" vroeg de oude, op haar gemak naderende; „hebben de padanda's [4]) of liever, heeft de godheid mijne diensten noodig?" vroeg zij spotachtig.

„Gewis hebben wij dat," hernam Warsita eenigzins geraakt; „zou Ma-Jama anders meenen dat ik den tocht naar deze eenzame streek voor mijn genoegen zou ondernemen?

„Vroeger zoudt gij dat wèl," antwoordde de oude scherp; „maar toen was de dewa-dasi jong en schoon; toen zoch-

[1]) Lang gras; dient voor dakbedekking.

[2]) Vijzels of mortieren gebruiken de Javanen niet. Om iets fijn te wrijven, nemen zij daartoe een gladden steen met een looper even als onze schilders wanneer zij verf aanmaken.

[3]) Ida beteekent heer. Met dezen naam betitelt men nog uitsluitend de Brahmanen op het eiland Bali.

[4]) Stafvoerders, d. i. priesters.

ten de ida's haar als om strijd op, en zelfs de poerohita Poespadanda verrichtte gaarne den tempeldienst in gezelschap van Maja, vooral bij de versiering en de offerande aan den lingam, hé?"

„Alles waar!" hernam de priester; „toen was Mahadewa gesteld op de lichamelijke diensten zijner slavin; thans echter kan zij der godheid op eene andere wijze welgevallig zijn."

De oude vrouw knikte zwijgend, als verwachtte zij nadere inlichtingen omtrent de diensten welke de godheid welwillend genoeg was haar op te dragen. Zij noodigde echter den priester in de nabijzijnde hut, waar hij haar, niet zonder inwendigen weêrzin, volgde en den aard zijner zending mededeelde.

Ma-Jama toonde zich onmiddelijk bereid ter eere van Mahadewa en tot handhaving zijner dienst de hand te leenen om de drie jonge mannen onschadelijk te maken. De verachters der goden toch verdienden niets anders dan verdelging; eene uitdrukking van duivelsch genoegen teekende zich op het gerimpeld en ingevallen gelaat der oude doekoen, toen zij vernam dat door hare hand drie jeugdige, krachtvolle levens zouden worden afgesneden. Alleen speet het haar dat het geene vrouwen waren. Jeugd en schoonheid haatte zij als de pest; doch op hare jonge geslachtsgenooten was zij nog het meest gebeten.

Het moge vreemd schijnen, doch het is een bedroevend feit, dat men meermalen zulk eene ziekelijke uiting van jaloerschheid bij oude vrouwen heeft waargenomen.

„Wanneer kan Ma-Jama gereed zijn?" vroeg Warsita vervolgens.

„Op welken dag heeft de godsspraak bepaald dat die drie afvalligen in de Naraka [1]) zullen neêrdalen?" was de weêrvraag.

„Op den eersten dag der vierde maan begint het groote feest van Swajambhoe. Dan mogen zij voor het laatste de zon zien."

„Ma-Jama zal zich met de geheele uitvoering belasten en Roedra's dienaren behoeven geene zorg meer te koesteren voor die zaak."

De priester was over dit antwoord voldaan. Hij knikte tevreden, prees hare verknochtheid aan den dienst van Mahadewa en verliet daarop met eenige haast de hut. Zoo spoedig mogelijk toch diende hij zich weêr op reis te begeven; hij had nog een weg van onderscheidene uren vóór zich, en kon dus geen tijd verliezen. Toen Warsita vertrokken was, schudde de oude vrouw het hoofd en bromde op vrij knorrigen toon: „Vroeger was dat anders, maar die priesters zijn niets beter dan de overigen. Gold het geen werk dat mij genoegen doet, dan stak Ma-Jama

[1]) Hel.

geen hand voor hen uit; zij toch is niet bevreesd voor hunne mantra's."

Terwijl de priester op eenige uren afstands van Madjapahit de belangen van zijn godsdienst behartigde, waren tal van vreemdelingen naar de hoofdstad gekomen om getuigen te zijn van een feest, dat in lang niet was gegeven en dat prachtiger dan ooit beloofde te zijn. De Boeddhisten nu eenmaal tot werkelijk handelen gekomen, hadden niet geaarzeld algemeene bekendheid aan de zaak te geven. Heinde en ver waren boden uitgezonden om de geloovigen tot bijwoning van den zegenrijken optocht van den grooten Sakja Moeni uit te noodigen.

Ook de kraton en eenige woningen van aanzienlijke hoofden hadden vermeerdering van personeel erlangd. Onderscheidene regenten en andere voorname personen hadden, namens Angka Widjaja, uitnoodigingen tot bijwoning van het Boeddhafeest ontvangen, iets wat eigenlijk gelijk stond met een bevel; want wie hunner zou op 's vorsten roepstem achterwege durven blijven? Onder de genoodigden met wie wij in den loop van dit verhaal reeds meer of minder kennis hebben gemaakt, behoorden in de eerste plaats Toebans regent, met zijne dochter, alsmede de hoofdman Kromo. Ook Sjech Kalifa Hoesin was in het gevolg van Arja Tedja naar Madjapahit opgekomen, hoezeer geheel andere beweegredenen hem tot

dien tocht hadden genoopt, dan de bijwoning van een in zijne oogen goddelooze vertooning.

Wat den eerstgenoemde betreft, gaarne was hij achter gebleven, doch hij wenschte den vorst niet ontevreden te maken, daar dit door Andaja Ningrat zou kunnen worden gebruikt, om hem ten val te brengen, terwijl het tot eene openlijke vredebreuk niet kon en niet mocht komen, want daartoe gevoelde hij zich te machteloos. Hij wenschte dus vooralsnog 's vorsten genegenheid te behouden en er, zoo mogelijk, partij van te trekken, zooals wij weldra gelegenheid zullen hebben op te merken. Zijne dochter daarentegen had volstrekt geen bezwaren tegen dezen tocht. Een onbestemd gevoel, een innig verlangen dreven haar om het feest bij te wonen; echter niet zoo zeer ter wille van de plechtigheid, als dan wel uit eene onverklaarbare begeerte om andermaal den kraton te betreden.

Was het een voorgevoel van naderende gebeurtenissen, of alleen haar hart dat hier sprak? Hoe dit zij, dewi Ratih's verlangen om haar vader naar de hofstad te vergezellen, was uitermate groot, hoewel de waarschijnlijkheid van haar huwelijk met 's vorsten zoon, raden Lemboe, reeds grootelijks was verminderd.

Evenzeer als Toebans stadhouder was Kromo, met tegenzin ter feestviering opgekomen. Oneindig liever was hij in zijne afgelegen desa gebleven, vooral om den wille der dierbare panden, die hij daar achter moest laten. Narina

toch was sedert eenige dagen moeder geworden, en zeker zou hij bij haar gebleven zijn, zoo niet de rijksbestierder bij afzonderlijke boodschap hem op het hart had gedrukt in den kraton te verschijnen. Met zorg vervuld over de achterblijvenden, en niet geheel vrij van een angstig voorgevoel, had hij dan zijn vreedzaam verblijf verlaten. Zou hij den vorst, die hem steeds met welwillendheid had bejegend, vrij in het aangezicht durven zien na al hetgeen had plaats gegrepen? Kromo moest toch zich zelven bekennen, dat zijne handelwijze tegenover den maharadja hoogst strafwaardig was geweest. 't Is waar, zijne liefde voor Narina was van geheel anderen aard dan die van zijn vriend Vastha tot Loro en van zoo vele andere hovelingen, die in 't geheim betrekkingen hadden aangeknoopt met onderscheidene van 's vorsten vrouwen; maar dit nam niet weg, dat zijn gevoel van recht en plicht hem veroordeelde, terwijl hij bovendien overtuigd was, dat bij ontdekking eene onteerende straf hem wachtte.

Sjech Kalifa Hoesin, hoewel niet om het feest zelf gekomen, meende toch gegronde reden te hebben om van die gelegenheid gebruik te maken ter verwezenlijking van een groot plan, dat, zoo het gelukken mocht, de gunstigste gevolgen voor den Islam zou hebben.

Des vooravonds van het groote feest zaten in een der gebouwen van den kraton, de stadhouder van Toeban, onze drie Sumatranen, de Arabier, Sjech Kalifa, benevens

raden Lemboe, in vertrouwelijk gesprek. De oude dienaar Ali lag buiten in de galerij bij de deur, oogenschijnlijk in diepe rust, ten minste hij ronkte als een echt zorgeloos Javaan gewoon is te doen, met dit verschil echter, dat dit ronken wel wat hoorbaarder werd bij de nadering van dezen of genen voorbijganger. Mocht echter iemand het in 't hoofd krijgen in de nabijheid te blijven staan, dan ontwaakte Ali dood onnoozel, terwijl hij met een hoorbaren, lang gerekten geeuw de armen ophief.

Voorzichtigheid was vooral toen hoogst noodzakelijk. De partijen begonnen elkander meer en meer in elke beweging te bespieden; vooral de Brahmanen legden eene groote waakzaamheid aan den dag bij het naderen van het tijdstip waarop iets beslissends zou plaats grijpen.

Herhaalde malen had Ali luider geronkt en tweemalen was hij zelfs uit zijn slaap verrezen, met een blijkbaar koortsachtig luid geeuwen.

Maar de mannen daar binnen waren op hunne hoede. Zij spraken ernstig, doch tevens zacht; alleen bracht raden Borereh de kleine vergadering wel eens in het nauw door een driftigen uitroep.

„Bij Allah!" sprak Arja Tedja, „ik zou dit heidensch feest niet hebben bijgewoond, zoo twee redenen mij daartoe niet hadden genoopt; vooreerst, zou ik niet gaarne 's vorsten gunst verbeuren, en ten andere, kon ik misschien

medewerken tot bereiking van het schoone plan van Seid Abdoel Rahman."

„Voorzeker is mijns vaders genegenheid van groote waarde," merkte raden Lemboe op; „dewijl uit alles blijkt, hoe vijandig mijn schoonbroeder Andaja u gezind is; maar wat is dan toch het plan waarover Sjech Kalifa insgelijks met een enkel woord heeft gesproken?"

„Onze vriend Hoesin moge het thans mededeelen," hernam de stadhouder. „Het betreft zoowel de zaak van den Islam in 't algemeen, als de belangen van ons allen hier vereenigd."

„Inderdaad, Abdoel Rahmans wijsheid en doorzicht blinken hierin weder uit," sprak Sjech Kalifa Hoesin; „hij is het die het plan ontworpen heeft; jammer dat de oude man, wegens ziekte, te Grêsiq moet blijven en dus zelf de zaak niet kan doorzetten. Weet dan, dat reeds lang Seid Abdoel Rahman op middelen bedacht is geweest om de drie radens op geschikte wijze van het hof te verwijderen, vooral na het laatste schrijven van raden Rahmat omtrent zijn toenemend verlangen om elders met meer rust en gemak den Koran te onderwijzen aan hen, die tot hem zouden willen komen. Toen viel aan Seid eensklaps in, dat de graven en de kleine medsjit [1]) te Leran sedert den dood van Magfoer onbewaakt waren gebleven.

---

[1]) Moskee. In den Archipel is dit woord verbasterd in messighit.

Daar kon wel een van de radens geplaatst worden, zoo de vorst hierin bewilligde. Bij de laatste ontmoeting sprak Abdoel Rahman er over met onzen geëerden vriend Arja Tedja, en deze breidde het plan verder uit, door voor de overige radens ook eene plaats op te zoeken. Op Madoera toch kon gevoeglijk een van 's vorsten verwanten worden geplaatst, en evenzoo op het eiland Ngampel Dento, waar reeds eenige huisgezinnen zich hebben nedergezet, doch welk land niet geregeld beheerd wordt. Op het aanstaande feest nu, zijn de vorsten steeds gewoon aan vrienden en onderdanen geschenken te geven, of gunsten uit te deelen, en wanneer de ratoe en raden Lemboe de behulpzame hand bieden, bestaat er groote waarschijnlijkheid, dat vorst Angka Widjaja het verzoek tot plaatsing zijner verwanten zal toestaan."

„Ik twijfel niet aan den goeden uitslag van dit plan," sprak raden Santri, na een oogenblik van algemeen zwijgen, waarin een ieder voor zich de uitkomsten scheen na te gaan, welke dit ontwerp kon opleveren.

„'t Is eene ingeving van Allah!" riep raden Borereh.

„Wij mogen 't er voor houden," sprak raden Rahmat; „ook ik twijfel niet aan den goeden uitslag, want de vorst is inderdaad een vrijgevig en welwillend, man dien Allah moge zegenen!"

„Als hij zich slechts bekeerde!" bromde Borereh bij zich zelf.

„Inderdaad, wij hebben Allah's hulp zeer noodig, mijne

vrienden," viel Kalifa hierop in; „want één groot bezwaar staat ons in den weg, en dat wel in den persoon van Andaja Ningrat, onzen grooten vijand, wiens invloed thans overwegender is dan ooit."

„Dat zal niet lang zoo blijven," sprak raden Lemboe glimlachend; „mijn schoonbroeder is veel te heerschzuchtig, om lang door den maharadja te worden geduld, en ik geloof dat de ratoe, mijne geliefde moeder, in dit geval wel iets op den vorst zal vermogen. Doch ik moet hier ééne vraag doen: zal ik alleen achter blijven als alle vrienden vertrekken? Is het bijwonen der afgoderij voor mij dan zoo aangenaam, nu ik de leer van Allah en zijn Profeet heb leeren kennen?"

„Die vraag van mijn vriend is zeer natuurlijk," antwoordde raden Rahmat; „maar laat ons alles aan de beschikking van toehan Allah overlaten."

„Doen wij dat," hernam raden Santri, „en verheugen wij ons in 't vooruitzicht van weldra een eigen kleine Medsjit te hebben en den Koran te kunnen onderwijzen aan de leerlingen, die zullen toevloeien om de leer des Islams te hooren verkondigen."

„Billâhi! 't vooruitzicht is schoon! Zoo wij eenmaal gezeten zijn, dan weg met de afgodendienaars!" riep de onverbeterlijke Borereh in eene uitbarsting van geestdrift. Ik zal....."

Hier werden de ooren der aanwezigen getroffen door

een bijzonder luid en langgerekt geeuwen, waardoor alle verdere beraadslagingen vervielen. Sjech Kalifa fluisterde echter in 't heengaan Arja Tedja toe: „Ware Dorowati's broeder maar in zijn land gebleven; zijn ijver is nadeelig."

Toen de beide vrienden, raden Lemboe en Rahmat, gezamenlijk het gebouw verlieten, ontmoetten zij den Brahmaan Goenadhya, die zich toevallig in de nabijheid bevond. Hij was, zeide hij, op weg naar de keizerlijke pendopo, werwaarts de beide jonge mannen zich insgelijks begaven. Dien avond zou er topèng plaats hebben, voorstellende de wonderbaarlijke lotgevallen van raden Pandji, destijds, en nog lang daarna, de meest geliefde volksheld der Javanen.

Een opmerkelijk verschijnsel voorzeker leverde dat tijdsgewricht op; van den eenen kant werden pogingen aangewend om drie mannen van het werkdadig levenstooneel te doen verdwijnen, van den anderen kant beraamde men middelen om diezelfde personen te verheffen en hun werkkring alzoo uitgebreider en belangrijker te maken!

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

TWEE OVERWINNINGEN.

Kon de schoone Calypso zich maar niet troosten over het vertrek van Ulysses, en was zij daarom niet weinig verblijd den jeugdigen Telemachus op haar koralen eiland te zien aanlanden, — in hetzelfde geval verkeerde thans Loro, bij de eerste ontmoeting van Kromo.

Vastha was vertrokken en keerde niet weder. Haar voorgevoel had haar niet bedrogen; alle fraaie droombeelden, haar door den priester in het laatste samenzijn voorgetooverd, waren verdwenen. Zij wist dat hij nooit tot haar kon terugkeeren. Loro peinsde of zij ook zou vluchten en hem volgen? Maar hoe kon zij dat, daar zij de hulp niet had, die aan Narina de gelegenheid had geschonken, niet alleen om den kraton te verlaten, maar ook om veilig door bosch en gebergte te trekken?

Daar nadert echter het groote Boeddhafeest. Een tal van vreemdelingen stroomt naar Madjapahit en onder hen bevindt zich Kromo! Haar hart springt op van vreugde. Opeens herleeft haar oude voorliefde voor den jeugdigen krijgsman, vuriger dan ooit! Zij moest, zij zou Kromo tot zich trekken. En zou dat ook niet gelukken? Zij kende immers de kracht harer oogen? Zij wist dat zij schoonheid bezat, en Narina was ver genoeg verwijderd om geen invloed op het beminde voorwerp te doen gelden. Daarenboven waren de feestdagen uitermate geschikt om Loro's verliefde plannen in de hand te werken. De algemeene aandacht was zoo zeer op de aanstaande plechtigheden en de toebereidselen daartoe gevestigd, men had het in de stad en den kraton zoo druk met alles in feestdos te tooien, dat er, als het ware, geen tijd overschoot om naar iets anders om te zien. Daarenboven bracht het feest zelf meerdere vrijheid en ongedwongenheid aan, zoo zelfs, dat gedurende dien tijd de verschillende standen onder de Brahmavereerders wegvielen.

De jonge Telemachus had in zijn tijd het geluk van een Mentor bij zich te hebben, die zijne schreden bewaakte en al te groote gemeenzaamheid tusschen den knappen koningszoon en de verleidelijke nimf van het prachtige koralen eiland wist te voorkomen. Telemachus kwam er met een koud bad af; maar onze Kromo, die alleen stond, en wiens Mentor ver in het gebergte was, had de vuurproef te doorstaan van een goed gemeenden aanval eener hartstochtelijke, schoone, jonge vrouw. Kromo viel in de strikken van Loro en — daarna in hare armen.

Hoe dit gegaan was? O, zoo eenvoudig, zoo natuurlijk mogelijk. Bij de eerste, vluchtige ontmoeting in het openbaar had Loro met de meeste belangstelling, hoewel fluisterend, naar hare vriendin Narina gevraagd: hoe hare vlucht was afgeloopen en hoe zij zich thans bevond, en Kromo, zeer in zijn schik dat hij eene vertrouwde met zijn hartsgeheim had gevonden in de oude vriendin zijner geliefde, beloofde, op dringende uitnoodiging, in een afzonderlijk onderhoud haar alles mede te deelen; hij zou dan van zijn kant uit Loro's schoonen mond de bijzonderheden van Vastha's verbanning leeren kennen.

Zulk een afgesproken geheime bijeenkomst, al is het ook geene bepaalde samenkomst van gelieven, heeft iets aantrekkelijks. Men verneemt in vertrouwelijk gesprek zaken die òf ons zelven nauw aan 't hart liggen, òf in nauw verband staan met de belangen onzer vrienden en betrekkingen. Soms komt men tot wetenschap van zaken, die een nieuw licht over een of andere levensquaestie werpen, of tot openbaringen, die ons verrassen of verbazen; om kort te gaan, in de oogenblikken van zulk eene samenkomst waar niemand van weet, bestaat er een grootere band van innigheid, vertrouwen en gemeenzaamheid, dan de gewone samenleving oplevert.

Die innige vertrouwelijkheid bestond ook tusschen Loro en Kromo op den morgen van den eersten feestdag gedurende het samenzijn, waarin over Narina's vlucht en Vastha's verwijdering werd gehandeld, ofschoon onze held op dat oogenblik geen de minste veroveringsplannen ten opzichte zijner schoone vertrouwelinge koesterde. Hij was te veel vervuld met alles wat Narina betrof. Hij schetste haar vermoeienden en gevaarlijken tocht door het gebergte, hunne stille woning in zijne afgelegen desa, en verhaalde eindelijk, hoe zij onlangs moeder was geworden van eene dochter, die zoo schoon was als de godin der jeugd Oemah zelve, en natuurlijk ook het sprekend evenbeeld van Narina.

De jonge Javaan sprak met opgewektheid. Loro hing aan zijne lippen. Hare schoone oogen waren op den spreker gericht, met die betooverende, magnetiseerende kracht, waarmede de ratelslang de weêrlooze vogels tot zich lokt. Maar Kromo's blik had den hare nog niet ontmoet; bij zijne schilderingen was, zoo als wel meermalen bij dweepers geschiedt, zijn oog steeds op één, punt als op een onbestemd verschiet gevestigd geweest.

Op het verhaal van Narina's moederschap, ging der jonge vrouw eene siddering door de leden.

„O," sprak zij met eene stem, die van aandoening trilde, „wat is Narina toch gelukkig, ver van het hof,

vrij in het gebergte.... en ik.... geheel en al verlaten; want Vastha keert nooit weêr!"

Kromo zag met een blik vol deelneming de schoone spreekster aan.

„En dat alles ten gevolge van Narina's vlucht?" vroeg hij.

„Narina's geluk is oorzaak van mijn leed," hernam zij met een weemoedigen glimlach; „doch zij was mijne vriendin, even als gij de vriend waart van den priester."

„Bij de oogen van god Indra!" sprak Kromo, met warmte de hand der bedrukte Loro vattende; „wij zijn u veel dank schuldig!"

Die handdruk werd beantwoord, zooals dat alleen eene jonge, schoone vrouw vermag. Die kleine zachte Javaansche vrouwenhand bracht zulk een gloed in 's jongmans lichaam over, en doortintelde zijn reeds vrij opgewonden gemoed met zooveel kracht, dat zijn gevoelig hart wegsmolt.

„Arme verlatene, zoo jong en zoo schoon als Oemah zelve!" dacht hij, terwijl hij zijn blik op de bedroefde liet rusten.

„Ik zou mij minder ongelukkig gevoelen," hernam Loro, „indien Vastha standvastiger in zijne liefde ware geweest; want had ik hem ook niet kunnen volgen? Had Loro hem insgelijks niet willen vergezellen door bosch en dal? Zou zijne geliefde hem niet zijn blijven aanhangen even

onafscheidelijk als de perkoetoet? [1]) .... Maar Vastha's liefde was niet zoo sterk als de uwe. O Kromo!" vervolgde zij met vervoering, „ware dit slechts zoo geweest, dan zou Loro gelukkig zijn. Ware Kromo slechts haar geliefde geweest, dan...."

Hier viel de verlatene, overstelpt door hare aandoeningen, met het hoofd op den schouder van den deelnemenden vriend. Zijne hand voelde — hij wist niet hoe dat gekomen was — de onstuimig kloppende hartslagen der op dat oogenblik betooverend schoone Loro. Hij omhelsde, troostte en bemoedigde haar, en — Narina was voor dat oogenblik vergeten!

Kan ik het helpen dat mijn held niet volmaakt was; dat hij bezweek voor een aanval, even onverwacht als onweêrstaanbaar — waarvoor, reeds eeuwen geleden, machtige helden hadden moeten bukken, waarvoor nog heden sterke geesten moeten zwichten, en die ook in de toekomst zeker nog menig slachtoffer zal maken? Zou niet het hart van den meest beredeneerden Westerling wegsmelten als was onder een vuurstraal van die kracht, en hoe zou dan een Javaan weêrstand kunnen bieden, een kind der morgenlanden, waar eeuwigdurende zomergloed het bloed er niet kouder op maakt en de hartstochten des te woester doet bruischen?

[1]) Tortelduif.

En Loro? ik heb haar waarlijk niet te sterk gekleurd; er zijn werkelijk zulke Javaansche vrouwen. Vraag het maar, waarde lezer, aan dezen of genen gemoedelijken resident in ruste, aan een uwer vrienden die de policierol heeft gehouden, of aan een controleur, met ondervinding. Maar vraag het vooral niet aan mevrouw A. of B.! De dames zijn vaak nog al partijdig in die zaken, en stellig zouden zij nog het erger maken dan ik!

Angka Widjaja's goendiq gevoelde zich overgelukkig. Zij had haar doel bereikt. Hare zoo lang in 't geheim gekoesterde wenschen zag zij vervuld. De man, die steeds haar afgod, haar ideaal was geweest, had zij weten te boeien, en aan zich te verbinden. Zou het voor lang, voor altijd zijn? Zou zij Narina uit zijn hart kunnen bannen? Zou zij de banden, die Kromo daar ver in het gebergte vastgestrengeld hielden, kunnen losmaken en verbreken?

O! als zij dat wist! Maar als Narina eens weêr tusschenbeide trad? Als de eerste liefde van den goesti weder eens op den voorgrond trad? O, zij zou radeloos zijn!... Nu eerst gevoelde zij ware, diepgewortelde, pijnigende jaloezie. Zij zou onverzoenlijk zijn, ja, zij zou woeden tegen Narina, tegen Kromo, tegen zichzelve!....

In dienzelfden ochtendstond had er nog eene andere samenkomst in den kraton plaats.

Eene oude vrouw, voorovergebogen en van zeer te-

terugstootend uiterlijk, was ongemerkt door de poort van den kedaton naar binnen geslopen en in een der vleugelgebouwen der keizerlijke woning verdwenen. Op een anderen dag zou dit wel eene onmogelijkheid zijn geweest, daar Ma-Jama te algemeen bekend en gevreesd was, om zoo onopgemerkt voorbij te kunnen gaan. Hare tegenwoordigheid werd steeds als een voorbode van onheil aangemerkt.

De oude had in de woning, waar zij was binnengetreden niemand aangetroffen, doch zich daar weinig om bekreunende, had zij zich zonder veel omslag op de balehbaleh in de kleine opene galerij neêrgezet, waar zij geduldig de komst van de bewoonster, eene van 's keizers goendiqs, afwachtte.

Ma-Jama zat daar, bij zichzelve mompelende, met de beenen onder het lichaam gekruist — eene echt Javaansche gewoonte — en kortte zich den tijd met eenige verstrooid liggende melatibloemen in bijzondere figuren te rangschikken. De andere hand hield zij onder haar slendang, waar zij iets met bijzondere zorg scheen te bewaren.

Eenigen tijd verliep. Niets gaf te kennen dat Ma-Jama met ongeduld de komst van iemand verwachtte. Haar mompelen was niet luider dan vroeger; haar hoofd bleef voorovergebogen en het bloemenschikken ging zijn gang. Alleen werd nu en dan eene onschuldige melati tusschen

de verdorde vingers fijn gewreven en bewoog zich de slendang die de andere hand verborgen hield.

Men hoorde voetstappen naderen.

„Zij komt," mompelde de oude, nauw hoorbaar, doch zij zag niet op van het werk, dat haar steeds scheen te boeien. Eindelijk wierp zij, blijkbaar verstoord, de bloemen, na die fijn te hebben geknepen, van zich. „Vloek over u! gij veroordeelden!" sprak zij half luid. „Hoewel de getallen niet uitkomen en het voorteeken dus ongunstig schijnt, is de oepas toch sterk genoeg om u, zonen van Mekka, naar het rijk van Jama te zenden!"

Toen de heks deze woorden gesproken had, zag zij op en ontwaarde dat de jonge vrouw, op wie zij eenigen tijd had gewacht, vóór haar stond. Het was Sima, die onder toezicht der njai Sedamirah, met eenige andere goendiqs bezig was geweest de laatste hand te leggen aan de feestelijke optooiing der keizerlijke vertrekken.

Sima was eene fijn gevormde, vrij slanke vrouw. Haar gelaat was wèl zoo blank als dat harer gezellinnen, doch meer van nabij beschouwd, zag men dat de bloei der eerste jeugd van haar overigens schoon aangezicht verdwenen was. Enkele verraderlijke rimpels, hoe fijn overigens ook, toonden dit maar al te duidelijk aan. Hadden soms verdriet of zware ziekte hier hunne sporen nagelaten? Sima telde toch slechts een-en-twintig jaren! Daarbij behoorde zij niet onder de luidruchtigste of hartstochtelijkste

van de keizerlijke vrouwen, zooals Tidja en Loro. Haar karakter had meer overeenkomst met dat van Narina. Zij bezat een gevoelvol hart zonder heftige opwellingen. Daarbij was zij, even als laatstgenoemde, tegen haar zin in den kraton opgenomen en had dit wellicht ook eenigen invloed uitgeoefend op het haar gedrag.

Sima stond voor de oude Ma-Jama, en even spoedig als het zonlicht door een wolk wordt onderschept, veranderde het gelaat der jonge vrouw bij het herkennen van hare bezoekster. Dat overigens zacht en kalm gelaat had plotseling eene uitdrukking van verbazing, vermengd met vrees aangenomen, en het hart der goendiq, wellicht even te voren met de aanstaande feestvreugde vervuld, kromp thans ineen van geheimen angst en schrik.

„Mijne dochter! ik heb dezen nacht mijne woning in de bergen verlaten om u heden vroegtijdig te kunnen bezoeken," sprak de oude.

Sima knikte zwijgend, terwijl eene rilling haar beving.

„Mijne dochter! ik heb u noodig. Gij moet mij een dienst bewijzen. Hoor slechts wat Ma-Jama van u verlangt. Zie hier een pakje poeder; vermeng het zorgvuldig met een der dranken, die op dit feest zullen worden rondgediend, en zorg dan stipt dat niemand daarvan drinke dan die drie jonge vreemdelingen, — die drie pandita's."

„Maar," sprak Sima met bevende stem, „als zij er eens van...."

„Sterven, meent gij? Nu ja, dat moeten zij ook; dat is eenmaal de wil der goden! Verstaat Sima dat?"

„Loh! Ma-Jama, ik bid u, bespaar mij dit werk! Die jonge mannen doen immers niemand leed? O, verschoon Sima toch! Zij kan uw bevel niet volbrengen."

Dit zeggende bedekte de jonge vrouw haar gelaat met beide handen en herhaalde nogmaals met smeekende stem: „Ma-Jama, ik bid u, verschoon mij!"

Doch Ma-Jama had daarvoor geen ooren en antwoordde kort af: „Gij moet!"

„Ik kan niet!" hernam Sima snikkend.

„Gij moet en gij zult," herhaalde de oude scherp. „Helpt gij die verachters onzer goden niet verdelgen, dan is uw eigen vonnis geveld!"

Sima stond verslagen. Met angstigen blik staarde zij de onverbiddelijke doekoen aan, buiten staat om een woord te uiten.

„Gij zorgt," vervolgde Ma-Jama op hoogen toon, „dat de drie radens hiervan drinken, en zoo niet, dan zal de vorst aan het einde van den feestdag weten, dat de stille, ingetogen Sima Ma-Jama's hulp heeft ingeroepen, toen zij geheimen omgang had gehad met toemenggoeng Setrodinata."

Sima slaakte een gil en stortte bewusteloos op den grond.

De oude stopte het pakje vergif der bezwijmde in de

hand, wikkelde die in een daar liggenden zijden doek, en verliet toen de galerij.

„Nu zal die dwaze het niet durven nalaten!" mompelde zij. „Zij gelooft toch dat ik haar geheel in mijne macht heb en toch ... Sima is de eenige aan wie ik de hand niet kan slaan .... zij is het kind van Poespadanda en .... 't mijne ook! Loh! zoo Sima dit wist ...."

De oude dewa-dasi verliet den kraton even ongemerkt als zij er gekomen was.

Na eene wijl kwam Sima weder tot kennis. Schuchter zag zij rond. De oude heks was verdwenen. Zou zij alles ook slechts gedroomd hebben? Doch neen, het gansche tooneel lag haar te versch in het geheugen; de krijschende stem van Ma-Jama klonk haar nog in de ooren; de bedreiging weêrgalmde nog in haar gemoed! Bovendien bevond zich immers het haar opgedrongen pakje oepas als een onheilspellend bewijs in hare hand? De oude moest dit gedurende hare bezwijming hebben gedaan; want zij wist zeker het niet te hebben aangenomen.

„Wat nu te doen?"

Den haar opgedragen last vervullen, was eigenlijk de minst moeielijke zaak. Zonder eenige ongelegenheid kon zij den bedoelden slag toebrengen. Maar mocht zij door hare hand drie jonge mannen doen sterven, die zij had leeren hoogachten en vereeren? Dan moest zij al laag

gezonken en haar hart al zeer verdorven zijn! Had zij in gezelschap van dewi Ratih, wier vertrouweling zij was, niet reeds eenige malen raden Rahmat van de leer van Allah hooren spreken? Had Arja Tedja's dochter haar daarna niet bijna geheel tot het geloof van den grooten Profeet van Mekka overgehaald? Hoe was het dan mogelijk dat die groote pandita's door hare hand zouden omkomen? Neen, dat kon niet!

Maar daartegenover stond de geduchte bedreiging der oude dewa-dasi. Als het eens een bevel der goden was? Ma-Jama stond toch bekend als eene oude priesteres en handelde in dit alles zeker niet uit eigen beweging. Misschien eischte de strenge Siva wel een menschenoffer in deze onrustige tijden. Doch wat had zij van Mahadewa te vreezen, nu ze wist dat toehan Allah zooveel hooger stond, en dat al die steenen beelden machteloos waren tegenover den eenigen waren Allah.

Maar de bedreiging! — Helaas! die deed alles af. Zij moest trachten hare eer tegenover het gansche hof te redden; zij vreesde de verpletterende toorn des keizers, en boven alles de onteerende terechtstelling, als boeleerster — de openbare ter doodbrenging door hetzelfde snelwerkend vergif, dat zij thans anderen moest toedienen!

Voorzeker, 't was een angstvolle toestand voor die jeugdige vrouw. Een bange strijd woelde in haar binnenste

tusschen goed en kwaad, tusschen besef van plicht en zucht tot zelfbehoud.

„Ik moet het doen, of schande en dood wachten mij zelve!" riep Sima radeloos, en snelde als eene gejaagde het keizerlijk hoofdgebouw in.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

DE OMGANG VAN SAKJA MOENI.

Het plechtig feestuur was aangebroken. De morgenlucht was even helder en onbewolkt als elk gelaat van stedeling en kratonbewoner, want de groote Boeddha-optocht bracht algemeene vreugde teweeg. Die zegenrijke rondvoering van den „eenigen wijze" zou geluk aanbrengen in stad en land. De goden zouden welgevallig nederzien op de hulde hun gebracht, en de openbare, luisterrijke hernieuwing van den sedert lang kwijnenden eeredienst kon niet anders dan heilrijke gevolgen hebben. Wel was ditmaal Mahadewa de hoogvereerde niet; maar Sakja Moeni was geen minder verheven wezen, en god Siva was thans voorzeker niet naijverig, want zijne trouwe dienaren, de eerwaarde Brahmanen namen er zelfs deel aan, ja, hadden ten ge-

volge eener ingeving, voorspeld dat deze plechtigheid zegen zou aanbrengen!

Wat wonder dat geheel Madjapahit opgevuld was met vreemdelingen, dat de haloen-haloen voor den kraton wemelde van eene onafzienbare menigte uit alle deelen des lands samengevloeid. Van af het Slamatgebergte in het westen tot van Blambangan in het oosten, waren feestvierders opgekomen, zoowel om Bhoeddha's triomfkar te aanschouwen, als om genot te hebben van de daaropvolgende volksfeesten; en wie kon voorspellen op wien de vorst genadig het oog zou laten vallen bij de milde uitdeeling van geschenken die daarbij plaats moest hebben?

De kraton is versierd met bloemfestoenen; de zalen en galerijen zijn behangen met prachtige weefsels van zijde, neteldoek en tapijtwerk uit Bengalen, China en Perzië. De stad is geheel gereinigd; straten en pleinen zijn schoon geveegd en met water besprenkeld, opdat de heiligen bij hun optocht niet met stof zouden worden overdekt. De weg, dien de maharadja met zijn gevolg nemen zal ter inhaling en begroeting van den grooten Swajambhoe, is mede van weêrszijden met kransen en guirlandes behangen. Hier en daar wapperen veelkleurige vlaggen, terwijl alom zich eene vrolijke volksmenigte in feestgewaad beweegt.

Daar komt Angka Widjaja den kraton uit, gevolgd door een uitgelezen stoet, bestaande uit vrouwen, verwanten

voorname hoofden en verdere hovelingen, allen sierlijk uitgedost. Thans echter is de talrijke en jeugdige vrouwenschaar niet als gewoonlijk voorzien van de rijkssieraden, die steeds den vorst worden nagedragen. Alleen de gouden pajong wordt den keizer boven 't hoofd gehouden, die thans met eene prachtige makota prijkt, glinsterende van edelgesteenten. 's Keizers echtgenoot zoowel als de overige vrouwen van den stoet, dragen keurig gevlochten korfjes gevuld met bloemen van allerlei kleur en geur. In het eene korfje blinken roode en witte granaatbloesems; in het andere prijkt de geele tjampaka tusschen de helder witte sedêp-malam.

Ook ratoe Dorowati en hare dochter Timpa, alsmede de beeldschoone dewi Ratih en de nevens haar gaande doodsbleeke Sima, waren er van voorzien. Ze moesten dienen zoowel voor offeranden als voor strooisel. Maar de bloemkorf sidderde in Sima's hand; haar hart was vervuld met een eindelooze smart; maar niemand zag dit, want het was feest!

De groote keizerlijke gamelan liet zich hooren, terwijl de opgetogen menigte zich verdrong om den stoet te zien voorbijtrekken naar de nabij zijnde poort, waar de maharadja zich voor Sakja Moeni zou buigen en hem offeranden brengen van reukwerk en bloemen!

Men naderde de stadspoort. Deze was behangen met kostbare tapijten en met prachtig gekleurde zijden stoffen,

afgewisseld met feestkransen en festoenen, waarin bloemen en veelkleurige papierstrooken niet waren gespaard; want door die poort moest de zegekar van Boeddha binnenkomen, gevolgd door een schaar van priesters en dienaren, van samana's en sanga's.

Was de keizerlijke stoet door de stad naar de poort getrokken, de godheid daarentegen zou de poort van de buitenzijde naderen. Op een half uur afstands van Madjapahit was de triomfkar door de priesters gereed gemaakt; nadat de godheid en zijn gevolg er in geplaatst waren, kwam de optocht in alle staatsie en plechtigheid op de poort aan. De gamelan zweeg, want nu weêrgalmde het geluid van sangkaschelpen, hoorns, houten en metalen klokken, om het naderen der zegekar aan te kondigen.

Toen de stoet op eenige schreden van de poort verwijderd was, ontdeed Angka Widjaja zich van de vorstelijke kroon en van zijn schoeisel. Hij legde ook zijn oppergewaad af, verwisselde het tegen een nieuw kleed en ging aldus den heiligen optocht te gemoet.

De triomfkar was inderdaad prachtig versierd en getuigde van den goeden smaak en van de zorg der boeddhistische priesters. De wagen stelde een luchtig paviljoen, of kiosk voor, behangen met zware zijden gordijnen, rijk met goud geborduurd. De wagen had eene hoogte van ongeveer dertig voet, en werd getrokken door vier prachtig opgetuigde paarden naast elkander aangespan-

nen. Tusschen die zijden gordijnen bevond zich het beeld des grooten leeraars der Jana, of de leer der eeuwige zaligheid.

Ter weêrszijden van Boeddha waren nog twee heiligen van hoogen rang geplaatst, Boddisatwa's geheeten, waardoor de voorstelling ontstond van eene soort van heilige drieëenheid, Boeddha, Dharma en Sanga, iets dat men van de brahmaansche drieëenheidsleer scheen te hebben overgenomen, dewijl in de oorspronkelijke, zuivere leer van Sakja Moeni dit dogma evenmin voorkwam als onder de allereerste belijders van het later ontstane Christendom.

De vorst naderde het heilig drietal, maakte de eerbiedige buiging der acht ledematen, door zich zoodanig voorover te werpen dat alle ledematen benevens zijn voorhoofd den grond raakten, en verichtte daarop zijne offerande van bloemen en reukwerk uit de korven der hem omringende vrouwen.

Nauwelijks was dit offer geschied, of een oorverdoovend geluid van sangka's, hoorns, gintha's en koperen bekken, vervulde het luchtruim, vermengd of liever overstemd door het luid gejubel der duizenden die deze plechtigheid bijwoonden.

Daarop ging de trein langzaam de poort binnen, onder het aanheffen eener plechtige feesthymne door het talrijk koor der kloosterbroeders. Zoodra men echter de poort doorgetrokken was, viel een bloemenregen van alle

kanten op de heilige beelden en bedekte ze letterlijk. Menige fraaie vrouwenarm verhief zich om een handvol geurige bloemen in de zegekar te werpen; menige schoone hals rekte zich uit, om opwaarts te kunnen zien, en meer dan een schitterend oog straalde op dien stond van reiner en zuiverder vreugd dan hof- en stadsleven sedert sedert lang had te genieten gegeven.

Alleen de keizerin en dewi Ratih strooiden niet. Hare korfjes waren door andere jonge vrouwen geleêgd. Ook Sima juichte, noch zag blijmoedig opwaarts. In 't gedrang was haar bloemkorf omgeworpen, en ziet, de paarden der zegekar vertraden hare oranjebloesems in 't stof!

Langzaam ging de trein de stad in, onder het aanheffen door de sanga's van een loflied op den grooten Boeddha.

Toen de optocht afgeloopen was en de beelden weder in den tempel waren geplaatst, vierde het volk feest. Er waren houten en bamboezen gebouwen op de haloenhaloen opgeslagen, waar tooneelvoorstellingen werden gegeven, of uitdeeling van spijzen plaats had. Hier zag men een slangenbezweerder verwonderlijke toeren met giftige slangen, of goochelkunsten verrichten, welke de opgetogene gemeente met verbazing vervulden. Ginds ontwaarde men dansmeisjes, die geen minder talrijk publiek om zich verzameld hadden. Elders zag men weêreen groepje in opgeruimd gesprek over den fraaien op

tocht. De een had dit gezien, de ander dàt opgemerkt; een derde eindelijk voorspelde voorspoed en geluk aan den vorst, die door dit prachtig en kostbaar feest den verheven Swajambhoe openbare hulde had bewezen.

„Ik weet het van Pa-Darimah, die in den tempel dient," sprak een der aanwezigen, „dat zelfs Ganesa in eene godsspraak zegen op dit feest heeft voorspeld en tevens dat de groote Roedra [1]) de boozen met een grooten slag zal treffen."

„Maar zeg eens, Setrosari, wie zijn dan toch die boozen? De Balineezen zijn nu reeds lang overwonnen en de koning van Goa heeft al gezanten gezonden om soembah te bewijzen. Komt er dan weder een nieuwe oorlog?"

„Loh! gij begrijpt mij niet, Wirowongso! Ik spreek niet van ten oorlog trekken; er wordt in die godsspraken gedoeld op hen die onze goden verachten en het volk wijsmaken dat zij er niet zijn."

„Bij de heilige Doerga!" riep Wirowongso verschrikt, „dat kan immers niet, man! De goden moeten er wel zijn? Hoe zouden wij anders onze offeranden doen en onze godsspraken krijgen?"

„Daar hebt gij het juist, mijn vriend! Ik denk er even over als gij, en toch zijn er zulke lieden; ik heb er zelfs

---

[1]) Bijnaam van Siva.

reeds eenige gezien. Gij weet natuurlijk van al die wonderlijke gebeurtenissen niets af, omdat gij ver in het gebergte woont; doch wij, die in en nabij den kraton wonen, gij begrijpt...."

„Ja, ja, broeder, gij kunt veel meer weten dan wij bergbewoners, en die goddeloozen zullen worden gestraft, zegt ge?"

„Ongetwijfeld, als Mahadewa in toorn ontsteekt dan... maar soedah [1]), leve de vreugd! nu gaan wij naar gindsche pendopo; mijne oude vriendin Klintji zal nog wel wat kwee-kwee voor ons hebben bewaard."

Dit zeggende verdwenen Wirowongso en Setrosari in het gedrang.

Iets verder klonk de gamelan. Een dansmeisje, keurig gekleed in een zijden lijfje en fraaien sarong, en het hoofd met melaties omkranst, deed het hart van menig Javaan in gloed ontbranden. De afgemeten wendingen en grillige lichaamsbewegingen, waarbij zij eene verwonderlijke lenigheid van gewrichten ten toon spreidde, en nu en dan ook wel eens minder zedige gebaren maakte, bekoorden in die dagen evenzeer de mannelijke toeschouwers als thans nog het geval is. Het oog van menig jongman straalde van onverholen genoegen bij elke wulpsche wending, welke de sirene in haar dans tepasbracht.

---

[1]) Genoeg.

„Welk een schoon feest!" hoorde men iemand tot zijn buurman zeggen; „ik ben verheugd dat ik toch de reis herwaarts heb ondernomen."

„Gij zegt wèl," antwoordde de aangesprokene; „morgen deelt de maharadja met eigen hand kleederen en andere geschenken uit, en overmorgen hebben wij tijgergevecht."

„Ja, maar toch.... wat is die danseres schoon! Hoe fijn zijn hare bewegingen, wat fraaie armen en beenen! Loh! Arsat, ik zou alles voor die vrouw willen geven!"

„Ik dank u, Pa-Simin! die vrouw heeft te veel vrienden en bewonderaars. Zij zou dus niet alleen de uwe zijn. Stel dat maar uit uw hoofd. Ik, voor mij, zal morgen mijn best doen dicht bij de uitdeeling van de kleederen te zijn. Men zegt dat het bezit van zulk een kleedingstuk geluk aanbrengt."

Doch Pa-Simin had voor niets anders ooren en oogen dan voor de verleidelijke danseres, en zijn vriend achterlatende drong hij tamelijk opgewonden door de groep toeschouwers heen, om toch dicht bij het voorwerp te zijn, dat zijn hartstochten had weten op te wekken.

In den kraton heerschte niet minder levendigheid en feestvreugde dan daarbuiten. Talrijke hovelingen en van buiten gekomen hoofden zaten in de groote pendopo tusschen de vorstelijke verwanten, en een meer ongedwongen

toon heerschte thans in den talrijken hofkring in plaats van de anders stijve etiquette. De aard van het feest bracht het mede, en Angka Widjaja gaf door minzame spraakzaamheid en opgeruimheid zelfs het voorbeeld van hetgeen bij andere gelegenheden, als strijdig met de adat, nimmer plaats vond.

De vorst gevoelde zich op dat oogenblik overgelukkig. Was het omdat die feestdag, die door nog meerdere zou gevolgd worden, hem afleiding en als het ware iets nieuws bezorgde? Of lag de reden zijner opgeruimdheid nog dieper? Spiegelde hij zich soms eene blijde toekomst voor? Zou zijne regeering zich voortaan kenmerken door rust van binnen, bij de macht die hij reeds in het buitenland bezat? Zou er nu eendracht komen onder zijne talrijke kinderen van zoovele moeders? Zouden regenten en stadhouders medewerken tot eenheid en hem bij het oprijzen der partijschappen steunen? Alle voorteekens toch waren goed. Andaja Ningrat was zijn schoonzoon, en hoe onverdragelijk diens heerschzucht ook was, hij behartigde toch de belangen des rijks. Zijne zonen, de radens Goegoer en Lemboe, hoewel verschillend van karakter en denkwijze, gaven hem alle reden tot tevredenheid, terwijl de ratoe Dorowati een toonbeeld was van deugd aan het hof. Die uitstekende vrouw stond aan het hoofd der geheele hofhouding, maar bekleedde tevens bij hem de eerste plaats in zijn hart; want zijne anders nog al wispelturige

liefde steunde hier op hoogachting en vertrouwen. Wèl was hij met hare veranderde geloofsovertuiging bekend, doch dat was hare zaak; zoo hij voor zich maar wist wat hij geloofde, of liever niet geloofde; als Dorowati de leer van Mohammed aannam, had hij er vrede meê....

Ook was de keizer uitermate verheugd dat Toebans stadhouder op het feest was verschenen. Men had hem reeds meermalen gezegd dat Arja Tedja vijandige plannen koesterde, en sedert lang voorwendsels zocht om zich onafhankelijk te maken; thans was hij echter opgekomen, zoo niet om met een geloovig hart deel aan de plechtigheid te nemen, dan toch om te toonen dat hij zijn rechtmatigen vorst nog huldigde. Zelfs de drie jeugdige Sumatranen en hun vriend Sjech Kalifa hadden zich niet geheel aan het feest willen onttrekken, niettegenstaande het bekend was hoe streng de Arabieren anders op dit geloofspunt waren! Trouwens raden Rahmat en zijn broeder hadden Santri hem alle reden tot tevredenheid gegeven gedurende hun verblijf in den kraton. Zij hadden getoond vrede en eendracht voor te staan, en zich zorgvuldig van die bekeeringswoede onthouden, waarvoor hij in den beginne, door het minder verstandig gedrag van zijn jongsten schoonbroeder, raden Borereh, maar al te zeer had gevreesd.

Nooit waren hem ook de jonge lieden met verzoeken om eene aanzienlijke betrekking, of eenige onderschei-

ding lastig gevallen; zij hadden, hoezeer de Brahmaansche leer hun tegen de borst stuitte, zich steeds bescheiden gedragen en hun godsdienst zonder de minste uiterlijke vertooning waargenomen. Alleen had het heftig en opgewonden karakter van Dorowati's broeder enkele malen opzien en geheime ontevredenheid gebaard; doch raden Rahmat had verklaard, dat zulks alleen aan ziekte te wijten, en dus eenigermate te verontschuldigen was. Ja, vooral voor dien Rahmat, den vriend van zijn jongsten zoon Lemboe, had hij bijzondere achting en genegenheid opgevat; zoo deze eens eene gunst kwam verzoeken, zou hij die stellig verleenen!

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

GESTOORDE FEESTVREUGDE.

De keizer verkeerde dus in eene zeer tevreden en opgeruimde stemming; ook zijne geheele omgeving, mannen, vrouwen, jeugdigen en bejaarden, allen waren onder den invloed der feestvreugde. Wel is waar, was Andaja Ningrat, als streng Sivaït, minder gediend met dit Boeddhistisch feest, en toonde hij dus niet die opgewektheid welke de overige aanwezigen bezielde; ook was Sima blijkbaar terneêrgeslagen en dewi Ratih niet zoo uitgelaten als andere vrouwen van haar leeftijd; doch dit werd bij de algemeene drukte en de vrolijke gesprekken, die vooral bij het ronddienen van ververschingen plaats hadden, niet opgemerkt.

Onder de meest uitgelatenen telde men Loro. „Nu, Tidja, de goden mogen mij wel gunstig zijn!" sprak zij

op vroolijken toon: „Ik heb behalve dien vollen korf kanangabloemen, nog een korfje geurige sedêp malam uitgestrooid, die ik allen zelve had geplukt."

„Dan heeft Loro meer geofferd dan Sima," antwoordde Tidja. „Zij heeft haar mandje in eens op den grond geworpen en dat nog wel voor de paarden, in plaats van op den heiligen Sakja Moeni."

„En wat staat haar gelaat mistroostig!" hernam Loro; „zij ziet er uit alsof zij van een raksasa heeft gedroomd."

Iets verder was raden Lemboe met dewi Ratih in gesprek.

„Heeft mijne jongere zuster het feest niet fraai gevonden?" vroeg hij met een lachend gelaat.

„Even schoon als de zoon mijner hooggeëerde gebiedster het vond," antwoordde het meisje, hem met een fijn ironisch lachje aanziende; zich daarop tot Sjech Kalifa wendende, vervolgde zij: „zou onze geëerde vriend niet van hetzelfde gevoelen zijn?"

„Ongetwijfeld!" sprak deze: „de optocht was zeer schilderachtig, jammer maar," voegde hij er op zachten toon bij, „dat die omgang niet ter eere van Allah was."

Het jonge meisje boog het hoofd, ook raden Lemboe knikte toestemmend, en raden Rahmat die achter, doch nabij Angka Widjaja gezeten en met de ratoe in gesprek was, viel hierop in: „wat ik eigenlijk schoon in dit feest vind, is dat de armen er rijkelijk in bedacht wor-

den door het uitreiken van voedsel en kleederen, en dat alle rangen gedurende dien tijd vervallen."

„En toch zegt onze medgezel Borereh, dat wij ons bezondigd hebben door aan dit feest deel te nemen," zei raden Santri met een opgeruimden lach.

„Dan bezondigt hij zich toch ook," hernam Rahmat even vrolijk; „want niet alleen heeft hij reeds op dit uur vrij wat gebak en tamelijk veel vruchten genuttigd, maar zie! thans is hij bovendien in druk gesprek over het feest met onzen ouden vriend en tegenstander Kromo!"

De naaste omstanders maakten zich tamelijk vroolijk over dezen uitval van raden Rahmat. Zelfs Dorowati's en dewi Rateh's lippen ontplooiden zich tot een bedekt lachje. „Maar toch heeft raden Borereh in zeker opzicht gelijk," vervolgde Rahmat meer ernstig; „wij hebben deelgenomen aan de plechtigheden van een anderen godsdienst dan dien van onzen verheven Profeet, en wij zouden strafschuldig zijn, zoo eerbied voor onze oudere verwanten en dankbaarheid jegens onze weldoeners ook niet deugden waren welke door den Koran worden aangeprezen."

Moederlijke goedkeuring straalde uit Dorowati's oogen, doch de blik dien hij van het schoone gelaat van dewi Ratih opving, vervulde den jongman met zulk een plotseling, hem tot nu toe onbekend gevoel van geluk, dat zijne gansche ziel als met een nieuw leven doortinteld

werd. Beider blikken rustten eene korte wijl op elkander; een lichte blos overdekte het gelaat der jeugdige Toebansche, terwijl Rahmat, met over de borst gekruiste handen, het hoofd voorover boog, en trillende van vreugde in zich zelven sprak: „Allah zij geloofd! ik heb de liefde dezer schoone en deugdzame maagd gewonnen."

Maar Angka Widjaja had ook het grootste deel van het gesprek gehoord.

„Arja Tedja kan onze vreugde terecht begrijpen," sprak hij tot Toebans regent, die achter hem gezeten was, „nu wij meer getrouwen om ons heen zien dan wij wel gedacht hadden."

„Zij die de goedheid van den maharadja kennen en tevens waardeeren, kunnen niet anders dan getrouw zijn," antwoordde de aangesprokene, eerbiedig buigende.

„En toch had men mij bericht dat Arja Tedja niet op mijne uitnoodiging herwaarts zou komen," vervolgde de vorst; „hoewel ik om enkele redenen vermoedde dat dit zou kunnen gebeuren, dacht ik aan den anderen kant aan de vroegere gehechtheid en trouw mijns vriends Arja, en zie, het verheugt mij dat de lieden onwaarheid hebben gesproken."

Toebans stadhouder boog andermaal.

„Onze vorst is welwillend en grootmoedig," hernam deze op vertrouwelijken doch eerbiedigen toon; „hij vergeve de openhartigheid van zijn dienaar. 't Is waar dat

de leer van den Islam zijn hart heeft veranderd. Hij kan niet meer de goden des lands met het vereischte geloof aanbidden, vooral niet die der Brahmanen. Wij Boeddhisten staan veel nader bij de leer van den gezegenden Profeet dan de volgers van Siva. Doch dit alles sluit niet in dat ik de trouw jegens mijn vorst zou moeten verloochenen; dat gebiedt de Koran niet. Daarom o vorst, is uw dienaar op uwe roepstem gekomen, en heeft hij zelfs zijne beminde dochter, de jeugdige dewi Ratih, met zich gevoerd."

„Ja, ik weet zulks," hernam Angka Widjaja; „ik wil uwe trouw ook koninklijk beloonen en te zijner tijd voor het geluk der schoone dewi zorgen."

Dit zeggende zag de vorst in de richting waar de jonge Toebansche was gezeten, en zijne Sumatraansche neven ontwarende, dacht hij in stilte: „en ook zij hebben mijn hart verheugd; die jongelingen verdienen ongetwijfeld eene belooning."

Angka Widjaja wendde zich andermaal met een vertrouwelijk gebaar tot Toebans stadhouder.

„Zie die jongelingen," sprak hij; „zij zijn mij dierbaar als bloedverwanten der ratoe, maar nog meer wegens hun voorbeeldig leven en stil gedrag.

„O, vorst!" antwoordde Arja Tedja, „ook uw dienaar heeft het geduld en de gelatenheid vooral van die twee broeders bewonderd. Als pandita's herwaarts gekomen,

hebben zij hun grootste verlangen, het prediken van den Koran onderdrukt, uit gehechtheid aan hun verheven gastheer en uit zucht om zooveel mogelijk 's vorsten rust niet te storen."

„Gij zegt wèl, Arja. Hoe zouden wij die jonge mannen kunnen beloonen."

Aangemoedigd door 's keizers vertrouwelijkheid, bukte de regent zich eenigermate voorover, na met een vluchtigen blik zich overtuigd te hebben dat Andaja Ningrat hem niet kon hooren. „De dienaar is zeer vereerd door het vertrouwen des grooten konings," sprak hij op eenigszins zachten toon, „en zal daarom zijn mond vrijmoedig openen. Die jongelingen kunnen inderdaad beloond worden door ver van de hoofdplaats aan elk eene woonplaats te schenken, waar zij meer ongestoord hun godsdienst kunnen uitoefenen."

De vorst knikte toestemmend.

„Nu is sedert den dood van den vromen Malek Ibrahim," vervolgde de regent, „het klein gebied van Garsik Giri en Leran onbestuurd gebleven. Ook zijn de graven aldaar eigenlijk gezegd geheel onbewaakt, en . . . ."

„De graven te Leran onbewaakt!" riep Angka Widjaja driftig, „aan wien ligt dat verzuim?... bevat Leran ook niet het graf . . . ."

De vorst bleef hier steken, terwijl zijn gelaat eene weemoedige uitdrukking aannam.

„Zeg, getrouwe Arja, hoe komt dit toch? Doch neen! ik begrijp alles. Die plaats zal bezet worden door een van mijne neven; door hem zullen de graven te Leran waardig onderhouden worden. Maar weet mijn vriend nog andere gelegenheden?"

Arja Tedja boog toestemmend.

„Aan een gedeelte van het eiland Madoera kan ook gevoeglijk een bestuur geschonken worden; doch vooral wordt het hoog noodig dat de uitwatering der Kediririvier, welke het kleine eiland Poeloe Ngampel Dentho vormt, onder geregeld bestuur gebracht worde. Daar toch wonen tal van visschers en zeevaarders, en voor de orde en rust der gansche landstreek is daar wel een kundig en bedachtzaam regent noodig. Raden Rahmat zou . . . ."

„Gij voorkomt mijne gedachten!" viel Angka Widjaja snel in. Hij wendde zich andermaal naar eene tegenovergestelde richting en voegde, op eenigszins luider toon dan hij met Toebans regent gesproken had, den achter hem gezeten jongman toe: „Onze neef Rahmat verkeert in eene kleine dwaling door te meenen dat alleen de armen op dit groote feest worden bedacht. Onze verwanten, vrienden en getrouwen ontvangen bij zulk eene gelegenheid insgelijks wel eens geschenken."

Bij deze woorden zag de keizer den kleinen kring, die hem omgaf, met een welwillenden ietwat zoekenden blik rond.

Raden Borereh, die intusschen genaderd was, had de laatste woorden van den vorst gehoord. „Als mijn hooggeëerde schoonbroeder van getrouwen spreekt," viel hij tamelijk ongepast in, „dan kan ik op Kromo wijzen. Bij Allah! zoo heidensch als hij nog over mantra's denkt, zoo genegen en trouw schijnt hij ook jegens den doorluchtigen echtgenoot mijner zuster te zijn."

Allen stonden verbaasd over dezen uitval. Eenige vluchtige blikken van verwondering werden hier en daar gewisseld, doch Angka Widjaja vatte het goed op en verzocht goesti Kromo te naderen.

Kromo kwam en maakte zwijgend de noodige soembahs voor den vorst.

„Goesti! gij hebt in mijn jongen schoonbroeder een machtigen bondgenoot; hij heeft bij Allah bezworen dat gij uwen vorst genegen en getrouw zijt; van heden af zult gij den titel voeren van Goesti Toemenggoeng Wiro Kromo Negoro en alles erlangen wat bij uwen tegenwoordigen rang behoort."

Eene blijde verbazing teekende zich op het gelaat der aanwezigen, en, zoo de aandacht door dit onverwacht tooneel niet al te zeer gespannen ware geweest, ongetwijfeld zou de hartstochtelijke Loro iets van haar geheim hebben verraden door den luiden juichtoon die haar ontsnapte.

Kromo was ontroerd; sprakeloos wierp hij zich voor

den vorst neder, verrichtte daarop den voetkus en trok zich schielijk terug na weder de noodige soembah's te hebben gemaakt.

De jeugdige toemenggoeng was inderdaad verplet. Getrouw, was hij dat wel? Maar met dat al moest dat woord Allah toch wel eene bijzondere kracht hebben!

Angka Widjaja richtte nu het woord tot raden Rahmat.

„Wanneer mijn beminde neef eene gunst te verzoeken had," zeide hij op minzamen toon: „wat zou hij dan wel verlangen?"

Raden Rahmat boog, en antwoordde bescheiden: „Bij de vele gunsten die wij van u, o vorst en geëerd bloedverwant, reeds hebben genoten, zouden wij gaarne nog die gevoegd zien, van het voorname hofleven te mogen vaarwel zeggen om in een meer nederig verblijf onzen godsdienst en ons leeraarsambt te kunnen uit oefenen."

Na het uiten dezer woorden heerschte er diepe stilte. Een ieder was in gespannen verwachting wat hierop volgen zou. Andaja Ningrat, sedert geruimen tijd in druk gesprek met den opperpriester Poespadanda, was met dezen ingelijks nader bijgekomen.

„Jongelingen," sprak nu de vorst, „gijlieden zijt van verre gekomen en hebt zelfs uwe ouders verlaten om den godsdienst van uwen Profeet te verkondigen. Gij hebt echter dit uw verlangen weten te onderdrukken en zijt

uit gehechtheid aan onzen persoon aan het hof gebleven hoewel het tegen uw gevoel streed daar andere goden te zien vereeren dan uwen Allah. Ik wil u daarom niet langer terughouden. Uw gedrag is betamelijk, uw leven ingetogen. Gij hebt dus getoond verstand te bezitten; gaat dan henen en weest gelukkig! U, raden Rahmat, benoem ik tot vorst en leenheer van Poeloe Ngampel, aan den mond der Kediri-rivier. Gij, raden Santri, wordt thans verheven tot regent van het gebied van Garsik, met den titel van radja-Pandita van Giri-Gadja, terwijl ik mijn schoonbroeder, raden Borereh, aanstel tot Panembahan van Madoera. Aldus is mijn wil!"

Angka Widjaja wendde zich vervolgens tot Andaja Ningrat.

„En gij, mijn geachte schoonzoon en mede-regent," vervolgde hij tot dezen, „zult de goedheid hebben deze mijne beschikkingen getrouwlijk te doen uitvoeren."

De praboe anom boog zich voor den vorst en gaf in de meest uitgezochte bewoordingen te kennen, dat diens bevelen stipt zouden worden opgevolgd. Vreemd was het echter dat de anders zoo strenge Sivaït, bij die onverwachte verheffing van drie aan zijn geloof zoo vijandige personen, noch verbazing, noch zelfs den minsten zweem van ontevredenheid toonde. Onderscheidene aanwezigen daarentegen juichten de benoeming der drie Sumatranen toe en onder deze waren Dorowati en dewi Ratih geen van

de minst verheugden. Toen raden Rahmat zich tot beide vrouwen wendde, ontmoette zijn blik de schoone oogen der jonge Toebansche; blijdschap en geluk was op beider gelaat te lezen. Dewi Ratih zag met liefde en eerbied op tot den beminden pandita; Rahmat staarde met verrukking op de maagd, die hem voor het eerst had doen gevoelen dat hij een hart bezat.

En Sima?

Eene plotselinge omkeering greep bij haar plaats. Hoe! zouden die drie leeraars zooeven benoemd tot den rang van gebieders, nu weldra moeten sterven? Moesten zij omkomen op zulk eene onedele wijze? Dat kon onmogelijk de wil der goden zijn, of die goden moesten zelve niet deugen! En zou zij daartoe het middel zijn? Neen dat kon, dat mocht niet! Allah — dit gevoelde zij nu duidelijk — moest eerder gehoorzaamd worden dan Brahma!

Snel wendde Sima zich tot dewi Ratih en fluisterde haar eenige woorden toe.

Het meisje vernam die korte mededeeling met de grootste ontsteltenis. Met starende oogen, half geopenden mond, opgeheven armen, stond zij als aan den grond genageld.

Doch de tijd drong. Met de grootste gejaagdheid stiet Sima haar eenigszins ruw aan, en wees sprakeloos naar de beide broeders. Deze stonden met een beker frisch kokoswater, hun zoo even aangeboden, in de hand.

Raden Borereh bracht reeds den beker aan den mond.

„Bismi'illah!" riep dewi Ratih, „drinkt niet!" Met deze woorden wierp zij zich tusschen de beide broeders in.

De bekers vielen den verbaasden jongelingen uit de handen. Zij waren gered. Doch de meer haastige raden Borereh had bereids een teug gedronken.

„Ontvang onzen dank, dewi Ratih," sprak raden Santri, zich geroerd tot de ontstelde maagd wendende.

„Ja, dewi Ratih is onze redster door Allah's hulp!" voegde Rahmat er bij, terwijl hij haar beide handen toestak.

Het meisje legde hare handen in de zijne en antwoordde met tranen van geluk in de oogen: „noem mij voortaan: Fatima, want ik erken Allah en zijn Profeet!"

Een innige handdruk was het zegel op die bekentenis.

Een tooneel van algemeene ontsteltenis en verwarring was op dit onverwacht drama gevolgd. De keizerin was hevig ontsteld; de keizer in gramschap ontstoken. Onderscheidene belangstellenden hadden zich om het drietal geschaard, terwijl de aanwezige Brahmaansche priesters zich ongemerkt hadden verwijderd, waarbij Warsita een blik op de arme Sima had geworpen, die voor een doodvonnis kon doorgaan.

Sjech Kalifa Hoesin had onder die bedrijven den ouden Ali ijlings weggezonden; toen deze terugkwam met een pakje poeder, lag raden Borereh reeds op zijne legerstede,

gekweld door onophoudelijke huiveringen en een gevoel van groote benauwheid.

Het tegengif werd onmiddelijk toegediend, maar de anders zoo driftige lijder zeide met de grootste gelatenheid: „Al moge nu ook de engel Azraïl [1]) over mij komen, dan ben ik toch gevallen in den strijd voor Allah!"

---

[1]) Doodsengel.

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DROEVIG GEVOLG VAN HARTSTOCHTEN.

Het was op een dier heerlijke stille avondstonden, welke Java zoo vaak te genieten geeft, dat twee personen voor hunne tamelijk hoog in het gebergte gelegen woning op de baleh-baleh nevens elkander zaten. De maan was pas opgekomen, doch scheen zoo helder, dat zij alleen aan enkele sterren van de eerste grootte toeliet een flauw en onbestemd licht te verspreiden. Geen enkel zuchtje bewoog het loover der omringende vruchtboomen, noch ruischte in de toppen der woudreuzen van de naburige bosschen. Het eenige geluid dat zich daarbuiten liet hooren, bestond in het dof geklots der Progo, die op eenige ellen afstands zich schuimend in de diepte voortspoedde, om na langen loop en opneming van menige beek en sprank eindelijk den naam van „groote rivier" te verdienen, terwijl als

tegenstelling of liever aanvulling hiervan, het nimmer ontbrekend schril krekelgezang uit struik en haag wêerklonk.

Binnenshuis brandde in een vrij ruim vertrek een klein vuur, waarvan het schijnsel door de geopende deur en ook door de reten van den bamboezen muur der woning te zien was. In dat vertrek was een meisje in hare eerste ontwikkeling bezig met een kind te wiegen in een soort van hangmat, of schommel, onder het zingen van het eentoonig, half droefgeestig slaapdeuntje:

„Nini bôbô,
„Bôbô nini,"

ongeveer beteekenende: „slaap, kindje, slaap!"

Ook schitterde hier en daar het licht nog door het bamboezen vlechtwerk van eenige andere, veel kleinere huizen, op hetzelfde erf gelegen, waaruit men kon opmaken, dat de bewoners dezer door stevig paalwerk afgesloten bergwoningen niet in zulk eene volstrekte eenzaamheid leefden als men oppervlakkig wel zou gemeend hebben.

Die beide personen, man en vrouw van nog jeugdigen leeftijd, zaten daar zwijgend dat stil geluk te smaken wat alleen de oosterling in zijn ledige oogenblikken of in zijne uren van rust en ontspanning kan genieten. Levende te midden eener grootsche natuur en onder eene gelukkige luchtgesteldheid, gaat hoogst waarschijnlijk zijn zoet nietsdoen zelfs zoover, dat hij wel geniet, maar

daarbij niet gevoelt, althans niet in den zin, dien de westerling er aan hecht, en hem er toe brengt om naar het penseel te grijpen, of zijn gevoel in gloeiende en vloeiende uitdrukkingen weêr te geven.

Zwijgend hadden zij de laatste zonnestralen de omringende bergwanden zien kleuren en wegsterven, totdat zelfs de meer verwijderde toppen van den Soembing en den Sindoro in de schemering wegzonken, en de opkomende maan de gansche omgeving in een ander licht kleurde. En toch scheen ditmaal het zwijgen bij onze twee Javanen eer eene lange nabetrachting van een belangrijk verhaal te zijn dan een gewoon siësta-verschijnsel. Niet alleen duidde dit de peinzende houding van man en vrouw aan, maar ook het volgende gesprek bewees zulks.

„En de arme Sima stierf kort daarna?" vroeg eindelijk de jonge vrouw, in wie wij Narina herkennen, aan Kromo, die des middags was aangekomen en aan de verlangende geliefde, na de eerste omhelzing en welkomstgroeten, een lang verhaal had gedaan van zijne ontmoetingen in de hofstad, waarbij hij natuurlijk van Loro, en hetgeen met haar voorgevallen was, niet gewaagde.

„Ja," hernam de aangesprokene; „na twee dagen vond men haar levenloos achter de klamboe in hare pangkeng [1]). Zij was veel bleeker dan andere doode menschen; maar

[1]) Binnenkamer.

men wist ook niet hoe Sima zoo plotseling kon overleden zijn. Sommigen zeiden dat eene booze raksasi in de gedaante eener groote kalong haar in den slaap al het bloed had uitgezogen. Anderen meenden Ma-Jama 's avonds in Sima's vertrek te hebben zien sluipen."

„Loh! hoe vreeselijk!" zeide Narina, zich huiverend tegen Kromo aansluitende; „als ik den naam dier vrouw hoor, overvalt mij steeds een bang voorgevoel." Vervolgens het hoofd naar de deur wendende, riep zij tot de wiegende maagd: „Pas toch goed op de kleine Dalima!"

„Onze dochter is hier zoo veilig mogelijk," zei de man geruststellend. „Eenige mijner vertrouwde lieden wonen hier immers in onze onmiddelijke omgeving, en het erf is goed afgesloten door eene hooge en sterke pagar" [1]).

„En toch overmeestert mij sedert lang weêr dat bang voorgevoel van vroeger. Ook heb ik slechte voorteekens vernomen. Sedert twee nachten doet de koekoekbloek [2]) zich in de nabijheid hooren, en heden middag, even voor uwe komst, Kromo, vloog hier een zwarte vlinder binnen."

„Alles heeft zich tot heden nog wel geschikt," hernam Kromo bemoedigend. „Narina weet wel hoe ik zelf tegen de reis naar den kraton opzag, en toch kom ik in rang verhoogd en met eer beladen terug; maar ik geloof dit alleen aan de kracht van een enkel woord te danken te hebben."

[1]) Heiuing. [2]) Nachtuil.

„Hoe zoo mijn lieve?" vroeg Narina; „ik begrijp niet wat gij bedoelt."

„Het is voorzeker vreemd, en toch kan het wel niet anders zijn," hernam onze toemenggoeng, half tot zichzelven. „Ja het moet zoo zijn! Luister slechts, zuster, en oordeel dan zelve! In het sênengspel werd ik door den nu benoemden regent van Soeroepringi [1]) overwonnen, zonder dat hij mij zelfs aanraakte, alleen door het uitspreken van één woord. Door het noemen van dat ééne woord, doet een zijner medgezellen, de tegenwoordige panembahan van Madoera, onzen maharadja gelooven, dat ik een zijner getrouwste onderdanen ben en mij tevens benoemen tot toemenggoeng, en diezelfde persoon sterft niet na het drinken van een beker oepas, omdat hij nog genoeg besef heeft, hoewel reeds half dood op zijne legerstede liggende, dat woord zuiver uit te spreken, en dat woord," — hier zag de verhaler eerst behoedzaam om zich heen en fluisterde toen Narina in 't oor, — „heet Allah!"

„Dat is wel een sterke mantra!" hernam Narina, „en gelooft gij . . . ,"

Op dit oogenblik werd plotseling de deur der omheining met alle kracht opengeloopen. Eenige gewapenden stormden naar binnen, en eer Kromo, of zijne toeschietende lieden gelegenheid hadden gehad den aanval te keeren,

[1]) Soerabaja.

was Narina in de macht der indringers en Kromo zelf geboeid. De gewapenden waren echter geene roovers. Het waren krijgslieden, op bevel van Andaja Ningrat afgezonden om de woning te overvallen; zij wisten evenwel niet dat zij eene dubbele vangst zouden doen, en bij deze gelegenheid hun eigen bevelhebber zouden moeten boeien.

Het verblijf van Narina was verraden.

Maar hoe en door wie? Helaas, wanneer hartstochten woeden, leiden zij dikwerf tot treurige uitkomsten. Wanneer minnenijd het gemoed eener vrouw binnensluipt, dan moeten vaak alle zachtere gevoelens zwijgen voor één bovendrijvenden lust: de wraakzucht. Gelukkig heerscht die ziekte slechts sporadisch op deze aarde en schijnt zich in hare grootste hevigheid slechts tot de morgenlanden te blijven bepalen, ofschoon het koudere Westen niet ten allen tijde van enkele uitbarstingen van dit ziekteverschijnsel is verschoond gebleven. Ook hier was minnenijd de oorzaak, dat het geluk van twee menschen plotseling werd verwoest, terwijl daaruit nog veel ellende in de toekomst zou geboren worden.

Loro had hare vriendin Narina verraden.

Slechts al te goed had de hartstochtelijke Javaansche bemerkt, dat zij Kromo, dien zij vurig beminde, op den duur niet zou kunnen boeien, zoolang Narina tusschenbeide stond. Narina, de eerste liefde van Kromo, de moeder van zijn kind, scheen zulk eene overwegende aan-

trekkingskracht uit te oefenen op het gemoed des jongen krijgsmans, dat hij haar — dit gevoelde zij met bitteren spijt — eenmaal ontglippen zou. En dit gebeurde ook. De toemonggoeng kon het verlangen naar zijne Narina niet voor het scherpziend oog van Loro verbergen. Hij haakte naar zijn vertrek, en was verheugd eene dienstreis voor den praboe anom naar diens ouden zetel Pengging te moeten ondernemen; op die wijze kon hij des te spoediger bij de vrouw zijn, die de spijtige Loro in haar hart verfoeide. Zij vergeleek hem in stilte bij den held Ardjoeno, die in Indra's verblijf gehuisvest en vereenigd met een tal van hemelmaagden, eindelijk toch het heimwee krijgt, en naar de aarde terug verlangt waar zijne vrouwen wonen."

Toen sloop een boos plan in haar hart, waardoor zij hoopte die gehate Narina te verderven en Kromo alleen te bezitten. Gedurende het verblijf des toemenggoengs te Pengging zou Narina kunnen worden gevangen genomen, en dan was haar lot beslist!

Het hoofd der vrouwelijke hofhouding, de njai Sedamirah, kreeg onverwachts eene geheime mededeeling aangaande het verblijf van Narina. Groot was de verbazing dezer matrone maar nog grooter de opschudding aan het hof en de toorn des keizers.

Narina werd, zooals wij gezien hebben, overvallen en gevangen genomen; doch ongelukkig had Kromo zijne zaken te Pengging bespoedigd, en was hij derhalve eerder

bij Narina teruggekeerd dan de verraderlijke Loro had kunnen berekenen.

Alleen de getrouwe dienstmaagd Maja had gebruik weten te maken van de verwarring; zij was met het haar toevertrouwde wicht in de duisternis verdwenen.

De kleine Dalima werd dus gered.

En wat was nu het lot dier beide ongelukkigen?

De eer des persoons van den maharadja was diep gekrenkt en de waardigheid der gansche hofhouding geschandvlekt. De zwaarste straffen waren op misdrijven van dergelijken aard gesteld, en beide schuldigen moesten in het openbaar een onteerenden dood sterven. Hoezeer ook Dorowati diep medelijden met de arme Narina gevoelde, kon en mocht zij evenmin ten haren gunste tusschenbeide treden, als Andaja Ningrat voor den pas benoemden en door hem geachten toemoenggoeng, dewijl toch eenmaal paal en perk moest gesteld worden aan de toenemende zedeloosheid in den kraton.

Narina werd veroordeeld om den giftbeker te drinken. Kromo zou, slechts half gewapend, in het strijdperk treden met een koningstijger.

Ma-Jama's gelaat vertoonde een duivelenlach bij het bereiden van het gift, dat voor de ongelukkige vrouw bestemd was.

„Toch komt zij in mijne handen!" grinnikte het oude wijf, terwijl hare kleine diepliggende oogen schitterden.

„Die laffe priester Vastha kan mij nu niet meer weren!"

Loro daarentegen verging inwendig van smart en was radeloos nu de zaken zulk een noodlottigen keer voor Kromo hadden genomen. Hoe den man, dien zij ten verderve gebracht had en toch zoo vurig beminde, nu weêr te redden?

Zij moest echter haar geheim wel bewaren en hare smart verkroppen, of hetzelfde lot als Narina zou haar beschoren zijn.

De dubbele terechtstelling zou plaats hebben. Angka Widjaja begaf zich door de pagellarran [1]) naar den sitihinggil, vergezeld van zijn geheelen stoet; vooral moesten alle vrouwen der hofhouding tegenwoordig zijn, zoowel goendiqs als de serimpi's, badoyo's [2]) en de menggoengs [3]), opdat zij door dit voorbeeld zouden kunnen leeren wat haar te wachten stond, indien zij hare plichten vergaten.

Voor den bangsal-witono [4]) was aan de eene zijde eene kleine verhevenheid opgeworpen, waarop eene soort van rustbank was geplaatst om de overspelige vrouw te ontvangen. Aan den anderen kant was eene sterke afpaling van ongeveer vijftig voet middellijn. Dáár zou de kamp op leven en dood plaats hebben tusschen Kromo en den tijger.

Langzaam werden de gevangenen op den haloen-haloen gebracht, gevolgd door eene onafzienbare schaar toeschouwers, die van alle kanten waren opgekomen om getuige van dit niet alledaagsche en zoo droevige schouwspel te zijn.

[1]) Overdekte galerij.
[2]) Vorstelijke danseressen.
[3]) Jonge maagden.
[4]) Balkon op den sitihinggil.

Eenige vrouwelijke hofbedienden geleidden Narina naar de strafplaats. De ongelukkige was in feestgewaad en bloemen staken in het rijke hoofdhaar. Wankelend trad de veroordeelde tot voor de sitihinggil en plaatste zich op de gereedstaande baleh.

Schoon was die bleeke en ontdane vrouw, en hoewel hare oogen steeds ter aarde bleven geslagen, teekende haar gelaat toch zulk eene diepe smart, dat menig toeschouwer medelijden met de arme Narina gevoelde want, — het was bekend geworden — zij betreurde niet haar naderend uiteinde, maar alleen haar kind!

Met bevende hand nam zij daarop den giftbeker en ledigde dien tot op den bodem. Na eenige oogenblikken voelde zij reeds de verstijving des doods in hare ledematen opkomen. Zij zag op, ontmoette den blik van Kromo, die hare terechtstelling moest bijwonen eer hij zijn eigen lot onderging, en sprak toen met zacht klagende stem: „O Kromo! O mijn kind Dalima!" Toen liep eene laatste rilling door al hare leden, haar gelaat kreeg een vale, aschgrauwe kleur, het hoofd zakte haar op de borst en — Narina was niet meer!

Daarop klonk een gil zoo luid, zoo afgrijsselijk, dat niet alleen de toeschouwers en de gansche hofhouding door ontzetting werden bevangen, maar zelfs de koningstijger van schrik een onrustigen sprong in zijn kooi deed.

Die kreet was de afscheidsgroet van Kromo aan Narina.

Nu begon het tweede drama. De gevangene werd van zijne banden bevrijd; men voorzag hem van eene kris, waarvan de punt voorbedachtelijk was afgebroken, en duwde hem vervolgens binnen de omheining.

Daar stond nu de man, kort te voren nog met eer overladen, thans als misdadiger ten prooi van het verscheurend dier. Maar Kromo was op dat oogenblik onverschillig voor al wat hem omringde. Hij had den doodsnik gezien van Narina, van de vrouw die hij waarachtig beminde; wat raakte hem nu die tijger? Wat gaf hij om de gespannen belangstelling dier groote menigte, welke als met ingehouden adem wachtte wat er gebeuren zou?....

Narina was immers dood, en wellicht nu reeds in handen van Jama, den vorst der duisternis? Hij verkoos dus insgelijks te sterven. Niets bond hem meer, en bovendien, drukte de hand der bestraffende Doerga niet zwaar op hem? Hoe zou hij ook zijn leven kunnen behouden? De tijger zou weldra op hem los worden gelaten en dan was alles gedaan. Zijne kris was een zwak wapen en de tijger...

Maar de laatste woorden van Narina waren toch pijnigend; de naam zijner dochter Dalima had zij het laatst uitgeroepen....! Dat gaf hem onrust en deed hem uit zijne onverschilligheid ontwaken. Wat zou het lot zijn van dat kind? Het was verdwenen en dus niet mede gevangen, waar was zij, Dalima!...

Plotseling scheen hem eene gedachte te bezielen. Zijne

oogen schitterden eensklaps van een vreemd vuur. Snel onderzocht hij de deugd van zijn wapen en — Kromo stond gereed om den ongelijken strijd aan te vangen.

Het was ook meer dan tijd. Op hetzelfde oogenblik dat die plotselinge omkeering in hem tot stand kwam, ging de klep van de tijgerkooi open. Een reusachtige, prachtig gestreepte koningstijger deed zijne intrede in het perk met een sierlijken, ja, bevalligen sprong.

Beide vijanden namen elkander nauwkeurig op. Het scheen dat er magnetische betrekking tusschen beide kampioenen tot stand was gekomen. De groote lichtgroene oogen van het ondier waren strak op zijn slachtoffer gevestigd, terwijl de bloedroode tong, als belust, de wijd uitstaande knevels lekte, en het zweepen van den dikken, welgevulden staart de inwendige opgewondenheid van den tijger aanduidde.

Doch Kromo verloor zijn tegenstander ook niet uit het oog. Zijne houding was beraden en zijn blik strak op den tijger gevestigd. De aderen van zijn voorhoofd waren sterk gezwollen. De kris blonk in de opgeheven hand.

De tijger deed zijn nimmer falenden sprong.

Met den luiden kreet van: „Allah! wierp Kromo zich met opgeheven arm bliksemsnel achterover, en de tijger viel als door een onzichtbare hand getroffen naast zijn bestrijder neder, in zijne stuiptrekkingen een bloedige wond slaande in den schouder van den onversaagden kampioen.

De tijger had in zijn sprong zich den ganschen buik opengereten op het welbestuurde wapen des Javaans en lag met uitgestorte ingewanden te zieltogen.

Op het oogenblik echter dat de tijger zijn beslissenden sprong nam, stortte Loro zich met een luiden gil van de bangsal-witono in het strijdperk neder en — was een lijk.

Door wanhoop aangegrepen, had zij besloten tegelijk te sterven met den door haar toedoen veroordeelde.

Eene daverende toejuiching volgde op Kromo's overwinning; hij had den kamp doorstaan en — was vrij!

Onze drie Sumatranen hadden niet zonder afgrijzen deze rechtspleging bijgewoond; het was het laatste hoftooneel dat zij te Madjapahit zouden aanschouwen. Den volgenden morgen zou de afreis plaats hebben. Daar de door hen te besturen landen allen oostelijk van Madjapahit waren gelegen, zouden zij gezamenlijk de reis aanvaarden in gezelschap van den regent van Toeban, diens dochter en Sjech Kalifa Hoesin.

Raden Borereh was wel aan den dood ontkomen door spoedig aangebrachte hulp, doch hij bleef zwak en kwijnend, en zou voorloopig bij zijn broeder Santri te Grissée vertoeven. Echter, hoe lijdend ook, kon hij bij het vernemen van deze wreede rechtspleging niet nalaten de opmerking tot zijn verpleger Sjech Kalifa te maken, dat de straf aan Kromo opgelegd naar de leer des Islams onwettig was; „zij toch die Zina bedreven hebben en ongehuwd

zijn, zullen met eene lichte geeseling worden gestraft!"

Toen nu Kromo eenigszins was bijgekomen, sleepte hij zich met moeite uit het strijdperk. De samengepakte menigte maakte voor den overwinnaar haastig ruimbaan, doch niemand durfde de hand tot zijne hulp of ondersteuning uitsteken.

Uit den volkshoop trad eindelijk een oude Javaan te voorschijn, die den waggelenden Kromo op de been hield en hem zorgvuldig vandaar voerde.

Die man was Ali, Kalifa's oude, getrouwe volgeling. Hij bracht den gewonde in eene nabij zijnde kleine woning, en toen Kromo van uitputting op nieuw in zwijm viel, met den flauwen uitroep van „Allah!" sprak de oude Ali in blijde opgetogenheid: „Astaga! ini orang Islam betoel!" [1])

---

[1]) „Wel verbaasd! die man is een echt Mohammedaan!"

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

Deze film is beschikbaar gesteld door het KITLV, uitsluitend op voorwaarde dat noch het geheel noch delen worden gereproduceerd zonder toestemming van het KITLV. Dit behoudt zich het recht voor een vergoeding te berekenen voor reproductie. Indien op het originele materiaal auteursrecht rust, dient men voor reproductiedoeleinden eveneens toestemming te vragen aan de houders van dit auteursrecht.
Toestemming voor reproductie dient men schriftelijk aan te vragen.

This film is supplied by the KITLV only on condition that neither it nor part of it is further reproduced without first obtaining the permission of the KITLV which reserves the right to make a charge for such reproduction. If the material filmed is itself in copyright, the permission of the owners of that copyright will also be required for such reproduction. Application for permission to reproduce should be made in writing, giving details of the proposed reproduction.

SIGNATUUR MICROVORM:

SHELF NUMBER MICROFORM:

M META 0302

MADJAPAHIT

HISTORISCH-ROMANTISCH TAFEREEL

UIT DE GESCHIEDENIS VAN JAVA

DOOR

J. S. G. GRAMBERG

OOST-INDISCH AMBTENAAR.

TWEEDE DEEL

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM,
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME

1868

BIBLIOTHEEK KITLV
0043 6228
782 7.6 490

MADJAPAHIT

LEIDEN: BOEKDRUKKERIJ VAN A. W. SIJTHOFF.

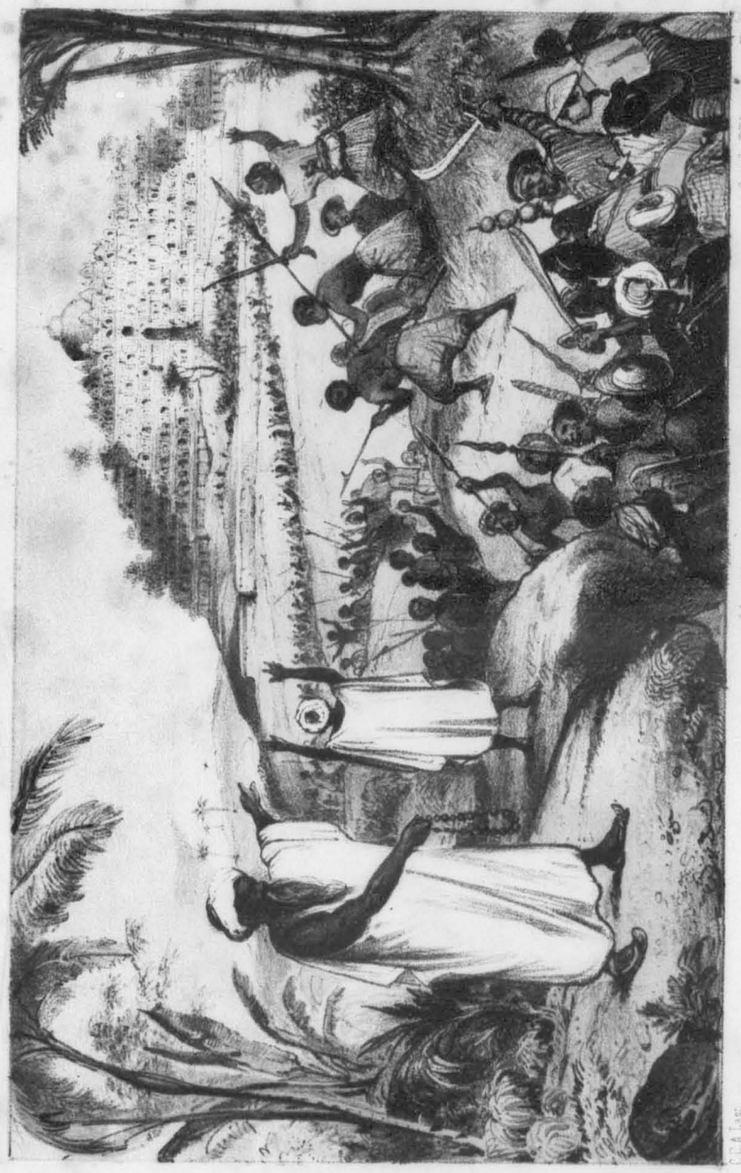

CC.
55.

MADJAPAHIT

HISTORISCH-ROMANTISCH TAFEREEL

UIT DE GESCHIEDENIS VAN JAVA

DOOR

J. S. G. GRAMBERG

OOST-INDISCH AMBTENAAR.

TWEEDE DEEL

'S-GRAVENHAGE, LEIDEN, ARNHEM,
M. NIJHOFF, A. W. SIJTHOFF, D. A. THIEME
1868

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- & VOLKENKUNDE VAN NEDERLANDSCH INDIË.

AFBEELDING IN KLEUR
PICTURE IN COLOR

INHOUD.

EERSTE HOOFDSTUK.

Bladz.

Een zendeling..... 1.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Eene bekeering en een plan..... 17.

DERDE HOOFDSTUK.

Boro-Boedoer..... 29.

VIERDE HOOFDSTUK.

Ontdekkingen..... 44.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Raden Patah..... 58.

ZESDE HOOFDSTUK.

Eene vergadering van Mohammedaansche hoofden..... 68.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Een oude Brahmaan en een jonge hadji..... 86.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Verhaal van hadji Taroebs bedevaart..... 98.

INHOUD.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Bladz.

Sinta's redding ..... 115.

TIENDE HOOFDSTUK.

De bestorming van Boro-Boedoer ..... 129.

ELFDE HOOFDSTUK.

Het verbond ..... 146.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Mededeelingen in en buiten den raad ..... 159.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

In Demak ..... 175.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

De uittocht ..... 191.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Eene nederlaag ..... 203.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Eene vrouw en een lijk gevonden ..... 215.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Het begin van het einde ..... 229.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

De ondergang van Madjapahit ..... 243.

EERSTE HOOFDSTUK.

EEN ZENDELING.

Eene lange jarenreeks was voorbijgegaan sedert de tooneelen, in het eerste deel geschetst, voorgevallen waren. De tijd had groote veranderingen teweeggebracht, zoowel ten opzichte van den staat van zaken in het groote, doch ten val neigende rijk van Madjapahit, als van de personen met wie wij kennis hebben gemaakt. Sommigen hunner zijn van het tooneel verdwenen om niet weêr op te treden, anderen verschijnen weder in eene geheel nieuwe gestalte, terwijl enkele nieuwe personaadjes hier zullen worden opgevoerd, wier belangrijke handelingen een overwegenden invloed op den verderen gang van zaken hebben uitgeoefend.

Onder de eerstbedoelden behoort de keizerin Dorowati. Niet lang overleefde zij het vertrek van hare dierbare be-

trekkingen, waaronder ook haar beminde zoon raden Lemboe, die in plaats van den lijdenden Borereh het bestuur over Madoera erlangde. Borereh zelf bleef bij den priestervorst van Grissé, waar hij weldra overleed. Laatstgenoemde verkondigde eenige jaren den Koran met gelukkig gevolg en betaalde toen ook den tol der natuur.

Daarentegen ontmoeten wij in de eerste plaats weder raden Rahmat, dien wij thans als hooggeëerd vorst en wijdberoemd leeraar te Soerabaja gevestigd zien, met den titel van soesoehoenan Ngampel Dento [1]). Onder zijne leiding is het hulpelooze kind zijns ooms, Sjech Moelana Eskah, thans ook een gevierd leeraar geworden, die in de nabijheid als soesoehoenan Praboe Satmoto te Giri zetelt, en naderhand in de geschiedenis der uitbreiding van den Islam op Java insgelijks een grooten naam gemaakt heeft.

De leer des Korans heeft dus in dien tijd groote vorderingen gemaakt. Het zaad door de Arabieren uitgestrooid, is welig opgekomen. De uitheemsche plant is eene inheemsche geworden en woekert met verbazende snelheid voort. Met opzet gebruiken wij dit beeld, om daardoor aan te toonen dat in dit tijdvak de verdere verbreiding en vestiging van den Islam geene vreemde medewerking

[1]) Soesoehoenan is een titel die naderhand de vorsten op Java hebben aangenomen, en beteekent eigenlijk „hoogvereerde."

meer behoefde. Hij was reeds zoo sterk in het Javaansch element vertegenwoordigd, dat voortaan, behalve eenige leiding van beproefde oude leeraars, de zaak nationaal genoeg geworden was om den val van het Hindoeisme onvermijdelijk te maken.

Van waar dit verschijnsel? Waren de voorstanders der Hindoeleer dan blijven steken in hunne aanvankelijke pogingen om nieuw leven te brengen in den verflauwden eeredienst?

Verre van daar! Vooral was van den kant der Sivaïten met kracht gearbeid om de uitbreiding van den Islam tegen te gaan, en hunne eigene leer te handhaven. De overlevering zegt zelfs, dat uit Hindostan eenige Brahmanen overkwamen om hunne krachten te wijden aan het behoud van den bedreigden godsdienst, vergezeld van kunstenaren en bouwmeesters om de vervallen tempels te herstellen en de langzaam uitgestorven beeldhouwkunst te doen herleven. Doch dat alles baatte evenmin als de talrijke groote offeranden en de strenge boetedoeningen van kluizenaren: god Siva bleef onmachtig! Dit schijnt trouwens ten allen tijde het lot te zijn geweest van verouderde instellingen: ze vallen namelijk door eigen gewicht, hoe ook gesteund door de partij die haar met hart en ziel aankleeft. Daarbij voegen zich vaak nog eenige toevallige omstandigheden, die zulk een val verhaasten of zekerder maken.

Dit was hier geschied. Eene dier gebeurtenissen was de inmenging van de politiek, of liever van het eigenbelang in de godsdienstquaestie. De meeste cijnsbare vorsten en regenten op Java hadden den Islam aangenomen uit zucht naar onafhankelijkheid. De godsdienst was dus hier, even als in latere tijden, de dekmantel waaronder men eigenbelang, wraakzucht, meineed en verraad meende te kunnen verbergen; de Javaansche geschiedenis van dit tijdperk leert ook dat ondankbaarheid eene niet minder groote rol in dit drama heeft gespeeld, want de meesten der afvalligen waren òf eigen zonen òf beweldadigden van den goedaardigen doch zwakken en wispelturigen Angka Widjaja. Zelfs Andaja Ningrat had — hoe vreemd dit klinke — zich van het hof verwijderd en zijne positie als vorst van Pengging weêr ingenomen, waardoor de voorstanders der Hindoeheerschappij een grooten zedelijken steun hadden verloren en de zoo noodige vastheid en klem in het staatsbestuur grootelijks verdwenen was.

Eene breuk, eene afscheiding, was derhalve allengs tot stand gekomen. Het groote rijk van Madjapahit bestond alleen nog in naam; er werd slechts op eene gelegenheid gewacht om tot openbaren afval te komen.

Één machtige bondgenoot had daarbij het Mohammedanisne aan zijne zijde gehad, die des te geduchter voor de tegenpartij was, omdat de Brahmanen dien machtigen hefboom aanvankelijk evenmin kenden als in latere eeuwen

de Nederlandsche regeering dat deed. Toen zij het eindelijk leerden kennen, was het te laat!

Die bondgenoot was — de instelling der hadji's, een der vijf pilaren van den Islam [1]).

Menig bekeerd Javaan, op aansporing zijner leermeesters naar Mekka ter bedevaart getogen en met den titel van hadji weêrgekeerd, werd naderhand het machtig werktuig om de gemoederen op te winden en den Islam voort te planten. De geestdrift toch die zulk een hadji bezielde was aanstekelijk, en de wonderverhalen die hij der lichtgeloovige menigte opdischte, deden vaak verbazende uitwerkselen en maakten tal van proselieten.

De hadji steekt niet alleen uit door zijn witten tulband, door lange, hoogkleurige kleeding en sandalen boven den barrevoets gaanden en met een eenvoudigen hoofddoek gedekten inlander, maar ook — en vooral — door houding en blik. Hij heeft besef van zijne geestelijke meerderheid ten gevolge van zijn bezoek aan de heilige stad, aan het graf van Mohammed, en van de door hem volbrachte offeranden en verdere plechtigheden. Hij heeft een soort van gewicht aangenomen in zijn spreken, en wat niet het minst van alles zegt, hij is boven zijne overige landslieden ver-

[1]) De vijf hoofdplichten van den muzelman, wegens hunne belangrijkheid pilaren des geloofs genoemd, zijn: 1°. erkenning van Gods eenheid en van Mohammed als zijn profeet; 2°. het gebed met de voorgeschreven reinigingen; 3°. het vasten; 4°. de verplichte aalmoezen (eene soort van tienden); 5°. de bedevaart naar Mekka.

heven door zijn stand als priester, dien hij onmiddelijk na zijne terugkomst inneemt. Hij werkt niet; want hoe onkundig ook, hij werpt zich niettemin op als onderwijzer van den Koran. Wat hij zegt, wordt nimmer tegengesproken; zijne woorden zijn orakels, want — hij is een hadji.

Wij zullen in deze bladen overigens gelegenheid genoeg hebben den invloed te leeren kennen, welken een hadji uitoefent, alsook den ijver en den hartstocht waarmede hij te werk gaat, om alles te verdelgen wat de uitbreiding van zijn geloof in den weg staat, want d a t vooral heeft hij te Mekka geleerd!

Andaja Ningrat, vorst van Pengging, zat in zijn dalam somber en afgetrokken naast zijne echtgenoote ratoe Timpa. De hooghartige vrouw gevoelde al het kwellende van den toestand haars gemaals. Die gedwongen werkeloosheid, die tijdelijke onmacht om werkzaam deel te nemen aan de gebeurtenissen die plaats grepen, of om de krachtige hand op te heffen ter afwering van de dreigende onweêrswolken die zich boven Java samenpakten, dat alles — zij gevoelde het levendig — was ontstaan door de wispelturigheid en het wantrouwen haars vaders en de kortzichtige ijverzucht haars broeders, raden Goegoer. Deze toch was, ten gevolge van hofkabalen, geëindigd met een mededinger in zijn schoonbroeder te zien. Ook de oude

rijksbestierder, Gadja Mada, had zijn invloed zien verdwijnen onder de ingrijpende en stoute wijze, waarop Andaja Ningrat het bestuur des lands voerde, en verscheidene andere mindere hoofden hadden niet zonder ontevredenheid de ijzeren hand gevoeld welke op hen drukte, sedert de schoonzoon des keizers de teugels des bewinds aanvaard had.

Dat alles was geëindigd met de verwijdering van Andaja Ningrat, maar hoe ondragelijk die heerschzucht voor velen mocht geweest zijn, eene erkende zaak was het, dat het rijk in inwendige sterkte toegenomen en dat de godsdienst gehandhaafd was. Geen vasal toch, zelfs geen der ontevreden zonen van Angka Widjaja, had het gewaagd gehoorzaamheid te weigeren aan den maharadja zoolang diens schoonzoon als mede-regent zijne bevelen van Madjapahit deed uitgaan. Maar nu? de eenheid was verbroken; willekeur en ongehoorzaamheid waren aan de orde van den dag.

Ratoe Timpa was echter de vrouw niet om zich lang aan ontmoedigende bespiegelingen over te geven, of die zelfs in 't gemoed van haar echtgenoot te laten wortel schieten. Wel is waar, was weinig of geen uitzicht op toenadering tusschen de partij van het hof en haar hooghartigen gemaal, en, zoo die al mocht tot stand komen, was dan de toestand des rijks wel voor verbetering vatbaar? Zou Andaja Ningrat, hoe krachtig ook in zijne handelingen, nog bij

machte zijn Madjapahit van een wissen ondergang te redden? Was het verzet niet te algemeen en de invloed der nieuwe leer niet te overwegend geworden? Doch alles was reeds tusschen Penggings vorst, zijne gemalin en enkele vertrouwelingen besproken en uitgemaakt. Op den bodem van ratoe's Timpa's hart lag thans echter een ander plan, hoewel zij reeds meermalen was teruggedeinsd van de mededeeling er van, ja zelfs niet gewaagd had er op te zinspelen bij den man wiens beginselen op het punt van den landsgodsdienst zoo zeer vasthoudend waren.

Zij zou thans echter eene poging wagen, want de toegezegde hulp was nabij. Gelukte het plan, dan voorzeker was er weer eene nieuwe toekomst voor Andaja Ningrat geopend.

„Dat mijn gemaal toch de oogen eens heffe op zijne ratoe en haar toespreke!" zeide deze met zachte stem. „Zij is geheel en al bedrukt onder zijne afgetrokkenheid. Haar hart is bedroefd over het leed dat hem kwelt en gaarne zoude zij haren vriend troosten."

„Als het hart toegesnoerd is, hoe kan de mond zich dan openen?" antwoordde Andaja Ningrat, nog steeds voor zich uitstarende: „Is er zonneschijn als zware wolken heen en weêr drijven?"

„O," hernam de vrouw met een innemenden glimlach, „het hart ontsluit zich toch eindelijk voor teedere woorden, even als de zon de wolken verdrijft. Kom, beminde! Zie uwe ratoe aan, laat uwe Timpa zich weer verheugen

in uw helderen blik, en geloof dat er wel weêr een tijd zal aanbreken, waarin uw sterke hand werk genoeg zal vinden om het booze te bestrijden en alle scheuringen te heelen."

„Mijne Timpa meent het goed met mij; zij wil mij hoop geven en afleiding aan mijne sombere gedachten verschaffen; maar, mijne lieve, gij weet immers even goed als ik, dat de breuk niet meer te heelen is! . . . Die dwazen!" sprak hij half in zichzelven. „Zij hebben na Poespadanda's overlijden over mij gezegevierd; maar sedert mijne verwijdering is het verzet ook overal toegenomen tegelijk met de nieuwe leer . . . . en ik moet machteloos hier nederzitten. O! Mahadewa is thans tegen mij!"

„Mijn heer zegge dat niet!" viel Timpa met eenigen nadruk hierop in; „Mahadewa is eer tegen raden Goegoer en zijn aanhang dan tegen mijn doorluchten gemaal, want eerst na uw vertrek kwam er onheil over het rijk, en ook zouden de goden . . . ."

Hier hield de ratoe eensklaps op, als vreesde zij te veel gezegd te hebben.

„Wat zouden de goden?" vroeg de vorst zijne gemalin verwonderd en tevens uitvorschend aanziende.

Ratoe Timpa scheen verlegen. Na eenige aarzeling vatte zij echter weêr het woord op.

„Mijn vriend moge zijne jongere zuster vergeven," zeide zij; „hare gedachten zijn misschien lichtvaardig en

berispelijk geweest even als hare taal thans wellicht onbescheiden en strafbaar is; doch onwillekeurig kwam in mijne gedachten de vraag op, of de goden zelve wel machtig waren dien stroom te stuiten?"

Andaja Ningrat stond verstomd. Hij was verschrikt zelfs over hetgeen hij, streng Sivaït, uit den mond zijner vrouw moest hooren. Hij wist in den aanvang geene woorden te vinden om zijn gevoel te uiten: „onmacht der goden!" dat denkbeeld was monsterachtig, was nog nimmer bij hem opgekomen!

Ratoe Timpa maakte van deze tijdelijke stilte gebruik, trad op haren echtgenoot toe, legde de hand op zijn schouder en zag hem met dien vriendelijken, half vleiend, half smekenden blik in de oogen, welke reeds zoo menig opkomenden storm in het mannelijk gemoed had doen bedaren.

„Mijn lieve!" sprak zij toen, „verbaas u toch niet te veel over deze mijne woorden; stel uw geest gerust omtrent de ongodsdienstigheid uwer Timpa, maar laat haar vrij nog eenige woorden tot den beminde haars harten spreken. Zij was immers bij het sterfbed harer moeder? en daar heeft zij veel geleerd."

„Timpa's moeder, hoewel besmet met de nieuwe leer, was eene edele en deugdzame vrouw. Dorowati's levenswandel was een voorbeeld voor allen," sprak Andaja Ningrat afgetrokken op den grond starende.

„„Kind!" — sprak mijne moeder in hare laatsten oogenblikken; — „ik sterf gerust; onbevreesd voor de Naraka of Jama. Het geloof aan Allah geeft mij de zekerheid van hier namaals gelukkig te zullen zijn." Toen antwoordde ik: „lieve moeder! moet dan het geloof aan Mahadewa...." „Mahadewa en Allah zijn dezelfde," — viel zij mij haastig in de rede — „dit heeft uw neef raden Rahmat, de tegenwoordige vorst van Ngampel Dento, mij geheel en al uitgelegd; alleen mag men hem niet afbeelden; daartoe is hij te verheven en hem ook niet beleedigen door tal van steenen goden naast hem te aanbidden. Hij alleen wil gediend zijn. Daar is slechts één God en Mohammed is zijn Profeet!"

„Na het uiten dezer woorden stierf mijne moeder kalm, en ik meende zelfs een blijden trek op haar gelaat te zien."

„Onze geëerde schoonmoeder had, gelijk wat de macht en het aanzien van Mahadewa betreft," sprak Andaja Ningrat op kalmen, nadenkenden toon; „dit punt heeft zelfs de poerohita Poespadanda en de priester Goenadhya met mij in 't geheim besproken; doch mindere goden moeten er wel zijn, daar de afstand tusschen Mahadewa en ons kinderen van Menoe te groot en hunne bemiddeling derhalve noodwendig is."

„Maar de steenen beelden!" waagde ratoe Timpa te zeggen.

„Hoe zouden wij anders onze gebeden en offeranden kunnen doen?" hernam haar echtgenoot ongeduldig; „en hoe zouden dan de godsspraken kunnen plaatsvinden, die ons wijzen op hetgeen gedaan of vermeden moet worden?"

Op dit oogenblik kwam een mantri eerbiedig berichten dat een vreemdeling, een man in arabische kleederdracht, was aangekomen en verzocht had bij Penggings vorst te worden toegelaten, ten einde eene gewichtige boodschap mede te deelen.

Een straal van blijdschap overtoog ratoe Timpa's gelaat bij het zien binnenkomen des zendelings. Niet alleen toch werd zij daardoor uit eene moeielijkheid gered, maar hij zou kunnen vervolgen, wat zij was begonnen. Een nauwlettend toeschouwer zou daarbij ook een snellen blik van verstandhouding hebben kunnen ontwaren tusschen den man, die kort daarop met achtbaar gebaar binnentrad, en Andaja Ningrat's gemalin.

De binnentredende was de groote ijveraar hadji Taroeb. Door zijne bemoeiingen had sedert eenigen tijd de vrouw van den strengen Sivaït de leer van den Islam omhelsd, en diende zij thans als werktuig om hem over te halen tot het algemeen verbond tegen de dynastie der Brawidjaja's.

Na de gebruikelijke plichtplegingen, waarbij de hadji zijn „Assalam Aleikoem!" niet vergat, sprak hij op eenigszins oratorischen toon: „De dienstknecht, die gering

is voor God doch groot en krachtig is geworden door diens genade, komt tot u, o vorst van Pengging, met eene dubbele zending. Groote dingen heeft hadji Kiai Gedeh Taroeb u mede te deelen."

Niet zonder inwendigen tegenzin had Andaja Ningrat den als Arabier gekleeden vreemdeling zien binnentreden; want was hij niet een van degenen die de hand hadden in den ondergang van Madjapahit en van den bestaanden godsdienst? Op het hooren echter van den naam des bezoekers, maakte die gewaarwording plaats voor verwondering en gespannen nieuwsgierigheid.

„Hoe! is de hadji dan het voorname hoofd dat algemeen bekend staat als soesoehoenan van Ngoendoeng?" vroeg de vorst van Pengging.

„Zoo noemen mij de geloovigen," hernam de aangesprokene met een gebaar van groote nederigheid.

„En hoe reist dan zulk een voornaam leeraar en vermogend hoofd als een gewoon boodschapper?" vroeg Andaja met klimmende verbazing.

„Ik ben een dienstknecht van Allah en volg zijne bevelen. De gezegende Profeet verscheen mij in den droom en sprak: „Getrouwe Taroeb! maak u op en trek naar den vorst van Pengging. Zijne goden hebben hem verlaten. Hij is gezeten in somberheid des gemoeds. Zijne ziel verkeert in duisternis en zijne sterke hand is machteloos. Roep hem tot Allah en tot mij, zijn Profeet! Hij zal gelooven

en weder groot en sterk worden!" — Hier zweeg de hadji.

Andaja Ningrat zat sprakeloos. Het schemerde hem voor de oogen. Hij wist niet of hij waakte of droomde. Hoe wist toch de Profeet dat hij zoo somber gestemd was over zijne machteloosheid en dat hij de toekomst zoo duister inzag? Hoe kwam ook die vreemdeling, wiens naam zoo beroemd was geworden, die zelfs een eigen gebied bezat, thans slechts als een gewoon boodschapper ver over berg en dal tot hem met die zonderlinge woorden, en zelfs met de stellige voorzegging dat hij Mohammedaan zou worden?

Niet minder verkeerde ratoe Timpa in eene vreemdsoortige spanning en opgewondenheid. Zij was getroffen door de toespraak van den hadji. Aan zulk een optreden had zij in de verste verte niet kunnen denken. en vol van den ijver, die elk neophiet bezielt, brandde zij van verlangen om ook haar gewicht in de schaal te leggen en haar gemaal te overreden, aan de roepstem van den hadji gehoor te geven; doch een vluchtig gebaar des priesters hield haar terug.

„Die roepstem terstond kennende als eene heilige ingeving," vervolgde Taroeb, na eenige minuten zwijgens, „verliet ik mijne woonplaats aan den voet van het Moeriagebergte vergezeld, van slechts enkele getrouwen, om den last van den gezegenden Profeet te volbrengen. Mijn weg

voerde mij langs Bintâra [1]), alwaar in eer en aanzien gezeten is de halve-broeder der ratoe, raden Patah, die genade heeft gevonden in de oogen van Allah en uitverkoren is tot groote dingen.

„Een dag reizens vóór ik den zetel der gerechtigheid (Bintâra) had bereikt, kwamen mij reeds gezanten van raden Patah te gemoet met de boodschap: de soenan [2]) van Gnoendoeng kome tot zijn jongeren broeder, vóórdat hij den last des Profeten te Pengging gaat volbrengen.

„Toen bezocht ik den geëerden en verlichten regent van Bintâra. Deze zeide tot mij: „De Profeet heeft mij den vorigen nacht het doel uwer reis geopenbaard; ga nu in vrede tot mijn ouderen broeder, Andaja Ningrat, en bied hem, na zijne bekeering, het bestuur en de leiding aan van het groote bondgenootschap tegen de ongeloovigen!""

De ratoe overmeesterd door hare gemoedsbewegingen stond haastig van hare zitmat op, snelde op haren echtgenoot toe, en, hem omhelzende, sprak zij op zenuwachtig opgewonden toon: „o geliefde! dat is inderdaad een dubbele roepstem van boven; volg die toch, o gebieder en vriend! dan zal Allah ons zegenen, dan zijn uwe droevige dagen voorbij, en Andaja's naam wordt weêr, even als vroeger, met ontzag en eere genoemd."

---

[1]) Het tegenwoordige Demak.

[2]) Verkorting van soesoehoenan

Penggings vorst antwoordde echter niet; een licht trillende handdruk, een gebaar met de andere hand naar de deur, waren voor de ratoe bewijs genoeg dat haar gemaal alleen wenschte te zijn.

De hadji had zich reeds verwijderd.

Toen ratoe Timpa buiten het vertrek trad, sprak de soenan van Gnoendoeng: „dochter, wees gerust; uw gemaal zal tot Allah komen en den Profeet!

TWEEDE HOOFDSTUK.

EENE BEKEERING EN EEN PLAN.

Andaja Ningrat was nog besluiteloos. Hij moest een zwaren tweestrijd in zijn hart voeren. Zoo geheel in eens te breken met het verledene, alles op te geven wat men hem in vroegere jaren als onwrikbare waarheid had ingeprent, was voor een leerling van den Brahmaan Goeroedjoe, voor den opbouwer der tempels op den Lawoe, geene gemakkelijke taak. Wel zag hij den in het oogloopenden voorspoed der Mohammedaansche partij en den geduchten achteruitgang der Hindoe-dynastie, en bezat hij doorzicht en oordeel genoeg om het voordeeliger te vinden zich aan te sluiten aan de opkomende halve maan van Mekka dan aan de ondergaande zon van het Hindoeïsme [1]);

[1]) Op het eiland Bali wordt door de Brahmanen Soerja, de zon, als hoogste godheid vereerd.

wel was de zucht naar een werkdadig aandeel, in de belangrijke gebeurtenissen groot bij een man, werkzaam en heerschzuchtig als Penggings vorst en deed de stem van wraakzucht zich insgelijks gelden ten opzichte van den wispelturigen vorst en de hofpartij, die hem kleingeestig verstooten hadden; — doch het streed tegen zijne beginselen tot eene partij over te gaan die hij vroeger als vijandig aan zijn geloof had aangemerkt, zonder dat geloof uit overtuiging af te zweren, en — die bezat hij nog niet ten volle.

't Is waar, de woorden van den hadji hadden diepen indruk op hem gemaakt. Die stellige voorspelling van zijne bekeering tot den Islam had ook uitwerking gehad, terwijl de tranen en smeekingen der ratoe, die hij achtte en beminde, hem niet minder wankelmoedig gemaakt hadden. Maar geheel overtuigd van de meerderheid van Allah en den beteren invloed van den Islam op de geschokte en ontzenuwde maatschappij was hij niet. Kon de geëerde p a n d i t a hem een en ander toelichten en bewijzen, ja dan zou hij de goden afzweren en toetreden tot de nieuwe leer; dan zou hij even krachtig optreden ter harer bevestiging als hij vroeger geijverd had voor de belangen van den Brahmaanschen godsdienst.

Hadji Taroeb zat bij Penggings vorst en telde ijverig de kralen van zijn bidsnoer, terwijl laatstgenoemde in de hierboven beschreven overpeinzing verzonken zat. Een

vrij langdurig stilzwijgen had in het vertrek geheerscht. Ratoe Timpa, die mede tegenwoordig was, eerbiedigde evenzeer de langdurige overwegingen haars gemaals als de soenan van Gnoendong het onnoodig oordeelde dien gedachtenloop te storen.

Eindelijk hief Andaja het hoofd op en richtte het woord tot zijn bezoeker.

„Geëerde pandita," sprak hij, „ik moet bekennen dat uw ijver voor den Islam even groot is als de naam dien gij u als soenan van Ngoendoeng hebt verworven; ook hebben uwe woorden van gisteren diepen indruk op mij gemaakt; maar waaraan kan ik herkennen dat uwe leer nuttiger voor onze samenleving is, en dat Allah machtiger is dan Mahadewa en de overige goden?"

„Uw twijfel, o vorst, verwondert mij geenszins. Nimmer heeft men u van lichtvaardigheid of overijling kunnen beschuldigen, en dit is mij een nieuw bewijs dat Andaja Ningrat een oprecht en trouw muzelman zal worden. Allah's nederige dienaar zal uw twijfel spoedig opheffen en u het licht der overtuiging schenken. Weet dan dat alle volken, die slechts één God aanbidden en zich onthouden van beeldendienst, vrij wat sterker zijn dan zij, die tal van goden vereeren. Die eenige machtige God beschermt de ware geloovigen. Ik zelf was vroeger insgelijks een dienaar van Siva, maar moet bekennen dat ik in ongerechtigheid leefde, en zondigde. Daarna

kwam ik in doodsgevaar, en alleen de naam van Allah heeft mijn leven gered; toen ik in hem geloofde, ben ik door dienzelfden Allah groot geworden onder de menschen, hoewel ik mij gering acht voor dien Allah-taâla.

„Overigens is het eene uitgemaakte zaak dat bij het vieren der talrijke tempelfeesten veel ontucht wordt gepleegd onder het masker van godsdienst, waardoor de de maatschappij wordt bedorven. Zie slechts, o vorst, het verschil in levenswijze tusschen de belijders van den gezegenden Islam en de bewoners van Madjapahit!"

„Gij hebt mij daar veel waars gezegd," antwoordde Andaja Ningrat; „dit valt niet te miskennen; maar is daarentegen het opheffen der kasten niet eene gevaarlijke zaak? Zullen de Soedra's na hunne gelijkstelling met ons Ksatria's wel gehoorzamen aan de gegeven bevelen? Zullen zij willen arbeiden?"

„Zij zullen dat wèl doen," hernam de hadji. „Steeds zal de kleine man behoefte gevoelen om door zijne hoofden te worden geleid en bestuurd. Ook schrijft de Koran ten stelligste voor gehoorzaamheid aan de bevelen der overheid. De meesters gebieden en de slaven blijven arbeiden [1]). Daarentegen is de gelijkstelling der standen

[1]) De hadji heeft hier inderdaad een profetisch woord gesproken. De hedendaagsche Javaan is tot heden toe niets anders dan de lijfeigene, de werkezel zijner Mohammedaansche hoofden. Één woord zegt hier genoeg om zulks te bewijzen: „heerendiensten."

zeer in het voordeel der vorsten; de Hindoe-vorsten regeeren onder de Brahmanen; de vorsten der geloovigen staan echter zelven aan het hoofd van den godsdienst. De macht der priesters is derhalve ondergeschikt aan die der hoofden."

„Dat is inderdaad gewichtig!" riep Timpa's gemaal. „De macht der Brahmanen is soms schrikbarend groot. Zij schikken alles naar hunne wenschen door middel der godsspraken en deze — ik weet zulks bij ondervinding — zijn niet altijd zonder bedrog; doch dat alles bewijst nog niet dat Mahadewa beneden Allah in macht zou staan. Ik heb van mijne jeugd af in hem leeren gelooven, priester!"

„Die naam Mahadewa of Allah doet eigenlijk niets af," antwoordde de hadji; „het is het wezen van God dat wij als eenig, eeuwig, onveranderlijk, barmhartig en genadig moeten aannemen. Zondig is het echter dat onzichtbaar Wezen in eenige gedaante te willen voorstellen; niet minder kwaad bedrijft men door andere goden aan zijne zijde te plaatsen; dit is zijne almacht te kort doen."

„En toch ben ik als vereerder dier talrijke goden, volgens uwe taal dus als een heiden, steeds gelukkig geweest; zelfs ontkwam ik uit de grootste gevaren."

„Toen kon dat ongeloof u niet worden aangerekend. De Koran was u nog niet gepredikt. Thans echter is de gezegende leer des Islams tot u doorgedrongen; die te

verwerpen zou strafbaar zijn in de oogen van Allah. Bovendien, wie zegt u, o vorst van Pengging!" vervolgde de hadji plotseling opstaande en met verheffing van stem, „dat God in het vervolg van tijd geene groote dingen met u voorhad, toen hij u uit dat dringend gevaar te Palembang redde?"

„Bij den baard van Mahadewa, pandita, hoe weet gij dat?" riep Andaja Ningrat, verwonderd opstaande. Ook ratoe Timpa had de handen van verbazing ineengeslagen en zag met een blik van eerbied naar den man op, voor wien het verledene en de toekomst geen geheim schenen te bevatten.

„Niets is verborgen voor den dienaar aan wien Allah iets wil openbaren;" sprak de hadji langzaam en op plechtigen toon; „hoe zou ik anders u, Andaja Ningrat, thans kunnen wijzen op uwe wonderbaarlijke redding in dien nacht op Bali?"

„Bij den baard van.... van.... uw Profeet, priester! nu geloof ik in uwe zending en in Allah!" riep de vorst in vervoering uit. „In dien vreeselijken nacht was slechts één man aan mijne zijde, en die is sedert lang dood!"

„Lof zij God, den heer van het heelal!" riep ratoe Timpa in blijde opgewondenheid. „Mijn heer en gemaal is thans een waar geloovige; niet langer zal hij nederzitten in kommer en druk!"

„Il hamdoe 'l-illilahi!" [1]) herhaalde de hadji met diepe stem, terwijl hij de handen op de borst kruiste en een bijna onmerkbare glimlach van zelfvoldoening op zijn gebronsd gelaat kwam.

Penggings vorst was geheel en al gewonnen voor de zaak des Islams, die hij daarna als ijverig muzelman hoopte te dienen. Rusteloos trok daarop de hadji voort, vergezeld van slechts enkele Mekkagangers, terwijl een vertrouwd persoon met eene geheime boodschap naar raden Patah werd gezonden, en één geschikt priester te Pengging werd achtergelaten, zoowel om de pas erlangde voordeelen te behouden, als om meerdere proselieten te maken. Een verren tocht had de ijveraar nog te maken eer hij het tweede doel zijner reis bereiken kon. Hij moest namelijk naar de vlakte van het tegenwoordige landschap Kêdoe, waar de groote pagode van Boro-Boedoer stond. Dáár zou hij eene samenkomst hebben met zijn vriend en medearbeider hadji Hidayat, wiens meer bekende naam van Ansantang [2]) met bloedige letters in de geschiedenis van den godsdienstoorlog op West-Java staat opgeteekend. Was raden Patah de drijver van Madjapahits ondergang in het Oosten, Ansantang had wel het grootste aandeel

---

[1]) Eere zij God!

[2]) Verkorting van Kiai Hiang Santang.

in den val van het rijk van Padjadjaran in 't Westen. Hadji Taroeb was beider vertrouwde vriend, raadsman en medehelper. De vriendschap van dit drietal was te Mekka gesloten; zij steunde op godsdiensthaat, eigenbelang en wraakzucht!

Hadji Taroeb ving den tocht in diepe afgetrokkenheid aan. Zijne medgezellen, de hadji's Mahmoed en Djamal, durfden den soenan niet storen; zij hadden te veel eerbied en ontzag voor zijn persoon. De bekeering van Penggings vorst, den grooten tegenstander van den Islam, was in hunne oogen weêr een nieuw wonder, iets dat niet door een gewoon mensch kon worden tot stand gebracht. Dweepers als zij waren, hechtten zij groote beteekenis zelfs aan de minste zijner woorden en daden. Hij was voor hen een waar heilige, een wali [1]). Zij schreven hem onkwetsbaarheid en bovennatuurlijke krachten toe, en geen wonder: de groote geestkracht, de ijzeren wil en de onversaagdheid zoo herhaaldelijk door hem aan den dag gelegd, en de veelvuldige hulpmiddelen waarover onze bekeerde Javaan scheen te kunnen beschikken, hadden hem niet alleen den titel van soesoehoenan en een grooten aanhang bezorgd, maar ook de meening doen ontstaan dat hij meer macht bezat dan een gewoon sterveling. Dat was zoo in die dagen; het is tegenwoordig nog zoo onder de minder ontwikkelde, bijgeloovige bevolking op Java.

[1]) Wali; wali Allah: geheiligde van God.

Elke Mekkaganger, die zich verkiest op te werpen als profeet of volksleider, vindt onmiddelijk geloof en aanhang. De engel Gabriël, of de Profeet, behoeft hem maar ééns in den droom te verschijnen en hem een last of zending op te dragen, om een geheele landstreek in gisting en opschudding te brengen!

Dan zijn de bewoners van Java wel echte Mohammedanen, zal men zeggen. Geenszins! Zij zijn alleen kinderachtig lichtgeloovig. Zij hechten aan het wonderbaarlijke, zelfs tot in het ongerijmde. Vandaar het gevaar van de instelling der hadji's.

De soenan reisde verder in diepe gedachten verzonken. Zijne ontmoeting met Andaja Ningrat had hem weer de vroegere tooneelen zijns levens, alsook het bloedige onheil voor den geest gebracht, 't welk een keerpunt in zijne loopbaan was geweest. Hij herinnerde zich daarbij, met diepe smart, wat hij toen had verloren, en hij gevoelde, dat noch de tijd, noch zijne toewijding aan den Islam de dubbele wond had kunnen heelen, hem meêdoogenloos toegebracht.

„Andaja Ningrat heeft mij evenmin herkend als de ratoe," sprak de hadji in zich zelven, „en 't is nuttig ook; anders had ik hem niet kunnen winnen voor de groote zaak. Bismi' illah!" riep hij in vervoering, „ik heb thans ook den machtigen vorst van Pengging gekeerd tegen mijne vijanden! Mogen de kafirs [1]) nu vergaan!"

[1]) Ongeloovigen.

Zijne medgezellen, Mahmoed en Djamal, meenende dat hun leider in godsdienstige vervoering verkeerde en daarbij een vloek over de ongeloovigen uitsprak, stemden onmiddelijk met dien kreet in, hieven de handen in de hoogte en herhaalden: „Billàhi! dat zij vergaan!"

Deze uitbarsting stoorde den loop van Taroebs gedachten, die hem onwillekeurig naar het verledene hadden teruggevoerd. Spoedig herstelde hij zich, en begon zijne medgezellen te spreken over het doel van hun tocht.

„Ik heb mijnen broeders immers reeds medegedeeld hoe Allah het werk blijft zegenen van mijn vriend Ansantang en den geëerden soenan van Goenoeng Djati?" [1]

„Lof zij God!" antwoordde Mahmoed; „ook in het Westen begint insgelijks het licht van den Islam helder te schijnen."

„Het is gelukkig dat ook dáár de hoofden de roepstem van den Profeet volgen," voegde Djamal er bij.

„Geheele landstreken zijn thans bekeerd," vervolgde Taroeb; „tot zelfs nabij de grenzen van dit rijk. In den laatsten tijd was ik met hadji Hidayat overeengekomen om in de grenslanden door gezamenlijke pogingen aan het woord van Allah uitbreiding te geven, en bereids waren een vijftal vrome mannen in die streken ijverig werkzaam,

[1] Heuvel nabij Cheribon, waar de arabische zendeling Sjech Ibnoe Moelana zich had gevestigd.

terwijl onze vriend hadji Fadil met zijne gewone voorzichtigheid getracht heeft in het land van Kêdoe het woord des Profeten ingang te doen vinden. Allah heeft zijn werk gezegend. Fadil heeft zelfs een goeden oogst gehad onder de tempelbouwers van de afgodische pagode van Boro-Boedoer."

„Is het mogelijk?" riep Djamal met blijde verbazing.

„Allah is zichtbaar met ons!" voegde Mahmoed er op zalvenden toon bij.

„Nu heb ik afspraak met den ijverigen dienaar Gods, hadji Hidayat, om hem juist nabij dien heidenschen tempel te Menoreh te ontmoeten. Hij zal van Goenoeng Djati komen en wellicht vergezeld zijn van Sjech Ibnoe Moelana's zoon, Hasan Oedin, want het geldt hier eene groote zaak: het begin van den heiligen oorlog!"

„Billàhi!" riepen beide hadji's te gelijk; „wat schoon vooruitzicht; ook wij hopen te strijden op den weg Gods!"

„Ik behoef mijnen broeders geene voorzichtigheid aan te bevelen," vervolgde de soenan op kalmen toon; „want zij weten dat de vijanden des geloofs nog talrijk zijn. Wij zullen ook weldra moeten scheiden, want elk onzer zal langs verschillende wegen de vlakte van Boro-Boedoer dienen te betreden."

„Des soenans woorden zijn ons eene wet!" antwoordden de beide mannen. „Hij gelieve ons slechts zijn wil kenbaar te maken."

„Ik wist dat ik op mijne broeders niet alleen als trouwe moslims maar ook als beleidvolle mannen kon rekenen; daarom heb ik uw gezelschap en uwe hulp op reis verkozen boven die van zoovelen, welke brandden van verlangen om hun ijver in de heilige zaak te toonen," sprak Taroeb op minzamen toon. „Ziet hier dan mijn verzoek: na ons scheiden, dat weldra moet gebeuren, zoekt Mahmoed zijn vriend hadji Fadil op. Hij kan zich gereedelijk uitgeven voor d o e k o e n, terwijl broeder Djamal als goudsmid zijn weg zal vinden naar de dessa Setro Wetjanan." Dit zeggende haalde de spreker eenige gouden en zilveren sieraden te voorschijn en stelde die aan Djamal ter hand, met de woorden: „Gij kunt eerst wel onzen vriend hadji Fadil bezoeken en hem inlichtingen vragen; doch reis liever alleen. Ik zelf zal als koopman in diamanten, of als wapensmid, mijn weg vervolgen, en — voegde hij er glimlachend bij — bij mogelijke ontmoeting mijne vrienden wellicht met geen enkelen groet vereeren."

Dien dag reisde het drietal nog te samen. Doch den volgenden morgen zag men uit eene eenvoudige desawoning op verschillende oogenblikken drie eenvoudig gekleede Javanen zich langs onderscheidene wegen verwijderen.

DERDE HOOFDSTUK.

BORO-BOEDOER.

Dáár, waar de wateren van de Elo zich met die der Progo vereenigen, licht een van de schoonste landschappen van Java. Het is de vlakte van Boro-Boedoer in de residentie Kêdoe, aldus genoemd naar de daar gelegen tempelruïne, het prachtigste gedenkstuk van oud-Indische bouwkunde dat de Archipel oplevert. Hoe schilderachtig de omgeving zich ook moge voordoen, welke fraaie vergezichten het landschap ook aanbiedt, onwillekeurig wendt telkens het oog zich weer naar dat eerwaardig gebouw, zoo grootsch van conceptie, zoo prachtig van uitvoering. Die reusachtige grijze steenmassa, welke op korten afstand vóór u op dien heuvel ligt, met zijne terrassen en à jour gewerkte koepels, met zijne beelden en basreliefs, zijne nissen en postamenten, was eenmaal gewijd aan den dienst

van Boeddha. Hoe doodsch en verlaten de ruïne zich thans voordoet, voor eeuwen heerschte er leven en bedrijvigheid!

Hoevele duizende werklieden toch moeten zich niet op deze plaats bewogen hebben, toen dat tempelgebouw werd opgetrokekn uit de zware trachietblokken, welke de naburige vulkaan Merapi had geleverd! Hoevele vrome pelgrims moeten hier niet te samen zijn gevloeid om der hooge godheid Adi-Boeddha hunne bloem- en reukoffers aan te bieden! Hoe moeten eindelijk vroeger de hymnen der Boeddha-priesters hier niet weergalmd hebben bij plechtige omgangen of symbolische inwijdingen!

Doch dat alles is voorbij. De vernielende hand der dweepzucht is over het prachtgebouw gekomen, en — wat de opgeruide volksscharen niet geheel vermochten, dat heeft de vuurberg Merapi voltooid!

Keeren wij echter tot onze geschiedenis terug. De grootte hitte des daags begon getemperd te worden door de verfrisschende koelte welke van het naburig gebergte streek, en de laatste zonnestralen beschenen de talrijke koepels van Boro-Boedoer, toen een reiziger op een blijkbaar vermoeid paard, den weg van het tegenwoordige Magelang afdaalde en aan den oostelijken oever der Progo zich van het paard liet glijden. Het was hadji Taroeb. Men scheen hem reeds sedert lang verwacht te hebben, want nauwelijks stond hij aan den oever van den sterk

bruischenden en gezwollen stroom, of eenige lieden verschenen om zijn afgetobd paard weg te voeren. Zonder een woord te uiten, volgde hij zijne geleiders en bevond zich weldra in eene vrij groote woning welke, door eene bamboezen heining omgeven, achter het loof van bamboes-, pisang- en kapasstruiken [1]) verscholen lag, terwijl de zware kruin van een manga en de nog hoogere kroonen van eenige kokos- en pinang-palmen het geheele plantsoen voltooiden.

Onmiddelijk bij het binnentreden van het huis werd de aankomende begroet door de hadji's Mahmoed en Fadil, die met verlangen zijne komst hadden te gemoet gezien.

Na de gebruikelijke welkomstgroeten en de mededeeling, dat de soenan zich hier in alle veiligheid in het huis van een geloovige bevond, was de eerste vraag van den voortvarenden Taroeb naar den stand van zaken.

„Lof zij God, die ons weder zijne barmhartigheid heeft betoond!" antwoordde Fadil. „De leer van den Koran maakt hier groote vorderingen. Zelfs de bewoner van dit huis, die als mantri [2]) over het werk van den grooten heidenschen tempel is gesteld, behoort thans tot de geloovigen en bewijst ons groote diensten; doch de geëerde soenan kan thans niet alles vernemen; wij moeten spoedig de rivier over; de Progo is sterk gezwollen en er

[1]) Katoenstruiken. [2]) Opzichter.

bestaat gevaar voor een bandjir [1]; wij moeten dus onverwijld naar de overzijde."

Hiertoe ging men dan ook onmiddelijk over. Met moeite had de overtocht plaats door middel van een bamboezen vlot, sâsaq genaamd, dat niet zonder gevaar en groote inspanning van de zijde der schippers den overkant bereikte.

Het kleine gezelschap wandelde de vlakte over naar de nabij gelegen desa.

Eene groote menigte Javanen langzaam en in kleine groepjes voortschreidende, troffen onze wandelaars op hun weg aan. Het waren de werklieden die aan de herstelling van Boro-Boedoer arbeidden, en die thans naar hunne woningen terugkeerden. Allen schenen bekend en sommigen zelfs op vertrouwelijken voet met hadji Fadil. Voor de meesten hunner had hij dan ook een minzaam woord of een vriendelijken hoofdknik over.

Hadji Taroeb toonde niet weinig verwondering over dit verschijnsel, doch Fadil, dit bemerkende, zei lachende: „De geëerde soenan verwondere zich hierover niet te veel. Ik heb gemeend, om goed bekend in deze streek en tevens gemeenzaam met de bewoners te worden, de rol van waronghouder [2] te moeten spelen. Velen dezer

[1] Overstrooming.

[2] Eene warong is een winkel en tevens eethuis voor den minderen man, b. v. koelies, reizende kooplieden, enz.

lieden koopen hunne behoeften bij mij; sommigen help ik aan geneesmiddelen, anderen verschaf ik djimats [1] tegen alle mogelijke onheilen; doch de meesten hebben kleine schulden aan mij. Daardoor heb ik grooten invloed op hen gekregen en meer dan de helft der arbeiders zijn reeds in 't geheim aanhangers van den Islam."

Een goedkeurende hoofdknik, gevolgd op het enkele woord „voortreffelijk!" uit den mond van den soenan, was voor Fadil op dat oogenblik eene streelende belooning.

„Hierdoor weet ik alles wat in den omtrek geschiedt," vervolgde hij, „en kan ik dan ook den geëerden soenan gerustelijk mededeelen dat in de desa Setrowetjanan een goudsmid goede diensten zou kunnen doen en dat een doekoen in de geheele omstreek zeer veel zou kunnen uitwerken. Er begint hier onder de bevolking groote spanning te heerschen wegens het langdurig en zwaar werk aan den heidenschen tempel. De bouwmeester Sinowasa en de hoofdpriester Soekajana, benevens de overige sanga's, beginnen veel moeite te ondervinden in den geregelden voortgang van het werk, dat, naar hun zeggen, nog wel jaren kan duren, dewijl de laatste uitbarsting aan den Merapi nog al schade heeft aangericht."

„Zij vergissen zich, die heidenen; hun tempelbouw zal spoediger geëindigd zijn dan zij meenen," sprak hadji

[1] Voorbehoedmiddel; talisman.

Taroeb, bijzonderen klem op zijne woorden leggende; „Allah gedoogt niet langer dien vervloekten beeldendienst."

Den volgenden dag bevond Fadil zich als gewoonlijk in zijn warong; de nieuw aangekomen doekoen Mahmoed bereidde zijne geneesmiddelen, en hadji Taroeb zat in de naburige desa Menoreh in druk gesprek met zijn vriend Ansantang.

„Praboe Brawidjaja zal het evenmin lang maken als Siliwangi [1]," sprak Ansantang met een soort van voldoening; „valt de één dan kan de ander ook niet blijven staan."

„Hoe denkt mijn vriend thans over eene groote, openlijke poging? Wij hebben reeds zoolang in stilte gearbeid!"

„Niemand zou zulks liever willen dan uw broeder; ik heb met Sjech Moelana en Hasan Oedin over dit groote plan gesproken. Alles hebben wij daarbij overwogen, maar zij vinden zich nog te zwak om openlijk als strijders op te treden, en Ansantang moet hun gelijk geven. Wel is de leer des Korans te Galoe, Limbangan en Soekapoera ingevoerd, en hebben de hadji's Donkeh, Kitang en Datoe vele geloovigen aangeworven in de landen van Banjoemas en Bagelen, zoodat de naam des Profeten gewezen wordt van af de Tji-Pamali tot hier in Kedoe; maar de vrees bestaat dat de Islam nog niet genoeg gevestigd is, om

[1]) Laatste vorst van Padjadjaran.

den heiligen oorlog te kunnen beginnen. Vorst Siliwangi is nog te machtig en geeft zich vrij wat meer moeite om zijne heerschappij te behouden dan Angka Widjaja.

„Nu gaan Sjech Moelana en Hasan Oedin naar Palembang, Pasei en Malakka om hulp en ondersteuning; gelukt dit, dan zullen wij zien.

„Moelana's inzicht in de zaak is goed en onze Arabische vrienden te Toeban en Gresiq denken er even eens over. In de oostelijke binnenlanden hebben de Sivaïten nog te veel invloed. Dit blijkt, onder anderen, uit de weinige vruchten die onze zending in het Malangsche afwerpt. Hadji Moesa en zijne helpers vinden er nog slechts weinige aanhangers."

„Ik weet het," sprak Ansantang met een bedenkelijken hoofdknik. „Te Singosari en op den Lawoe zijn de bitterste Sivaïten; daar vallen nog bloedige offers en worden de vrouwen met hare overleden echtgenooten verbrand."

„En toch," hernam Taroeb, „raden Patah wil de zaak bespoedigen, hij verlangt vurig naar . . . ."

„De heerschappij zijns vaders!" viel Ansantang met een grijns in.

„Ook ik verlang naar Madjapahits ondergang!" sprak de ander opgewonden; „al moest ik ook in 't gevecht omkomen!"

„Zij, die op den weg Gods sneven, zijn gelukkig," her-

nam Ansantang; „doch overwinnen en leven is nog beter. Ik begrijp echter uw gevoel. Gij hebt dubbel verloren en nog niet teruggevonden wat gij zocht."

„Dáár zit de worm die knaagt, de adder die het leven vergiftigt!" vervolgde Taroeb met de vuist op zijn hart drukkende. „Die laatste oogenblikken van mijn heidensch leven zijn in mijne ziel gebrand, en hoewel ik thans een grooten naam, een eigen gebied, vrouwen en zonen heb.... waarom moet ik mijne eerstgeborene, mijne dochter missen?...."

Ontroering deed het gansche lichaam van den hadji trillen, en zoo krampachtig had hij zijn d a s t i [1]) geknepen, dat de harde kralen diepe afdrukken in zijne hand nalieten.

„Blijf bedaard, broeder Taroeb!" sprak hadji Hidayat; „heb ik ook geen last te torschen? Zoeken wij dan in den strijd voor Allah S o e b h â n a [2]) onze troost, onze wraak!"

Beide mannen stonden op en wandelden een poos stilzwijgend naast elkander in het vertrek op en neder.

„Is raden Patah sterk genoeg," ving Ansantang weder aan, „dan zou ik eene poging in Oost-Java minder gevaarlijk achten. Praboe Brawidjaja staat op dit oogenblik zwakker dan Siliwangi, vooral thans na de bekeering van

[1]) Rozenkrans. [2]) Hoogen God.

den machtigen Andaja Ningrat, waarvan ik nevens Allah de eer geef aan mijn vriend den soenan van Ngoendoeng."

„Allah zij geloofd en geprezen!" viel Taroeb met vernieuwde opgewektheid in; „dat was voor mij een gelukkige tijd! Eerst de ratoe en toen haar gemaal!"

„Beginnen met de vrouwen, en eindigen met de mannen, houdt meestal proef bij bekeeringen!" sprak Ansantang. „Maar om op ons plan terug te komen; zoo er in Oost-Java iets moet ondernomen worden, zou eene kleine afleiding in deze streken zeer veel nut kunnen stichten."

„Mijn broeder heeft gelijk;" antwoordde Taroeb; „een opstand in deze streken zou zeker zijne voordeelen kunnen hebben en is gemakkelijk in weinige dagen tot stand te brengen. Ik zou zelfs veel lust gevoelen die groote pagode van Boro-Boedoer te verwoesten," liet hij er op volgen, een begeerigen blik werpende op het prachtige gebouw, dat, in de verte gelegen, op dit oogenblik helder door de middagzon werd beschenen.

„Zou daartoe mogelijkheid bestaan?" vroeg Ansantang op eenigszins twijfelenden toon; „zorgen wij slechts door onze zendelingen dat de opstand uitgaat van Bagelèn en Banjoemas, dan zal ik wel weten te bewerken, dat de arbeiders in gindsche vlakte op hun eigen werk aanvallen en het vernietigen."

Dit werd afgesproken, en nadat de bondgenooten zich

nog een tijdlang over hunne plannen en uitzichten hadden onderhouden, namen zij afscheid om elkander nooit weêr te ontmoeten.

Langzaam daalde de hadji het kronkelend voetpad af, dat van Menoreh naar de schoone vlakte Boro-Boedoer voerde. Hij zag noch de groenende sawah's en de welige plantsoenen, noch de desa's, welke schilderachtig tegen de berghellingen onder 't loover der kokospalmen gelegen waren. Zijn strakke blik was uitsluitend gevestigd op den Boeddhatempel, het voorwerp van zijn geloofshaat, van zijne vernielzucht. Al wat schoons was in die opklimmende galerijen en in die hooge, sierlijke koepeldaken, strekte slechts om verbittering in zijn dweepzieken geest op te wekken. Op dit oogenblik was het echter geene wraakzucht die hem bezielde — thans sprak alleen dat gevoel, hetwelk elke bedevaartganger uit Mekka medebrengt: de zucht om alles te verdelgen wat buiten den Islam staat.

De soenan van Ngoendoeng naderde eindelijk het trotsch gevaarte. Zou hij het binnentreden? De wet verbood het; maar hier gold het eene gewichtige zaak. Kennis van het inwendige des gebouws kon bij mogelijke gebeurtenissen nuttig en noodzakelijk zijn. Verschillende groepen Javanen arbeidden aan de zware trachietblokken; sommigen waren bezig ze te bekappen, volgens aangegeven afmetingen; anderen met ze tegen de steilte op te werken. Dit laatste was nog al vermoeiend.

„Vindt gij niet, Sariman! dat dit toch ongeoorloofd werk is, nu wij deze goden niet meer dienen?" sprak een arbeider, die met zijn makker een trachietblok tegen den heuvel moest opwerken.

„Ongelijk hebt gij niet, Pa-Djauw; maar heeft onze vriend uit den warong niet gezegd, dat wij nog korten tijd geduld moesten hebben en dat hij ons dan vrij zou maken van allen arbeid?"

„Dat is zoo! doch zou hij dat wel kunnen?"

„Zeker kan hij dat! hij is immers priester van Allah; alles wat hij van zijne godheid verzoekt, geschiedt; al het geld dat hij bezit, brengt hem een bovenaardsche geest, en alles wat er gebeurt, kan hij voorspellen."

Hadji Taroeb, tot dus ver niet opgemerkt door de beide arbeiders, trad thans op hen toe.

„Vrienden!" zei hij op minzamen toon: „ik ben de vader van uwen vriend den waronghouder, wilt gijlieden mij den weg wijzen door deze gangen?"

„Gaarne zouden wij dit," spraken beiden tegelijk; „doch wij kunnen dezen steen niet loslaten voor hij boven is; al ons werk zou te vergeefs zijn, zoo hij weer naar beneden rolde."

Hadji Taroeb nam toen ijlings een stuk hout plaatste het op de voordeeligste wijze onder het blok en deed met een behendigen, doch tevens krachtvollen ruk den steen eenige malen omwentelen zoodat die in een oogwenk op zijne bestemming lag.

De verbaasde lieden wezen daarop aan Taroeb den weg door de galerijen en den uitgang aan de overzijde, waarop de hadji hen vriendelijk bedankte en aan elk een klein stuk zilvergeld en een djimat gaf, met de woorden: „mijne vrienden! denkt veel aan Allah, en vertrouwt op mijn zoon Fadil, hij zal u goed raden!"

De hadji verdween daarop in een der gangen en liet de eenvoudige lieden niet weinig in verbaasd over die in hunne oogen vreemde ontmoeting.

„Ziet gij wel," sprak Sariman, „dat de waronghouder meer is dan men wel weet?"

„Nu geloof ik het ook," antwoordde Pa-Djauw met een hoog wijs gelaat: „als de vader zoo...."

„Ei, wat vader!" viel de ander hierop in, „het was een bovennatuurlijk wezen dat ons verschenen is! In eens staat hij voor ons, zonder dat wij weten van waar hij komt, en even spoedig is hij weêr verdwenen! Heb ik ook niet duidelijk gezien dat de steen omkantelde enkel om dat hij er op blies?"

Dien avond liep het gerucht dat onze twee werklieden een bovennatuurlijk wezen hadden gezien, dat hun groote dingen voorspeld had.

De hadji was intusschen van galerij tot galerij gestegen, en bevond zich weldra op het derde terras, waar hij, als verloren tusschen tweeënzeventig koepeldaken, door een vreemd gevoel bevangen werd. Was het vermoeienis

na het lange trappen klimmen, was het de luchtstroom die rondom de koepels speelde en menig vreemd geluid maakte in gangen, galerijen en portieken, of was het eindelijk het gevoel van volstrekte eenzaamheid hier in die zwijgende beeldenwereld, ver boven het bedrijvig aardsche leven; alleen in gezelschap van die zwijgende boeddhabeelden, die van uit hunne steenen kooien hunne strakke blikken op hem schenen gevestigd te houden? Eene duizeling overviel den indringer. Machteloos zeeg hij achter een der koepels neder; de hem omringende voorwerpen verdwenen allengs voor zijn gezicht; 't was alsof een sluier voor zijne oogen werd geschoven, waardoor hij alleen een vaal, onbestemd licht kon zien.

In dien toestand van halfbewustzijn tooverde zich voor zijn geest een tooneel uit het verledene. Hij zag het hof te Madjapahit in al zijn glans, en zich zelven in aanzien en bemind door eene schoone vrouw. Hij zag die vrouw sterven; hij zag een kind, dat hij slechts enkele dagen gekend had, en toch, die trekken herinnerden hem zoo smartelijk aan het gelaat der moeder!... Een tijger sprong op hem los en toen — zag hij niets meer! Weldra echter verscheen eene andere gestalte, eerst zwevend en onbestemd, daarna duidelijk en herkenbaar. Een boeddhistisch priester in plechtgewaad. Was het de geest van dit heiligdom, die hem kwam vragen wat hij hier te maken had? Neen, hij herkende in hem den vriend zijner jeugd,

zijn medeplichtige in verboden mingenot, den redder zijner geliefde. Het was Vastha, die hem naderde en toesprak: „Kromo, ik heb meer dan mijne belofte aan u vervuld, want ook uw kind heb ik onder mijne hoede genomen! Uwe Dalima leeft hier! Zorg gij nu ook wederkeerig voor mijne Sinta! Een Brahmaan liet haar ontvoeren. Ik wilde haar spoor volgen, doch de Progo werd mijn graf. Wreek mij op de Sivaïten in naam van uwen Allah, dien ik in 't geheim ook vereerde!"

„Vastha! Allah!" herhaalde werktuiglijk de uit zijne bezwijming ontwakende Kromo; want — Hadji Kiai Gedeh Taroeb, Soesoehanan van Gnoendoeng, was niemand anders dan Kromo, die na zijn worsteling met den koningstijger door den ouden Javaan Ali werd weggevoerd en verpleegd.

Allengs kwam de hadji weêr tot bezinning. In suffe verbazing staarde hij op de hem omringende koepels, waarin nog steeds de zwijgende Boeddha's zaten; hij begreep niet wat met hem gebeurd was. Had hij gedroomd, of eene verschijning gehad? Was dit eene ingeving, eene waarschuwing van den Profeet, of het spel van den Sjèthân? [1])

Daar klonken naderende voetstappen in de benedengalerijen. Weldra lieten zich ook stemmen hooren. Het

[1]) Satan

waren twee mannen in druk gesprek, die blijkbaar hun weg richtten naar den middelsten en grootsten koepel, welke nog op zijne voltooiing wachtte.

Hadji Taroeb had in eens zijne oude veêrkracht herkregen. Spoedig overzag hij zijn terrein, en plaatste zich daarop zoodanig achter een der nabijzijnde koepels, dat hij niet door de naderende personen kon worden gezien.

VIERDE HOOFDSTUK.

ONTDEKKINGEN.

„Ik zeg u," sprak Sinowasa, de bouwmeester, „dat er in de laatste dagen een geheel anderen geest onder de werklieden heerscht dan vroeger. De meesten schijnen met tegenzin te arbeiden."

„Och," antwoordde de rahan [1]) Soekajana, „die goede Javanen zijn niet zoo vlug als bij ons de werklieden in Nepal. Zij zijn wat vadsig en droomerig; dat heb ik nu weêr gezien bij de laatste zending naar de hofstad. Ware onze landgenoot Wasoe er niet bij geweest, dan zouden de twee Javaansche sanga's zonder eenig uitsluitsel terug zijn gekomen."

[1]) Opperpriester.

„Heeft de rahan gunstig nieuws ontvangen?" vroeg de ander met belangstelling.

„Dat kon wel beter geweest zijn," hernam de priester, „ofschoon ik verheugd ben dien maatregel te hebben genomen. De sanga Wasoe heeft belangrijke berichten uit Madjapahit medegebracht. Wij zijn nu weder op de hoogte der gebeurtenissen. Ik ontvang nog liever ongunstige tijding dan in onzekerheid te blijven verkeeren."

„En mag Sinowasa die tijdingen ook vernemen?"

„Ongetwijfeld, mijn vriend; dan kunnen wij ook over een en ander beraadslagen. Weet dan dat de godsdienst der Arabieren meer dan ooit is verspreid. Vele eijnsbare vorsten hebben de leer van den nieuwen profeet omhelsd, ten einde slechts een voorwendsel te hebben om zich eenmaal van Madjapahit af te scheuren. Aan het hof zelf ziet het treurig uit. Sedert de verwijdering van den mederegent Andaja Ningrat, is er geene vastheid van bestuur meer. De keizer is onverschillig voor alles en raden Goegoer schijnt niet erg bemind. De oude rijksbestierder Gadja Mada en de kleinzoon van Angka Widjaja, raden Koesin, zijn de eenig overgebleven trouwe dienaren, naar men zegt."

„Het ziet er tamelijk donker uit met zoovele machtige vijanden tegen ons. Maar is alles niet grootelijks de schuld van den keizer zelven? Ik heb hooren zeggen dat hij zelf de Arabieren in het land heeft gehaald."

„Dat wel niet; doch hij heeft de belijders der nieuwe leer zeer bevoorrecht en aangemoedigd. Hij schijnt eene voorliefde voor de Arabieren te hebben, ten gevolge van een liefdegeschiedenis in zijne jeugd met eene prinses uit Mekka. De Sivaïten hebben zijn huwelijk met haar verhinderd, en nu haat hij hen en — laat alles loopen."

„Ongelukkig genoeg voor ons! Wat kunnen al onze pogingen tot herstel van tempels en eeredienst dan helpen?"

„Bitter weinig! En toch dienen wij te waken zoowel voor onzen godsdienst als voor ons leven. Vooral nu een groote aanslag wordt beraamd door onzen allergeduchtsten vijand, raden Patah, die niets minder voorheeft dan een algemeenen opstand tegen Madjapahit en de vernietiging van den ouden godsdienst."

„Hoe is het mogelijk! Raden Patah zijn eigen vader beoorlogen!"

„Zijne dweepzucht is even groot als zijne heerschzucht. Zijn grootste helper en raadgever is zekere hadji Taroeb, die eenig gebied heeft nabij Bintâra, en die gezworen moet hebben dat Madjapahit zal verwoest worden!"

„Inderdaad, dan is het gevaar dreigend!"

„Zeker; doch ook voor een groot deel geweken nu het geheim van raden Patah's plan ons bekend is. De Brahmanen hebben alles ontdekt door een hunner spionnen. Men wapent zich in 't geheim en wellicht zal de aanvaller er slecht afkomen, want de partij van raden Goegoer kan nog over eene groote macht beschikken. Maar zou nu mijn vriend Sinowasa zijne aandacht niet meer bepaald willen wijden aan het beneden deel des tempels; de voltooiing van dit gedeelte zou dan wat moeten wachten."

„De rahan heeft slechts te gebieden," hernam de bouwmeester. „'t Is waar, de toegangen tot den tempel zijn nog niet allen voorzien en in tijd van nood vinden wij hier eene veilige wijkplaats."

Beide mannen maakten zich gereed om weêr terug te gaan aangezien de zon reeds aan den rand van den horizon stond.

„Maar zeg mij, Sinowasa," begon de priester wêer; is het wat beter met de oude Maja, de vrouw van mijn voorganger Vastha?"

„Hoewel zij steeds ziekelijk is geweest sedert het verlies van Vastha en hare dochter, herstelt zij langzaam nu wij een nieuwen doekoen bij haar hebben. Doch deze laatste ongesteldheid heeft éene vreemde zaak aan het licht gebracht."

„Hoe dat?" vroeg de priester benieuwd.

„Wel, toen zij dacht dat zij sterven zoude, riep zij mij en mijne vrouw Dalima..... hoordet gij daar niets?..."

„Zeker! een vreemd geluid" antwoordde de priester; „maar ik dacht het dat uit de diepte kwam."

„Wellicht uit de beneden galerijen; het werkvolk trekt zeker af," vervolgde de verhaler; — „maar begrijp eens, toen zeide Maja, dat Dalima haar kind niet is en ook niet van Vastha, maar...."

Hier waren de mannen het bovenste terras afgedaald en hunne verdere woorden onverstaanbaar geworden voor den geschokten hadji Taroeb, die eerst zijne aandoeningen had moeten bedwingen bij het hooren van zijn naam, verbonden met dien van raden Patah en de uitgelekte plannen tot een algemeenen opstand in het rijk, om daarna nog meer te worden getroffen door de onverwachte ontdekking zijner zoolang verloren geachte Dalima; op dat oogenblik echter, had hij zijne zelfbeheersching niet kunnen bewaren en zich door een onwillekeurigen uitroep bijna verraden.

„Lof zij God!" riep hij eindelijk met opgeheven handen; „Kromo heeft eindelijk zijne dochter gevonden! Dat gezicht was dus geen boos spel der Djins [1]) maar een werk van Allah. Nu zal ik weldra mijne Dalima omhelzen en haar terugeischen van dien heidenschen kunstenaar! Zoo hij haar echter bemint, dan kan hij zich bekeeren en geloovig moslim worden, want men zal niet mogen zeggen: de dochter van hadji Taroeb soenan van Ngoendoeng is de vrouw van een afgodendienaar! Maar.... het groote

[1]) Booze geesten.

plan loopt gevaar van te mislukken! Toehan Allah heeft mij niet zonder bedoeling in dezen doolhof gevoerd! Raden Patah moet gewaarschuwd worden. Wien zal ik zenden? Hadji Djamal of Mahmoed?.... De eerste kan hier nog het best worden gemist, daar hij pas te Wetjanan is en nog geene volgelingen heeft.... Maar zal mijn stijfhoofdige, onverzettelijke vriend toegeven?.... Helaas! ik ken hem; hij zal dat niet! Ik zelf zal dienen te gaan en des noods in de groote vergadering der hoofden mijne stem doen gelden. Want deze eerste heertocht zou een dwaze onderneming zijn. Hij zou Madjapahit kunnen redden en dan... Neen, ik zal zelf gaan!.... Maar Dalima?.... ik heb haar gelaat zelfs nog niet aanschouwd!.... Zou ik in haar de trekken van Narina terugvinden?.... Bij Allah, ik moet en zal weg, eer het te laat is!....

Dit zeggende, daalde hij, ofschoon voorzichtig toch met eenige gejaagdheid, de verschillende terrassen af, overtuigde zich vervolgens dat de beide Boeddhisten vertrokken waren en was weldra buiten het gebouw.

Het was nu geheel duister geworden, en de nog jonge maan verspreidde slechts een twijfelachtig licht.

Met haastige schreden doorliep hij de eenzame vlakte en bereikte eindelijk de woning van hadji Fadil, waar hij Mahmoed insgelijks aantrof.

Geen spoor van hartstocht, geen zweem van onrust was op het gelaat van den binnentredende te bespeuren;

alleen scheen hij een weinig vermoeid door den langen tocht.

Hadji Fadil bood zijn voornamen gast een voor hem gereed gemaakt vertrek met de noodige gemakken, om eene zoo gewenschte rust te gaan genieten.

„Dank u, broeder!" sprak de Soenan. Ik zal een bad gebruiken, mijn gebed doen en daarna vertrekken."

„Het moet, mijne vrienden!" hervatte hij kortaf op de bezorgde tegenwerpingen die de beide mannen hierop maakten; „wanneer Allah roept, mogen de geloovigen niet dralen."

„U, broeder Mahmoed, die de kranke vrouw Maja in behandeling hebt, draag ik op de uiterste zorg voor haar te blijven dragen en alle pogingen aan te wenden om hare dochter Dalima, de vrouw van Sinowasa den bouwmeester, tot de gezegende leer des Islams te brengen. Kunt gij ook invloed uitoefenen op den echtgenoot, des te grooter dienst zult gij aan de heilige zaak hebben bewezen, en ook ditmaal aan mij! Aan uw beleid, vriend Fadil, vertrouw ik overigens de leiding van den volksgeest in deze streken. Maak zooveel geloovigen als gij kunt, maar houd de lieden voorloopig in toom, opdat geene voorbarige volksbeweging in deze streek plaats vinde. Nog is het onze tijd niet. Eene te vroege uitbarsting zou wellicht groot nadeel doen aan de zaak van Allah en zijn Profeet. Hadji Djamal, die westwaarts is getogen en dien

ik niet heb kunnen ontmoeten, dient dezelfde gedragslijn te volgen. Eene gewichtige zaak dringt mij tot vertrek, of ik kom te laat bij raden Patah.... het groote plan van den heiligen oorlog is verraden; maar, bij Allah, ik keer terug!"

„Astaga perlah!" riepen beide mannen in verbazing; „Verraden!"

„Verraden!" herhaalde hadji Taroeb met een zucht; „de Sivaïten weten alles."

Daarop ging hij haastig in het voor hem bestemde vertrek, volbracht zijne wasschingen en zijn avondgebed, waarna hij weldra weder te voorschijn kwam als iemand die eene behoorlijke rust heeft genoten.

„Hadji Fadil zal mij vergezellen tot aan de Progo," sprak de voortvarende soenan.

„Naar de Progo?" vroeg Fadil, op een toon van schrik en verbazing; „de geëerde soenan wil toch niet overvaren?"

„Bi'lhaq, ik wil!"

„Maar dat kan onmogelijk," riep Fadil half in vertwijfeling. „Het heeft sterk geregend in het gebergte; er is bandjir! Niemand kan de Progo over in dezen duisteren nacht!"

„Ik wil!" hernam Taroeb kortaf: „zal hadji Fadil mij tot aan de rivier vergezellen?"

De aangesprokene vouwde de handen op de borst en

boog het hoofd ten teeken van toestemming. Eensklaps bedacht Fadil eene laatste uitvlucht.

„De priester Vastha is voor eenige jaren insgelijks in de Progo omgekomen, op den overtocht, gedurende een b a n d j i r."

Hadji Taroeb ontstelde inwendig; een rilling ging hem door de leden; hij dacht aan de verschijning die hetzelfde had gezegd. Geen enkele gelaatstrek verried echter wat er in zijn binnenste omging.

„„Zij die strijden op den weg Gods, mogen op zijne barmhartigheid hopen!"" [1]) antwoordde hij schijnbaar kalm.

Daarop trad men buiten. Doch hier deed zich weder een bezwaar op. Niemand der desa-bewoners wilde de taak op zich nemen den vreemdeling over te zetten, tegen welken prijs ook. Het ongeval van Vastha lag nog in aller geheugen.

„En toch zal ik de rivier over!" sprak Taroeb op beslissenden toon. „Al zou ik zelf de hand aan het werk slaan en een s a m p a n [2]) nemen!"

Dit zeggende vervolgde hij zijn weg naar de rivier.

Onderweg herinnerde de soenan zich nog eene bijzonderheid, die aan de aandacht van hadji Fadil noodwendig diende te worden aanbevolen.

---

[1]) Koran II vs. 215.

[2]) Vlet.

„Mijn vriend wete," sprak hij op fluisterenden toon, „dat de Boeddhisten de hoofdtoegangen van den grooten tempel willen versterken. Hij trachte zich met alle uitgangen van dat huis der afgoden bekend te maken en zoo mogelijk die versterkingen te belemmeren."

Hadji Fadil knikte toestemmend. Intusschen was men de rivier genaderd.

Het gezicht op de Progo was op dat oogenblik niet uitlokkend. Van de steile oevers in den stroom starende, zag men, niettegenstaande de duisternis, de witte koppen der golven, die onstuimig voortjoegen en met eigenaardig geklots tegen den oever opstoven. Er liep een snelle stroom, en de afkomende watermassa oefende zulk eene kracht uit, dat men nu en dan door het ruischen der opgestuwde wateren heen, een brokstuk van den oever in den vloed hoorde ploffen. Pijlsnel schoten kleine eilanden — losgerukt vlietgras — en ontwortelde boomen voorbij, en zelfs eenmaal meende men in een donker ligchaam, dat van een verdronken karbauw te herkennen.

Enkele desa-bewoners stonden dit schouwspel gade te slaan toen de beide mannen den oever bereikten.

„Wie zou thans met de s a s a q over durven?" sprak een hunner.

„Ik!" antwoordde hadji Taroeb op beslissenden toon; „maar wie uwer durft nu mij vergezellen?" vervolgde hij luid, ja eenigszins uitdagend.

„De omstanders weken verlegen en vreesachtig terug op het onverwacht en beslissend antwoord des vreemdelings, wiens aankomst zij niet eens hadden opgemerkt.

„Loh, Pa-Djauw, daar is die vreemde man weder!" sprak Sariman, die zich met zijn makker onder de verzamelde menigte bevond. „Hij wil over de Progo; zijt gij brani [1]) om mede te gaan?"

Doch Pa-Djauw gevoelde slechts half den moed daartoe.

„Met dien man zijn wij veilig," meende Sariman, „en wij moeten toch over; wat zullen onze vrouwen zeggen als wij heden niet komen?"

„Wat zij zeggen zullen?" antwoordde Pa-Djauw; „wel Naïnah zal ten minste begrijpen dat er bandjir is."

Hadji Taroeb had dit gesprek gehoord. Hij herkende onmiddellijk de beide werklieden van Boro Boedoer en trad eensklaps op hen toe.

„Vergezelt mij naar de overzijde," sprak hij op half vertrouwelijk, half gebiedenden toon; „met mij kunt gij geen gevaar ondervinden."

Sariman was onmiddelijk bereid. Pa-Djauw echter weifelde.

„Hebt gij geen moeds genoeg wanneer ik bij u ben, ongeloovige!" hernam de soenan op verwijtenden toon.

[1]) Brani zijn; moed hebben.

„Welnu, blijf dan! wij beiden kunnen gemakkelijk zonder u over de rivier."

Dit zeggende, wenkte hij Sariman hem onmiddelijk te volgen.

Juist op hetzelfde oogenblik hoorde men het dof gedruisch van een aardval; een deel van den overhangenden oever stortte in de rivier en bedolf tevens het bamboezen vlot, waarmede de overtocht zou moeten plaats vinden.

Een kreet van schrik en verbazing ontsnapte der verzamelde menigte.

„De geëerde soenan blijve nu toch hier!" fluisterde Fadil op eerbiedig dringenden toon tot zijn medgezel; „want is dit niet een bewijs dat Allah zijn overtocht wil beletten?"

De soenan luisterde echter niet naar de drangrede van hadji Fadil.

„Sariman," was zijn kalm antwoord, „wij zullen met deze sampan oversteken. Ik zelf zal het vaartuig besturen."

De aangesprokene geheel en al onder den invloed van hadji Taroeb, haalde doodbedaard een paar dajoengs [1]) te voorschijn, en weldra zaten beide mannen in het ranke vaartuig.

[1]) Javaansche riemen of scheppers; pagaaien.

Pijlsnel schoot de sampan over 't water. De nieuwe stuurman scheen voor zijne taak berekend te zijn. Hij stuurde voor stroom af, in plaats van recht over te steken, en vermeed op de behendigste wijze alle drijvende boomstammen, wier enkele aanraking voldoende zou zijn geweest, de sampan te verbrijzelen. Sariman, vooraan in de boot gezeten en geheel en al de bedoelingen van zijn medgezel begrijpende, hanteerde zijne roeispaan, met overleg en tevens met krachtige hand, nu eens een paar slagen rechts, dan weder ze over den anderen boeg doende. De sampan naderde eindelijk na het beschrijven eener lange diagonaal de overzijde. Nog een paar forsche riemslagen en men kon landen. Eensklaps verheft zich echter, van uit de diepte een zware, knoestige boomstam als een donkere reus, en valt, eer men het verhoeden kan, op de brooze sampan juist tusschen den hadji en Sariman, waarop onmiddelijk het vaartuig krakend onder den zwaren last zinkt. Sariman deed onder het slaken van een luiden angstkreet een wanhopigen sprong naar den oever, en klemde zich aan de overhangende takken van eenig struikgewas, dat zich in den steilen oeverwand had geworteld. De soenan daarentegen sprong met de vlugheid eens tijgers op den boomstam, plaatste zich schrijlings er op, en deed met de roeispaan, die hij zich wel gewacht had weg te werpen, eenige behendige en tevens krachtvolle slagen, en lag weldra met mijn vreemdsoortig vaartuig aan den

oever, welken hij ijlings besteeg, waarna hij zijn makker uit diens onaangename positie verloste.

„Ziet gij wel, dat gij op mijne woorden vertrouwen kunt?" sprak Taroeb bedaard tot den verschrikten Sariman. „Het geloof aan Allah doet wonderen!"

Met deze woorden verdween de hadji in de duisternis.

VIJFDE HOOFDSTUK.

RADEN PATAH.

De belangrijkste figuur, die ons uit den tijd van het godsdienstig-politiek omwentelingstijdperk op Java te gemoet treedt, is raden Patah. Hadden de Arabieren te Leran, nabij Grissée, de eerste moskee gebouwd, — was raden Rahmat als regent van Ngampel Dento, de eerste stichter eener geregelde leerschool, raden Patah was de grondvester van het eerste Mohammedaansche rijk op Java. Zijn optreden besliste het lot van Madjapahit en maakte een einde aan het bestaan der Hindoe-dynastie. Met hem treedt de geschiedenis eene andere phase in; door hem gaat Java eene nieuwe toekomst te gemoet.

Raden Patah was wel de ondernemendste der talrijke zonen van Angka Widjaja. Geboren uit eene chineesche moeder, bezat hij ook een sluwer geest en een meer be-

drijvigen, onrustigen aard dan de meeste zijner halfbroeders uit zuiver Javaansch bloed gesproten.

Opgevoed bij zijn pleegvader Arja Damar te Palembang, kon hij ook geene kinderlijke genegenheid gevoelen voor een vader, dien hij eerst in later jaren als zoodanig leerde kennen. Zelfs moest die ontdekking strekken om zijn gemoed te verbitteren en zijn haat op te weken voor den man die zijne moeder had verstooten. De geschiedenis meldt ons toch, dat Madjapahits laatste vorst eene chineesche vrouw in zwangeren toestand met Arja Damar naar Palembang zond, dewijl zij steeds in onmin leefde met 's keizers voornaamste gemalin Dorowati. Naderhand verwekte Palembangs stadhouder insgelijks een zoon bij raden Patah's moeder, die in de geschiedenis bekend staat als raden Koesèn, en die in Madjapahits laatste dagen een eigenaardige rol heeft gespeeld. Beide in de Javaansche geschiedenis sterk uitkomende personen waren naar Java overgekomen op twintig en achttienjarigen leeftijd, op welk tijdstip zich de loopbaan der halfbroeders scheidde, om na vele lotsverwisselingen weder tot elk ander te komen na den ondergang van het groote Javaansche rijk. Raden Koesèn trok naar het hof zijns grootvaders, waar hij goed ontvangen en aangesteld werd tot adipatih van het landschap Troeng, terwijl raden Patah te Ngampel Dento verbleef waar hij een ijverig voorstander werd van de leer des Islams. Koesterde echter raden Patah alles be-

halve vriendschappelijke gevoelens jegens zijn vader, ten gevolge van de achterstelling zijner moeder, en afgunst jegens raden Goegoer als troonopvolger van het groote rijk, die vijandige gezindheid werd, zoo mogelijk, nog versterkt door zijn vurig Mohammedanisme. Niet alleen was hij een geloovig muzelman, maar ook een partijganger — een hadji.

Even als anderen, die eene rol wenschten te spelen, had raden Patah als bedevaartganger de heilige stad Mekka bezocht, zoowel uit ijver voor den Islam als om in den reuk van heiligheid bij zijne geloofsgenooten te komen en daardoor overwicht op zijne tijdgenooten te erlangen. Hij zag dus ook in zijn vader en broeder, die den ouden godsdienst, om welke reden ook, getrouw waren gebleven, slechts de afgodendienaars tegen wie de heilige oorlog mocht, ja moest gevoerd worden.

Wij hebben vroeger reeds aangestipt, dat raden Patah te Mekka kennis had gemaakt met Ansangtang en Kromo, dien wij naderhand zien optreden als hadji Taroeb. Het drietal Javanen, vurig van geest en ondernemend van aard, moest wel tot innige aaneensluiting geraken, vooral na het allengs bekend worden van elkanders wenschen en voornemens. Ansantang had het eerst de oogen geopend van Kromo, en hem den weg aangewezen, die voldoening aan zijne wraakzucht over den dood van Narina en het verlies van zijn kind zou kunnen verschaffen.

Raden Patah, insgelijks bedacht op wraak, sloot zich

gretig bij dit waardig tweetal aan, ten einde daardoor ook des te gemakkelijker het geheime doel zijner wenschen te bereiken, want — het zij hier gezegd — raden Patah's wrok en bitterheid moesten onderdoen voor een ander gevoel, voor een hartstocht welke ten grondslag van al zijn streven en al zijne handelingen lag: heerschzucht. Had nu Andaja Ningrat zich ook al heerschzuchtig betoond, dan was dit meer te beschouwen als eene eigenaardigheid in een regent, die geene nevenmachten in een geregeld bestuur duldde, en als een karaktertrek op zekere beginselen van tucht steunende, die heilzaam voor den te besturen staat werkt. Dit toch was het geval geweest met den voormaligen praboe anom. Diens heerschzuchtig karakter hield de eenheid van den staat in stand, was bevorderlijk voor de inwendige rust en sterkte des rijks. Zijn streng bestuur had voor een tijd de bandeloosheid gefnuikt; zijne dwingelandij had de teugellooze vazallen in toom weten te houden.

Raden Patah's heerschzucht daarentegen was een hartstocht die, met voorbijzien der rechten en belangen van ieder ander, naar eigen onbeperkte grootheid streefde, tot bereiking van welk doel alle middelen goed geacht werden.

Na oppervlakkig kennis te hebben gemaakt met het wezen en het karakter van den eersten Mohammedaanschen

vorst van Java, kunnen wij onze geschiedenis vervolgen. Wij bevinden ons op het tijdstip toen reeds sedert geruimen tijd raden Patah als adipatih van Bintâra gevestigd was. Deze streek, thans bekend als het regentschap van Demak [1] en gelegen in het laagland, begrensd door de bergen Moeriah, Merapi en Oenarang, was onzen held als verblijfplaats aangewezen door den zwakken Angka Widjaja, die, niettegenstaande het halsstarrig verzet en den gevestigden onwil zijns zoons, toch nog genegenheid voor hem had behouden. Wellicht hoopte de oude vorst, dat door zachtheid en het bewijzen van weldaden, de dankbaarheid het hart van den stuggen zoon zou openen, en hij eenmaal nog als rustig vazal van Madjapahit zou kunnen aangemerkt worden.

Op die genegenheid en de telkens betoonde inschikkelijkheid jegens raden Patah, oefende ongetwijfeld raden Koesèn een grooten invloed uit. Deze, hoewel der Mohammedaansche leer toegedaan, meende niettemin — het best vooruit te kunnen komen aan het hof zijns grootvaders, waar hij dan ook spoedig eene der hoogste betrekkingen — die van adipatih van Troeng — erlangde. Hierdoor was het hem niet moeielijk als bemiddelaar tusschen vader en zoon op te treden en rechtstreeksche botsingen te voorkomen. Raden Koesèn verstond zich dus uitnemend op de gemoedelijk

[1] Demak alan, moerassige grond.

tropische politiek, welke men in latere eeuwen met den minder poëtischen naam van „schipperen" heeft bestempeld. Jammer dat dit afstuitte èn op het karakter èn op de bedoelingen van den vurigen Mekkaganger. Daardoor kwam raden Koesèn naderhand dan ook, als aanvoerder der legermacht van Madjapahit tegen de strijdkrachten van raden Patah, in een zeer moeielijken tweestrijd tusschen het gevoel van plicht jegens zijn vorst en bloedverwant, en zijne vriendschap voor zijn halfbroeder Patah. Daardoor ontstond die weifelende houding welke zeker van veel invloed is geweest op de vernieling van Angka Widjaja's leger en op de daarop gevolgde verwoesting van Madjapahit.

Raden Patah regeerde alzoo te Bintâra, dat in betrekkelijk korten tijd van eene eenzame streek in een welvarend gewest was herschapen. Van heinde en ver toch waren de geloovigen toegestroomd, om zich neder te zetten in het gebied van zulk een heilig man, die bekend stond als ijveraar voor het eenig ware geloof en, die — men gevoelde het sedert lang — den genadeslag zou toebrengen aan het nog heerschend Hindoeïsme.

Bintâra's regent bevond zich in zijn dalam. Hij zat omringd door eenige hadji's, oelema's, chatibs en marbots [1]. Onder deze was de voornaamste zekere

[1] Oelema, rechtsgeleerde. Chatib, prediker. Marbot, of marabout, reizend geestelijke.

Çamad, een Palembanger, die een gedeelte zijner vertaling [1]) van Ghazali's ascetisch werk over de moraal van den Islam voorlas. De geleerde Sumatraan was op dat oogenblik juist bezig met eene vrij levendige voordracht over het nut der dikir: het streven naar inwendige gemeenschap met God. Nadat de lezer met zekere ingenomenheid een tal van voorschriften had opgesomd, die de uitoefening der dikir moesten voorafgaan, en daarop den Profeet de zinsnede in den mond legde, dat die mystieke oefeningen nog beter waren dan het gebed, de vasten, de bedevaart en den heiligen oorlog, viel de adipatih hem ongeduldig in de rede.

„Hoe nu, Abdoel!" riep hij uit, „zoudt gij dan de vier pilaren des geloofs minder achten dan de dikir, waarvan in den Koran zelfs niet wordt gesproken?"

„De geleerde en godvreezende Ghazali beveelt zulks ten minste aan," merkte de aangesprokene op.

„Bij Allah! ik houd mij aan den Koran," sprak raden Patah niet zonder drift; „wat zou er van den godsdienst worden, indien er niet gevast en gebeden werd? Waardoor toont de muzelman anders zijn ijver voor den Islam dan door de bedevaart naar de heilige stad, en hoe zou het eindelijk met ons afloopen, indien de ongeloovigen niet

[1]) Het Maleische geschrift van Abd-e-Çamad: Hidajatoe-s-Salikina is eigenlijk eer eene omwerking dan eene vertaling van Ghazali's zedekundig werk.

werden uitgeroeid? Vooral het laatste is noodig tot instandhouding en uitbreiding van de gezegende leer des Profeten!" liet de spreker er met vuur op volgen, terwijl hij met een half vragenden, half beslissenden blik, de rij der aanwezige geestelijken overzag.

Deze stemde onmiddelijk in met het gevoelen van den adipatih. Çamad, hoewel tot de minderheid in de vergadering behoorende, was echter niet genegen zijne lievelings theorie verder onverdedigd te laten; hij stond gereed den redetwist omtrent het nut van het streven naar kennis en mystieke vereenigingen met God voort te zetten, toen een marbot werd binnengeleid, die al het uiterlijke had van eene lange reis te komen en daarbij tevens spoed te hebben gemaakt.

Het was de zendeling van soenan Ngoendoeng, die het bericht bracht der bekeering van Andaja Ningrat.

„Il-hamdoe 'l-illilahi!" [1]) riep raden Patah in blijde vervoering uit; „die bekeering is even wonderdadig en plotseling als die van Omar! [2]) Dit is een groote slag voor de ongeloovigen. Nu kunnen wij met meer veiligheid beginnen!"

De vreugde over deze onverwachte uitkomst werd in dezen kleinen kring van geestelijke personen en ijveraars

[1]) Eere zij God!

[2]) De tweede Chalief; aanvankelijk een der grootste vijanden van Mohammed.

tamelijk sterk uitgedrukt. Verschillende geijkte Arabische uitroepingen en Koranspreuken werden met luider stemme uitgegalmd, alles ter eere van Allah, of duidelijker gesproken, de verdelging der kafirs bedoelende.

Na eene wijl zwijgend getuige te zijn geweest van dit kleine tooneel van geestelijke opgewondenheid, waartoe hij zelf de aanleiding en het voorbeeld had gegeven, en waarbij zelfs de geleerde Çamad niet achterlijk gebleven was, richtte de adipatih weder het woord tot de vergadering.

„Broeders," ving hij aan; „thans genaakt een tijd waarin gij blijken van geloof aan Allah en gehechtheid aan de leer van zijn Profeet kunt geven; het oogenblik is wellicht niet meer ver af dat wij allen openlijk strijdende zullen gevonden worden op den weg Gods!"

„Billâhi! wij willen strijden!" riepen allen woest; „dood aan de ongeloovigen!"

„Om daartoe te geraken en om tevens te slagen," vervolgde raden Patah, „is echter samenwerking van allen noodig; maar daarenboven dient alle tijdverlies te worden vermeden. Deze dag is echter te ver gevorderd om ons op reis te begeven. Eenigen uwer zullen dus morgen, na het ochtendgebed, op reis moeten, ten einde onze vrienden, die reeds met het groote plan van algemeenen opstand bekend zijn, de bekeering en de toetreding te berichten van Penggings vorst. Dat toch zal hen nog meer opwekken om in de vastgestelde vergadering te Ngampel Dento tegenwoordig te zijn."

Deze maatregel vond algemeenen bijval; ieder der hadji's was gereed eene zending op zich te nemen; ieder brandde van begeerte om iets bij te dragen tot bespoediging van den heiligen oorlog. Er was geen der aanwezigen die zich niet sterk gevoelde om te sneven voor de zaak van Allah, zonder zich echter in het minst bewust te zijn dat zij hoofdzakelijk slechts werktuigen waren in de hand van een eerzuchtige, die alleen zelfverheffing op het oog had, doch slim genoeg was, dit onder het masker van godsdienstijver te verbergen.

Den volgenden morgen togen onderscheidene hadji's en marbots in verschillende richtingen op reis ter volbrenging hunner zending, om eenige dagen daarna door raden Patah zelf te worden gevolgd, die met enkele vertrouwelingen, waaronder Çamad, den tocht over zee naar Grissée en naar Ngampel Dento zou ondernemen.

ZESDE HOOFDSTUK.

EENE VERGADERING VAN MOHAMMEDAANSCHE HOOFDEN.

Op zekeren dag in de maand Maart des jaars 14—, omstreeks tien ure des morgens, zaten twee mannen in de voorgalerij van een vrij groot gebouw in de bloeiende zeeplaats Tandès, gelegen op den noordoosthoek van Java, thans bekend onder den naam van Grissée.

Dat gebouw, sedert jaren opgetrokken, onderscheidde zich in vorm en afmetingen zeer boven de overige huizen der plaats. Behalve een ouden, meer dan halfvervallen Hindoe-tempel en de nieuwgebouwde moskee, was het wel het meest kolossale van geheel Tandès. Daarenboven gaf de vrij hechte ringmuur het een aanzien, zoo al niet van versterking dan toch van eene plaats waar men bijzonder bedacht was geweest op veiligheid van personen en goederen. Om kort te gaan, het was de handels-

loge der Arabieren op Java, bekend onder den naam van Gresiq [1]), welk woord gesticht beteekent, en waaruit naderhand de verbasterde naam van Grissée voor bovengenoemde zeeplaats is afgeleid, welken wij in 't vervolg zullen gebruiken.

Wie echter getuige had kunnen zijn van de gesprekken, plannen en handelingen der aldaar komende Arabische kooplieden van af de stichting dezer loge, zou in de benaming gesticht ook nog eene andere beteekenis dan handels-factorij hebben gezien. Wel werden er groote handelszaken gedaan, en was de plaats dikwerf bezet met goederen uit Arabië, Hindostan, China en de Molukken; maar datzelfde gesticht was tevens het brandpunt waaruit de Islam in alle richtingen over Java verbreid werd.

Sedert eene eeuw hadden van daar uit de Arabische zendeling-kooplieden met geduld, onverdroten ijver en overleg de leer des Korans verkondigd. Dat stelselmatig, goed overlegd en met geestkracht doorgezet bekeeringsplan was nu eindelijk op het punt van met gunstigen uitslag bekroond te worden. Het tijdstip naderde meer en meer waarop de Hindoe-heerschappij zou ondergaan, om op hare puinhopen een machtig Mohammedaansch rijk te zien verrijzen.

[1]) Sommigen hebben Garsik geschreven.

De beide mannen, van wie wij bij den aanvang van dit hoofdstuk gewaagden, waren in gesprek en richtten daarbij nu en dan hunne blikken naar de reede, waar talrijke vaartuigen, door den oeverwal van het eiland Madoera gedekt, eene veilige ligplaats vonden.

„Mij dunkt," sprak de jongste der twee, praboe Satmoto, de soenan van Giri, „dat onze vriend, de adipatih Arja Baribin [1]) zich lang laat wachten."

„O," hernam de ander, een Arabier van ruim vijftig jaren, in wien wij sjech Kalipha Hoesin herkennen, en die op dat oogenblik aan het hoofd der Arabische zending stond, „ik verwonder mij niet over dit lang uitblijven; de overtocht van Madoera gaat niet zoo geregeld als in de drooge moeson; er loopt een zware stroom en de wind is ook niet gunstig. Overigens zal het mij benieuwen hoe hij voor zich over raden Patah's voorstel denkt."

„Wellicht even gunstig als ik," hernam de ander; „vooral als hij de toetreding verneemt van Andaja Ningrat."

„'t Is voorzeker een groote aanwinst voor de zaak des Islams," sprak de sjech; „en toch," vervolgde hij na een oogenblik in gepeins te hebben gezeten, „vind ik groote bezwaren in het plan; de tijd is daartoe nog niet gekomen."

„Waarom niet?" vroeg de jonge en voortvarende soe-

[1]) Een der namen van raden Lemboe, ook wel Lamba patih genoemd.

nan. „Zijn wij thans niet sterk, en wordt de partij van den Islam niet dagelijks grooter?"

„Mijn geëerde vriend heeft gelijk, doch hij vergete niet, dat de Brahmanen ook nog sterk zijn, en dat wij nog ééne groote zaak missen: éénheid. Daarbij durf ik verzekeren," voegde hij er glimlachend bij, „dat de soenan van Ngampel bij zijn leven nimmer zijne toestemming tot eene openbare vredebreuk zal geven."

Eer praboe Satmoto hierop kon antwoorden, kwam een bediende berichten dat eenige vaartuigen, waaronder de vorstelijke prauw van den adipatih van Madoera, de reede naderden. Weldra was de verwachte gast binnengetreden. Nauwelijks herkennen wij in hem den jeugdigen vriend van raden Rahmat, den bescheiden, zachten raden Lemboe van vroeger. Een tal van jaren lag niet alleen tusschenbeide, maar hoogst waarschijnlijk droeg ook zijne veranderde kleeding veel bij om die verandering nog sterker te doen uitkomen. Toen toch was het eene soort van mode onder de hoofden, die tot de Mohammedaansche factie behoorden, de kleeding der Arabieren aan te nemen; vooral de tulband speelde daarbij eene in 't oog loopende rol.

De drie vrienden zouden gezamenlijk naar Ngampel Dento reizen, ter bijwoning eener vergadering van Mohamedaansche hoofden. Raden Patah was met zijn nieuwen vriend en bondgenoot, Andaja Ningrat, benevens

andere voorstanders van den Islam reeds vooruit. Alleen was de anders zoo voortvarende soenan van Ngoendoeng, hadji Taroeb, nog niet opgekomen, terwijl Toebans regent mede nog niet aanwezig was.

„Onze broeder Arja Tedja zal niet minder verbaasd zijn geweest dan ik bij het vernemen van Ningrats bekeering. Ik herinner mij nog zeer goed welk een streng Sivaït hij was," sprak de regent van Madoera.

„Ook hierin is Allah's hand zichtbaar met ons," antwoordde praboe Satmoto; „de soenan van Ngoendoeng is inderdaad een groot ijveraar en een gelukkig apostel."

„Kent de geëerde soenan hadji Taroeb persoonlijk?" vroeg raden Lemboe.

„Nooit zag ik zijn aangezicht," antwoordde deze, „daar hij steeds in het westen bleef arbeiden. Hij is echter de vertrouwde vriend van raden Patah. Zij hebben elkander in de heilige stad leeren kennen."

„Ook ik zal hem bij deze gelegenheid voor het eerst ontmoeten," sprak de adipatih van Madoera; „doch mijn oude vriend Kalipha zal hem zeker meermalen hebben gezien?"

„Ik zag hadji Taroeb slechts eenmaal," antwoordde de sjech; „en toch kwam mij zijn gelaat bekend voor," voegde de Arabier er nadenkend bij.

Onder het houden van dit gesprek waren de vrienden vergezeld van hunne volgelingen, waaronder eenige Ara-

bieren en Javaansche hadji's, naar de reede gewandeld, om in het sierlijk en gemakkelijk ingericht vaartuig van Madoera's vorst den overtocht naar Ngampel Dento te ondernemen.

Ons drietal stevende alzoo door de kalme straat Madoera, begunstigd door een zachte koelte. Aan hunne rechterhand verhieven zich op ongeveer een groot uur in het binnenland de niet zeer hooge toppen van het Girigebergte, de woonplaats van praboe Satmoto, terwijl aan de andere zijde het vaarwater werd afgebakend door eenige donkere rotsblokken, waarop, hoe kalm overigens de zee ook was, de golven schuimend braken.

Dit rif, onder hedendaagsche zeelieden bekend onder den naam van de „Buffels" werd het onderwerp van een vluchtig gesprek.

„Zie!" sprak de soenan van Giri; „als jongeling ben ik menigmaal deze plaats voorbijgevaren, toen ik, als leerling van onzen hoogvereerden vriend Rahmat, Ngampel bezocht. Eens door de onvoorzichtigheid van den djoeroe moedi [1]) bijna op het rif gezet zijnde, zuchtte ik: „„Ach, zat ik maar rustig op goenoeng Giri; [2]) Allah

[1]) Stuurman; roerganger.

[2]) Goenoeng beteekent berg; giri eigenlijk ook; men zou dus kunnen zeggen: de berg bij uitnemendheid.

zij geloofd! ik leef daar rustig en tal van geloovigen bezoeken de messighit [1])."

Zijne beide reisgezellen deelden natuurlijk in sprekers gevoelen omtrent het minder verkieslijke van een verblijf op de „Buffels" in vergelijking met eene vestiging op Giri; maar sjech Kalipha kon niet nalaten hierbij aan te merken, dat die op de rotsen brekende golven toch duidelijk leerden dat men zijne krachten niet nutteloos mag verspillen.

„Het is thans of de stem van Allah tot mij spreekt vóór ik deze belangrijke vergadering bijwoon," riep hij op vastberaden toon uit. „Ik zal mij stellig verzetten tegen raden Patah's plan!"

Weinig kon toen de jeugdige en opgewekte soenan van Giri bevroeden, dat zijne rustige woonplaats binnen ettelijke jaren het tooneel van strijd en verwoesting zou worden, waarbij zijn leven niet minder in gevaar zou komen dan bij de stranding op het door hem bedoelde rif.

Eindelijk was men de monding der rivier genaderd, tegenwoordig bekend onder den naam van Kali Mas [2]).

Wanneer men dit niet bijzonder ruim kanaal een eind opvaart, en vervolgens aan den rechter oever nabij de citadel Prins Hendrik aan wal stapt; als men dan bezui-

[1]) Messighit is eene verbastering van het Arabisch woord Mesdjit even als moskee.

[2]) Goudrivier.

den die prachtig gebouwde, doch doelloos in de moerassen gelegen vestingwerken rondwandelt, bereikt men weldra den kampong Ngampel. Voor den gewonen bezoeker bezit die afgelegen wijk evenmin iets belangrijks als de daar gelegen oude inlandsche graven. Voor hem echter, die met een geschiedkundig doel de plaats betreedt, is dit een geheel ander geval. Een viertal eeuwen in de geschiedenis terugblikkende, kan men zich te binnen brengen, dat die drassige, half verwilderde plek de kern is geweest waaruit naderhand zich de volkrijke stad Soerabaja heeft ontwikkeld. Wanneer men zich dan bij de beschouwing dier oude graven herinnert, dat in een daarvan de man rust, die niet alleen vorst was van de geheele omliggende landstreek, maar ook de groote leeraar en voorganger, de spil waarom zich de belangen van het pas wortelschietende Islamisme bewogen, dan voorzeker krijgt de eenzame kampong Ngampel eene geheel andere beteekenis.

Ons drietal verliet het vaartuig ongeveer op de hoogte der citadel, waar een groot aantal andere vaartuigen aanduidde, dat dit eene druk bezochte plaats moest zijn.

Geen wonder; aan die zijde verhief zich de dalam van den regent van Ngampel Dento, dien wij aan het hof te Madjapahit als raden Rahmat hebben ontmoet, en die thans door de geloovigen met den den eernaam van soesoehoenan wordt begroet. Alom wordt zijn naam geroemd

en geëerd, niet alleen wegens zijne groote theologische bekwaamheden en de werken door hem tot stand gebracht, maar ook om zijn beminnelijk karakter, vrij van alle zelfzucht en eigenbelang. Hij predikte geen godsdienstoorlog, maar ijverde voor het behoud van den vrede. De Islam zou, dacht hij, eindelijk toch wel zegevieren zonder bloedvergieten, geene rijken behoefden vernietigd, geene troonen omvergeworpen te worden om de leer van den eenigen waren God alom ingang te doen vinden. Hij was dus een van die weinigen, die de leer van Mohammed in hare meer zuivere opvatting verkondigden, en derhalve met geen bitteren partijgeest bezield waren. Ook wilde de soenan den godsdienst niet hebben verlaagd tot een dekmantel van andere bedoelingen, aan welk euvel zoo vele zijner tijdgenooten mank gingen.

Raden Rahmat heerschte dan als wereldlijk en geestelijk hoofd over de geheele streek, en leefde er tevens hoogst gelukkig als echtgenoot en vader. De schoone Toebansche, wier liefde hem in der tijd uit groot levensgevaar had gered, was de gezellin zijns levens geworden. Zijne zonen verkondigden de leer van den Koran en bestuurden tevens belangrijke gewesten. Zij staan in de geschiedenis als bevorderaars van den Islam bekend onder den naam van soenans van Bonang en Dradjad. [1] Raden

[1] Bonong heet thans Toeban; Dradjat: Sedajoe.

Patah, zijn meest beroemde leerling, was gehuwd met zijne dochter Njai Agong Malaka, terwijl de soenan van Giri, de meest geliefde zijner leerlingen, eene zijner kleindochters tot vrouw had.

Wij behoeven verder niet uit te weiden over het welverdiend geluk dat de vorst van het toenmalige Soerabaja genoot. Liever willen wij met onze drie reizigers aan wal stappen, ter bijwoning der op handen zijnde vergadering. Verscheidene hoofden waren reeds aangekomen, en er heerschte vrij wat bedrijvigheid en leven, zoowel in den dalam als in de omgeving. Niet ver af toch stond de moskee met zijn minaret, vanwaar de geloovigen dagelijks tot het gebed werden uitgenoodigd. Iets meer ter zijde zag men een vrij geregeld aangelegd plantsoen, aan welks vooreinde de raadzaal of paseban was gelegen, terwijl aan den anderen kant zich een vrij groot gebouw verhief. Het was de Madrasah [1], waar de soenan gewoon was zelf onderricht te geven in de leer der sonna [2]; de eerste inrichting van dien aard welke op Java verrees, en wellicht ook de beste die ooit bestaan heeft. Althans verdienen de tegenwoordige inrichtingen, waar Santri's [3] onderricht in de leer des

[1] Een soort van Collegie-gebouw.

[2] Kerkelijke overleveringen.

[3] Aspirant-priesters, of leerlingen in den godsdienst.

Korans ontvangen, ter nauwernood dien naam, evenmin ten opzichte van de plaats, als van het onderwijs dat er gegeven wordt. Een hadji laat zijne leerlingen werktuigelijk eenige stukken uit den Koran opdreunen; daarmede loopt de geheele godsdienstige opleiding af.

Treden wij thans de vergaderzaal binnen. Eene vrij talrijke schaar van Mohammedaansche vorsten, Arabieren en hadji's is verzameld om over een hoogst belangrijk punt te beraadslagen: de openlijke afzwering van Angka Widjaja en den heiligen oorlog tegen de kafirs.

Onder de voornaamste hoofden merken wij in de eerste plaats raden Patah op, van wien het plan tot den algemeenen opstand is uitgegaan; vervolgens Andaja Ningrat en raden Lemboe, vorsten van Pengging en Madoera, de soenans van Giri, Bonang Dradjat en Koedoes, alsmede sjech Kalifa Hoesin, den Palembanger Çamad en een tal van hadji's, marbots en moekmins.

Als hoofd der vereeniging zat de bejaarde soenan Rahmat. Hij opende de vergadering met de gebruikelijke formule: „In naam van den goedertieren en barmhartigen God!" [1] Raden Patah droeg daarop met vuur zijn plan voor tot vernietiging van het groote rijk van Madjapahit, den zetel der afgoderij, en schilderde die onderneming af als een Gode hoogst welbehagelijk werk.

[1] Dit is ook de aanhef van bijna alle koran-hoofdstukken.

Het grootste deel der aanwezigen was door deze rede in geestdrift ontstoken. Bijna algemeen ging de kreet op: „lâ illâha illâ 'llahoe [1]; wij willen strijden op den weg Gods! dood aan de kafirs!"

Enkelen waren er echter die niet met de rede van raden Patah instemden, en derhalve geen deel hadden genomen in de onstuimige toejuiching van zijn voorstel.

„Hoezeer ik raden Patah's ijver voor de belangen van den Islam prijze," sprak sjech Kalifa tot den adipatih van Madoera, die naast hem zat, „behoef ik u niet te zeggen, dat ook zijne heerschzucht hier in 't spel komt."

„Daarbij heeft hij steeds wrok gekoesterd tegen mijn vader," hernam de aangesprokene, „doch..."

Hier verhief de oude soenan zich van zijne zitplaats. Diepe stilte heerschte in de vroeger zoo opgewonden vergadering. Met eerbied wachtte men op het woord des grijsaards, want zijn gevoelen was een orakel, zijn raad eene wet.

„Mijne kinderen," sprak Rahmat, „wat ik thans in deze vergadering gehoord heb, vervult mij deels met blijdschap, deels ook met diepe droefheid. Uw ijver toch voor de zaak van Allah bewijst mij dat gij allen ware geloovigen, echte moslims zijt, die het leven veil hebben voor de heilige zaak. Daarentegen krimpt mijn hart weg van smart, dat gij door verkeerden ijver eene daad van

[1] Er is geen God dan God!

groote onrechtvaardigheid en ondankbaarheid zoudt plegen. Mijn zoon en leerling, raden Patah, beroept zich op het woord des Korans en wil den heiligen oorlog. Niet alzoo mijne broeders! Er staat wel geschreven: „strijdt op den weg Gods tegen hen die u den oorlog aandoen;" doch is er niet onmiddelijk bijgevoegd: „maar begaat geene onrechtvaardigheid, door hen het eerst aan te vallen, want God bemint de onrechtvaardigen niet? [1])"

„Ziet dus wel toe, mijne broeders, wat gij doet; want zoo gij ten deze het heilige woord des Korans miskent, zal Allah u straffen. Ja, ik verklaar u hier plechtig, dat bij den eersten slag welken gij als aanvallers zult leveren, Allah u de overwinning zal onthouden en uwe vijanden zullen zegevieren."

Groote verslagenheid heerschte onder de straks nog zoo strijdlustige vergadering. Menigeen had berouw dat hij zoo ontijdig zijne stem had uitgebracht ten voordeele van een plan, dat door den soenan zoo sterk werd afgekeurd. En dan die laatste woorden; waren die geene dreigende voorspelling?

Inderdaad was dit het geval. Toen eenige jaren na het overlijden van den eerwaardigen priestervorst de eerste veldslag tegen de Hindoe's werd geleverd, leden de Mohammedanen eene geduchte nederlaag.

---

[1]) Koran hoofdstuk II vrs. 186.

Na een oogenblik zwijgens, dat niemand durfde storen, begon de soenan op nieuw; doch thans richtte hij zich in het bijzonder tot raden Patah:

„En gij, mijn zoon en leerling! hoe kondet gij van mij verwachten dat ik ooit mijne toestemming zou geven tot deze daad van ondankbaaaheid? Is uw vader niet mijn weldoener? Hebben wij beiden, en velen met ons, niet veel goeds ondervonden van den maharadja? Wiens werk is gindsche moskee? wie heeft eigenlijk de bedehuizen te Giri, te Grissée en op zoo vele andere plaatsen gebouwd? Het is immers Angka Widjaja, wiens goedheid den Islam heeft doen bloeien, wiens weldadigheid velen onzer groot en aanzienlijk heeft gemaakt. Daarom," — hier wendde hij zich tot de gansche vergadering — is „mijn laatste onveranderlijk woord: nooit geeft de soenan van Ngampel Dento zijne toestemming tot het plegen van zoo groot onrecht en ondankbaarheid!"

Raden Patah was als vernietigd. Zijne plannen, zijne droomen van spoedige verheffing zoo eenskłaps vernietigd te zien, was hem ondragelijk. Nu de soenan gesproken had, was alles voorbij, want hij bezat doorzicht genoeg om te beseffen, dat na dit verbod zijns ouden leermeesters aan geen heirtocht, geen algemeenen opstand te denken viel. Thans stond sjech Kalifa Hoesin op.

„Lof zij God," sprak hij met waardigen ernst, „die deze woorden in den mond van mijn geëerden vriend

heeft gelegd. „De heilige oorlog is iets anders dan een opstand tegen den vorst die ons zooveel goeds bewezen heeft. Krijg te voeren tegen Angka Widjaja betaamt ons dus niet; maar die strijd zou stellig ook in ons nadeel uitvallen. Wèl heeft de leer des Islams groote uitbreiding erlangd, maar men mag de krachten van een vijand niet te laag schatten, en dat is uit het oog verloren bij het plan van raden Patah. De Brahmanen zijn thans waakzamer dan ooit; wij daarentegen missen nog eenheid, en ik zou, even als de geëerde soenan, ongelukkige gevolgen moeten voorspellen, indien deze onderneming mocht worden doorgezet."

Toen trad de Palembanger Abdoe-c-Çamad op.

„Billâhi!" zeide hij; „ook mij verheugt het dat dit geding nu beslecht is. Want, zegt de Profeet niet: „„de grootste strijd is die tegen uwe begeerte?"" en heeft de godvruchtige Ghazali niet geleerd, dat het streven naar kennis uitnemender is in Gods schatting dan de strijd tegen de ongeloovigen? Daarom verheugt het mij, o broeders! dat ik in deze vergadering ook nog een woord in het midden kan brengen over een werk van genoemden Ghazali, waarin de ware ilmoe [1]) wordt onderwezen, en waarvan door mij eene vertaling is gemaakt ten behoeve mijner broederen."

[1]) Ilmoe-t-taçawwoefi: geheime kennis van goddelijke zaken.

Hier haalde de spreker een handschrift voor den dag, dat naderhand als het beste boek over de zedeleer des Islams in den Indischen archipel is bekend geworden [1]). De oude soenan was hoogelijk ingenomen met het werk van Çamad. Ghazali toch was bekend als een voortreffelijk schrijver. Daarop werd besloten afschriften van dit boek te doen vervaardigen, waartoe de Palembangsche geleerde volgaarne zijn handschrift afstond.

Op dit oogenblik vernam men eenige beweging buiten de raadzaal; enkele verwarde stemmen en uitroepingen werden gehoord. Plotseling trad een man, bestoven en met een afgemat uiterlijk, de vergaderzaal binnen. Niettemin werd met hijgende stem het „Assalam!" uitgesproken.

Het was de soenan van Gnoendoeng.

Nadat men van de verbazing was bekomen welke zijn onverwacht en laat bezoek had veroorzaakt, deelde hadji Taroeb in korte woorden mede, dat hij, hoe ook brandende van verlangen om de heerschappij van den beeldendienst te doen ophouden, thans de voorgenomen onderneming ten sterkste moest ontraden, dewijl hij eene geheime mededeeling had ontvangen, dat de Brahmanen geheel en al op de hoogte waren van de plannen zijns vriends raden Patah, en dat zij zich in stilte op geduchte wijze wapenden. Daarop

[1]) Zie bladz. 64 hoofdstuk V.

verhaalde de hadji zijne wonderbaarlijke ontsnapping aan den dood in de rivier de Progo, zijn overhaasten tocht naar Bintâra en zijne reis van daar in eene slechte prauw over zee, in de hoop van nog tijdig genoeg de vergadering te kunnen bijwonen, ter voorkoming van een onvoorzichtige daad, welke niet die gelukkige uitkomst zou opleveren, die zijn vriend raden Patah zich had voorgesteld. Met groote belangstelling werd soenan Gnoendoengs verhaal aangehoord. Velen prezen zijn ijver en den moed dien hij ook nu weder voor de zaak des Islams getoond had. Zelfs de soenan van Ngampel staarde met bewondering op den man van wiens daden hij reeds zooveel had vernomen, hoewel hij hem nooit te voren had ontmoet. Hadji Taroebs werkkring had zich namelijk vroeger niet zoo ver als Soerabaja uitgestrekt, en toch meende hij die trekken meer te hebben gezien, maar waar en bij welke gelegenheid wist de oude Rahmat zich niet te herinneren.

Eenigen tijd na het opbreken der vergadering zat Penggings vorst in de pendopo van Ngampels regent in vertrouwelijk gesprek over het verledene en zijne bekeering tot den Islam.

„Zie!" sprak Andaja Ningrat, „daar komt juist de man die mij tot Allah gebracht heeft; hij is waarlijk een groot apostel!"

Hadji Taroeb naderde vergezeld, van sjech Kalifa Hoesin.

De Arabier, hoe kalm en beraden anders ook, was thans in een staat van opgewondenheid, hetgeen zijn oude vriend Rahmat niet weinig verbaasde.

„Bismi'illah!" riep de sjech in vervoering; „ziet hier een man aan wien Allah groote dingen heeft gedaan; het is Kromo, die den kamp tegen den koningstijger heeft doorstaan met den naam van Allah op de lippen!"

„Kromo!" herhaalden beide mannen gelijktijdig; „Kromo!"

Hadji Taroeb sprak toen op plechtigen toon: „Ik kende toen alleen den naam van Allah, en toch heeft hij mij geholpen!

ZEVENDE HOOFDSTUK.

EEN OUDE BRAHMAAN EN EEN JONGE HADJI.

Aan de zuid-oostelijke hellingen van den Soembing lag in het tegenwoordig district Bandongan, residentie Kedoe, het Javaansche dorp Wetjanan. De goede lieden uit de desa en omstreken bezaten een tempel in het nabijgelegen dal, dat bij uitstek geschikt was voor strenge godsdienstoefeningen en offeranden want eng was dat dal en somber de omgeving; maar sedert jaren werd er geen dienst meer gedaan uit gebrek aan een priester. Zwaar had het gebouw geleden door eene vroegere vulkanische uitbarsting [1]). Sedert dien tijd offerden onze bergbewoners maar onder een ouden waringinboom op het kleine plein van de desa, aan een steen van bijzonderen vorm, veel overeenkomst hebbende met sommige steenen palen aan de stoepen onzer huizen. Die heilige steen

[1]) Die tempelruïne is thans nog bekend als Tjandi Selogrio.

uit de nabijstroomende Progo gehaald, kreeg veel te doen! Alle onheilen moest hij afweren, alle ziekten genezen, bij elke gelegenheid raad verschaffen, ja zelfs, wanneer eene getrouwde vrouw kinderloos bleef, werd de oude Lingamsteen er verantwoordelijk voor gesteld, en men offerde en bad zoo lang, tot die steen, bij gebrek aan een hart, geheel en al vermurwd werd en de onvruchtbare vrouw moeder deed worden.

Bij de algemeene poging tot opbeuring van het Hindoeïsme begreep men echter te Madjapahit, dat de tempeldienst nabij Wetjanan, zoolang reeds verwaarloosd, thans ook met vernieuwde kracht moest worden hervat, vooral sedert de dienst van het nabij gelegen Boro-Boedoer door de Boeddhisten met zoo veel ijver, en aanvankelijk met zulk een goed gevolg, was hervat. De tempel, waar Siva, Doerga en Ganesa eenmaal vereerd werden, zou hersteld en de dienst hervat worden.

Niemand werd bekwamer voor die hoogst belangrijke taak geacht dan de priester Goenadhya, wiens jaren en ondervinding hem bij uitstek geschikt maakten om als hoofd der Brahmaansche priesterschap, als p a d a n d a [1]) bij den tempel te Wetjanan op te treden.

Maar er bestond ook nog eene andere reden waarom Goenadhya uit den weg moest worden geruimd. De hof-

[1]) Stafvoerder; op Bali dragen de Brahmaansche opperpriesters nog zulk een staf.

priester Poespadanda was overleden, en priester Warsita, die bij raden Goegoer zeer in gunst en aanzien stond, wist zich te verheffen tot poerohita en tevens de wegzending te bewerken van Goenadhya, hoewel inderdaad de hoofdleiding der geestelijke aangelegenheden, in een tijd als deze, beter aan Goenadhya ware toevertrouwd geweest, daar hij ontegenzeggelijk groote kundigheden bezat en daarbij reeds belangrijke diensten had bewezen.

Doch de bekrompen partijzucht van den troonopvolger was blind voor de toekomst; daarom trad Andaja Ningrat als rijksbestuurder af en werd Goenadhya verwijderd.

Met weerzin verliet de priester Madjapahit het tooneel zijner langdurige en veelvuldige werkzaamheden. Zou hij het ooit weêrzien? Vooruit kon hij berekenen dat dit nimmer het geval zou zijn. De verre afstand en de moeielijke reis naar de nieuwe standplaats, zijn vergevorderde leeftijd en vooral de thans bovendrijvende hofpartij, waren even zoovele beletselen, zoodat Goenadhya elke gedachte daaraan terzijde stelde en zich als een anachoreet beschouwde, die in het gebergte, ver van het maatschappelijk leven, zijne dagen zou eindigen.

„Ik zal zijn als een Vanaprastha [1]), en de eenzaamheid bewonen," sprak Goenadhya, en toog naar de plaats zijner bestemming.

---

[1]) Brahmaan, die het maatschappelijk leven vaarwel zegt.

Met zijne volgelingen de oevers der Progo bereikt hebbende, stond hij verbaasd op het gezicht van den trotschen Boro-Boedoer. Hij herinnerde zich ook nu dat Vastha sedert jaren hier als rahan gevestigd was. Doch beiden waren als vertegenwoordigers van verschillende richtingen nooit vrienden geweest. Zou hij Vastha opzoeken? Liever wilde hij hem vermijden; hij wenschte slechts als ter sluiks den tempel te beschouwen en den staat van zaken onder de Boeddhisten in deze schoone vlakte op te nemen. Hij zag, met zekere wangunst, de werkzaamheden op groote schaal ter herstelling des tempels en den geregelden en druk bezochten offerdienst; hij vergeleek daarbij, niet zonder wrevel, zijn aanstaanden werkkring in een afgelegen oord aan den voet van den Soembing.

De oude priester zat in alles behalve aangename gedachten verdiept onder een paar djamboeboomen op eenigen afstand van de woningen der sanga's van Boro-Boedoer. Uit een dier verblijven, het meest nabij gelegen en tevens het grootste en fraaiste, traden drie vrouwen en namen haar weg naar de desa, die zich eveneens in de nabijheid bevond. De oudste van het drietal, eene welgedane vrouw van omstreeks twee a drieëndertig jaren, was druk in gesprek met hare jongere gezellin, die hoogstens achttien jaren kon tellen. De laatste van het drietal, een meisje van omstreeks vijftien jaren, doch bijna geheel ontwikkeld, liep eenigszins achteraan, half in gedachten, half

spelend met een groen takje, onderweg van een heester geplukt. Was de achttienjarige schoon en innemend van gelaat, het achteraankomend meisje was zulks niet minder. Dicht langs den djamboeboom gaande, sloeg zij toevallig de oogen op, en zag den ouden Brahmaan gedurende een oogenblik in het volle gelaat. Verwonderd over het zien van den vreemdeling, was zij een paar seconden blijven staan.

Goenadhya had dus gelegenheid een oogenblik op dat uitnemend fraai gelaat te staren. Die groote zwarte oogen, die regelmatige gelaatstrekken, het onverwachte der verschijning te midden zijner droefgeestige overpeinzingen, dat alles maakte diepen indruk op den verbaasden priester, die in het schoone vijftienjarig kind eene widjadari [1]) meende te zien die hem, den toekomstigen anachoreet, kwam troosten en bemoedigen.

„Kom, Sinta! blijf niet zoo achter," riep de vrouw, zich half omwendende; „uw vader en Sinowasa zijn ons reeds lang vooruit!"

Sinta snelde vlug als eene hinde voort op de roepstem harer moeder. De priester was weêr alleen.

„Welk een schoon wezen!" prevelde de oude Brahmaan. „Bij Oemah! ik dacht eerst dat het eene apsarasa was! Wiens dochter mag dit schoone kind wel wezen?"

[1]) Nimf.

Na eene wijl stond de priester op en vervolgde zijn weg. Maar het beeld van het schoone meisje, dat hij Sinta had hooren noemen, vergezelde hem.

De Brahmaan verliet weldra de streek, en toog in noordelijke richting langs den rechter oever der Progo naar den voet des Soembings.

Goenadhya vond daar zijn vervallen tempel en de lang verwaarloosde godenbeelden. Met kracht en goeden wil werd gearbeid om de aloude landsgoden weer vertoonbaar voor de geloovigen te maken, en de altaren schoon te vegen ter ontvangst der offergaven van dorper en pelgrim. Weldra zag men dan ook weêr het eenzame voorplein des tempels gevuld met eene van heinde en verre toegestroomde schare, en stegen van uit de padoepa'an [1]) de geurige wierookdampen voor het beeld des grooten Mahadewa's omhoog!

Doch de oude Brahmaan mocht zich al met de meest mogelijke stiptheid bezig houden met de plechtigheden aan zijn dienst verbonden, bij het prevelen der Veda's stond de jeugdige Sinta steeds voor zijne oogen. Bij de orakels, die hij den god Ganesa liet uitspreken, kwam onwillekeurig de naam Sinta meermalen voor, en het gelaat van Doerga, waaruit steeds koele, stipte deugdsbetrachting sprak, scheen hem nu en dan toe de trekken aan

[1]) Wierookvat.

te nemen van het meisje, dat hem slechts enkele seconden met open, onbevangen blik had aangestaard.

Goenadhya vastte, waakte nacht aan nacht bij het heilige vuur in den somberen tempel, sprak tal van mantra's uit — niets hielp; het beeld van Sinta bleef hem steeds bij; het was, als het ware, in zijn gansch bestaan opgenomen.

Hoe zich van die kwelling te bevrijden?

„Ik zal trachten haar tot vrouw te erlangen," sprak eindelijk de Brahmaan bij zich zelf.

Daarom verhaalde hij bij zekere gelegenheid aan eenige van zijne vertrouwde volgelingen, dat tot driemaal toe de gemalin van Siva, de schoone Oemah, hem in den tempel verschenen was.

„Zij sprak tot mij," vervolgde Goenadhya: „„Priester, de veelvuldige offeranden en de gebeden welke thans uit dezen tempel opstijgen, zijn den goden welgevallig, en hebben hen gunstig voor u gestemd. Waarlijk, zij beminnen hun trouwen dienaar en willen zijn ijver en vrome handelingen beloonen. Zend dus naar de vlakte van Boro-Boedoer; daar leeft eene maagd genaamd Sinta; neem deze tot vrouw, opdat zij u tot vreugde zij in uwe eenzaamheid.""

De last van den ouden priester werd uitgevoerd. Maar de zendelingen op de aangeduide plaats komende, vernamen tot hunne verwondering en teleurstelling, dat Sinta de

dochter van den Boeddhistischen hoofdpriester Vastha was. Wat nu te doen? Aan gewone huwelijksvoorstellen was niet te denken bij de bestaande spanning tusschen de beide secten. Onverrichter zake terugkeeren, durfden zij ook niet, dewijl de padanda niet alleen hoogst vergramd zou zijn, maar ook omdat dan de godsspraak niet vervuld zou worden. Men besloot dus met list de schoone Sinta in handen te krijgen, en dan met haar te vluchten.

Het plan gelukte. Om nu hunne vervolgers van het rechte spoor te brengen staken de schakers met hun schoonen buit de Progo over, in stede van den rechter oever van die rivier te blijven volgen.

Bij deze gelegenheid kwam Vastha, die zijne dochter trachtte te achterhalen, in de rivier om, en het bleef dus voor de bedroefde Maja en hare pleegdochter Dalima een raadsel, waar de jeugdige Sinta was heengevoerd.

Het jonge meisje zelf was diep bedroefd zich op zulk een onverwachte en ruwe wijze aan hare betrekkingen ontrukt te zien, en niet weinig verbaasd was zij tevens bij de ontdekking, dat haar eigenlijke schaker de oude man was, dien zij vroeger slechts voor een oogenblik had gezien, en dat deze haar echtgenoot wenschte te worden.

Met weemoed dacht zij aan de vroolijke vlakte en den schoonen tempel waar leven en bedrijvigheid heerschten; waar zij, bemind door hare ouders en hare oudere zuster

Dalima, een vrij en onbekommerd leven mocht leiden. En nu plotseling met geweld aan dat alles ontvoerd! Zou ze haar ouders niet weêrzien, noch getuige kunnen zijn van het aanstaand huwelijk harer zuster Dalima met den nieuwen bouwmeester Sinowasa? Hoe somber en afgelegen was het enge dal, waarin de smakelooze Sivatempel als het ware verscholen lag. Hoe dreigend en stuursch staarden haar die godenbeelden aan, zoo geheel anders dan de zachte aanblik der heilige Boeddha's in haars vaders prachtigen tempel. Maar dan nog, het ergste van alles: genoodzaakt te worden haar jeugdig leven te verbinden aan dat van een man, zoo oud van dagen als die priester, wiens godsdienst zij niet eens beleed! Zou zij niet kunnen vluchten? Doch waarheen in deze vreemde bergstreek? Werd zij bovendien niet streng bewaakt?

De jeugdige Sinta zag dus, even als haar naamgenoot in de Ramajana, geene uitkomst en was zeer ter neêrgeslagen, doch de oude priester was menschkundig genoeg om die eerste droefheid den vrijen loop te laten, en de treurende maagd geen geweld aan te doen. Sinta werd met de grootste inschikkelijkheid en zachtheid behandeld, en de tijd, die groote wondheeler, bracht het zijne bij om 's meisjes verdriet allengs te lenigen en haar te doen gewennen aan den toestand waarin zij zich geplaatst zag.

Zoo verliepen jaren. De priester is een grijsaard geworden, wiens dagen geteld zijn, en de jeugdige Sinta heeft zich tot eene bloeiende jonge vrouw ontwikkeld. Toch heeft zij de herinnering aan hare betrekkingen niet verloren, en, hoe ook gewoon aan het eentoonig leven, verlangt zij nog steeds in den schoot harer verwanten weder te keeren. Niets boeit haar. Haar vreugdelooze echt — kinderloos bovendien — is voor haar geen band van eenig belang. Maar hoe zal zij haar vader of hare moeder met haar verblijf bekend maken? De invloed van Goenadhya is te overwegend op allen die in hare nabijheid leven, dan dat zij het zou durven wagen iemand tot haar vertrouweling te maken. En toch — zij moet, zij wil weg. Bovendien staat een groot schrikbeeld voor de deur. Als de oude Brahmaan sterft, is haar vonnis geveld! Zij zal levend verbrand worden met het lijk van den man, dien zij nooit bemind heeft, die haar met geweld aan hare betrekkingen ontroofde en alzoo beslag op hare jeugd en hare vrijheid heeft gelegd! Den brandstapel te moeten bestijgen, als men jong is, als nog een lang tijdperk van leven en genot vóór ons ligt! . . . .

Sinta kromp ineen van angst bij de enkele gedachte van het naderend einde van Goenadhya.

Op zekeren dag kwam een vreemdeling in de afgelegen desa. Het was een reizend goudsmid, die verscheidene gouden en zilveren sieraden bij zich had, en zich eenigen

tijd in Wetjanan wenschte neder te zetten, als de goede bewoners hem werk wilden verschaffen. Dit gelukte. De vreemdeling was innemend en voorkomend, en weldra zeer gezien, vooral onder de vrouwen, want niet alleen was hij goudsmid — hij was ook een knap man.

Het duurde niet lang, of hij werd ook bij den padanda ontboden. Hij moest eenige tempelsieraden, zoo als lampen en offerschalen, herstellen, en mocht daarna ook eenige gouden sieraden maken voor de vrouw des ouden priesters.

Reeds bij de eerste ontmoeting met Djamal, viel een straal van hoop in het gemoed van Sinta, en plotseling kwam het denkbeeld in haar op, of die vreemdeling haar geene uitredding zou kunnen verschaffen?

Hadji Djamal — want deze was het — getroffen door de schoonheid der jonge vrouw en tevens den indruk bemerkende, die zijne komst op haar maakte, dacht bij zich zelven: „Bij Allah! zoo ik die vrouw mocht bekeeren!"

De goudsmid herhaalde op voorzichtige wijze zijne bezoeken, en het duurde niet lang, of tusschen den zendeling en Sinta ontstond eene vertrouwelijkheid, tengevolge waarvan weldra beiden in het bezit van elkanders geheimen waren. Hadji Djamal onderwees haar den Koran en beloofde alles te zullen doen om haar uit haar ondragelijken toestand te redden. Hoe gezien hij echter ook onder de vrouwen was, waaronder hij reeds eenige bekeerlingen mocht tellen, de mannelijke bevolking was zoo gehecht aan de vereering

der dewa's, dat zijn zendingsarbeid weinige vruchten in die streek opleverde. Dit was voor den ijveraar eene dubbele teleurstelling. Niet alleen toch was dit een hinderpaal voor de uitbreiding van de leer des Korans, maar bovendien was het gemis van een genoegzaam getal geloovigen onder de mannelijke bevolking een groot struikelblok om Sinta uit haar benarden toestand te redden; want wat baatten slechts twee of drie helpers bij zulk eene gevaarlijke onderneming?

Hadji Djamal besloot dus spoedig naar Boro-Boedoer terug te reizen ten einde daar raad te schaffen, want hij voorzag het spoedig uiteinde des afgeleefden Brahmaans en dan — moest Sinta op den brandstapel!

Die gedachte deed den jongen man huiveren. Hij had Sinta voor Allah gewonnen, maar daarbij ook liefde voor die schoone, ongelukkige vrouw opgevat, welke van hare zijde beantwoord werd. Zou hij haar nu moeten verliezen, en op zulk eene ontzettende wijze?...

„Bij Allah! hij zou die heidenen hunne prooi ontrukken, al moest hij er ook bij omkomen!"

Hadji Djamal toog derhalve heen om, zoo mogelijk, te Boro-Boedoer de betrekkingen der ongelukkige Sinta op te sporen en bij zijne vrienden raad en hulp te zoeken.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

VERHAAL VAN HADJI TAROEBS BEDEVAART.

Hadji Taroeb bevond zich weder te Boro-Boedoer. Hij had na afloop der vergadering met zijn vriend raden Patah en zijn oudsten zoon de reis van Soerabaja naar Bintâra over zee gemaakt en vandaar zich gehaast naar het tooneel zijner vroegere werkzaamheden terug te keeren. Zijn zoon, bekend onder den naam van soesoehoenan van Koedoes, en naderhand beroemd geworden als veldheer en vernietiger van Angka Widjaja's legermacht, was hem op den voet gevolgd met eenige gewapende getrouwen, die echter aan deze zijde der Elo, aan de zuidwestelijke helling van den Merapi, halt hielden, ten einde in tijd van nood nabij te zijn en tevens geen noodeloos opzien te baren onder de bewoners der vlakte van Boro-Boedoer.

De gebeurtenissen namelijk door den soenan van Ngoen-

doeng en Ansantang voorbereid, schenen niet te kunnen worden vertraagd. Geruchten omtrent onrust en gisting in de landschappen Pamalang, Bagelèn en Banjoemas hadden zich reeds naar de meer oostelijke streken verspreid, en bleken niet ongegrond te zijn. Geheime zendelingen hadden verklaard, dat de volksbeweging niet meer te stuiten was, en ook weldra de omstreken van Menoreh en Boro-Boedoer zou hebben bereikt.

Hadji Taroeb had eene dubbele reden zijne afwezigheid van daar niet te lang te rekken. Ook zijn hart trok hem derwaarts. Hij zou er vinden wat hij zoo lang verloren had gewaand, en zijne dochter Dalima, bij onverhoopte gebeurtenissen, tevens kunnen beschermen.

In eene kleine pendopo, achter de woning van den bouwmeester Sinowasa, zaten een man en twee vrouwen in vertrouwelijk gesprek. Het scheen dat er zeer belangrijke zaken behandeld werden en zelfs treffende tooneelen moesten plaats gehad hebben, want met onverdeelde aandacht waren de oogen der beide vrouwen op den mannelijken verhaler gevestigd, terwijl hare betraande wangen, de strakke, peinzende blik en de verhoogde gelaatskleur aantoonden, dat zij nog onder den indruk waren eener hevige gemoedsaandoening.

Dit drietal bestond uit den soenan van Gnoendoeng, zijne pas teruggevonden dochter Dalima en de oude Maja. Keeren wij echter ter verduidelijking ietwat op onze schreden terug.

Hadji Mahmoed had, zonder de beweegreden te kennen van des soenans dringenden wensch om de beide vrouwen tot den Islam bekeerd te zien, geene pogingen verzuimd om tot dit doel te geraken. Bij Maja was hem die taak minder moeielijk gevallen, dewijl hij als haar geneesheer, na haar herstel, niet weinig invloed op haar behouden had. Daarbij kwam ook, dat door haar langdurig samenzijn met Vastha, hare begrippen omtrent geloofszaken eene meer vrije en onbekrompen richting hadden erlangd. Geheel anders was het met Dalima geweest. Haar echtgenoot Sinowasa, de Boeddhistische bouwmeester, wiens werkkring zich meestal op het aesthetisch gedeelte der kunst bewoog, het scheppen namelijk van heiligenbeelden, het schilderen van godengeschiedenissen en het schetsen van poëtische tafereelen, bezat groote liefde voor zijn vak, en had van zijn geestdrift voor de kunst aan de schoone en gevoelvolle Dalima allengs, in den beginne wellicht onwillekeurig, iets overgedaan. Wanneer uit den ruwen trachietsteen onder de bekwame hand haars echtgenoots langzamerhand zulk een fraai Boeddhahoofd te voorschijn kwam, met die liefelijk zachte trekken, zoo geheel anders dan de type van haar eigen gelaat, dan was het voor Dalima of er inderdaad eene godheid uit dien dorren steen was voortgesproten. Maar was dit dan ook niet het geval? Werd het beeld niet in den prachtigen tempel in eene nis geplaatst; werd er geen

doepa [1]) voor gebrand en bloemen aan geofferd; werd het werkstuk van haar echtgenoot ook niet op een kussen van heilige lotusbladeren verheven? Er moest bovendien wel iets goddelijks in dien ruwen steen zijn gevaren, want hielpen de beden en geloften aan hem gedaan niet bijna altijd? Zij meende dan ook dat die heiligen vroeger onder de menschen hadden verkeerd. Immers had Sinowasa, toen zij eens vol opgetogenheid en met vrome bewondering hare blikken had laten gaan van de basreliefs en de beelden der galerijen naar de koepels op de terrassen, aan haar uitgelegd, hoe die vereerde wezens al hooger en hooger waren gestegen door zelfopoffering en andere goede daden. Ook had hij haar de voorstelling duidelijk gemaakt, hoe die opklimmende transen doelden op verschillende graden van heiligheid dier verheven wezens, die eerst nog zichtbaar, daarna zoo hoog waren gestegen, dat geen menschenoog hen meer vermocht te zien? Het godsdienstig gevoel van Dalima was dus door haar kunstlievenden en ietwat dweependen echtgenoot, zoo niet opgewekt, dan toch verhoogd geworden. Kan het dan anders dat Dalima evenzeer gehecht was aan de goden of heiligen, met wie zij als het ware geleefd en verkeerd had, als aan den man, door wiens hand zij vorm en gedaante hadden erlangd, en aan den pries-

[1]) Wierook. Benzoë.

ter die hun een heilig karakter had geschonken door offerande en gelofte?

Moest zij nu dien prachtigen dagop, waar dag aan dag eenvoudige en vrome landlieden hunne gebeden en offeranden kwamen verrichten, gaan beschouwen als een huis der booze geesten, als een zetel der zonde?

Dalima bezat dus vrij ontwikkelde en tevens gevestigde godsdienstbegrippen, en was alzoo voor hadji Mahmoed een uiterst moeielijk te winnen prijs, terwijl nog de overwinning niet geheel aan zijne zijde was, toen zij in den soenan van Ngoendoeng, dat algemeen bekend en beroemd hoofd van den nieuwen godsdienst, haar vader leerde kennen. Na het voorbijgaan der eerste ontroering bij de ontdekking dat de voormalige, sedert lang doodgewaande goesti Kromo, thans vóór haar stond als soenan Gnoendoeng, een der voornaamste hoofden van de leer welke zij onlangs had omhelsd; nadat tal van uitroepingen en vragen waren gedaan, verhaalde de oude Maja in korte woorden hare wederwaardigheden. Op het oogenblik dat die onverwachte verschijning van gewapende mannen op het anders zoo vreedzaam erf plaats greep, had zij gebruik gemaakt van de korte worsteling die daarop volgde, en zich haastig met het kind achter eenige struiken verborgen, die den steilen oever der nabij vlietende rivier omzoomden. Bevend van angst en schrik had zij daar uren doorgebracht, niet wetende hoe te handelen. Eindelijk begon zij toch te berijpen dat zij noch de kleine Dalima daar veilig waren; want begon het kind te schreien, dan zou men haar ontdekken en stellig ook wel wegvoeren. Stil sloop zij dus uit haar schuilhoek. Het geheele erf was ledig; het huis haars meesters open en verlaten. Na zich overtuigd te hebben dat zij geen gevaar te duchten had, sloop zij haastig naar binnen, haalde eenige gouden sieraden van Narina uit eene haar bekende plaats, nam nog een paar kains [1]) mede, en verliet toen haastig deze vroeger zoo gelukkige plek, om hare schreden te richten naar de naburige desa, waarvan de loerah [2]) een oude bloedverwant van Kromo was.

Deze, begaan met het lot van het verlaten kind en het niet bij zich durvende houden, hielp Maja in het voortzetten van hare vlucht naar Menoreh, waar zij, even als Narina, aanverwanten had. Na eene moeielijke reis door het gebergte, waarbij de medegenomen gouden sieraden uitmuntenden dienst deden, bereikte zij eindelijk het doel harer reis. Daar vernam zij tot hare verbazing en blijdschap tevens, dat Vastha, Kromo's vriend, het hoofd der priesters van Boro-Boedoer was. Spoedig was zij bij hem. Hij nam Dalima als zijn kind aan, en Maja kort daarna als zijne vrouw.

---

[1]) Gekleurde indische vrouwenrok.

[2]) Dorpshoofd.

„Doch alles heb ik niet verkocht gedurende die moeielijke reis," zeide Maja ten slotte; „ziehier een gouden kelang [1]) aan Dalima's arm. Het was het meest geliefde sieraad van Narina. Zij had het van goesti Kromo. Ik heb het bewaard als eene poesaka" [2]).

Hadji Taroeb bezag met aandoening den zwaren gouden armband. Dat sieraad herinnerde hem met levendige kleuren de vrouw die hij eenmaal bemind had, en wier dood een nieuw levenstijdperk voor hem had doen aanbreken. Zijne vroegere lotgevallen, en de tooneelen van zijn sedert afgelegden, hoogst wisselvalligen levensloop kwamen hem achtereenvolgens met die eigenaardige snelheid voor den geest, waardoor de baan eener halve eeuw vaak in ettelijke seconden wordt doorloopen. En toch had hij zijn einddoel niet bereikt. Narina was nog niet gewroken! Maja eerbiedigde voor een oogenblik dien afgetrokken gedachtenloop. Na eene poos echter vervolgde zij haar verhaal.

„Met Vastha mocht ik eenige gelukkige jaren in deze streek doorbrengen," hernam zij, „maar wij hadden slechts ééne dochter, en....

Hier bleef de bedroefde moeder in tranen steken, doch de hadji vervolgde den afgebroken volzin met de woor-

[1]) Armband. Thans worden op Java nog vele gouden ringen en armbanden uit den Hindoetijd opgegraven.

[2]) Erfstuk.

den: „en Sinta is weggevoerd geworden door een Brahmaan!"

Beide vrouwen keken verbaasd op.

„Hoe kan mijn geëerde vader den naam van Maja's dochter weten, en daarbij dat zij ontvoerd is door een Bramaansch priester? Wij zelven weten daar niets van."

„Kind!" sprak hadji Taroeb op een toon van geestelijk gezag; „aan den geloovige worden vele dingen geopenbaard. Vastha verscheen mij in den droom en heeft mij het geheim medegedeeld."

Die woorden maakten diepen indruk op beide vrouwen. Maja, reeds geheel door hadji Mahmoed bekeerd, zag in den vroegeren krijgsman van edele afkomst thans een hoog vereerd geestelijk hoofd, van wien openbaringen en wonderen wel te wachten waren. Dalima, altijd nog wankelende tusschen het geloof harer pleegmoeder en dat van haar echtgenoot, kon echter niet nalaten dit toch als een bewijs van haars vaders verheven standpunt als priester aan te merken.

„En nu, mijne dochter!" sprak de hadji na eene pauze, „gij gelooft nu immers ook aan Allah en zijn Profeet naar ik hoop?"

Dalima aarzelde hierop te antwoorden. Eene onwaarheid zeggen aan den man, dien zij als haar vader en tevens als een voornaam hoofd der nieuwe leer moest eeren, dit vermocht zij niet, en te bekennen dat zij nog de

godheid vereerde, wier leer in gindsche groote pagode werd verkondigd, en van wie haar echtgenoot insgelijks zulk een vurig vereerder was — daartoe miste zij den moed.

De soenan van Gnoendoeng zag de verlegenheid zijner dochter.

„Weet, Dalima!" sprak hij toen met nadruk en overtuiging, „dat de afgodendienaars zullen vergaan. Allah is te groot dan dat hij het maaksel van menschenhanden naast zich zou dulden! Indien dit niet het geval ware, dan zou de toorn uwer valsche goden mij reeds lang verpletterd hebben; want meer dan vijftig steenen godenbeelden heb ik met eigen hand vernield. Maar Allah is daarbij ook genadig en barmhartig. Hij helpt hen die oprechtelijk gelooven uit menig gevaar, en zij, die in dat geloof sterven, worden eenmaal opgenomen in het Paradijs. Ik wil mijne dochter thans doen vernemen, hoe wonderbaarlijk haar vader vroeger van den dood gered is, enkel door den naam van Allah uit te spreken, en hoe, na het aannemen van de gezegende leer des Korans, de beschermende hand van dienzelfden Allah hem tot heden geleid heeft; want zie! nu ben ik groot en machtig, en op mijn bevel snellen duizenden te wapen!"

Daarop verhaalde hadji Taroeb met korte woorden de geschiedenis zijner wederwaardigheden, welke ons bekend is tot op het oogenblik dat hij door den ouden Javaan

Ali opgenomen en ten huize van een geloovige te Madjapahit werd verpleegd. Na zijne herstelling toog hij, na den Islam bereids te hebben omhelsd, naar Grissée, waar hij Ali en sjech Kalifa Hoesin hoopte te vinden; doch beide waren op reis naar Madoera. Daarop begaf hij zich met behulp van den ouden Seid Abdoel Rahman scheep naar Mekka. Onderscheiden Javanen deden die reis mede. Lang duurde de overtocht naar Djedda, de havenplaats van Mekka. Veel ellende en ongemakken hadden de pelgrims te lijden, velen hunner bezweken van uitputting en gebrek op hun tocht door het brandend heete zand van Mekka's dorren bodem, en menigeen keerde terug met geknakte gezondheid. De geestdrift der overblijvenden werd echter daardoor eer vermeerderd dan verminderd. Zij beschouwden zich uit dien hoofde als bijzonder geroepen om de leer des Islams te verspreiden.

Hadji Taroeb gaf nu eene korte schets zijner verrichtingen en gewaarwordingen bij het betreden van den heiligen grond, waar zelfs geen ongeloovige mag begraven worden, welk verhaal op beide vrouwen diepen indruk maakte.

„Toen wij" — zoo vervolgde de spreker zijn verhaal — „het heilige graf van Eva, de moeder aller menschen, hadden bezocht [1]), trokken wij door eene zandige vlakte naar

---

[1]) De Arabische legende plaatst Eva's graf een half uur buiten Djedda.

de heilige stad. Omstreeks drie uren van Mekka betraden wij voor het eerst den heiligen bodem. Hier verwisselden wij van kleeding, en begon onze staat van onthouding. Blootshoofds en in witte, ongenaaide kleederen, moesten wij Mekka binnentreden. Ook mocht ons het hoofdhaar gekamd noch geschoren worden zoolang onze boetedoening duurde. Onze gedachten moesten zich bepalen tot het gebed terwijl alle aardsche vermaken verboden waren.

„Toen wij na onze reiniging de eerste schrede op de heilige aarde zetten was het met de talbyat [1]) op de lippen:

„„Hier ben ik, o Allah! Hier ben ik!

„„Geen deelgenoot in uwe macht hebt gij:" Hier ben ik!

„„Voorwaar U zij lof en heerlijkheid en de heerschappij!

„„Geen deelgenoot in uwe macht hebt Gij, hier ben ik!" "

„Zoo trokken wij voort, brandend van verlangen om Mekka te aanschouwen. Eindelijk bereikten wij in het begin van de maand Sawal, de stad onzer hoop. Groot was de algemeene vreugde en opgewondenheid, welke naderhand nog vermeerderd werd bij het eerste aanschouwen van de kaba, dat heiligdom door Abraham en zijn zoon Ismaël gebouwd, zoo heerlijk prijkende met 500 pilaren en 150 minarets!

---

[1]) Voorgeschreven formulier; het: „hier ben ik!" even als wij zouden zeggen: het „onze vader." Zie over de Bedevaart Dr. S. Keizer, Onze tijd in Indie; 1e Bundel.

„Den volgenden dag traden wij door de vrede-poort de moskee binnen.

„Een gevoel van heilige vrees en eerbied beving ons bij den aanblik van het huis Gods. Met betraande oogen drukten wij ons tegen de wanden des heiligdoms, en omvatten met een gevoel van diepen ootmoed het zwarte voorhangsel des tempels. Weinigen onzer hadden moed of kracht om zelfs een enkel woord te uiten, zoo overstelpt was ons gemoed bij dien eersten aanblik van Allah's heilig huis.

„De volgende dagen, begonnen de groote omgangen. Wij traden den tempel binnen om den kaba [1]) te aanschouwen, en onze lippen te drukken op het heiligdom door God zelf uit den hemel gezonden, doch dat door de zonden der menschen zwart is geworden. Wij dronken het water der heilige bron zemzem [2]), en hoorden ook de verschillende predikatiën door de Imans bij die gelegenheid gehouden.

„Gedurende al die omgangen, door eene onafzienbare schaar van geloovigen volbracht, werden gebeden opgezegd, van welke één in het bijzonder mij met aandoening vervulde, en dat, als het ware, het keerpunt voor mijn gemoedsleven werd. Het was het gebed uitgesproken bij

---

[1]) De zwarte steen, het eigenlijke heiligdom.

[2]) De bron van Hagar in de woestijn.

het naderen van den heiligen steen. Dit gebed luidde:

„„O, Allah! ik doe dit in het geloof van u, ter waarheid des Korans en in navolging van uw gezegenden Profeet!

„„O, Allah! ik strek mijn hand naar U uit, en groot is mijn verlangen naar U. Neem mijn gebed aan en neem alle moeielijkheden van mij af!

„„Heb medelijden met mijne vernedering en schenk mij genadig uwe vergiffenis!""

„Na deze plechtigheid deden wij nog dien dag den zevenvoudigen tocht van den heuvel Safa en Marwa, met de daarbij gebruikelijke gebeden en Rakat's, waarmede de voorbereidingsdag tot de eigenlijke bedevaart was afgeloopen.

„Den volgenden morgen vertrokken wij blootshoofds en barrevoets, in gezelschap van duizende geloovigen, door eene dorre steenachtige streek naar het dorp Mina, en van daar naar den heiligen berg Arafat.

„Tegen den avond waren wij in het gezicht des bergs. Een luide vreugdekreet ontsnapte aan aller mond. Wij sloegen daarna onze tenten op, om te overnachten aan den voet des heuvels Wij waren zeer vermoeid en hadden veel op dien tocht moeten doorstaan. Verscheidene onzer vrienden waren onderweg dood neêr gevallen — zij rusten thans in het Paradijs, het verblijf des vredes!

„Toen de morgen aanbrak en wij na de reiniging het ochtendgebed hadden uitgesproken, maakten wij ons op,

om den heuvel der „barmhartigheid" te bestijgen, en er de verschillende heilige plaatsen te bezoeken. Nadat wij eindelijk de predikatie op den Arafat hadden bijgewoond en opgeklommen waren tot de bidplaats van Adam, daalden wij weêr in de vallei af, om rust te genieten van dezen moeielijken doch gewichtigsten dag der bedevaart. De gezegende Profeet had daar zelf, gezeten op een kameel, gepredikt en gezegd: „„gedurende den pelgrimstocht zult gij staan op den Arafat."" Wij verzamelden nu keisteentjes, elk zeventig stuks, om er den volgenden dag den grooten Duivel te Mina [1]) mede te steenigen. Eene groote menigte geloovigen, uit alle oorden der wereld, was hier verzameld om deze vroome handeling te verrichten onder het uitroepen der woorden:

„„In naam van Allah die machtig is! Dat doe ik uit haat jegens den vijand en tot zijn schande!""

„Op dit oogenblik voelde ik eene groote verandering in mijn binnenste. Een vreemd gevoel, te voren nooit gekend, doorstroomde mij. 't Was alsof ik op dat oogenblik van steenen werpen macht kreeg over mijne vijanden. Ik was een ander man geworden!

„Hierbij kwam nu ook nog dat onze staat van onthouding en boetedoening tevens was geëindigd, zoodat een dubbel aangenaam gevoel de belooning was van het

[1]) De sjèthan el Kabir een ruwe, acht voet hooge pilaar.

volbrengen der voornaamste plechtigheden der bedevaart.

„Daarop vertrokken wij weêr naar Mekka om de K a b a nogmaals te bezoeken, en eindelijk trokken wij weder naar Mina, waar wij ons offer slachtten.

„Dien nacht was er groote vreugde in het kamp der offeraren, en, hoewel wij uitgeput waren tengevolge van het heen en weder trekken in die brandende, steenachtige vlakte, viel er toen weinig aan rusten te denken. Feestvuren waren aangestoken en jubeltoonen weerklonken allerwege, want een groot deel der verplichte ceremoniën, was toen door ons volbracht. Na nog eenige malen den Duivel te hebben gesteenigd, verlieten wij de vlakte van Mina voor goed, om voor het laatst de moskee te Mekka te bezoeken. Daar wachtte ons nog een indrukwekkend schouwspel. De moskee door de Zijadah-poort binnentredende, vonden wij de gansche binnenruimte opgevuld met hadji's. Allen waren in feestdosch gehuld, en de meest schitterende kleurenpracht vertoonde zich aan onze oogen. Het opperhoofd van Mekka zat op het platte dak der bron Z e m z e m, omgeven door eene menigte trawanten in schitterenden tooi. Op de meest voorname punten bevonden zich de wetgeleerden der verschillende secten met een drom van volgelingen. Doch alles was stil, niemand bewoog zich behalve eenige derwissen [1]), die met een wie-

[1]) Bedelmonniken.

rookvat de rijen der hadji's langs liepen en aalmoezen ontvingen. Nu trad de prediker, hoog boven de gemeente geplaatst, op. Het was een oud man, met sneeuwwitten baard en geheel in het zwart gekleed. Ter rechter en ter linkerzijde hielden twee m o e a d z i n s [1]) elk eene zwarte vlag op, terwijl de prediker een ontbloot zwaard in de hand had.

„Nadat een m o e a d z i n het begin van de godsdienstoefening had aangekondigd, sprak de oude prediker op plechtigen toon:

„„De vrede, de genade en de zegen van Allah zij op u!""

„Toen heerschte onder die duizenden eene diepe, aandachtige stilte. De prediker begon, en na elken volzin viel de gemeente met een krachtig „Amen!" in, dat op het einde der preêk, om de drie woorden, telkens met daverend geluid werd herhaald. Dit godsdienstig tooneel was zoo plechtig, dat de indruk daarvan nooit bij mij noch bij eenig ander bedevaartganger kan worden uitgewischt."

Hier zweeg de soenan van Gnoendoeng.

Zoowel de verhaler als zijne beide toehoordsters waren zoo afgetrokken geweest, dat zij de nadering niet hadden gezien van den beeldhouwer Sinowasa, die insgelijks het

[1]) Een moeadzin roept van uit de minaret de geloovigen tot het gebed op.

grootste gedeelte der mededeeling met stomme verbazing had aangehoord.

Toen nu de hadji opstond, ontwaarde hij Dalima's echtgenoot. Zonder de minste verwondering te betoonen, sprak hij hem aan.

„Sinowasa! „zeide hij," zie in uwe vrouw mijne dochter. Gij dient nog de afgoden. Zweer ze af, geloof in Allah en zijn Profeet, en gij wordt de schoonzoon van den soesoehoenan van Gnoendoeng!"

Eer de kunstenaar van zijne verbazing bekomen was had zich Dalima's vader verwijderd.

NEGENDE HOOFDSTUK.

SINTA'S REDDING.

Pas had hadji Taroeb de woning des beeldhouwers verlaten, of Mahmoed was aan zijne zijde.

„Ik durfde den geëerden soenan niet storen in zijn onderhoud met de beide vrouwen," sprak hij, „hoewel ik gewichtige tijdingen heb mede te deelen. Onderscheidene zendelingen uit de westelijke streeken zijn hier aangekomen. Zij berichten, niet alleen dat de opstand in de omliggende landschappen voor goed is uitgebroken en verscheidene tempels door het volk verwoest zijn, maar tevens dat een groote volksstroom herwaarts trekt."

„Dit was te verwachten," antwoordde de soenan bedaard; „nu 't geval er toe ligt, zullen wij er gebruik van maken en de kafirs eene les geven. Bij Allah! nu moet Boero-Boedoer vallen!" voegde hij er woest bij.

Beide mannen spoedden zich daarop, zonder verdere woordenwisseling, naar de woning van den waronghouder Fadil.

De zendelingen bevonden zich met laatstgenoemde in een goed afgesloten vertrek, en gaven in korte woorden verslag van het gebeurde.

„Men zende spoedig een paar boden naar mijn zoon, den soenan van Koedoes; hij bevindt zich met eenige gewapenden aan de overzijde der rivier."

Dit bevel werd terstond ten uitvoer gelegd.

Daarop werd aan hadji Fadil de vraag gericht, op hoeveel getrouwen hij rekenen kon?

„Ik heb hier ongeveer een driehonderdtal bekeerlingen gemaakt," sprak de hadji, „waaronder verscheidene ijveraars, die vol geestdrift zijn om op den weg Gods te strijden. Hadji Mahmoed en ik kunnen hen aanvoeren."

„Bij den baard van den Profeet, dan kunnen wij gindschen afgodstempel vernielen! Weet mijn broeder Mahmoed ook iets omtrent de gezindheid van Sinowasa, den beeldhouwer?" voegde de soenan er na eenig zwijgen bij.

„Hij blijft zijne afgoden hardnekkig aanhangen," zei de aangesprokene met een bedenkelijk gelaat; „hij is mij reeds begonnen te wantrouwen."

Een vluchtige trek van misnoegen teekende zich op het gelaat des soenans. Hij bleef een oogenblik peinzend vóór zich staren.

„Tracht nogmaals hem tot Allah en den Profeet te brengen," riep hij daarop uit. „Ik wenschte hem te redden."

Eenigermate verwonderd over die bijzondere belangstelling voor den Boeddhist zagen beide hadji's den soenan vragend aan.

„Mijne broeders zullen mij begrijpen als ik hun mededeel dat Sinowasa's vrouw mijne eigene dochter is, „sprak nu deze. „Geve Allah, dat niet gezegd behoefde te worden: de oudste dochter van den soenan van Gnoendoeng is gehuwd met een afgodendienaar!"

Geen der aanwezigen kon een uitroep van verwondering smoren bij het hooren dezer woorden.

Fadil en Mahmoed waren onmiddelijk bereid om nog eene poging te wagen.

„Allah zegene onze pogingen!" riep hadji Fadil, „doch... zoo hij blijft weigeren?"...

„Dan moet Dalima hem ontnomen worden," hernam de soenan op beslissenden toon.

De beide mannen vertrokken, om nog dien avond gevolg aan hunne beloften te geven, terwijl hadji Taroeb zich met de zendelingen van Ansantang bezig hield over de te verwachten gebeurtenissen.

Onmiddellijk keerden zij echter op hunne schreden terug, gevolgd door een derden persoon.

Het was hadji Djamal. Zijn geheele uiterlijk toonde vermoeidheid en tevens gejaagdheid aan; een ongewoon

verschijnsel bij den anders zoo behoedzamen, beleidvollen hadji.

„Wat brengt onzen broeder Djamal zoo onverwacht hier? Waarom heeft hij zijne gewone kalmte niet over zich?" vroeg de soenan maar half tevreden.

„De geëerde soenan vergeve mijne ontijdige en overhaaste verschijning," sprak de pas aangekomene; „ik kom hier hulp vragen voor eene dringende zaak;" een mijner bekeerlingen, de vrouw van den opper-brahmaan te Wetjanan zal levend verbrand worden."

„Vervloekt zij dat heidensch gebruik!" riep hadji Taroeb verontwaardigd uit. „Maar kan mijn broeder haar niet verlossen?"

„Onmogelijk! De lieden te Wetjanan zijn nog zoo zeer aan den dienst van hunne dewa's gehecht, dat ik slechts eenige bekeerlingen heb onder de vrouwen. Alleen op een drietal mannen zou ik kunnen rekenen, ingeval ik eene poging tot redding dier arme vrouw zou willen wagen."

„Wij kunnen u niet helpen, broeder Djamal, hoe gaarne wij ook die arme vrouw uit de klauwen dier verwenschte heidenen zouden verlossen," sprak hadji Taroeb, de schouders ophalende. „Groote zaken gaan voor! Weldra zullen hier belangrijke gebeurtenissen plaats hebben, en dan hebben wij al onze krachten noodig."

Djamal gevoelde zich uitermate teleurgesteld in zijne hoop.

„De Brahmaan Goenadhya lag op het uiterste toen ik de desa verliet," hernam Djamal; „hij zal nu wel overleden zijn, en dan moet de arme weduwe...."

„Goenadhya van Madjapahit?" vroeg de soenan verbaasd.

„Dezelfde," antwoordde hadji Djamal steeds mismoedig. „Maar ik zal onderzoek naar hare betrekkingen doen, die hier woonachtig zijn; misschien kan ik van die zijde nog hulp verkrijgen. De arme vrouw is tegen haar wil aan hare ouders ontvoerd en steeds streng bewaakt geworden. Haar moeder heet Maja; wellicht kent broeder Fadil die vrouw wel; Sinowasa is de naam van den echtgenoot harer zuster Dalima.

De soenan slaakte een kreet van verbazing.

„Sinta! riep hij in hevige gemoedsbeweging," de dochter van mijn overleden vriend Vastha!"

Nu was de beurt van verwonderd te zijn aan hadji Djamal; hoe toch wist de soenan den naam zijner geliefde?

„Vastha heeft zich voor Kromo opgeofferd," dacht de soenan bij zich zelf, „en dan.... dat gezicht daar boven in dien tempel!....

„Wij zullen haar trachten te redden," sprak hadji Taroeb eindelijk vast besloten. „De soenan van Koedoes zal nog heden nacht hier zijn; hij kan met behulp van de hier aanwezige vrienden gereedelijk mijne taak overnemen. Wil hadji Fadil eenigen zijner getrouwen mede

geven? Meer dan twintig lieden heb ik niet noodig; doch onder hen moeten eenige bekwame gidsen zijn.

„De beste gids is wel Sariman, die daarbij alle vertrouwen stelt in den geëerden soenan," sprak Fadil. „Die wonderbaarlijke overtocht over de Progo heeft zijn geloof onwankelbaar gevestigd. Hij is thans een van de grootste ijveraars voor den Islam."

Beide hadji's verwijderden zich daarop, om het pas beslotene ten uitvoer te helpen leggen, en tevens eene poging te doen tot bekeering van Sinowasa.

Den volgenden morgen zag men een twintigtal mannen, allen op kleine, moedige bergpaarden gezeten, het pad volgen, dat in noordelijke richting langs den rechteroever der Progo voerde. Onder de voorste rijders merkte men den soenan van Gnoendoeng, hadji Djamal en Sariman op. Enkele losse paarden volgden.

Reeds in den avond van den dag waarop Djamal de desa Wetjanan verlaten had, overleed Goenadhya. De oude Brahmaan ontsliep kalm en zacht, na een lang, en in den laatsten tijd, rustig leven te hebben genoten. Sinta was weduwe.

Onmiddelijk vergaderden de overige priesters, om over het gewichtige punt van Goenadhya's uitvaart te beraad-

slagen. Als bevorderlijk voor zijne zielsrust, werd besloten de verbranding van zijn lijk reeds over acht dagen te doen plaats hebben. Alle voorteekenen daartoe waren gunstig, terwijl het dan tevens wassende maan was. Als hoogste eerbetoon voor den overledene werd insgelijks bepaald, dat zijne weduwe tegelijk met het lijk van haren man zou worden verbrand. Voor haar zelve werd dit ook heilrijk geacht. Zij zou dan op hetzelfde oogenblik met haren hoog vereerden en beminden echtgenoot in den Swarga[1]) aankomen, en hare nagedachtenis zou als die van een heilige zeker in eere blijven.

Hiervan werd op plechtige wijze door den priesterraad mededeeling gedaan aan de weduwe des priesters, waarbij de vraag werd gevoegd, of zij zich niet zeer gelukkig achtte met de haar te beurt gevallen onderscheiding om den opperbrahmaan Goenadhya, als Bela [2]) op den brandstapel te mogen volgen?

Arme Sinta! Haar toestand was verre van benijdenswaardig. Nauwelijks was haar vriend Djamal op reis, om hulp te zoeken, of die slag moest haar overvallen. Hoe onaangenaam zij ook het samenleven met den ouden Brahmaan had gevonden, thans was hij haar nog te vroeg ontvallen! En Djamal? Zou hij hulp vinden; zou hij tijdig genoeg kunnen terug zijn, om haar uit dit dreigend gevaar te ver-

---

[1]) Hemel. [2]) Trouwe volgster in den dood.

lossen? Haar geliefde had haar gezegd: „Bid tot Allah en vertrouw op Hem." Doch ditzelfde hadden de Brahmanen ook al zoo dikwijls gezegd, zonder dat de goden de beloften hunner priesters verkozen te vervullen! Zij kende Allah nog zoo weinig; door niets had nog die nieuwe godheid zijne meerderheid boven Mahadewa of Boeddha betoond! Maar haar geliefde Djamal had het haar stellig verzekerd, en — zij geloofde hem. Zij zou Allah smeeken om uitredding!

Onderwijl waren de priesters niet werkeloos gebleven. Het lijk van den ouden Brahmaan werd behoorlijk gereinigd, op een rustbank van matwerk gelegd en met welriekende oliën en sterke kruiden ingewreven, om het voor bederf te vrijwaren. Men gaf den doode een gouden ring met edelgesteenten versierd in den mond, om den invloed der booze geesten te keeren, terwijl wachters bij de lijkbaar werden gezet, die gebeden prevelden en op het balsemen toezicht hielden.

Aan Sinta werd gedurende hare laatste levensweek groote eer bewezen. Zij was nu toch reeds een halve heilige. Zij mocht beschikken over tal van vrouwelijke bedienden. Eenige oude vrouwen overstelpten haar onophoudelijk met loftuitingen over haar heldhaftig voornemen en zongen liederen over het geluk, dat haar in den Swarga te wachten stond. Hare geringste wenschen werden als bevelen aangemerkt; de aarde waarop zij liep, was te koud.

Zij werd dus voortaan gedragen in een palankijn. Hare sieraden waren talrijk en hare kleeding prachtig!

Arme Sinta! Hoewel haar hart inwendig bloedde, moest zij bij dat alles een kalm, zelfs opgeruimd voorkomen bewaren, wilde zij geen argwaan verwekken. Doch in hare eenzaamheid bewoog zij met bevende vingers de kralen van haar rozenkrans — een geschenk van Djamal — en noemde alle namen van Allah, die zij zich uit de lessen van Djamal kon te binnen brengen. Helaas! dat getal was nog klein. Doch zij bad, zij hoopte, zij geloofde!

De achtste dag was aangebroken. De wassende maan stond aan den helderen hemel. Op nieuw was het orakel geraadpleegd. De voorteekens bleven gunstig. De brandstapel was gebouwd. Hoog waren de welriekende houtblokken opgestapeld op het voorplein des tempels, waarvan men de ruïnen thans nog kan aanschouwen te Selogrio, dat sombere dal, nabij de desa Setrowetjanan. Er was zelfs iets sierlijks en symetrisch in dat pyramidaalvormig geraamte van sandelhoutbalken. Op den top was een regelmatig balkon aangebracht, juist groot genoeg ter ontvangst van den dooden Brahmaan en van zijn levende vrouw. Aan de vier hoeken prijkten vazen met de versche kokosolie, die op het hout moest worden geworpen om het vlamvatten te bevorderen. In de nabijheid stond ook het vaatwerk, om het tirtham of heilige water voor de plechtigheid te ontvangen.

Een onafzienbare schaar was te samen gevloeid om die plechtige begrafenis, en vooral, om de verbranding van de schoone weduwe bij te wonen. Alles was gereed De vuurtest gloeide. Het vaatwerk was met heilig water gevuld; de fakkels waren in handen der priesters, en de opvolger van den opperbrahmaan, die thans de plechtigheid zou leiden, zat op eene verhevenheid tegenover den brandstapel, getooid met de hooge, witte priestermuts, de wit katoenen oepavita [1]) over den schouder, terwijl hij de gintha [2]) in de linker- en in de rechterhand een uit bloemen vervaardigde wijwaterkwast hield.

Daar naderde de stoet. Wel kwam er eene golvende beweging onder de menigte, doch diepe stilte bleef heerschen.

De eerste palankijn, waarin zich het lijk van Goenadhya bevond, in ambtelijk gewaad, was omgeven door een tal priesters, voorafgegaan door eenige speellieden. Op het oogenblik dat de stoet het plein bereikte, begonnen de muziekinstrumenten hunne droevige toonen te doen hooren. De draagbaar vóor den zetel des padanda's genaderd zijnde, besprenkelde deze het lijk met tirtham, luidde zijne bel, en prevelde eenige mantra's en spreuken uit de heilige Veda's.

Daarop volgde de palankijn waarin Sinta was gezeten.

[1]) Driedubbele koord. Distinctief van een Brahmaan.

[2]) Bel of klok, steeds in gebruik bij plechtige ceremoniën en offeranden.

Zij was keurig uitgedoscht, haar gelaat en haar gansche lichaam prachtig aangegeeld met boreh [1]), en overladen met gouden sieraden. Een oorverdoovend gejuich verhief zich onder de menigte op het zien van het schoone slachtoffer. Van alle kanten stak men de handen naar haar uit en prees men haar heldenmoed. Ieder wenschte een vriendelijken blik, een welwillend woord van haar te ontvangen. Dat zou heil aanbrengen aan dengene, dien zij daarmede verwaardigde. Vooral de vrouwen hechtten sterk aan zulk een blijk van welwillendheid van haar, die weldra tot de heiligen zou behooren.

Sinta zag van uit haar draagstoel de opgewekte menigte; doch zij zag tevens den brandstapel met al zijne verschrikkelijke toebereidselen. Haar oog blikte opwaarts. Daarboven, op het plat der pyramide, zat reeds haar doode echtgenoot. Hij scheen haar te wachten, om met hem door de vlammen te worden opgevoerd naar een hemel, die de hare niet was. Haar hart kromp ineen. De wanhoop overmeesterde haar meer en meer. Zou Allah haar niet helpen? Zou Djamal te laat komen? Zou zij dan nu toch verbrand moeten worden? Sterven, gezond van lichaam, in de vlammen, die weldra rondom haar zouden opstijgen! Vreeselijke toestand! en... geen hulp nog!...

De palankijn hield stil voor den opperpriester. Hij be-

[1]) Geel en welriekend schoonheidssmeersel der javaansche vrouwen.

sprenkelde haar met heilig water, sprak binnensmonds eenige geheimzinnige Vedaspreuken over haar uit, roerde zijne bel en — de drievoudige omgang te voet rond om den brandstapel ving aan. De fakkels waren ontstoken; de oliepotten gereed.

De tweede omgang was afgeloopen; de derde begon. Sinta voelde hare krachten, zoowel zedelijke als lichamelijke, haar begeven. Hare knieën knikten. Het was alsof een sluier voor hare oogen werd geschoven, alsof eene hand een greep in haar hart deed, die alle ademhaling belette; het geluid der joelende menigte scheen haar als van zeer verre te komen. „Djamal! Allah!" ... zuchtte zij flauw, en was op het punt van volslagen bezwijming.

Op dit oogenblik stoven plotseling twee vreemd gekleede personen over den muur van het plein, elk gewapend met eene kris en gevolgd door een tiental van klewangs [1]) voorziene mannen.

De indringers, getooid met witte tulbanden, stormden met den uitroep: „lâ ilâha illâ-'llâhoe!" op de geleiders van Sinta los, doorstaken hen in een oogwenk, en eer iemand eigenlijk wist wat er te doen was, bevond Sinta zich in de armen van hadji Djamal, terwijl verscheidene slachtoffers van dezen onverwachten aanval bloedend ter aarde lagen.

[1]) Klewang, javaansch zwaard.

Was die vermetele aanval onverwacht, de aftocht was niet minder snel. In een oogwenk zat men te paard en verwijderde men zich ijlings van de plaats der gestoorde plechtigheid.

De opperbrahmaan, die met eenige andere priesters ongedeerd was gebleven, besloot in allerijl de lijkverbranding te doen doorgaan, uit vrees ten tweeden male overvallen te worden. Hij had uit de kleeding en den uitroep der aanvallers opgemaakt, dat het belijders der nieuwe leer waren. Het was dus eene daad van godsdienshaat; eene herhaling was alzoo geene onmogelijkheid. De brandende fakkels werden dus aan de houtmijt gelegd. Spoedig stond de pyramide in vollen vlam, en zoo kon dan eindelijk Goenadhya's ziel gerustelijk naar Indra's hemel opstijgen, zonder verder aan de lastige zielsverhuizing meer bloot te staan.

Onze vluchtelingen echter hielden, na eenigen tijd voortgereden te zijn een oogenblik raad, hoe bij mogelijke vervolging, den vijand van het spoor te leiden. Sariman, de gids, wist in de nabijheid eene woudbeek, die zich in de Progo uitstortte. Hij raadde aan, om een eindweegs door de bedding van deze beek te rijden, waardoor de vervolgers de indrukken van hun spoor niet meer zouden kunnen nagaan.

Dit plan werd gevolgd. Na een uur rijdens waarin men eigenlijk nog geen half uur afstands had afgelegd, kwam men aan de monding van dezen kleinen zijtak van de Progo. Hier verdeelde de troep, op last van hadji Taroeb, zich

in tweeën. De twintig volgelingen zouden aan de overzijde der rivier hun tocht voortzetten, terwijl hij met Sariman, Djamal en de geredde Sinta den gewonen weg aan de rechterzijde der rivier zou volgen.

Sariman meende dat dit zeer gevaarlijk was, zoo de bewoners van Wetjanan op aansporing der priesters het in 't hoofd mochten krijgen hen na te zetten.

„Waarom denkt Sariman dat?" vroeg de soenan.

„Men is veiliger bij twintig gewapenden dan bij slechts drie beschermers, zou Sariman meenen."

„Juist zoo als gij denkt, Sariman, zal de vijand ook handelen," hernam de soenan lachend. „Bij het vinden van ons spoor zal hij den grooten troep nazetten, en den kleinen niet. Wie is dus veiliger?"

Thans begreep men het fijne van dien maatregel, en werd de reis in dier voege vervolgd. Sariman vond hierin weder nieuwe reden om zich over de meerdere wetenschap van hadji Taroeb te verbazen.

Doch de tocht, tot dusverre gelukkig, was nog niet afgeloopen.

Den tweeden dag na het ontzetten van Sinta, stuitte ons klein gezelschap onverwachts op eene ongeordende en vrij woeste bende, die eenige desa's in de omstreken had in de asch gelegd, en thans roovende en plunderende in 't gebergte rondzwierf.

TIENDE HOOFDSTUK.

DE BESTORMING VAN BORO-BOEDOER.

De beide hadji's hadden bij het overvallen der Brahmaansche lijkplechtigheid hunne witte tulbanden opgezet, zoowel om opzien onder de verzamelde menigte te baren, als om een godsdienstig karakter aan hunne handeling te geven. Op hun eerste halt echter, hadden zij die voorzichtigheidshalve afgelegd en de gewone javaansche kleeding weêr aangenomen; maar toen zij onverwachts op dien bandeloozen troep stuitten, werd Sariman op verkenning uitgezonden, terwijl de overigen zich schuil hielden in een dicht begroeid ravijn.

Na eenigen tijd kwam de getrouwe gids terug met het bericht, dat de bende afgedwaald was van den hoofdtroep, die onder aanvoering van eenige zendelingen van Ansantang naar de vlakte van Boro-Boedoer was op-

gerukt. De maraudeurs, ten getale van zeventig à tachtig man, gaven wel voor, de zaak van Ansantang en den soenan van Gnoendoeng te omhelzen, maar waren thans eigenlijk slechts op roof en plundering uit. Men moest dus bedacht zijn zoowel op zelfbehoud als om aan dien stroom van woestelingen een andere richting te geven, en, zoo mogelijk, zelfs tot eigen voordeel daarvan gebruik te maken.

Eene korte beraadslaging had plaats tusschen den soenan van Gnoendoeng hadji Taroeb en Sariman. Met spoed ontdeden zij zich van hun Javaanschen hoofddoek en trokken hun Arabisch gewaad weder aan. Zij lieten laatstgenoemde ter bewaking van Sinta achter, traden daarop vastberaden uit het ravijn te voorschijn en stonden plotseling in het midden der bende.

Groote verbazing wekte deze onverwachte verschijning onder het onrustig volkje, dat onmiddellijk in die beide mannen leeraars en hoofden van den Islam herkende. Maar hoe kwamen zij daar?

Van die verbazing gebruik makende, nam hadji Taroeb eene indrukwekkende houding aan en sprak:

„Mijne kinderen! Ik ben de soenan van Gnoendoeng en kom u uit een groot gevaar redden! Weet, dat op korten afstand van hier meer dan vier honderd goed gewapende mannen gereed zijn om u te overvallen en te dooden. Zoo even nog bevond ik mij in mijn dalam en was in het gebed, toen Allah eene schoone vrouw tot mij

zond, die tot mij zeide: „Sta op uit uw gebed, o vrome dienstknecht! want ver in het gebergte zijn eenige vrienden van Mohammed in groot gevaar! Ga heen, red hen uit de hand hunner vijanden en geef hun een aanvoerder. Daarna zult gij weder tot uw gebed mogen terugkeeren. Dit is het bevel van Allah!"

„Toen antwoordde ik met een soembah [1]) tot die schoone vrouw: „Hoe kan de nederige dienaar van Allah deze dingen doen? De weg is ver; hij zal stellig te laat komen?" ...

„„Ik zal er u brengen," sprak de hemelsche verschijning, welke niemand anders was dan Fatima, de dochter van Mohammed; „kies slechts een aanvoerder voor de arme lieden, waarvan ik u sprak."

„Toen wees ik hier op mijn broeder, die even dapper is als vroom, waarop wij plotseling in de lucht werden opgenomen, en thans voor u lieden staan."

„Een wonder! een wonder!" riep een twintigtal stemmen. „Groot zijn Allah en zijn Profeet! Wij willen den soenan van Gnoendoeng als onzen leidsman volgen!"

„Ziet hier uw leidsman!" antwoordde deze, op hadji Djamal wijzende; „ik zelf moet weder vertrekken; het bovennatuurlijke wezen dat ons hier bracht, wacht zeker om mij weder weg te voeren."

---

[1]) Eerbiedige buiging.

Hadji Djamal had zich reeds onder de menigte begeven. Met vuur riep hij tot de omstanders: „houdt den soenan hier; ik vrees voor groot gevaar en hij is machtig!"

„De soenan blijve bij ons en vertrekke niet!" riep men van alle kanten; „hij zal ons veilig van hier geleiden!"

Hadji Taroeb stond als in diepe gedachten verzonken. Aller oogen waren op hem gevestigd.

„Ik zal hierover de hemelsche verschijning, die ons herwaarts heeft gevoerd, raadplegen," sprak hij eindelijk, en verwijderde zich haastig.

Spoedig kwam hij terug, gevolgd door Sinta, altijd nog gekleed in feestgewaad. Die plotselinge verschijning eener schoone vrouw, overladen met gouden sieraden en edelgesteenten te midden van dit eenzame en woeste oord, deed eene onbeschrijfelijke uitwerking op de reeds opgewonden gemoederen. Men juichte, men schreeuwde mirakel, men prees Allah en Mahadewa als om strijd; men zag in Sinta eene d e w i, of op zijn minst eene w i d a d a r i.

„Het is de schoone godin Oemah!" riep de een. „Het is Doerga!" schreeuwde een ander, welke uitroepen den beiden hadji's genoegzaam aantoonden met welk soort van Mohammedanen zij te doen hadden.

Op last van de beide mannen werd nu in allerijl een draagzetel voor Sinta gevlochten, die te kennen had gegeven dat zij van Allah in last had den soenan niet te verlaten, en hem gedurende den tocht te beschermen.

Onze hadji's hadden in die bedrijven aan Sariman de gedragslijn door hem te volgen, medegedeeld.

Toen nu de bende ietwat meer geregeld in de richting van Boro-Boedoer voorttrok, kwam op tamelijk grooten afstand van de plaats, waar de zoo even beschreven ontmoeting was voorgevallen, een Javaan, dood bedaard drie paarden achter elkander bij den teugel leidende, den troep tegemoet. Met alle betuigingen van eerbied boog hij voor hadji Taroeb.

„O, geëerde vorst van Ngoendoeng!" sprak hij, „ik heb het bevel ontvangen om deze twee paarden herwaarts te brengen voor u en den geëerden hadji, ten einde gij u niet te veel zoudt vermoeien op uw tocht naar de vlakte der duizend Boeddha's [1])."

„Vriend! uwe komst verheugt mij zeer, en gaarne nemen ik en mijn broeder Djamal dit geschenk aan; maar,.." vervolgde de soenan, op de paarden wijzende: „gij zegt twee; en ik tel toch drie paarden?"

„Bij den baard van den grooten Profeet, dan heeft die schoone vrouw, er een voor mijne moeite bijgedaan!" riep de Javaan in vroelijke verbazing uit. „Verbeeld u, edele soenan! heden nacht verscheen mij eene jonge vrouw, schoon als een d e w i" — hier gaf hij eene beschrijving van Sinta en hare kleeding; — „zij sprak, Sariman! maak u morgen met het aanbreken van den dag gereed om aan

[1]) Toespeling op Boro-Boedoer = Bara-Boeddha.

twee vrienden van den Profeet elk een paard te brengen." „Maar hoe kan de arme Sariman zoo iets doen?" waagde ik bevend te antwoorden: „hij bezit slechts één zieken karbouw?"

„„Ga slechts vroeg op weg en alles zal ten goede geschikt worden. Allah is machtig en zijn Profeet Mohammed bemint zijne dienaren."

„Toen verdween die schoone vrouw en ik sliep weer in. Maar hoe verwonderd was ik toen ik heden morgen opstaande, in den k a d o g a n [1]) mijn gezond geworden karbouw en twee paarden vond.

„Vol blijdschap hierover begaf ik mij met het geschenk der d e w i op weg, vast overtuigd dat ik den geëerden soenan en zijn vriend zou vinden, en ziet, hier ben ik! Maar van dat derde paard begrijpt Sariman niets; toen hij van huis ging waren er slechts twee!"

Nagenoeg alle omstanders waren door Sariman's mededeeling bedrogen.

De beide hadji's stonden in diepe gedachten, keken nu eens elkander aan, dan weder de omstanders. Plotseling nam hadji Djamal, als kreeg hij een ingeving, Sariman bij de hand, bracht hem voor den draagzetel, waarin de gesluierde Sinta zich bevond, en vroeg toen: „Kent gij deze vrouw?"

Sinta lichtte even haar sluier op en Sariman slaakte een kreet van verbazing.

[1]) Stal.

„Zoo waar ik leef, daar is de d e w i Fatima zelve!" riep hij zich vol eerbied op de kniën werpende „en het derde paard?"

De gewaande Fatima knikte even met hoofd en liet daarop haar sluier vallen.

„Thans twijfel ik niet meer of dit alles is eene beschikking van Allah," sprak de soenan op overtuigenden toon in het rond ziende, terwijl hij een der medegebrachte paarden besteeg.

„Allah is groot en machtig," herhaalde Djamal eerbiedig het hoofd buigend en insgelijks zijn paard hernemend.

„En de d e w i is schoon en mild," voegde Sariman er bij toen hij weêr in den zadel zat, zich op schijnbare vrome wijze naar de t a n d o e buigende; „in zulk verheven gezelschap is men tegen alles beveiligd."

Nu werd de tocht, zonder verdere ontmoetingen, geregeld voortgezet. De bende, vroeger zoo toomeloos, was thans echter zoodanig onder den invloed van de wonderen die men gemeend had te zien, dat allen zonder onderscheid zich blindelings aan de leiding der beide hadji's overgaven, die daardoor eene niet onbelangrijke aanwinst van macht erlangden.

Men bereikte eindelijk de vlakte, waar de groote tempel zich bevond.

Maar hoe was daar alles veranderd! De vroeger zoo rustige landstreek was thans een tooneel van gewoel en verwarring.

Waar men vroeger de dunne, luchtige rookzuil uit eene landelijke woning zag opstijgen, verrezen nu dikke rookwolken, gevolgd door om zich heengrijpende vlammen en het geknal der opensplijtende bamboes [1]). Tuinen lagen verwoest, vruchtboomen waren uit den grond gerukt. Hier zag men lieden, die overhaast de vlucht namen in de richting van het gebergte, daarbij have en goed in den steek latende. Anderen poogden noch iets te redden, doch werden ongelukkiger wijze daardoor achterhaald en door hunne vervolgers neêrgeveld. Moeders, met schreiende kinderen in de armen, vluchtten radeloos heen om te ontkomen aan de woede van vijanden, die zij eigenlijk niet wisten vanwaar en waarom zij kwamen.

Ginds weder zag men een hoopje mannen zich dapper verdedigen tegen een troep aanvallers, die, vroeger hunne buren, thans hunne vijanden waren. Overal bood dus die eenmaal zoo lachende vlakte het beeld van jammer en verwoesting aan.

De grootste menschen massa bewoog zich echter in de richting van den tempel, waar zich reeds eene groote ophooping van volk vertoonde.

---

[1]) Een gewoon verschijnsel bij brand van Javaansche woningen, die hoofdzakelijk uit bamboes bestaan. Door de hitte zet de lucht zich uit, die zich binnen de ruimte tusschen de geledingen bevindt, zoodat eindelijk de stengel met een zwaren knal openbarst.

„De gebeurtenissen hebben hun voortgang gehad," sprak hadji Taroeb in zich zelven. „Mijn zoon bevindt zich stellig met Fadil en Mahmoed vóor gindschen afgodstempel. Maar waar is Dalima? Die gansche rij woningen der Boeddhistische sanga's staat in vlam. Ook Sinowasa's huis is in vollen gloed. Zou hij zich bekeerd hebben en tot de onze behooren? Zoo niet..."

Een luide oorlogskreet, uit honderde monden tegelijk aangeheven, bereikte op dit oogenblik zijn oor. Vlug reed hij op de beide overige ruiters toe, die aan het hoofd der bende de bevelen des soenans afwachtten.

„Hadji Djamal en Sariman blijven met de t a n d o e achter en bewaken Sinta, Als er iets gebeurt, brengt Sariman mij bericht," sprak de soenan thans op dien korten, afgepasten toon, die bewees dat hij gewoon was te bevelen. Daarna wendde hij zich tot de kleine bende, aan welker spits hij zich stelde.

„Mijne vrienden," riep hij, „volgt mij! Allah roept ons thans; strijdt nu dapper! In gindschen afgodstempel zijn vele schatten verborgen, die ook uw deel zullen worden!" Toen gaf hij zijn paard de sporen, en onder den uitroep van „Allah! Allah!" volgde hem de opgewonden bende met woeste geestdrift.

Weldra was de korte afstand afgelegd, die hem van de dichte massa voor Boro-Boedoer scheidde.

Het was eene bonte volksmenigte, die voorzien van

allerlei soort wapens, zooals lansen, pieken, klewangs, krissen en strijdknotsen, gillend en tierend door elkander woelde.

Soenan Koedoes had den storm beproefd op een der hoofdingangen van den tempel. De verdedigers hadden zich echter zoo goed geweerd, en de versperring van de groote poort was zoo stevig dat, hoe verwoed de aanval ook was geweest, men toch met verlies van eenige menschenlevens en met tal van bebloede koppen had moeten terugtrekken, zoodat groote verwarring op dat oogenblik onder de strijdenden heerschte.

Aan de witte tulbanden herkende hadji Taroeb onmiddelijk de Mohammedaansche leiders dezer onderneming; spoedig was hij in hun midden en bij zijn zoon, den soenan van Koedoes.

„Bij Allah, een sterk nest, die pagode!" riep hij zijn vader toe; „en die heidenen strijden zoo hardnekkig als sjèthans!"

„Zij zullen toch vergaan!" antwoordde de ander; „wacht slechts een oogenblik!"

„Doch waar is Dalima?" vroeg hij aan de beide hadji's; „heeft Sinowasa zich tot Allah en den Profeet gewend?"

Mahmoed en Fadil schudden het hoofd en wezen op Boro-Boedoer.

„Bismi'illah! dan moeten wij haar gaan halen!" riep de soenan in drift.

„Mijn zoon!" sprak hij nu tot den regent van Koedoes, „ginds is uwe zuster Dalima; tracht haar bij de overmeestering van het gesticht des duivels te redden!

„Mijne zuster?" vroeg de soenan van Koedoes verbaasd.

„Zoo als ik zeg! De oudste dochter uws vaders is daar! Bescherm gij haar en ontruk haar uit de klauwen van den verstokten kafir Sinowasa. Doch nu genoeg! Fadil zal met mij de geloovigen ten strijde roepen, terwijl Mahmoed u bij den storm zal vergezellen."

Daarop beklom de soenan van Gnoendoeng eene kleine verhevenheid, ter zijde den weg, plaatste zich onder de daar staande kokospalmen en riep met forsche stem:

„Là illàha illà-'llahoe! De soenan van Gnoendoeng roept u ten strijd! Allah belooft u de overwinning en het paradijs!"

„Soenan Gnoendoeng! soenan Gnoendoeng!" klonk het op verschillende plaatsen, en weldra verspreidde zich de tijding zijner tegenwoordigheid als een loopend vuur door den dichten volksdrom. Andermaal stelde de soenan van Koedoes zich met Mahmoed aan het hoofd der beweging, terwijl onderscheidene andere hadji's zich tusschen de menigte wierpen.

„Vooruit!" klonk nu hadji Taroebs krachtige stem, terwijl hij op Boro-Boedoer wees.

„Là illàha!" gilde Fadil, met opgeheven armen.

„Lâ illâha!" herhaalden de overige hadji's, die zich in den dichten drom bevonden.

„Lâ illâha!" klonk het eindelijk uit duizende monden, terwijl men in woeste vaart voorwaarts stoof om nogmaals een aanval te doen op den gehaten Boeddha-tempel.

Was de aanval hevig, niet minder verwoed hieuwen de verdedigers in op hunne aanvallers. De bezetting toch van den in eene vesting herschapen tempel was vrij talrijk. Behalve een groot aantal priesters en monniken, met den rahan Soekajana en den bouwmeester Sinowasa aan het hoofd, bevonden zich nog in den tempel zeer vele bewoners uit den omtrek, die, getrouw aan het geloof hunner vaderen, eene schuilplaats hadden gezocht in den stevig gebouwden tempel, waar zij hun leven beter tegen dien woesten hoop meenden te kunnen verdedigen dan in het open veld. Ook een tal van vrouwen en kinderen had in Boro-Boedoer een toevlucht gezocht en aanvankelijk gevonden. Onder de eersten trof men ook Maja en Dalima aan, die door Sinowasa daarheen gevoerd waren, omdat hij in de belijders van den Islam zijne vijanden bleef zien, en zich dus niet aan hunne zijde had willen scharen.

Bij den eersten aanval hadden de belegerden een voornaam verdedigingsmiddel gevonden in de stukken steen, welke, tot herstelling des tempels, in grooten voorraad in de galerijen aanwezig waren. Hoewel de belegeraars verwoed tegen de tempelmuren opstormden, moesten zij wel terug-

deinzen voor den dichten regen van steenklompen, waardoor menig hoofd verpletterd, menige arm machteloos gemaakt en menig been vermorseld werd.

Een tweede stormaanval ving aan; werd deze gekeerd dan was er hoop op behoud. De krachten des vijands zouden daardoor gebroken en zijn moed verdwenen zijn. Zoo mogelijk, werden met nog meer onstuimigheid steenen, groot en klein, ruw of reeds half bewerkt, op de hoofden der aanvallers geworpen; doch weldra raakte de voorraad uitgeput. Dit was een groote slag voor hen die zich zoo dapper verdedigden. Doch Sinowasa wist spoedig raad. IJlings deelt hij zijn plan aan Soekajana en de overige verdedigers mede. Men zal de buitenste galerij prijs geven en eene hoogere verdieping innemen. Dáár kan men zich met goed gevolg staande houden; dáár is materieel voorhanden, om den vijand duchtig te begroeten. Het plan wordt uitgevoerd. De belegerden bevinden zich weldra in de hooger gelegene binnengalerij. De bestormers rukken voorwaarts, onder een luid en dolzinnig krijgsgeschreeuw. Zij meenen de overwinning reeds te hebben behâald.

Doch nu werden die aanrukkende drommen met zulk een geweldigen en dichten steenregen overstelpt, dat de bestormers voor een oogenblik wankelden.

De Boeddhisten hadden namelijk in de sieraden van hun tempel een verdedigingsmiddel gevonden; zij rukten die

van de kroonlijsten der galerij af, en wierpen ze bij honderden op de hoofden hunner bespringers. [1])

Op dit hachelijke oogenblik verscheen de soenan van Gnoendoeng op de plaats der worsteling. Te lang had de ijveraar in werkelooze afwachting verkeerd; hij haakte naar de beslissing van den strijd; hij vreesde dat zijne prooi hem zou ontglippen. Thans zou hij ook zijn gewicht in de schaal leggen.

Spoedig is de stand van zaken overzien, en in een oogwenk zijn besluit genomen. In enkele woorden is het gewijzigde operatieplan aan den soenan van Koedoes medegedeeld. Deze zal den strijd voortzetten, terwijl ongemerkt een deel der troepen terug wordt gezonden, met de hadji's Mahmoed en Fadil als geleiders. Zij trekken het gebouw voor een gedeelte om, beklimmen het, zonder dat de strijders aan de voorzijde er het minste van vermoeden, en tasten weldra hun vijand in den rug, in zijne eigene verschansing aan.

Nu werd de kans hopeloos voor de Boeddhisten; van voren bestookt en van achteren besprongen, moesten zij weldra wijken. Doch dit geschiedde niet dan na hevige worsteling van beider kant.

Het gevecht in de galerij was moorddadig en dikwerf

[1]) Men zie hierover F. C. Wilsens bijdrage over Boro Boedoer in het tijdschrift voor Indische Taal- Land- en Volkenkunde Jg. I afl. III en IV bladz. 265.

man tegen man. Het geschrei van vrouwen en kinderen vermengde zich met het wapengekletter, en het woest getier van aanvallers en verdedigers weergalmde door gangen en galerijen.

Eindelijk ontdekte hadji Mahmoed Maja en Dalima, die zich met eenige andere vrouwen tusschen de terugtrekkende Boeddhisten bevonden, terwijl zij door de steeds voorwaarts dringende Mohammedanen ongedeerd waren gelaten. Sinowasa streed nog steeds als een getergde leeuw met eenige dappere hoofden in de onmiddellijke nabijheid.

„Dalima!" riep Mahmoed, terwijl hij de ontstelde en jammerende vrouwen tot zich wilde trekken.

„Dalima!" herhaalde Sinowasa, en sprong als een uitzinnige op hadji Mahmoed toe. Bliksemsnel daalde zijn klewang op diens schouder neder. De hadji zeeg doodelijk getroffen neêr, terwijl een breede bloedstroom zijne witte priesterkleeding rood verfde. Niet minder gezwind vloog Fadil met zijne kris op den bouwmeester toe, en zou hem het hart hebben doorboord, indien zijn voet niet ware uitgegleden in het pas gestorte bloed zijns vriends. Hadji Fadil miste zijn stoot en zou zich nu op zijne beurt in groot gevaar hebben bevonden, zoo niet de soenan Gnoendoeng en zijn zoon waren toegesneld. De eerste viel op Sinowasa aan, terwijl de tweede zich met Fadil van de beide vrouwen meester maakte. Beide strijders toonden moed en behendigheid. Sinowasa was de sterkste door zijne jeugd en

vlugheid; hadji Taroeb door zijne meerdere bedrevenheid. Beide streden niet alleen uit geloofswoede, maar ook om eene vrouw. De een voor zijne dochter; de ander voor zijne gade, die hij beminde, en lang zou de kamp nog hebben geduurd, indien niet eenige Boeddhistische monniken, die ongemerkt een hooger standpunt hadden ingenomen, eene massa steenen hadden neêrgeworpen, die hadji Taroeb deden ter neder storten, terwijl hij eene lichte hoofdwond bekwam. Fadil's been werd zwaar gekneusd; doch het ergste van alles was, dat de arme Maja door een zwaren steen doodelijk gewond werd.

Een dichte wolk van gruis en stof vervulde de galerij en belette voor een oogenblik alle uitzicht; zoowel daardoor als door de ontsteltenis, die deze plotselinge steenregen veroroorzaakte, was het mogelijk dat Sinowasa met enkele volgelingen zich ten laatste nog aan zijne talrijke bespringers zou kunnen onttrekken en langs een anderen kant een uitweg zoeken uit het gebouw, thans geheel in de macht der Mohammedanen.

Toen volgde nog een tooneel van dolzinnige vernielzucht. Men nam niet alleen wraak over het geleden verlies, maar bovendien moesten de eigenlijke Mohammedaansche ijveraars hun gemoed koelen aan de steenen beelden en kunstwerken waardoor Boro-Boedoer zoo beroemd was. Menig Boeddhabeeld werd het hoofd, de armen of de beenen afgeslagen. Menig keurig bewerkt basrelief werd

vernield of geschonden. Lotusbloemen, koepels, nissen, postamenten, in een woord alles werd gehavend door eene dolzinnige en opgewonden menigte, waarvan velen wellicht nog onlangs hadden medegewerkt aan den opbouw van den tempel.

Nog staat Boro-Boedoer daar om den opgetogen bezoeker te verkondigen wat het voor eeuwen was, en wat het geworden is door het fanatisme van eene verblinde menigte, opgewonden door enkele hadji's.

Boro-Boedoer levert eene waarschuwende les!

ELFDE HOOFDSTUK.

HET VERBOND.

Raden Rahmat, de groote apostel des Islams in den Indischen archipel, was overleden. De soenan van Ngampel had zijne aardsche loopbaan geeindigd, na een werkzaam en nuttig leven. De deelneming bij zijne uitvaart bewees ten volle hoe groote achting de man zich had weten te verwerven, die als vorst en leeraar zijn tijdgenooten zulk een schoon voorbeeld had gegeven, als de Javaansche geschiedenis geen tweede kan aanwijzen.

Niet alleen waren zijne onderdanen, de talrijke leerlingen die hij had gevormd en de voornaamste Mohammedaansche hoofden opgekomen, om de lijkplechtigheid bij te wonen, maar zelfs de maharadja van Madjapahit, lezen wij, liet zich waardiglijk vertegenwoordigen, om de laatste

eer te bewijzen aan den man, dien hij reeds als jongeling had leeren liefhebben en naderhand steeds de hoogste achting had blijven toedragen, niettegenstaande hij zich een der grootste tegenstanders van den alouden lands-godsdienst was geworden.

Ngampels soenan toch, hoezeer ijverende voor de uitbreiding van de leer des Korans, hoe ook strevende om den Javaan van zijn beeldendienst af te trekken, en hem de kennis van één eenig God in te prenten, was daarbij steeds op zuiver godsdienstig terrein gebleven. Nooit had hij toegelaten dat politieke bedoelingen zich mengden in de leer die hij verkondigde, of dat de nog minder edele drijfveeren van eigenbelang zich achter het masker van godsdienst verschuilden. Raden Rahmat kende noch duldde derhalve nevenbedoelingen, en wij hebben dan ook vroeger reeds gezien hoe de plannen van den heerschzuchtigen raden Patah en diens aanhang waren afgestuit op het onwrikbaar vasthouden des soenans aan zijn eenmaal opgevat voornemen, om de zegepraal van Mekka's Halve Maan eene bloot zedelijke overwinning te doen zijn. Hij meende dat het Hindoeïsme, zooals het zich toen op Java voordeed, wel zijn eigen dood zou sterven.

Nauwelijks echter was de voorbeeldige man naar zijne laatste rustplaats gebracht, of het onweder barstte over Madjapahit los. Reeds op zijn graf sloten ijveraars en misnoegden een verbond tot den ondergang van het groote,

doch inwendig reeds zeer verzwakte rijk. De dynastie der Brawidjaja's moest vallen.

In dezelfde raadzaal, waar wij vroeger te Soerabaja reeds een tal van Mohammedaansche hoofden hebben ontmoet, is thans weder eene aanzienlijke bijeenkomst.

De vergadering werd geopend, met de gewone formule der muzelmannen, door den adipatih van Ngampel, zoon en opvolger van den overledene. Hoe talrijk de opkomst ook was, aanvankelijk bleef alles afgemeten en kalm. Menig nadenkend gelaat bespeurde men onder de aanwezigen. Hier en daar slechts vernam men eene fluisterende opmerking, meestal betrekking hebbende op het leven van den ontslapen soenan, of op de pas afgeloopen plechtigheid.

Nadat deze kalmte eenige oogenblikken geduurd had, wisselden raden Patah en den soenan van Gnoendoeng ongemerkt een blik van verstandhouding. Daarop stond eerstgenoemde op, en sprak met eene soort van berekenden, langzamen nadruk:

„Mijne broeders! Waarlijk het is niet te verwonderen dat ons aller hart bedroefd en ons gemoed bezwaard is door het verlies van den geachten en beminden leeraar, den voortreffelijken soenan van Ngampel; doch het stond geschreven dat dit geschieden zou. Allah zond den engel Azrâïl, en thans rust de groote voorganger des gebeds in het paradijs, in het dâr-as-salam! God is barmhar-

tig en genadig. Hij heeft zijn dienaar vrede en zegen geschonken. Amen!"

„Amen!" herhaalde de gansche vergadering in koor en met eerbiedig gebogen hoofd.

„Nu wij zulk een voortreffelijken leidsman verloren hebben, juichen onze vijanden reeds in stilte. Zij zullen geene middelen onbeproefd laten, om het licht des Korans weder van Java te doen verdwijnen, en wel door de geloovigen te vervolgen te verdelgen. Dat verhoede echter Allah taâla!"

„Hij verhoede het!" riep het gansche koor, op geheel anderen toon en met klimmende opgewektheid.

„Het is aan al mijne broeders bekend," vervolgde de spreker, „dat ik aan den overleden soenan, ons aller geestelijk hoofd en raadsman, heb beloofd, niets tegen de kafirs te ondernemen zoolang hij nog in het boek der levenden stond opgeteekend. Bij Allah! gij weet dat ik die belofte gehouden heb. Maar dewijl nu door het verlies van den soenan, die bij onze vijanden zoo gevreesd was, de zaak des Islams in gevaar verkeert, vraag ik, de nederige dienstknecht van Allah, of het uw oordeel niet is, dat wij ons sterk moeten maken tegen de ongeloovigen?"

Onmiddelijk stond de soenan van Koedoes op.

„Geheel en al stem ik in met de meening des adipatih's van Bintâra," sprak hij. „Wij dienen ons onder-

ling te verbinden tegen de vijanden van den grooten Profeet, wien Allah zegene!"

„Ook ik stem voor eene algemeene en nauwe aaneensluiting," sprak nu de Soenan van Giri. „Nog zeer goed herinner ik mij de woorden van mijn geëerden vriend Sjech Kalifa Hoesin, toen wij op reis waren naar de vorige hier gehouden vergadering. „Wat ons nog ontbreekt," zeide hij, „is: „eenheid!""

„Eenheid! eenheid!" riepen onderscheidene stemmen met klimmende opgewondenheid. „Verbinden wij ons als één man!"

„Ja, verbinden wij ons als één man!" hernam de soenan van Giri met vuur. „Bij Allah! de tijd is nu gekomen om het hatelijk juk af te werpen, dat de heidensche vorst van Madjapahit ons nog doet dragen!"

„Billâhi! werpen wij het af!" riepen eenige hadji's woest; „weg met Angka Widjaja, den afgodendienaar!"

Onder het klimmen der hartstochten nam raden Lemboe, vorst van Madoera, het woord.

„Mijne vrienden!" ving hij aan, „hoezeer ik voor eene innige aansluiting ben, die de geloovigen sterk moet maken tegen de vereerders van Siva, zou ik toch ongaarne zien dat de maharadja daardoor leed zou ondervinden. Angka Widjaja is de weldoener van de meesten onzer. Hij is niet alleen mijn vader en die van raden Patah, maar er zijn hier nog meerdere zonen van hem tegenwoordig," voegde hij, om

zich heen ziende, er bij, „terwijl bovendien de geëerde vorst van Pengging zijn schoonzoon is. Heeft overigens Madjapahits opperheer niet meermalen bewijzen gegeven dat hij goedertieren is? Nooit heeft hij den Islam tegengewerkt. Zoo wij ons vijandig tegen den ouden vorst betoonen, en hem zijne rechtmatige heerschappij betwisten, vrees ik dat Allah ons voor onze ondankbaarheid wel eens zou kunnen straffen. Denken mijne broeders nog wel aan de voorspelling van den overleden soenan?"

Deze toespraak maakte aanvankelijk wel eenigen indruk; doch weldra verhieven zich onderscheidene stemmen tegen deze verzoenende taal. Tot deze laatsten behoorde Andaja Ningrat.

„Noem mij niet onder de beweldadigden van ratoe Timpa's vader!" riep hij op verbolgen toon raden Lemboe toe. „Ben ik niet steeds met wantrouwen door dien man bejegend toen ik zijn naam groot maakte van het Oosten tot het Westen? Ben ik niet in alles tegengewerkt toen ik als praboe anom, met alle macht en kracht zijn heidenschen troon zocht te schragen? Heb ik niet moeten bukken voor de kleingeestige kuiperijen van raden Goegoer, den broeder, dien gijzelven niet bemint, o, adipatih van Madoera? Bij Allah! Ik wil den oorlog! Ik wil zelf de geloovigen in den strijd aanvoeren. Als dienaar van Mahadewa, behaalde ik steeds de overwinning; als volger van den grooten Profeet zal ik niet minder sterk zijn!"

„Dit alles riekt nog al heidensch!" sprak de soenan van Koedoes fluisterend tot praboe Satmoto. [1])

„Bij Allah! Wij volgen Andaja Ningrat, den grooten overwinnaar!" riepen onderscheidene stemmen. „Hij voere ons ter overwinning: weg met de heidenen!"

Wij zien dat de vorst van Madoera in deze vergadering van opgewonden partijgangers geheel alleen stond. Zijn raad vond geen ingang en was spoedig vergeten!

Eenige woorden waren tusschen raden Patah en hadji Taroeb gewisseld gedurende de toespraak van Penggings vorst, wiens taal hun blijkbaar niet beviel, of beter gezegd, wiens voornemen, om als aanvoerder op te treden, niet met hunne plannen in overeenstemming scheen te zijn.

De soenan van Gnoendoeng had daarop ongemerkt zijn zoon, benevens de soenans van Giri, Bonang en Kalidjaga om zich heen verzameld. In dien kleinen kring sprak hij eenige haastige doch, naar het scheen, veelbeteekenende woorden.

„Mijn broeder van Pengging spreekt wel," sprak raden Patah met luider stem; „de oorlog zal wel onvermijdelijk zijn, want zonder den val van Madjapahit, is er geen heil voor den Islam te wachten. Met het heidensche rijk vervalt ook de godsdienst der ongeloovigen!"

[1]) Naam van den soenan van Giri.

„Wij moeten een Mohammedaansch rijk stichten!" riep de soenan van Bonang met hevig gebaar.

„Wij willen een echt Islamitisch opperhoofd!" schreeuwde de soenan van Kalidjaga daarop.

„Dood en verderf aan de kafirs," galmde het koor.

Toen verhief zich de achtbare gestalte van den soenan van Gnoendoeng. Hij overzag voor een oogenblik de woelende menigte, wenkte toen met de hand, ten teeken dat hij wenschte te spreken en weldra verhief zich geen enkele stem meer. Men was geheel aandacht, want hadji Taroeb bezat een groot overwicht op zijne geloofsgenooten, dat niet weinig was toegenomen na de wonderbaarlijke bekeering van Penggings stadhouder en de verwoesting van Boro-Boedoer.

„Mannen, broeders!" sprak hij op indrukwekkenden toon, „waarlijk, het oogenblik is thans gewichtig, en het is noodig dat wij ernstig beraadslagen wat er gedaan moet worden. Ik bezweer u, hoort naar mijne stem, want ik spreek thans niet uit mij zelven. Ik volbreng slechts den last van Allah, die te loven en te prijzen is..."

„Amen!" viel de gansche vergadering in.

„Mij, den onwaardigen en geringen dienstknecht, is licht geschonken door den Profeet. Ik zal den wil van Allah openbaren!"

Hij zweeg een oogenblik. De gansche vergadering staarde hem met gespannen aandacht aan. Met open mond wachtte men op hetgeen volgen zou.

Toen hervatte hij langzaam en met nadruk: „Het is de wil van Allah en zijn Profeet dat het rijk van Madjapahit vernietigd worde."

Eene algemeene en luide uitbarsting van vervoering volgde op die korte, maar duidelijke mededeeling. Een tal van „bismillah's" en „istaghafar's" werden uitgestooten; de getulbande hoofden bewogen zich driftig heen en weder; de armen werden in geestvervoering opgeheven — in één woord: de vergadering vertoonde toen een tooneel van echt muzelmansche opgewondenheid. Op dat oogenblik sprak het fanatisme onverholen.

„De tijd zal dus spoedig komen," vervolgde hadji Taroeb, na het bedaren van dien storm, „dat wij op den weg Gods zullen moeten strijden. De dag genaakt waarop wij den heiligen oorlog zullen aanvangen."

„Bij Allah! hij kome, die dag!" riepen de meeste aanwezigen. „Wij zijn gereed den weg Gods te bewandelen."

„Dit antwoordde ik ook aan den engel Gabriël, die mij het bevel van Allah overbracht," hernam hadji Taroeb; „doch de hemelsche gezant berispte mij hierover en sprak: „O, gij hoovaardige dwaas! Geenszins zijt gij gereed voor dien grooten dag! U ontbreekt nog ééne groote zaak, zonder die zult gij de ongeloovigen nimmer kunnen verdelgen."

„Wat ontbreekt ons dan nog, o hemelsche gezant?" vroeg ik ootmoedig; „neem toch de onwetendheid weg van uwen nederigen dienaar!"

„„Gij zijt te Mekka geweest?"" vroeg de Engel."

„Ik boog eerbiedig het hoofd ten teeken van toestemming.

„„Wat was het voornaamste, dat gij in de heilige stad zaagt?"" vroeg de hemelbode verder?

„Het groote huis Gods, waar zich honderdduizenden geloovigen als één man verzamelen, antwoordde ik.

„„Nu dan! bouw gij ook zulk een huis Gods; dat zal u tevens een tempel des verbonds zijn; vandaar uit zult gij den vijand tegemoettrekken en hem overwinnen.""

„„Hoor verder,"" sprak de engel, „want de Profeet heeft medelijden met uwe onwetendheid. Alle geloovigen zullen iets toebrengen tot den opbouw van het groote huis des gebeds; acht wali's zullen er het toezicht over hebben, terwijl het kalifaat over de geloovigen en de bescherming van den tempel zal worden toevertrouwd aan dengene onder ulieden, die tweemalen Mekka en het heilige graf zal hebben bezocht. Aldus is het raadsbesluit van Allah!""

Groote verbazing teekende zich op aller gelaat bij het vernemen van dit goddelijk bevel. Niet minder zichtbaar was evenwel de teleurstelling, die bij velen deze onverwachte wending der zaak veroorzaakte.

Onder de aanwezige hoofden bevonden zich verscheidene personen, die, óf pas bekeerd, óf niet in de gelegenheid waren geweest de bedevaart naar Mekka te ondernemen.

Onder dezen behoorde in de eerste plaats Andaja Ningrat. Echter waren in de vergadering een niet onaanzienlijk getal lieden, die den titel van hadji bezaten, maar het was hoogst twijfelachtig of wel iemand der aanwezigen aan dien zwaren eisch — eene dubbele reis naar Mekka — had voldaan.

Er heerschte gedurende eenige oogenblikken een besluiteloos zwijgen in de vergadering. De een zag den ander met een uitvorschenden blik aan, als wilde men vragen: „Zijt gij die uitverkorene?"

Eindelijk nam raden Patah het woord.

„Dewijl niemand der aanwezige broederen zich als den door Gabriël aangewezen beschermer van het nieuwe huis des verbonds zich wil doen kennen," sprak hij, „moet ik wel den mond openen en u mededeelen, dat de Soenan van Gnoendoeng zelf tweemalen de bedevaart heeft volbracht; hem behoort dus het kalifaat!"

„Nu begrijp ik de boodschap van den engel Gabriël," mompelde de teleurgestelde vorst van Pengging in zich zelven. „Mijn vroegere onderbevelhebber wenscht hier de eerste te zijn."

„Maar het is ook eene waarheid," viel hadji Taroeb hierop in, „dat ik raden Patah te Mekka heb ontmoet gedurende zijn derde bedevaart."

„Bij den baard van den Profeet!" riep de Soenan van Koedoes, „toen ik mijn vader op zijn tweeden tocht naar

de heilige stad vergezelde, vonden wij raden Patah voor de derde maal in zijn pelgrims-kleed op den berg Arafat!"

„Gij zegt het," hernam raden Patah met bewogen stem, en ik mag het niet tegenspreken, want God haat de leugenaars. In mijne jeugd had ik geene rust. Ik haakte telkens weêr naar het boetgewaad en naar de vermoeienissen in de brandende woestijn. Ik hoopte in het heilige land te sterven; doch zulks was niet de wil van Allah!"

„Nu dan, zij raden Patah ons aller hoofd!" riepen onderscheidene stemmen

„En wij bouwen het huis des verbonds te Bintâra!" voegde hadji Taroeb er bij.

De groote meerderheid stemde hier onmiddelijk in toe, en nadat het door Gabriël bepaalde getal van acht w a l i's, als opzichters bij den tempelbouw, waren aangegewezen, ging deze hoogst belangrijke vergadering uiteen.

Was vroeger Soerabaja het brandpunt geweest waaruit zich de Islam meer een meer op Java verspreidde, voortaan zou Bintâra — het tegenwoordige Demak — op den voorgrond treden. Van dáár zouden in het vervolg alle bewegingen uitgaan, zoowel op godsdienstig als op politiek gebied.

Kort na het genomen besluit, verrees dan ook te Demak de groote moskee. Alle geloovigen leverden daartoe de bouwstoffen, en wel in zoo overvloedige mate, dat de acht pilaren des tempels niet massief konden worden ge-

bouwd, maar samengesteld zijn geworden uit losse spaanders van het hout door de talrijke deelnemers aangebracht.

Lang heeft dit eigenaardig gebouw den tand des tijds weten te trotsereen, tot het eindelijk in 1845 is vernieuwd geworden; alleen de oorspronkelijke acht pilaren zijn in wezen gebleven, ter herinnering aan de acht opperhoofden die onder den titel van w a l i het opzicht hadden over den opbouw.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

MEDEDEELINGEN IN EN BUITEN DEN RAAD.

De oorlog was uitgebroken.

In den vorstelijken kraton te Madjapahit zat de grijze Angka Widjaja, omringd door de weinige hem overgebleven vrienden en aanhangers. Bijna al zijne vasallen, met raden Patah, zijn eigen zoon, aan het hoofd, hadden openlijk trouw en gehoorzaamheid aan hun rechtmatigen leenheer opgezegd, en maakten zich ijverig gereed om den maharadja zelfs van zijn ouden rijkszetel te verdrijven.

De vorst, gebukt onder den last der jaren, ontzenuwd door zijne weelderige en verwijfde levenswijze, en gedrukt door de opeenstapeling van onheilen in zijne laatste levensjaren ondervonden, zat met gebogen hoofd, ten prooi van zwaarmoedige gedachten.

„Mijn geëerde vader gelieve thans een besluit te nemen

en ons zijne bevelen te doen hooren," sprak raden Goegoer, na een lang en pijnlijk zwijgen in den kleinen kring.

„De geëerbiedigde vorst gelieve slechts te gelasten dat zijne getrouwen ten strijde worden opgeroepen, ter verdediging van zijn troon," voegde de oude patih Gadja Mada, met eene diepe buiging er bij.

Maar de oude vorst zat nog altoos besluiteloos en in diepe gedachten, terwijl op zijn gelaat onverholen droefheid te lezen stond.

De opperbrahmaan Warsita en de Boeddhistische hoogepriester Padmadana, Adhidharma's opvolger, waren te samen in fluisterend gesprek, terwijl het laatste lid dezer vertrouwelijke bijeenkomst, raden Koesèn, insgelijks genoeg aan zijne eigene gedachten scheen te hebben, want hij zat niet minder afgetrokken dan zijn grootvader Angka Widjaja zelf.

Raden Goegoer zag met blijkbaar ongeduld den rijksbestierder aan. Deze echter haalde ontwijkend de schouders op. Hij had te veel eerbied voor zijn vorst om ten tweeden male diens gedachtenloop te durven afbreken. Hij bewaarde dus een geduldig zwijgen.

„Is er dan geen ander middel," vroeg eindelijk de vorst, als uit een droom ontwakend, „om dat halsstarrig kind tot rede te brengen? Raden Patah is immers mijn zoon?"

Eigenaardig is het en toch geen ongewoon verschijnsel

bij sommige ouders, dat zij uit blinde liefde voor ontaarde kinderen, dezen nog eene eerste plaats in hun hart blijven schenken, en tot het laatste toe een onmogelijk geworden terugkeer verwachten, gelijk een drenkeling zich aan een stroohalm vastklemt.

Gadja Mada zag den vorst aan met een blik, waaruit medelijden en tevens onvermogen sprak om aan dien wensch te voldoen.

„Helaas!" antwoordde de trouwe dienaar met een zucht; „de opstand is te algemeen! O, vorst Uw zoon raden Patah is te ver gegaan!"

„De adat [1]) en de waardigheid van den maharadja gebieden zijne tuchtiging en onderwerping," voegde raden Goegoer er bij.

„Maar zoo hij zich eens vrijwillig onderwierp?" hernam de vorst, zijn kleinzoon, raden Koesèn, vragend aanziende.

„Hij zal dat niet doen," sprak de adipatih van Troeng op stelligen toon. „Geloof o vorst, dat uw dienaar het mogelijke heeft gedaan om het hoofd van den opstand tot andere gedachten te brengen. Raden Patah blijft volstandig weigeren. Ik zal dus tegen mijn broeder moeten optrekken en strijd voeren tegen den vriend mijner jeugd," voegde het jonge legerhoofd er eenigszins mistroostig bij.

[1]) Oude landsinstelling.

„Doch ook vóór uw eigen grootvader," viel raden Goegoer hem met eenige bitsheid in de reden.

„Indien ik dit niet had bedacht," duwde de ander hem niet minder scherp toe, „dan was ik thans in het kamp uwer tegenstanders, raden Goegoer. Een echt Ksatria strijdt uit plicht of uit genegenheid."

„Ware Andaja Ningrat slechts niet van het hof verwijderd," mompelde de oude rijksbestierder Gadja Mada in zichzelven; „wellicht had alles nog wel een anderen keer genomen. Raden Goegoer weet zich niet bemind te maken en mist daarbij de groote geestkracht van Penggings vorst."

De troonopvolger wendde zich nu tot Warsita, die steeds nog in ernstig gesprek was met den Boeddhist Padmadana.

„Zullen wij dan nu maar lijdelijk moeten afwachten tot de vijand ons hier met groote overmacht overvalt?" sprak hij ongeduldig. „De geëerde poerohita wende zich toch tot den vorst, en trachte hem aan te sporen tot het nemen eener beslissing."

„Er zal gehandeld worden!" antwoordde de priester op bedaarden en tevens beslissenden toon; „wij priesters hebben niet minder te verliezen dan de toekomstige gebieder van Madjapahit. Waartoe echter die drift, die overijling, raden? Zij voegen den jongeren niet in tegenwoordigheid van den maharadja, en nog veel minder tegenover een Brahmaan!"

De bestraffing werkte plotseling. De Ksatria boog het hoofd deemoedig voor den Brahmaan, tot wiens verhefling als padanda hij het meeste had bijgedragen.

Eenige oogenblikken daarna hief Angka Widjaja het hoofd weder op, als ware hij vermoeid van het lang en vruchteloos zoeken naar een middel om den dreigenden oorlog te voorkomen. Onmiddellijk nam Warsita dat oogenblik waar.

„Hoe lang zult gij, o vorst!" sprak hij op gemoedelijken doch tevens hoog ernstigen toon, „in besluiteloosheid doorbrengen, nu het gevaar boven onze hoofden hangt, nu het gansche rijk met den ondergang wordt bedreigd? Indien gij uw troon en uw leven wilt behouden, is het tijd, o vorst, dat gij ontwaakt uit de gevaarlijke neêrslachtigheid die thans uw gemoed heeft overmeesterd. Bedenk dus, o vorst! wat de plichten van den edelen Ksatria zijn, wanneer gevaren het land en den godsdienst bedreigen. Bedenk dat de goden diegenen met den ondergang straffen, die hunne altaren niet weten te verdedigen en zich kleinmoedig betoonen bij tegenspoed en gevaar!"

„Meen niet, poerohita," antwoordde de vorst op eenigszins geraakten toon, „dat kleinmoedigheid mij zoo besluiteloos maakt. Het is de diep gewortelde genegenheid van een oud man voor den zoon, dien hij veel liever vrijwillig tot zich zag komen dan hem met de wapenen tot gehoorzaamheid te dwingen en hem te bestrijden als een vijand. Noem dat gevoel voor raden

Patah zwakheid, en zelfs gevaarlijk voor land en godsdienst; het zij zoo, maar ik verzeker u, al moest ik de helft van mijn rijk missen om den vrede te koopen en dien zoon weder hier bij mij te zien als een vriend, als een kind dat zijn vader lief heeft, o, Warsita! ik zou het gaarne afstaan."

Bij het vernemen dezer betuiging betrok het gelaat van raden Goegoer nog meer.

„Mijn vader heeft goed beschikken," dacht hij bij zichzelven, „over het rijk dat mij rechtens, als zijn opvolger, toekomt, en dat nog wel ten behoeve van een oproermaker, die slechts het kind eener goendiq is!"

„Maar het kan niet, zegt gij," vervolgde de vorst. „Ik wil dit aannemen. Ja, ik besef het ten volle. Raden Patah, de verongelijkte zoon haat zijn vader. Heeft hij daarvoor geene reden? Weet, o priester, dat ik zijne zwangere moeder wegzond, en derhalve dien zoon reeds verstiet vóór zijne geboorte, ter wille van raden Goegoer's moeder. Geen wonder dan ook dat hij den vader, bij de ontdekking zijner hooge afkomst, in plaats van genegenheid haat moest toedragen, dien al mijne later betoonde inschikkelijkheid bij zijn onvoegzaam gedrag, niet heeft kunnen uitwisschen. Hij zocht en vond zijn troost in de leer van Mohammed! En die nieuwe godsdienst! . . . ik weet het; de priesters hebben mij beschuldigd alsof door mijne zwakheid, en

onverschilligheid, door Angka Widjaja's gebrek aan doorzicht, de leer van den Profeet zulke verbazende vorderingen heeft kunnen maken. Maar is het mijne schuld, o Warsita, dat vele Javanen wantrouwen begonnen te koesteren in de orakels hunner talrijke steenen godheden, en zich met meer vertrouwen hechtten aan een enkel verheven wezen, aan een Adiboeddha, of Allah, gelijk zij hem noemen? Wat de priesters mij dus ten laste leggen, zal wellicht nog lang na mijn dood worden geloofd; doch mijn trouwe patih en vriend Gadja Mada weet en kan getuigen, dat ook uwe priesterschap zelve groot aandeel heeft in datgene waarvan men mij beschuldigt. Mijne onverschilligheid omtrent uw godsdienst, de zucht naar afleiding en het onophoudelijk streven naar vermaken gedurende mijne geheele regeering, moeten worden toegeschreven aan den dwang mij in mijne jeugd opgelegd. De Brahmanen beletten mijn huwelijk met de vrouw, die ik als jongeling boven allen lief had. De arme dewi Sahari stierf kort daarop, en .... verrees op haar graf niet het eerste Mohammedaansche bedehuis? Maar nog meer! Hebben Mahadewa's dienaren niet op mijn vader gewerkt, om mij gedurende eene groote offerande te doen zweren nooit den Islam te omhelzen? Die belofte ben ik nagekomen, en zal er getrouw aan blijven tot aan mijn dood, o priester! maar zij heeft mij toch niet belet aan de Arabieren toe te laten hunne leer te verkondigen . . . ."

Die vrij lange toespraak van Angka Widjaja vervulde de aanwezigen met verbazing, niet alleen wegens het ongewone van de zaak, maar voornamelijk ook wegens het licht dat daardoor werd verspreid over vroegere gebeurtenissen, en den invloed welken deze op zijne handelingen hadden uitgeoefend. De beide priesters hadden elkander meermalen veelbeteekenend aangezien. Onderscheidene malen had de oude patih door een stilzwijgenden hoofdknik als het ware het zegel gedrukt op 's vorsten mededeelingen. Alleen hadden de adipatih van Troeng en raden Goegoer, elk voor zich, de toespraak van Angka Widjaja aangehoord zonder zelfs één enkelen blik van verstandhouding te wisselen. Zij waren nooit vrienden geweest. Het vrij stug karakter van den troonsopvolger lokte niet uit tot toenadering, terwijl de jongere, meer talentvolle raden Koesèn genoeg had aan de gunst van den marahadja.

„En nu wil ik u toonen," ging de vorst na een kort stilzwijgen voort, „dat ik nog geestkracht genoeg bezit om mijn bedreigden troon en tevens de altaren onzer voorvaderlijke goden te verdedigen. Ik verzoek daartoe de hulp mijner weinig overgebleven vrienden en getrouwen. De geëerde priesters gelieven groote godsdienstplechtigheden te doen plaats vinden, om de goden gunstig te stemmen voor het geluk onzer wapenen. Ik leg hierbij voor den poerohita Warsita de gelofte

af, dat ik bij overwinning het groote paardenoffer ter eere van Mahadewa zal vieren, terwijl ik alsdan ook gaarne dankoffers zal brengen aan Sakja Moeni."

De beide priesters toonden zich voldaan over 's vorsten goede voornemens, nadat zij verklaard hadden veel verschooning voor zijne handelingen te hebben opgemerkt, in hetgeen hij in zijne jeugd had ondervonden. Zij beloofden de godsdienstfeesten met allen luister te zullen doen plaats hebben, en daarbij de voorspraak bij de goden te zullen zijn voor het heil des rijks, terwijl zij ten slotte verzekerden niet zonder hoop te zijn, dat de goden goedgunstig op geloften en offeranden zouden nederzien.

„En nu de meer aardsche belangen," sprak Angka Widjaja, met eene diepe ademhaling, die als een zucht van verlichting kon worden beschouwd. „Hoe denkt mijn vriend Gadja Mada over de samenstelling onzer strijdkrachten?"

De oude patih was ten toppunt van vreugde over hetgeen hij hoorde. De trouwhartige Javaan stond in opgetogenheid van zijne zitplaats op en maakte onderscheidene soembah's voor zijn vorstelijken meester.

„De goedertieren vorst vergeve de stoutmoedige taal zijns ouden dienaars!" sprak hij met aandoening. „Waarlijk 's vorsten woorden maken hem onderscheidene windoe's [1])

[1]) Javaansche tijdcirkel van acht jaren.

jonger. 's Vorsten woorden herinneren hem aan den tijd van Angka Widjaja's jeugd, toen nog geen leed over diens hoofd was gegaan. Lof zij Mahadewa! Madjapahit behoeft nog niet te vallen; er zijn nog duizenden strijders, en zie hier, o vorst! drie aanvoerders: uw zoon, raden Goegoer, uw kleinzoon, raden Koesèn en den ouden patih!"

Een glimlach van tevredenheid vertoonde zich op het gelaat van Madjapahits laatsten vorst. Hij gevoelde dat de ontboezemingen van zijn ouden rijksbestierder oprecht waren. Ook de beide priesters knikten den patih goedkeurend toe.

„Welnu," hernam de vorst, „dat onze oudste dienaar, Gadja Mada, als legerhoofd optrede."

„De geëerde vorst vergeve genadig de tegenwerping zijns dienaars," sprak deze, terwijl hij tevens de beide priesters aanzag, als om hunne instemming te verzoeken; „een minder bejaard hoeloebalang zou dienstiger zijn in deze groote aangelegenheid. Raden Goegoer is jonger, maar als opvolger des rijks mag hij zich niet voorraan in den strijd wagen. 's Vorsten kleinzoon daarentegen is het best geschikt om als legerhoofd in dezen belangrijken strijd op te treden."

De priesters vonden Gadja Mada's redenen gegrond, en de vorst gaf door een goedkeurenden hoofdknik te kennen dat hij genegen was in deze schikking te berusten. Raden Koesèn echter had hiertegen bezwaren. Hetzij ze op dat

oogenblik inderdaad door hem uit overtuiging werden geuit, of dat er eene berekening achter schuilde, hij meende tegenwerpingen te moeten maken ten opzichte der op hem uit te brengen keuze als hoofdaanvoerder.

„De vorst houde welwillend de vrijmoedigheid van zijn jongen dienaar en bloedverwant ten goede" sprak hij; „maar hij gevoelt zich te zwak, en dus ongeschikt om deze zware taak op zich te nemen. Hoe zou hij zich kunnen verantwoorden, indien hij door onervarenheid eene dwaling beging, en daardoor oorzaak werd dat onheilen kwamen over den vorst en het rijk? En zouden dan zijne tegenstanders daarvan geen gebruik maken om hem te betichten van verraad jegens den geëerden vorst, ter wille van zijn broeder? De vorst gelieve dus zijn nederigen dienaar van deze moeilijke taak te verschoonen, en aan zijn zoon het opperbevel te geven. Raden Goegoer toch is ouder en bezadigder; hij heeft daarenboven reeds meermalen in de raadzaal blijken gegeven van beleid en doorzicht."

De beide priesters en ook Gadja Mada hadden echter aan raden Goegoer een wenk gegeven, welken deze begreep. Men wilde Petjat Tondo als hoofdaanvoerder, en dit was hem voldoende. Trouwens had hij ook doorzicht genoeg om zich zelven niet in alle opzichten in staat te achten de hoofdleiding van een leger op zich te nemen.

„De taal van onzen beminden bloedverwant is voorzichtig

en voegzaam," haastte zich raden Goegoer te antwoorden; „maar de redenen door hem opgegeven, spruiten voort uit geringschatting van eigen bekwaamheden. Ook geeft beleid in 's lands raadzaal nog geene geschiktheid als legerhoofd. Ik zou dus mijn geëerden vader gerustelijk mijn neef Koesèn als hoofdleider onzer strijdkrachten durven aanbevelen. Zoo mijns vaders oudste dienaar, Gadja Mada, zich niet schaamt onder de leiding van een legerhoofd te dienen, zoo jong als de adipatih van Troeng, dan zou het van raden Goegoer wel eene verkeerde schaamte zijn, wanneer hij zich daarin niet eveneens schikte. Het belang van het rijk is immers ook zijn belang. De maharadja gelieve echter zijn eigen wil en begeerte te volgen; wij, zijne dienaren, zullen gehoorzamen."

„Ik zie," sprak de vorst, blijkbaar tevreden, „dat hier minder naijver en meer eendracht heerscht dan ik in den beginne vermoedde. Blijft dit zoo, mijne kinderen, dan is er nog hoop op behoud voor het rijk van Madjapahit en voor de Brawidjaja's. Petjat Tondo, adipatih van Troeng, zij dus legerhoofd!"

Toen deze langdurige, en voor Angka Widjaja moeielijke samenkomst was afgeloopen en zijne raadslieden hem hadden verlaten, bleef de vorst nog eenige oogenblikken in diep gepeins verzonken, waarna hij eensklaps opstond met den smartelijken uitroep: „Hij zal niet terugkeeren, en Madjapahit.... zal vallen!"

Pas hadden de raadsleden 's vorsten verblijf verlaten, en waren de priesters onderling nog in druk gesprek over de regeling der godsdienstplechtigheden en offeranden, terwijl de drie overige mannen over maatregelen van krijgskundigen aard beraadslaagden, toen een kleine maar allesbehalve vroolijke stoet naderde. Eenige mannen, blijkbaar uitgeput van kommer en vermoeijenis, vergezelden een draagzetel, waarin zich een zichtbaar uiterst lijdend persoon bevond, wiens levensdagen niet vele meer konden zijn. Alleen één man maakte eene uitzondering op dit twintigtal. Hij stak boven allen uit in lichaamsbouw en voorkomen, en scheen de aanvoerder te zijn van dien kleinen, zich langzaam voorwaarts bewegenden stoet.

Die man was Sinowasa, de tempelbouwer.

Onbeschroomd en met eenige fierheid naderde hij het verwonderde vijftal, en sprak den priester Padmadana aan.

„Zie hier, o priester!" zeide hij, „het treurig overschot der talrijke Boeddha-dienaren van den schoonen tempel Boro-Boedoer, welke door de verwoedde Mohammedanen is verwoest."

„Bij de verheven Boddisattwa's!" riep Padmadana in droevige verbazing: „zijt gij het, Sinowasa?"

„Ik ben het," antwoordde deze met een bitteren glimlach, „en in dien draagstoel ligt de rahan Soekajana. Ofschoon ik evenveel, ja meer verloren heb dan hij, zal de priester toch onder den slag bezwijken,... hij zal

sterven," voegde de bouwmeester er met een bedenkelijk hoofdschudden bij. „Doch ik heb mijne krachten behouden!... en ik zal mij wreken!" vervolgde hij woest. „Ja, ik zal bloedige wraak nemen op die verwoesters, op die roovers! Niet alleen toch hebben zij dien prachtigen dagop vernield, de beelden verminkt en onschuldige lieden gedood, maar zij hebben tevens, die onverlaten, Sinowasa's vrouw geroofd! De vrouw, die hem beminde, die hem begreep in zijn werk; die met hem gevoelde, als een fraaie lotusbloem van onder zijne handen uit den steen geboren werd, of als de zachte trekken van een Boeddha heilige van onder zijn beitel te voorschijn traden! O, Sinowasa zal en moet zich wreken!" riep hij woest in het rond ziende en de krampachtig gesloten vuist opheffende.

Niet weinig verbazing veroorzaakte dit onverwacht en tevens bedroevende tooneel aan de mannen die zoo pas den vorst hadden verlaten. Hoewel men onmiddelijk de toedracht der zaak begreep, en in die hulpbehoevende lieden vluchtelingen van Boro-Boedoer herkende, bleef toch de uitval van Sinowasa, die alleen aan Padmadana bekend was, voor de overigen vreemd en raadselachtig.

Nauwelijks had echter de beeldhouwer opgehouden met spreken, of de sanga Wasoe, een der volgers van den draagzetel trad, op het gezelschap toe.

„Zijne opgewonden taal is te verontschuldigen, „zeide hij tot Padmadana; „onze hooggeëerde opperpriester vergeve de

heftigheid van Sinowasa; hij heeft inderdaad een dubbel smartelijk verlies geleden; maar niettemin zijn wij allen hem veel verplicht; door zijn moed en volhardend beleid mogen wij ons thans weer veilig achten. Onze rahan Soekajana heeft insgelijks zijn leven te danken aan het heldhaftig gedrag van Sinowasa, doch dient thans met spoed te worden verzorgd. Hij is uitermate zwak en lijdend."

Aan dit billijk verzoek van den monnik werd onmiddellijk voldaan. De zieke zag zich weldra opgenomen in de woning van zijn ambtgenoot, terwijl ook de overige vluchtelingen gehuisvest en verpleegd werden.

Toen nu na ettelijke uren van rust de uitgeputte Soekajana weder eenigszins tot zich zelven was gekomen, verhaalde hij met zwakke stem aan zijn vriend Padmadana en aan den patih Gadja Mada, die uit naam van den vorst zijne deelneming kwam betuigen, al de ons reeds bekende bijzonderheden omtrent de bestorming van den tempel en Sinowasa's heldhaftig gedrag.

Daarop vervolgde hij:

„Met slechts een veertigtal overgeblevenen verlieten wij het tempelgebouw, maar eene woeste bende van ongeveer zeventig man zette ons na. Ik werd met eenige anderen in de worsteling van onze vrienden gescheiden en was reeds in de macht onzer vervolgers. IJlings keerde nu de bouwmeester met de overgeblevenen op zijne schreden terug, en viel met zulk eene hevigheid de vijanden aan,

dat zij terugdeinsden en wij ontzet konden worden. Haastig trokken wij toen over de rivier, en kozen zekerheidshalve de meest ongebaande wegen, om oostwaarts op meer veilige streken te bereiken. Dagen lang leden wij ellende vermoeienis en gebrek, waardoor velen onzer bezweken zijn, zoodat slechts de helft der overblijvenden van Boro-Boedoer de hoofdstad heeft kunnen bereiken, en ook ik weldra niet meer onder de levenden zal behooren. Zoo echter de bede van een stervende iets vermag, vergeet dan Sinowasa niet, o vriend en broeder Padmadana! En gij, geëerde Gadja Mada, deel uwen vorst mede wat gij hebt gehoord; tracht daarbij voor den bouwmeester eenige vergoeding te verwerven voor zijn verlies, en eene belooning tevens voor zijne bewezen diensten. Hij heeft getoond evenveel bekwaamheid als dapperheid te bezitten. Hij kan wellicht nuttig zijn bij de verdediging van den bedreigden godsdienst. Ja, zijne onbegrensde wraakzucht kan nog noodlottig worden voor onze vijanden."

Hier zweeg de lijder en zeeg uitgeput op zijne legerstede. Zijn vriend en de oude patih beloofden aan zijn dringend verzoek om voor Sinowasa zorg te dragen, te zullen voldoen.

Dienzelfden nacht overleed de rahan Soekajana, de laatste priester van Boro-Boedoer.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

IN DEMAK.

Na de gebeurtenissen in de vlakte van Boro-Boedoer, vinden wij Dalima en Sinta in den dalam van raden Patah te Demak. Derwaarts waren zij gebracht door hadji Taroeb, onder gewapend geleide van zijn zoon, den soenan van Koedoes. Dit was zoo wel een maatregel van zekerheid, als om de beide vrouwen, in wie hij zoo veel belang stelde, in zijne onmiddellijke nabijheid te hebben. En waar kon dit beter en veiliger geschieden dan in Demak, het nieuwe brandpunt van den Islam, waar de betrekkingen van Dalima's vader tot raden Patah hem voortdurend riepen? Deze toch had uit erkentelijkheid voor den overwegenden steun, hem door den soenan van Gnoendoeng bij zijne verkiezing als algemeen hoofd der Mohammedanen verleend, hem wederkeerig doen benoemen als

hoofdaanvoerder van het leger der verbondenen, waardoor Andaja Ningrat ten tweede male eene grievende teleurstelling in zijne verwachtingen moest ondervinden.

De beide vrouwen, na zulk eene zonderlinge en langdurige scheiding op niet minder ongewone wijze weder te samen gebracht, waren als zusters aan elkander gehecht. En toch — in ééne groote zaak verschilden zij van meening. Sinta gevoelde zich gelukkig in haren nieuwen toestand; Dalima daarentegen was sedert de scheiding van haren echtgenoot, na die bloedige tooneelen in den tempel, in diepe zwaarmoedigheid vervallen. Had het noodlot haar een vader doen vinden in een haar geheel vreemd man, zij had daarentegen een echtgenoot verloren, dien zij aanhing en beminde, terwijl juist de godsdienst haars vaders de bron was dier ellende. Hoe kon Dalima zich dan ook gelukkig achten; hoe kon zij den zoo hoog opgevijzelden godsdienst van Allah, die zooveel onheilen te weeg gebracht had en nog zooveel bloed kon doen storten, als den hare aannemen? Sinta, van haar kant, was met hart en ziel den Islam toegedaan, en vereerde Dalima's vader niet slechts als een voornaam geestelijk hoofd, maar koesterde, met het gespannen gevoel eener neophyte, zelfs overdreven begrippen omtrent diens wondermacht en omgang, zoo niet met Allah zelven, dan toch zeker met diens engelen. Sinta deelde daarin niet alleen de begrippen der haar omringende pas bekeerde Mohammedanen, maar hare

plotselinge en wonderdadige redding van den brandstapel, en de daarop gevolgde tooneelen, hadden ook daartoe niet weinig bijgedragen. Zij was dus eene echte muzelmane, en daarenboven — de vrouw van een hadji, een dienaar van Allah, den eigenlijken bewerker harer verlossing, den man dien zij oprecht beminde.

Beide jonge vrouwen hadden dus den Islam van verschillende zijden leeren opvatten. Geen wonder dan dat Allah en zijn dienst alleen door Sinta geprezen werden.

Dalima zat met hare jongere vriendin in eene der vrouwen vertrekken van raden Patah's dalam. Het gesprek liep alweder over het oude punt van verschil. Sinta wenschte Dalima tot hare zienswijze omtrent het voortreffelijke van den Islam over te halen. Deed zij dat uit eigen beweging, uit zusterlijke liefde jegens hare vriendin, of was het op aandrang van hadji Taroeb?

„Geloof uwe jongere zuster, Dalima! bid tot Allah; hij is groot en barmhartig, en zal u zeker helpen."

De aangesprokene schudde droefgeestig het hoofd.

„Heeft hij mij dan niet geholpen toen ik hem riep, juist op het oogenblik dat ik in de vlammen zou geworpen worden? En heeft Allah ook niet uw eigen vader van een wissen dood gered, alleen omdat hij diens heiligen naam aanriep? Geloof mij, zuster, Allah is niet alleen machtiger dan Brahma, maar hij is ook goedertieren."

„Waarom handelen dan zijne dienaren zoo woest? Waarom

laat hij dan zoovele onschuldige lieden in een bloedbad omkomen? Waarom — waarom staat hij dan toe dat zoo veel schoons vernield wordt?" sprak de andere.

„Die kunststukken waren afgodentempels en beelden, en de gedoode menschen waren zondaren; zij stierven in den heiligen oorlog, zegt mijn echtgenoot Djamal."

„Mijne zuster vindt het dan zeker ook billijk dat ik lijde, en dat de arme Sinowasa uit zijne woning is verdreven en ver van mij rondzwerft? Dat is dan barmhartigheid, niet waar, Sinta?"

Sinta zat een oogenblik verlegen. Zij beminde hare oudere pleegzuster, en had diep medelijden met haar ongelukkig lot. Haar nu rondweg te zeggen, dat zij haar lijden billijk vond, dat kon zij niet; maar zij moest toch antwoorden.

„Ja, vriendin, uw lot is niet benijdenswaard;" hernam zij; „zoo eensklaps van alles beroofd te worden, is een zware slag. Kon Sinta uw leed verhelpen, zij zou het gaarne doen; maar geloof mij toch.... Allah is barmhartig. Hadji Djamal heeft het onlangs uit de Veda's — ik wil zeggen uit den Koran — voorgelezen. Ook uw vader spreekt dagelijks van den barmhartigen en goedertieren God!"

„Mijn vader!" sprak Dalima bij zichzelve met eene huivering; „hij is het juist die mij zooveel onheil heeft berokkend! Hoor, zuster," ging zij op droevigen doch vasten toon

voort, „ik heb de vaste overtuiging dat Allah noch Adi-Boeddha Dalima kunnen helpen; er rust een vloek op hare geboorte! Zij kan dus haar noodlot niet ontgaan; zij zal het afwachten en — sterven."

Verschrikt staarde Sinta de spreekster aan; zij wist geene woorden te vinden om haar te antwoorden.

Op dit oogenblik trad Sinta's echtgenoot binnen. De hadji scheen echter zoo vervuld met andere belangrijke aangelegenheden, dat hij, de bedrukte houding der beide vrouwen niet opmerkte.

„Nu heb ik belangrijk nieuws mede te deelen!" riep hij welgemoed uit; „de macht der geloovigen is thans zoo aangegroeid, dat het leger spoedig kan opbreken en den vijand te gemoet trekken!"

Zijne blikken daarop naar de beide vrouwen wendende, om den indruk na te gaan, welken deze tijding op haar gemaakt had, was hij niet weinig verbaasd zoowel Sinta als Dalima in een staat van groote neerslachtigheid te vinden, iets wat hij vooral van eerstgenoemde niet gewoon was.

„Hoe nu, mijne zusters!" riep hij uit; „is hier een onheil gebeurd, of zijn Dalima en Sinta geschrikt?"

„Inderdaad heeft Dalima hare jongere zuster een schrik aangejaagd, en haar gemoed bedroefd door te zeggen, dat zij voor het onheil geboren is en geen geluk meer zal beleven."

„Bij den baard van den Profeet!" sprak nu Djamal

eenigszins ongeduldig, „ik geloof stellig dat dit eene ingeving is van den booze! Waarom bidt mijne zuster Dalima niet ootmoedig en geloovig tot Allah? Dan zullen die sombere gedachten wel van haar wijken! Zij zal zich dan ook weêr gelukkig gevoelen!"

„Dalima zegt dat zij niet k a n bidden," sprak Sinta bedeesd.

De hadji zag zijne vrouw met uitvorschenden blik aan, alsof hij vragen wilde: „Zijn uwe pogingen dan nog niet gelukt?"

Sinta schudde mistroostig het hoofd.

„Mijne oudere zuster gelooft dat zelfs Allah haar niet kan helpen, omdat haar noodlot niet te veranderen is;" vervolgde zij.

„Dit is voorzeker het moeielijkst geval van bekeering dat ik ooit bij eene vrouw heb aangetroffen," dacht de hadji; „en dat nog wel eene dochter des soenans! Ik zal hem onmiddelijk de zaak mededeelen."

„Waarlijk, zusters," sprak hij overluid, terwijl hij zich gereed maakte te vertrekken; „ik meende uwe belangstelling door deze mijne mededeeling op te wekken, en ziet! ik heb mij bedrogen. Doch gij, lieve Sinta, tracht uwe bedrukte zuster op te beuren, en haar alsnog te overreden zich tot Allah te wenden."

De hadji liet daarop de vrouwen alleen, ten einde den soenan van Gnoendoeng van het gebeurde kennis

te geven. Daarbuiten heerschte drukte en gewoel van gaande en komende personen; men hoorde het verwijderd geluid van onderscheidene mannenstemmen, die druk in de weêr schenen, terwijl men nu en dan het ongeduldig gebriesch van eenige paarden vernam, zoodat uit een en ander wel op te maken was, dat het tijdstip van het aangekondigd vertrek der strijders niet ver af kon zijn.

Inderdaad zou men den volgenden dag oprukken, en alles werd dien ten gevolge in gereedheid gebracht wat men voor een legertrein in die tijden noodig achtte. Dalima's vader, die als oud bevelhebber van Andaja Ningrat bij ondervinding wist wat al behoeften een groot leger te velde heeft, en hoeveel zorg en oplettendheid er vereischt wordt om in alles te voorzien, bevond zich dus te midden eener groote drukte toen hadji Djamal hem zijne bevindingen in korte woorden toefluisterde. 's Mans gelaat betrok, en hij fronste de wenkbrauwen bij het vernemen van de ongunstige uitkomsten der pogingen tot bekeering zijner dochter. Doch die uitdrukking van misnoegen verdween even spoedig toen hij weder het oog vestigde op de voortdurende, algemeene bedrijvigheid. De soenan ging voort met het geven van bevelen en regelen van den uittocht. Eindelijk meende hij voor zich het noodige te hebben verricht, en voor het overige alles thans aan de vrij talrijke onderbevelhebbers, meestal hadji's, te kunnen overlaten.

Toen de soenan het vertrek der beide vrouwen binnentrad, was eene uitdrukking van kommer en zorg niet te miskennen op het gelaat des mans, die zoo vaak getoond had zijne aandoeningen en gemoedsbewegingen, zoo niet in bedwang te kunnen houden, althans ze te kunnen verbergen.

Dalima bevond zich op dat oogenblik alleen. Sinta had kort tevoren, op Djamal's roepstem, het vertrek verlaten.

„Heeft mijne dochter nog geen troost in het gebed gevonden?" vroeg hadji Taroeb op zachten en zelfs innemenden toon.

„Dalima gevoelt zich te ongelukkig om te bidden," was het antwoord.

„Beproef slechts, en geloof, mijn kind!"

„O vader, vergeef de halsstarrigheid uwer dochter," hernam Dalima met betraande oogen; „zij kan niet, zij gevoelt zich veroordeeld, gedoemd tot het ongeluk!"

„Welke dwaze hersenschimmen zijn dat!" riep hadji Taroeb ongeduldig. „Wel is waar, is alles onherroepelijk wat in het boek des noodlots staat geschreven, maar wie zegt u dat Dalima's naam daar op de zwarte zijde staat aangeteekend? Maar bovendien, hoe kan op uwe geboorte een vloek rusten?" ging de soenan op een toon van overtuiging en gezag voort, „daar alles wat uw vader in zijne jeugd misdreef door Allah is uitgewischt? Ben ik door mijn dubbelen tocht naar Mekka geen

ander mensch geworden? Ben ik niet steeds zichtbaar door Allah gezegend en gesteund? Niets natuurlijker dus, dan dat gij u ontheven gevoelt van het leed dat u drukt. Allah kan alles ten beste leiden. Zelfs uw echtgenoot weder tot u voeren! Geloof slechts. Laat Sinowasa de leer van den Profeet omhelzen, en geluk en aanzien zullen uw deel zijn. De soenan van Gnoendoeng zal voor zijne kinderen zorgen."

Dalima schudde weemoedig het hoofd.

„Gijlieden zult toch niet het heidendom blijven aankleven?" ging de spreker voort. „Zal er van den soenan van Gnoendoeng, den aanvoerder der geloovigen, moeten gezegd worden, dat hij zijne eigene kinderen niet heeft kunnen bekeeren, dat zijne dochter de vrouw was van een afgodisch kunstenaar? Bij Allah! dat kan en mag ik niet toestaan. Al moest dit ons aller ongeluk veroorzaken, dat zal ik nooit toelaten! Al moest ik Sinowasa met eigen hand neêrvellen en mijne pas teruggevonden dochter zien sterven, geen vrede, geen gemeenschap met het heidendom!"

Toen stond Dalima op; hare tranen waren gedroogd, haar gelaat stond kalm doch strak.

„Ik weet dat een kind de bevelen zijner ouders moet opvolgen;" sprak zij op den soenan toetredende, met die onnatuurlijke bedaardheid, die meermalen uit een overspannen toestand ontstaat. „Dalima zal gehoorzaam zijn.

Zij zal den wil haars vaders opvolgen, en alle betrekking met Sinowasa voor eenig afbreken. Zij zal voortaan vreemdelinge zijn voor den man, die haar steeds beminde. Doch gelooven in de goedertierenheid van Allah.... nooit! Dalima zal haar lot afwachten!"

De soenan verliet geschokt en ontroerd ijlings het vertrek. Hij beminde zijne dochter. Doch vreemd genoeg, sedert den korten tijd van haar bezit gevoelde hij zich juist door haar ongelukkig; zij was de bron zijner zorgen en onrust, en dat op een oogenblik, dat hij zijne onverdeelde aandacht aan de belangen der groote zaak moest wijden, op het tijdstip dat het doel van zijn streven bereikt zou worden: Madjapahits ondergang!

Zou het oordeel dan niet gekeerd zijn, niettegenstaande de dubbele bedevaart? Stond het wellicht in het boek des noodlots opgeteekend, dat Narina's dochter de oorzaak zou zijn van Kromo's ondergang?

Dit waren de vluchtige, doch niettemin pijnigende gedachten van den hadji, toen hij zijne dochter verliet.

Ongeveer een paar uren later greep een geheel ander tooneel in de nabijheid van Demak plaats, dat, hoewel van geheel anderen aard dan het hierboven geschetste, er toch nauw mede in verband stond.

In de drassige vlakte van Demak, aan de eene zijde begrensd door de rivier van dien naam, en aan den anderen kant door de Tangoelangging, groeide oudtijds

eene overgroote menigte riet, dat, hoewel een aangenamen geur verspreidende, toch die streek een woest en verlaten aanzien gaf.

Deze onafzienbare velden van hoog opgeschoten en eentoonig ruischende riethalmen, doorsneden met tal drabbige beken en poelen, leverden vóór de nederzetting van raden Patah weinig aanlokkelijks voor den bezoeker op. Het was een onherbergzaam oord. De vraatzuchtige krokodil beloerde daar zijne prooi in poel en kanaal; de koningstijger besprong er menig wild varken of argeloos hert. Eindelijk kwam de mensch en stoorde die eenzame en ongastvrije streek, die den naam van het rietsoort droeg dat er zoo welig tierde, „Bintâra."

Raden Patah had als met een tooverslag die treurige, eenzame vlakte herschapen in een volkrijk en tamelijk bebouwd oord. De tijgers trokken zich terug naar het verder gelegen gebergte. De krokodillen werden schaarscher, en het overige wild verdween evenzeer als de rietvelden door de tegenwoordigheid eener steeds aangroeiende bevolking.

Toch vond men hier en daar nog een enkel vak onontgonnen grond, waar het riet nog welig tierde, en waar slechts laag kreupelhout, op enkele droogere plaatsen, eenige afwisseling in die eentoonige en bijna ontoegankelijke wildernis aanbracht.

Zoo voerde een smal en kronkelend pad, langs poel en greppel door het hoog opgeschoten groen naar eene

kleine verhevenheid, oogenschijnlijk geheel begroeid met kreupelhout, door bloeiende slingerplanten als doorweven en die hoegenaamd geen doortocht aanbood. Het smalle, voor den oppervlakkigen beschouwer bijna onzichtbare pad liep echter om die levende haag heen, en voerde naar eene daarachter gelegen kleine, opene plek van slechts enkele vierkante ellen oppervlakte.

Twee personen zaten daar in vertrouwelijk gesprek. De een, een man van middelbaren leeftijd, met een krachtvollen, gespierden lichaamsbouw en een verstandig gelaat, waarop thans echter een trek van droefgeestigheid zich vertoonde, zat met alle aandacht te luisteren naar het vrij opgewekt verhaal zijns medgezels, die kleiner van gestalte en iets jeugdiger van leeftijd was. Door zijne levendigheid en de keus zijner woorden verried de verhalende persoon, even als zijn zwijgende toehoorder, eene hoogere ontwikkeling dan het gros der bevolking, ofschoon beiden het eenvoudig kleed van den Javaan droegen. Wie echter deze mannen oplettend in het gelaat had gezien zou onmiddellijk in die scherpe, meer sprekende trekken dan die der Javanen, bewoners van Hindostan hebben herkend.

Het waren Sinowasa, de bouwmeester, en de sanga Wasoe.

Kort na hunne aankomst te Madjapahit hadden beiden een werkkring gevonden, niet alleen ten gevolge van de

aanbeveling des overleden priesters, maar bovendien had men al spoedig leeren inzien, dat van hunne geschiktheid in meer dan een opzicht partij was te trekken. Aan Sinowasa werd het opzicht over de herstellingen aan den kraton opgedragen, ten einde deze omwalde vorstelijke residentie in behoorlijken staat van verdediging te brengen.

Wasoe werd gebruikt als spion, en naar Demak gezonden om in het vijandelijk hoofdkwartier zelf inlichtingen te verkrijgen omtrent de plannen en bewegingen der Mohammedanen. Eenigen tijd daarna was de rustelooze Sinowasa hem gevolgd. Wij zullen zien waarom.

„Terstond na mijne aankomst ben ik begonnen met den Islam te omhelzen," sprak Wasoe met een fijnen lach, „want ik zag daar eenige oude bekenden van den Boro-Boedoer, onder anderen een onzer eigene werklieden, Sariman genaamd. Deze schijnt het al ver te hebben gebracht in zijn nieuw geloof. Hij bezigt tal van Arabische woorden, zingt, of liever gilt, hard mede als zij de oefeningen der dikir houden, en staat in hooge gunst bij den soenan van Gnoendoeng. De Javaan, die niet geheel van oordeel ontbloot is, koesterde aanvankelijk eenig vermoeden omtrent het doel mijner komst te Demak. „Wat voert toch een Boeddhapriester als gij hierheen?" vroeg Sariman mij bij de eerste ontmoeting. Zijn wantrouwen wist ik echter weldra weg te nemen door te antwoorden: „Hetzelfde wat de vroegere opbouwer van Boro-Boedoer hier

zoekt en gevonden heeft. Ik kom mij bij de geloovigen voegen." Van dien tijd af zijn wij vrienden, en sedert gisteren had ik voor het eerst door zijne bemiddeling toegang tot den dalam van raden Patah. Waarlijk, vriend Sinowasa, uw voorgevoelen, of liever uwe vermoedens waren gegrond!"

„Dalima is dan daar!" riep de bouwmeester driftig opspringende; „waarom mij dit niet terstond gezegd?"

„Wat zou u dat gebaat hebben?" hernam de ander bedaard.

„Ik zou haar onmiddellijk hebben medegevoerd; kom!"... vervolgde Sinowasa onstuimig het pad opgaande.

„Sinowasa wil dus Mohammedaan worden?" vroeg de spion hem kalm volgende.

De bouwmeester stond eensklaps stil, en zag Wasoe aan met een gelaat waarop schrik en verbazing waren te lezen.

„Of wilt gij soms u zelven, Dalima en mij verderven, en zoodoende het doel missen dat ons hier voerde?"

Sinowasa zag zijn medgezel aan als iemand die pas uit een zwaren droom ontwaakt. Hij streek met de vlakke hand over de oogen.

„Gij hebt gelijk, Wasoe!" hernam de bouwmeester; „ik ondervond daar weêr een van die dwaze vlagen, waarin niet het verstand, maar alleen blinde opgewondenheid spreekt. Laat mij thans tevreden zijn met de zekerheid omtrent

haar verblijf. Ga voort met uwe mededeelingen, goede Wasoe!"

„Dit is spoedig genoeg geschied," sprak de sanga. „Morgen is het de dag van opbreken; dan trekken wij oostwaarts op, dus in de richting van Madjapahit. Raden Patah rekent zich door den toevloed van eenige Soendaneezen, enkele Palembangers en bewoners van Malakka thans sterk genoeg om aanvallender wijs te werk te gaan."

„En Dalima?..."

„Eerst was het plan dat zij met Sinta te Demak zou achterblijven; maar Sariman heeft mij omstreeks een uur geleden medegedeeld dat de soenan van voornemen is veranderd. Beide vrouwen zullen vooreerst het leger vergezellen, en daarna onder bedekking naar Giri worden gezonden, waar zij bij den soenan, praboe Satmoto, zullen verblijven tot na den oorlog."

„Het verhaal van Sinta's redding, dat wij op onzen tocht hebben vernomen, is alzoo waar?" vroeg de bouwmeester. „Zij is dus tot den Islam overgegaan? En.... mijne vrouw?...."

„Wees gerust, vriend Sinowasa! Dalima blijft treurig en weigert volstandig om het geloof haars vaders te omhelzen, tot groote ergernis van dien ijveraar, onzen grootsten vijand."

De oogen des kunstenaars schitterden van genoegen.

„Dalima is alzoo noch haren echtgenoot noch haar gods-

dienst ontrouw," sprak hij opgewekt. „Alles is dus niet verloren! Laat ons nu zien wat ons te doen zal staan. Het best is, dat ik vooreerst den stoet volg. Mijne komst toch geldt zoowel mijn eigenbelang als dat van den inderdaad goedhartigen vorst van Madjapahit. Begrijp eens, vriend Wasoe, dat mij, na mijn arbeid aan de versterking van den kraton, onmiddellijk door den vorst den rang is geschonken van onderbevelhebber bij het leger, iets wat zeer goed met mijne plannen overeenkomt, daar ik besloten heb niet te rusten vóór dat ik wraak genomen heb op den vernietiger van Boro-Boedoer, die tevens de roover is van Dalima."

„Nu dan, tot morgen! Voeg u bij de pas aangekomen vreemdelingen, en vertoon u niet te veel. Ik vrees anders dat Sariman u zal herkennen; zijn achterdocht zou dan moeielijker te overwinnen zijn."

Dit zeggende, spoedde Wasoe zich van daar, om niet door eene te lange afwezigheid zijn nieuwen vriend Sariman aanstoot te geven.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

DE UITTOCHT.

Den volgenden morgen vertoonde Demak een waar beeld van bedrijvigheid en opschudding. Het opbreken der talrijke daar gelegerde troepen, met al den nasleep, was dan ook luidruchtig genoeg; de opgewonden taal der krijgslieden, de bevelen der aanvoerders en het gehinnik der paarden werden afgewisseld door het geknars der pedati wielen [1]) en het geroep der voerlieden.

Eene drukte van geheel anderen aard was er in stad en dalam te bespeuren, die vooral priesters en hadji's scheen te vervullen en blijkbaar met eene ophanden zijnde plechtigheid in verband stond.

In den bondstempel zou namelijk eene plechtige gods-

[1]) Pedati, Javaansch voertuig getrokken door een karbouw.

dienstoefening plaats vinden. Men zou den zegen van Allah over dezen tocht inroepen, en men was zeker dien te erlangen, want men zou den heiligen oorlog aanvangen: men ging „strijden op den weg Gods."

Dubbel belangrijk zou die godsdienstige bijeenkomst zijn, want daarbij zou soenan Gnoendoeng als aanvoerder der geloovigen worden bevestigd, en daarbij een nieuw godsdienstig ceremonieel worden uitgevoerd, dat in der tijd reeds door Çamad was aanbevolen en zoowel door raden Patah als hadji Taroeb als een uitmuntend middel om geestdrift op te wekken, was aangenomen.

Met luider stem riep de moeadzin van uit zijne minaret de geloovigen tempelwaarts, en weldra was in en om het heiligdom eene talrijke en aandachtige schare vereenigd.

Daar trad de Iman op, als voorganger in het gebed. Tot aller groote verbazing was het raden Patah zelf, die als hoofd der geloovigen de leiding der plechtigheid op zich had genomen.

Toen daarna de Chotba [1]) zou worden gehouden, trad, tot niet minder verbazing der verzamelden, soenan Gnoendoeng op. Hij sprak met vuur over de macht en de grootheid van den eenigen waren God, en over de uitnemendheid der leer van Mohammed, den grootsten Profeet

[1]) Preek.

die immer was opgestaan, den laatsten die ooit verschijnen zou. Buiten den Islam was dus geen heil; de ongeloovigen te verdelgen en uit te roeien, was een voortreffelijk en Gode welbehagelijk werk. Daarop werd door den prediker in gloeiende kleuren de zaligheid van het paradijs geschetst voor hen die in den heiligen strijd mochten vallen. Hunne genietingen te midden van eeuwigdurendgroen, en omringd door de schoonste hemelmaagden, zouden eindeloos zijn!

Diep was de indruk welken deze woorden op de talrijke verzamelden hadden gemaakt; de opgewondenheid en geestdrift spraken duidelijk uit het herhaaldelijk uitgegalmde „amen," toen op eenmaal een ander tooneel plaats greep.

Eenige hoofden en hadji's naderden den soenan van Gnoendoeng, zoodra hij de plaats verliet, vanwaar hij de gemeente had toegesproken. Zij hadden een prachtig gekleurden wapenrok bij zich, en boden dien den prediker aan, terwijl raden Patah op indrukwekkenden toon hem aldus aansprak:

„Geëerde vriend en voorganger! Neem dit kleed als eene gift van den Profeet! Omgord er u mede nu gij aan het hoofd der geloovigen de kafirs zult gaan bestrijden. Onze vriend, de soenan van Kali Djaga, zendt het u als een geschenk des hemels; draag het en overwin in den naam van Allah!"

Daarop traden een dertigtal mannen, allen in het wit

gekleed, naar het opengebleven middenvak der moskee. Zij plaatsten zich in een kring met het gelaat naar elkander gekeerd. Nu ving een eigenaardige koorzang aan, waarbij, op uiterst langzamen, doch indrukwekkenden toon het eerste gedeelte der Mohammedaansche geloofsbelijdenis „lâ illâha illâ-llâhoe!" gezongen werd.

Onder dit plechtige gezang bogen zich de hoofden van het dertigtal diep voorover. Na dit eenige malen te hebben herhaald, kwam er eene lichte verandering in toon en maat. Het refrein werd iets sneller en op hooger toon gezongen; de lichaamsbeweging was daarmede in juiste overeenstemming; de buiging van het bovenlijf der zangers was insgelijks iets versneld. Toen volgde een derde phase, waarin de maat van buiging en gezang weder iets versneld en de toon verhoogd werd. Zoo voortgaande bereikten de uitvoerders eindelijk zulk een climax in hunne stemmen en bewegingen, dat zij door een ander publiek als dolzinnigen zouden aangemerkt zijn.

Doch het was eene godsdienstige plechtigheid, de dikir genaamd [1]), en zij deed uitwerking. Zij wekte in hooge mate de geestdrift op, zoowel van de omstanders als van de uitvoerders; onderscheidene aanwezigen volgden reeds den maat der geluiden en lichaamsbewegingen der opgewonden koorzangers.

---

[1]) Verbastering van het arabisch: dzikr.

De schrijver dezer bladen moet hier in het voorbijgaan mededeelen, dat hij in verschillende streken van Indië deze plechtigheid heeft bijgewoond, en de deelnemers daaraan steeds zoo opgewonden heeft gevonden, dat zij in dien staat, als blinde werktuigen gebezigd, zeer veel kwaad zouden kunnen stichten. Trouwens, de broederschap der Beratibbeâmal op Borneo, waarvan de leden hoogst waarschijnlijk door de uitoefening der dikir geinspireerd werden, heeft hiervan reeds een overtuigend bewijs geleverd.

De godsdienstoefening in den bondstempel te Demak — de laatste die menigeen onder de aanwezigen zou bijwonen — was afgeloopen. De onderscheidene legerafdeelingen stelden zich onder hare hoofden op. Uit den dalam trad een aanzienlijke stoet ruiters te voorschijn, aan het hoofd waarvan zich raden Patah, de soenans van Gnoendoeng en Koedoes, alsmede eenige andere aanzienlijke personen bevonden, terwijl de trein door een vrij groot getal gesloten draagzetels gevolgd werd, waarin zich de vrouwen en betrekkingen der aanzienlijkste hoofden, en daaronder ook Dalima en Sinta, bevonden. Voegt men nu hierbij den langen sleep van draagpaarden en pedati's, dan kan men zich een denkbeeld vormen van het talrijk heir van raden Patah, dat zich over de vlakte van Demak oostwaarts in de richting der rivier Tangoelangging voortbewoog. Hoe groot die strijdmacht ook wezen mocht, zij bestond echter uit zeer heterogene bestanddeelen. De

hoofdmassa was samengesteld uit Javanen en Soendaneezen; verder zag men Palembangers en bewoners van Pasei, Indragiri en eenige andere streken van Sumatra's oostkust, terwijl zelfs Malakka eenige strijders had geleverd. Hoewel één hoofddenkbeeld die lieden van zoo verschillende herkomst bezielde, namelijk strijd tegen de ongeloovigen, ontbraken echter de hoofdvereischten voor een sterk en onoverwinnelijk leger onder die half woeste benden: tucht en geoefendheid.

Die eerste heertocht der Mohammedanen op Java had dus zekere overeenkomst met den eersten kruistocht onder Peter van Amiëns; geen wonder dan ook, dat die eerste poging van raden Patah dezelfde uitkomsten zou opleveren.

Onder de talrijke vreemdelingen in dit zoo zonderling samengestelde leger, bevond zich een man, die zich bijzonder door zijn krachtigen lichaamsbouw en zijne lengte onderscheidde. In zijn bandelier hingen de gewone klewang en de kris, het bestendig wapen der Javanen. Daarenboven voerde hij een wapen, dat in de hand van zulk een gespierd man eene geduchte uitwerking moest hebben; het was eene zware strijdknots, waarvan het breede uiteinde met een tal van ijzeren doornen bezet was. 's Mans aangezicht echter werd beschaduwd door den breeden luifel van een Javaanschen strijdhoed, zoodat zijne trekken moeielijk te onderscheiden waren. Niemand wist van waar

hij kwam; maar men vroeg er ook niet naar in die eerste drukte van het opbreken. Alleen Wasoe, die met Sariman het geleide uitmaakte der draagzetels, had spoedig Sinowasa herkend in den strijder, die zich stilzwijgend bij de hulpbenden van Malakka had aangesloten.

Het leger had een drietal uren afgelegd en de oevers der Tangoelangging bereikt. De zon stond niet ver meer boven den gezichteinder, en er werd besloten het kamp aan deze zijde der rivier op te slaan, om den volgenden morgen den overtocht te doen.

Onmiddellijk werden de tenten voor de hoofden in gereedheid gebracht en de p e d a t i's in een kring opgesteld, in welks binnenruimte het trekvee zijne plaats vond. Hier en daar verrezen, als met een tooverslag, kleine hutten en rieten afdaken, waaronder de krijgslieden eene geschikte rustplaats voor den nacht vonden. De bewoner van den Indischen archipel is bekend wegens zijne vlugheid in het oprichten van noodwoningen; met behulp alleen van zijn kapmes bouwt hij zeer nette woningen en kunstmatige bruggen, zonder andere bouwstoffen dan bamboes en rotting.

Toen de avond gevallen was, en de talrijke wachtvuren een eigenaardig licht wierpen op die zoo plotseling verrezene verzameling van tenten en hutten, zag men twee mannen voorzichtig in de richting der tent van den soenan van Gnoendoeng voortsluipen.

Het waren Sinowasa en Wasoe. Voorzeker was het geene gemakkelijke zaak om ongemerkt de overigens wel bewaakte tent des aanvoerders te bereiken; maar ééne omstandigheid hielp. In eene groote nabijgelegen tent werd eene vergadering van krijgshoofden gehouden, zoodat de tent van hadji Taroeb voor een oogenblik onbewaakt was, daar de algemeene aandacht gevestigd bleef op die der groote krijgsvergadering.

Wasoe trad onbeschroomd binnen. Dalima was alleen. De binnentredende liet haar zelfs geen tijd om te schrikken.

„Dalima vergeve de onverwachte komst van een vriend," sprak hij snel. Ik ben de sanga Wasoe. Ook uw echtgenoot is nabij; hij komt u redden!"

De ongeduldige Sinowasa had echter nauwelijks Wasoe's toespraak vernomen, en daaruit opgemaakt dat zijne vrouw zich in de tent bevond, of hij ijlde naar binnen.

Verschrikt en verrast door deze dubbele verschijning, stond de schoone vrouw sprakeloos en als aan den grond genageld. Zij wist niet of zij waakte of droomde. Sinowasa, dien zij zoo ver weg waande, hier in het kamp der vijanden, en nog wel vergezeld van een vriend! Hoe had haar echtgenoot alle gevaren weten te trotseeren, om tot in de tent haars vaders door te dringen?

Maar de bouwmeester, onstuimig van aard, liet haar

weinig tijd om na te denken. Hij vloog op Dalima toe, klemde haar in zijne armen, en riep hartstochtelijk: „Nu zullen wij niet meer worden gescheiden! Kom, melieve, vluchten wij snel! Ik zal u in veiligheid brengen."

Wasoe, verschrikt door deze luidruchtigheid, snelde op hem toe.

„Bij de tien paramita's!" [1]) riep hij uit, „wees voorzichtig, of wij zijn verloren!"

Op dit oogenblik ging het zwaar zijden voorhangsel open, dat de tent des soenans in twee deelen scheidde, en Sinta trad te voorschijn. Dalima was niet alleen geweest.

„Sinowasa!" riep zij in groote ontsteltenis en verbazing.

„Sinta!" herhaalde de bouwmeester niet minder verwonderd; maar zich spoedig bezinnende, vervolgde hij dringend tot zijne vrouw: „kom Dalima, of het is te laat!"

„Mijn vriend," sprak de vrouw met diep bewogen stem: „wilt gij den Islam aannemen?"

Sinowasa staarde zijne vrouw aan met een blik waarin zulk eene groote teleurstelling en zooveel smartelijk verwijt lag opgesloten, dat Dalima de tranen in de oogen sprongen, en zij zich haastte hem toe te

---

[1]) De Boeddhisten stelden tien middelen tot zaligheid, paramita genaamd, zooals b. v. 1°. dana: aalmoezen; 2°. viria: vordering in heilige zaken, enz.

voegen: „nu dan, mijn dierbare Sinowasa, ook ik zal onzen godsdienst niet verloochenen, evenmin als ik u, mijn geliefde, ooit zal vergeten. Doch weet, dat de soenan van Gnoendoeng eischt, dat zijne dochter de vrouw zij van een muzelman. Dalima heeft dan de gelofte afgelegd nooit te zullen toebehooren aan een zoogenaamd ongeloovige. Zeg nu, o dierbare vriend, zal de dochter des aanvoerders van dit groote leger haar woord breken, meineedig worden?"

De beeldhouwer stond als van den donder getroffen. Na vele gevaren getrotseerd te hebben, zoo nabij zijne vrouw te zijn, haar zelfs omhelsd te hebben, en nu afstand van haar te moeten doen, ten ware hij zijn geloof verzaakte en als vrienden ging beschouwen de verwoesters, niet alleen van zijne kunstgewrochten, maar zelfs van zijn huiselijk geluk? Zijn bloed begon weer te zieden, eene zenuwachtige rilling doorliep zijn geheele lichaam, zijne voorhoofdsaderen zwollen op; hij voelde weêr een zijner woeste vlagen opkomen.

„O Sinowasa, broeder! bekeer u!" smeekte Sinta. „Dalima lijdt zooveel om uwentwil. Geloof in Allah en wees gelukkig!" sprak zij, vleiend zijne handen in de hare nemende.

De uitbarsting volgde.

„Nooit!" riep hij woest zijne handen uit die van Sinta losrukkende en met vlammenden blik rondstarende.

„Bekeer u, en geloof in Allah!" riep onverwacht eene diepe stem.

Het was de soenan van Gnoendoeng, die een groot deel van het gesprek gehoord had en nu plotseling te voorschijn trad.

„Nooit!" brulde Sinowasa, terwijl hij, ten toppunt van woede, zijn klewang trok en met den uitroep: „Sterf, vrouwenroover!" op zijn schoonvader instormde.

Deze was op dat oogenblik ongewapend, en scheen het slachtoffer te zullen worden van dien onverwachten en verwoedden aanval. Hadji Taroeb verloor echter zijne tegenwoordigheid van geest niet. Snel sprong hij ter zijde, en Sinowasa tuimelde in onbedwongen vaart door het voorhangsel buiten de tent, oogenblikkelijk gevolgd door zijn vriend Wasoe.

Toen vernam men daar buiten het verwarde geluid eener hevige worsteling. Sariman was met enkele wachters toegeschoten, maar tevens kwamen voor Sinowasa eenige helpers opdagen.

Eerstgenoemde, het verraad van Wasoe ontdekkende, liep op zijn vermeenden vriend toe en doorstak hem met zijne kris, op een toon van zelfvoldoening uitroepende: „Weder een vijand minder! Bij Allah! mijn eerste vermoeden was dan toch zoo ongegrond niet!"

Den anderen morgen berichtte men den aanvoerder, dat uit de gelederen der Javanen twintig mannen vermist

werden na het amok van den vorigen avond. Ook die zwaargebouwde knotsdrager was verdwenen.

„Billâhi!" sprak hadji Taroeb bij zichzelven; „had Sinowasa zijne vrouw maar ontvoerd, dan hadden wij een voorwendsel te meer gehad, en nu?... Dalima baart mij zorg. Het zoo verlangd bezit dier dochter is thans eer eene straf dan een zegen. Zou het noodlot?"....

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

EENE NEDERLAAG.

Reeds lang stonden de vijandelijke legers tegenover elkander, en nog was het tot geen gevecht gekomen. Als een tweede Fabius, wist Madjapahits veldheer telkens een hoofdtreffen met raden Patah's strijdmacht te vermijden door het uitvoeren van goed berekende bewegingen. Alleen hadden van tijd tot tijd schermutselingen plaats, waarin van weêrszijde slechts eenige dooden en gekwetsten vielen. In die verschillende ontmoetingen, had meestal Sinowasa de hand. De hartstochtelijke, in een krijgsman herschapen bouwmeester, was met één hoofddenkbeeld bezield: eene persoonlijke ontmoeting met zijn doodsvijand, den soenan van Gnoendoeng. Wel is waar, streed hij voor een groot, algemeen belang, voor zijn godsdienst, en stond hij ook ijverig de rechten voor

van Madjapahits vorst; doch hij streed tevens voor eigen recht: hij zocht den „vrouwenroover." — Vandaar zijne zwerftochten in gezelschap van eenige uitgelezen getrouwen die, door hem zelven gevormd, hun meester alle eer aandeden. Onophoudelijk was het leger der Mohammedanen door die zwervers verontrust geworden, zonder dat het in de gelegenheid was geweest een grooten slag te slaan.

Doch aan dien toestand van onzekerheid moest een einde komen. Was in den beginne raden Koesèn's tactiek van nut geweest, toen de Mohammedanen vol geestdrift en vuur waren opgekomen tegen de minder opgewonden legermacht van Angka Widjaja, thans bestond er voor dit ontwijken van het gevecht geene rede meer. De krijgslieden werden onvergenoegd en ongeduldig, terwijl de oude rijksbestierder en raden Goegoer het gedrag des veldheers onverklaarbaar begonnen te vinden. Ook de priesters, die het leger vergezelden, begonnen eenig wantrouwen te koesteren omtrent raden Koesèns bedoelingen.

Sinowasa, zeer gezien bij de hoofden, zoowel om zijne bekwaamheden als zijne onverschrokkenheid, stond tevens in hooge achting bij de geestelijkheid wegens zijne standvastigheid in het geloof. Zijne verwerping van hadji Taroebs aanbiedingen, met opoffering van zijn eigen levensgeluk, was hun eveneens niet onbekend gebleven.

Buiten Petjat Tondo om werd dus eene vertrouwelijke samenkomst gehouden tusschen Gadja Mada, raden Goe-

goer, de voornaamste priesters en Sinowasa. Men besloot daarin den legeraanvoerder te noodzaken een beslissenden slag te leveren, vooral ten gevolge van Sinowasa's aanwijzingen betreffende den toestand van het vijandelijk leger, en zijne gegrond bevonden verklaring, dat alles op dit oogenblik in hun voordeel was: een gunstig terrein en een voldoend geoefend leger, dat daarenboven brandde van ongeduld om slaags te raken.

Daarop had eene plechtige offerande plaats. De goden schenen gunstig gestemd, en het orakel voorspelde eene groote overwinning, indien men binnen zekeren tijd een gevecht zou leveren.

Nu was het Sinowasa's beurt om te handelen. Hij zelf wond de mindere legerhoofden op, en liet zijne volgelingen in het leger de godsspraak eener zekere overwinning verspreiden.

Dit werkte. De gemoederen geraakten in gisting; er kwam groote onrust in het leger, en de adipatih van Troeng, tot het uiterste gedrongen, zag zich genoodzaakt toe te geven. Men zou strijden.

Het leger der Mohammedanen was eerst de Bengawan [1]) overgetrokken, en vervolgens de kleinere Batojo. Het was dus in den rug gedekt door den rechteroever van dit riviertje, terwijl zijn linker vleugel op een belendend moeras

[1]) Meer algemeen bekend als de Solo-rivier.

steunde. Die stelling bood nu wel eenige veiligheid aan, doch had het nadeel dat, bij onverwachten tegenspoed, een spoedige aftocht voor de troepen onmogelijk werd gemaakt.

Angka Widjaja's leger was opgesteld tegen de heuvelhellingen van Lamongan, en bezat ontegenzeggelijk meer terreinvoordeelen dan dat der vijanden. Het was tegen eene plotselinge overrompeling gevrijwaard door een tusschenliggend stroompje, thans bekend onder den naam van Kamoedi, en had een veiligen terugtocht in het belendende hoogland.

Dalima's vader zat in zijne legertent. Hij verwachtte raden Patah en zijn zoon, den soenan van Koedoes. De hadji verkeerde in eene sombere stemming. Was het een voorgevoel van naderend onheil, of het gevolg van den minderen voorspoed in latere tijden? Sedert de ontmoeting van Dalima en de verhooring van zijn wensch om het verloren kind zijner eerste liefde weder te zien, ondervond hij tegenspoed, teleurstelling, verdriet! Zou het noodlot, de drukkende hand der vergelding hem vervolgen? Hij toch had ontrouw gepleegd jegens zijn vorst, dien hij thans wilde verderven, uit wraak voor ondergane straf. Maar hij diende immers Allah en diens groote zaak? Hij was immers een nieuw leven begonnen, na volbrachte bedevaart naar Mekka?

Die groote zaak echter leverde in de laatste tijden ook al teleurstellingen voor hem op. Raden Koesèn's bewegingen hadden hem genoodzaakt Giri geheel en al ontbloot te laten; Giri, de eigenlijke bakermat van den Islam, waar de soenan praboe Satmoto zich bijna geheel zonder behoorlijke verdedigingsmiddelen bevond. Het leger was door het veelvuldig heen en weder trekken ontmoedigd, de geestdrift bijna uitgedoofd. Slechts nu en dan vermocht hij een kunstmatige opgewondenheid in de gemoederen te brengen door de dikir. Ja, de dikir was een heerlijk opwekkingsmiddel! Zij had hem tevens een vijftgtal zeloten verschaft, die thans zijne lijfwacht uitmaakten, en zich liever tot den laatsten man zouden laten neêrhouwen, dan den heiligen standaard of hun soenan, hun afgod, in den steek te laten.

Het leger zelf was echter zwak. De toevoer van hulpbenden was minder ruim geweest dan men verwacht had. De vorst van Pengging was te huis gebleven, en de adipatih van Madoera had zich ongenegen betoond om troepen tegen zijn vader in 't veld te brengen, hoewel hij vroeger bij den opbouw der moskee te Demak, zijne medewerking ruimschoots had verleend.

En nu? — Een spion had zoo even bericht, dat er eenige beweging in het leger der vijanden was ontstaan, en dat men daar blijkbaar naar den strijd verlangde. Hadji Taroeb had sedert lang niets vuriger gewenscht dan een veldslag te leveren; doch nu.... dat voorgevoel, die mismoedigheid!.....

Raden Patah, gevolgd door pangeran Arja [1]) en eenige andere hoofden, trad bij hadji Taroeb binnen. Er werd beraadslaagd over den strijd die weldra te verwachten was. De man, dien wij zoo even mismoedig zagen, was nu geheel veranderd; geestdrift en vuur bezielden hem. Den volgenden morgen zouden de geloovigen vroegtijdig tot het gebed worden opgeroepen; de bedienaars van de dikir zouden de geestdrift en strijdlust alom doen ontwaken door hun indrukwekkend „lâ illâha," en de ongeloovigen zouden verstrooid worden, als kaf voor den wind. Indien zij te kort mochten schieten in krachten, welnu, dan zou Allah ongetwijfeld de geloovigen met zijne engelen tegemoetkomen, even als hij Mohammed hielp in den slag van Bedr. [2])

Het plan des soenans werd goedgekeerd. Den volgenden ochtend zou het leger vroegtijdig eene krachtige opwekking ten strijde erlangen, en, aldus voorbereid, kon men den vijand onbevreesd onder de oogen zien.

Met het krieken van den dag verkondigden met luider stemme onderscheidene moeadzins de ure des gebeds. Elk muzelman lag geknield op zijne mat en met ter aarde gebogen hoofd, toen op eens de kreet weerklonk: „Bij Allah! daar is de vijand!"

Het Hindoe-leger was namelijk op dringend vertoog van

[1]) Onder dezen naam is hadji Taroeb's zoon insgelijks bekend.

[2]) Koran III vers 119—121. Dr. R. Dozij Het Islamisme, bladz. 44.

Sinowasa 's nachts het gebergte afgedaald, in stilte de Kamoedi overgetrokken, en stond plotseling voor het vijandelijke kamp.

In allerijl vlogen de Mohammedanen te wapen en weldra weergalmde in het gansche leger de kreet van „lâ illâha!"

Vooral de aanvoerder was geen van de laatsten op de plaats des gevaars. Vergezeld van zijn zoon, den soenan van Koedoes, gevolgd door een tal van hadji's en omgeven door de in 't wit gekleede broederschap der dikir, was hij met den meesten ijver en met echte veldheersbekwaamheid in de weer om benden te verzamelen en op te stellen, zoodat niettegenstaande de aanvankelijke verwarring, weldra eene geregelde slagorde in het leger van raden Patah te bespeuren was.

Maar het leger van Madjapahit had bereids voordeelen behaald; de Mohammedanen waren bij den eersten schok teruggedrongen en hadden terrein verloren. Weldra zagen zij zich ook van hunne bagage gescheiden, en meermalen werden hunne gelederen doorbroken; want, was de geloofswoede onder hen door de toespraken der hadji's en het gegil der dolzinnige uitvoerders van de dikir ook ten top gestegen, met niet minder verwoedheid en wraakzucht streden de legerbenden van Angka Widjaja.

Alleen hield het centrum der Mohammedanen, waar hadji Taroeb in persoon het bevel voerde, nog stand tegen raden Koesèn.

Op eenmaal kwam echter van de zijde waar de rechtervleugel zich bevond, Sinowasa met zijne kleine, maar uitgelezene bende aanstormen. Hij had krachtdadig medegewerkt om een deel van den vijandelijken linkervleugel in het belendende moeras te dringen. Zijne aankomst gaf dadelijk eene andere wending aan het gevecht. De woeste opgewondenheid waarmede hij en de zijnen zich op 's vijands gelederen wierpen, sleepten de strijders van raden Koesèn's afdeeling mede. IJlings stoof men voorwaarts, en weldra had er een hardnekkige en moorddadige kamp plaats.

Hadji Taroeb en zijne dappere medestrijders weken voet voor voet voor den onstuimigen aanval van Sinowasa, doch eindelijk werden de gelederen des soenans doorbroken, waarop een groot deel der troepen, de wapens wegwerpende, heil in een overhaaste vlucht zocht. Gnoendoeng's soenan alleen hield met zijne hadji's en de overige ijveraars onwrikbaar stand.

Op eenmaal echter, kreeg de beeldhouwer zijn persoonlijken vijand in 't gezicht. Hij slaakte een kreet van woeste vreugde, wenkte zijne volgers en stortte zich op zijne laatste tegenstanders. Weldra is de levende haag, die den legeraanvoerder van zijn verbolgen schoonzoon scheidt, verbroken.

De soenan en Sinowasa staan tegenover elkander. Eerstgenoemde wordt door eene siddering bevangen. Niet dat eenige vrees hem overmeesterde; het leven des hadji's eene aaneenschakeling van beleid, moed en zelfs vermetele stoutheid, had bewezen dat hij daarvoor niet vatbaar was. Doch het was de plotseling weêr opdoemende gedachte: „Zou in het boek des noodlots?..."

Maar de woeste aanval van den bouwmeester moest geweerd worden. Snel verhief zich dus de klewang in de lucht, om den slag af te weren, welken Sinowasa met zijne vreeselijke strijdknots meende toe te brengen, onder den uitroep: „Sterf, vrouwenroover!"

De bloedige worsteling, de strijd tusschen man en man, die een tijdlang in de gelederen van het centrum der beide legers plaats greep, had deels opgehouden, of had zich gedeeltelijk ook verplaatst ten gevolge van het wijken der Mohammedanen. Alleen was die blijven voortwoeden tusschen de hadji's en de dweepers, die den legerbevelhebber omringden, en de volgelingen van Sinowasa.

Toen echter de beide mannen hun tweegevecht hadden aangevangen, hield de strijd in hunne omgeving op. Verbazing, belangstelling, ja zelfs ontzag voor de beide kampioenen, hield elk der vijandelijke partijen aan hare plaats geboeid. Geen wapen werd bewogen, geen kreet geslaakt; men scheen met gespannen aandacht de beslissing van dat indrukwekkend schouwspel aftewachten.

De soenan stond daar betrekkelijk kalm en beraden, elken slag behendig afwerende, en de eerste gelegenheid de beste bespiedende, om zijn dolzinnigen bekamper voor

altoos onschadelijk te maken. Sinowasa, de kunstenaar, die vroeger met een blik van opmerkzaamheid en bewondering kon staren op den pas geopenden lotuskelk, of met een glimlach van zelfvoldoening de fijn bewerkte basreliefs, pas uit zijne handen gekomen, kon aanschouwen, vertoonde zich nu als een razende; hijgend, met uitpuilende en met bloed beloopen oogen, en met een strijdknots in de hand. Zie, daar daalt het geduchte wapen neder; wat er onder komt, is verpletterd, want het gewicht van dat logge doch vreeselijk wapen wordt honderdvoudig verzwaard door den krachtigen arm die het beweegt, door de snelheid waarmede het nederdaalt.

Maar de soenan, hoe gevorderd ook in leeftijd, is nog vlug genoeg om door een kleinen zijsprong dien slag te ontwijken, terwijl eene behendige wending met zijn zwaard den geheelen aanval verijdelt.

Zoo streven, zoo worstelen bedrevenheid en kracht onderling om den prijs der overwinning. Wie zal hem behalen? De een strijdt voor zijne dochter, de ander voor zijne vrouw; want hier is persoonlijk belang op den voorgrond getreden; de kamp voor de groote zaak is reeds zoo goed als beslist, en woedt ook nog alleen in de verte.

Na eenigen tijd strijdens, waarbij geen van beiden eenig zichtbaar voordeel had behaald, wordt Sinowasa als door een nieuwe vlaag van woede overvallen. Hij omvat de knots met beide handen, en springt op zijn vijand los.

„Dood aan den vrouwenroover!" roept weder de woeste aanvaller, en nogmaals daalt de ijzeren strijdknots neder.

Tijd of gelegenheid om te ontwijken bestaat er niet. Bliksemsnel rijst wel Taroebs klewang omhoog om het dreigend wapen af te keeren, doch vergeefs! De slag was zoo hevig, dat des soenans zwaard afbrak als glas, en hij, doodelijk getroffen, nederzeeg. Schouder en borstbeen waren niet alleen door den slag verpletterd, maar bovendien hadden de stalen dorens van de strijdknots de grootste verwoestingen aangericht. De dood was oogenblikkelijk.

Luide kreten weergalmden door de lucht. Woeste geestdrift bezielde de volgers van Sinowasa; schrik en ontzetting de nog overgebleven hadji's. Zij hadden zoo zeer op den soenan gesteund! Hij, de vriend van Allah, begaafd met bovennatuurlijke krachten, hij overwonnen door een afgodendienaar!...

Weeklagend en jammerend vluchtten zij van daar. Met den dood des soenans was alles uit!

Inderdaad, de slag was verloren. Raden Rahmats dreigende voorspelling was vervuld!

Raden Patah had zich met eenige volgers het eerst teruggetrokken zoodra hij de minder gunstige wending van den strijd begon te ontwaren, en stond reeds op verren afstand van de plaats des gevechts, aan den oever der Solo-rivier, toen hij bericht kreeg van den dood zijns

vriends. Zijne verslagenheid was groot, maar zijne vrees voor achtervolging niet minder; het hoofd des Islams rustte niet vóór hij de rivier tusschen zich en zijne overwinnende vijanden geplaatst zag.

De vijanden echter trokken zich terug. De bevelhebber van Angka Widjâja's zegevierend leger oordeelde eene vervolging onnoodig. Alleen Sinowasa's afdeeling zwierf van het hoofdleger af, trok in uitgelaten opgewondenheid weder het gebergte in, en bewoog zich in de richting van den berg Giri voort.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

EENE VROUW EN EEN LIJK GEVONDEN.

De soenan van Giri was vurig biddende tot Allah. Hij had door enkele vluchtelingen, die in zuidoostelijke richting hadden weten te ontsnappen, de treurmare vernomen van het geleden verlies, tegelijk met het bericht van den aantocht eener woeste bende, die in dolzinnigen overmoed zijne slecht beschermde moskee en woning zeker niet zouden sparen. Zou hij, in zijne jeugd zoo wonderdadig gered, en door de vrome njai Penateh als door eene tweede moeder opgevoed, thans als een weerloos slachtoffer moeten vallen, nu hij nauwelijks als leeraar en geestelijk hoofd was opgetreden? De kleine stichting was wel ommuurd, doch waar verdedigers te vinden? 't Is waar, hij was niet geheel alleen. Hij kon beschikken over de krachten van enkele vluchtelingen

en eenige getrouwe leerlingen, die ter bewaking van het heiligdom waren achtergebleven, alsmede over hadji Djamal, den Javaan Sariman en een vijftal gewapenden, hem door den soenan van Gnoendoeng ten geleide van twee vrouwen toegezonden.

Maar wat kon die handvol manschappen uitrichten tegen zoovelen, die door de reeds behaalde overwinning des te overmoediger waren geworden?

Wederom kwam een vluchteling hijgend en verschrikt aansnellen. Het was een der bewakers der nabij gelegen graven, waarin de eerste Arabische zendelingen, de pionniers van den Islam rustten.

„Zij verwoesten de graven en delven de lijken op!" riep de ontstelde wachter. „Bij Allah! Het zijn geene menschen, het zijn booze geesten, die de heiligdommen verwoesten!" ging de man op half schreienden toon voort.

„De vloek van Allah treffe die heiligschenners!" riep praboe Satmoto in vervoering; „Allah zende zijne engelen en sla hen met blindheid!"

Dit zeggende, begaf hij zich in zijn bidvertrek en liet zijne vrome aandacht door niets meer aftrekken.

Hadji Djamal had zich met Sariman en het verder beschikbaar personeel zooveel mogelijk in staat van verdediging gesteld. Men zou èn heiligdom èn leven zoo duur mogelijk trachten te verkoopen, en wachtte in angstige spanning den uitslag af.

Daar kwam Sinowasa's wilde bende aanzetten. Even als eene kudde buffels in de prairie in eene bepaalde richting voorttrekkende, doch ook even als deze op eene allesbehalve regelmatige wijze, scheen deze menschenzwerm slechts in blinde woede voort te hollen. Niettemin moest de kracht, waarmede zulk eene horde op iets aanviel, onweerstaanbaar zijn.

„Werpt de muren omver; beukt de poorten open," riep Sinowasa zijn knots in de lucht zwaaiende; „de Mohammedanen hebben mij bestolen, mijn schat is dáár!"

Boomstammen, balken, steenklompen, alles wat te grijpen en te vangen was, werd tegen den ringmuur van praboe Satmoto's woning gericht om dien te doen bezwijken. Hier en daar vertoonden zich reeds scheuren, zelfs tuimelden brokstukken van den top des muurs naar beneden.

Hadji Djamal en de zijnen weerden zich dapper; zij ontvingen de bestormers met steenworpen, en elk hoofd dat zich daarbuiten boven den muur vertoonde, kon op een lanssteek of een klewanghouw voorbereid zijn.

De hadji en Sariman bespeurden echter dat zij op den duur niet tegen die overmacht bestand zouden zijn. Zij zagen elkander veelbeteekenend aan, als om te vragen: wat te doen?

Reeds waggelde de muur; ook de poort was zóó gebeukt, dat zij weldra moest bezwijken.

Goede raad was duur.

Op dat oogenblik zaten Sinta en Dalima treurig in een der vertrekken van de huizing des soenans. Eenige jammerende en weeklagende vrouwen maakten den toestand der pleegzusters niet aangenamer. Dalima was echter nog de meest bedaarde; of liever, zij was onverschillig.

Wat kon het haar deren, hoe deze storm afliep? Had zij niet sedert lang een vreugdeloos leven geleid, en als het ware in ballingschap onder lieden verkeerd, die haar als eene verstokte zondares beschouwden, omdat zij de leer van Allah's goedertierenheid en barmhartigheid zoo maar niet op eens verkoos aan te nemen?

„Allah's barmhartigheid!" dacht zij bitter; „zie eens hoeveel bloed daarvoor wordt gestort, hoevele menschenlevens er voor worden opgeofferd! Adiboeddha was alleen met reukwerk en bloemen tevreden! Zelfs de strenge godheid Siva, die in bloedige offers behagen schiep, eischte zooveel niet als die Allah der Mohammedanen!"

Sinta was daarentegen luidruchtiger in haar kommer. Die woestaards konden immers binnendringen en alles vermoorden? Verkeerde hadji Djamal, haar redder, haar echtgenoot, niet in groot levensgevaar? Nu eens bad zij vurig tot Allah, tot Mohammed, ja zelfs tot Gabriel; dan weder barstte zij in hartstochtelijk geween uit en wrong krampachtig de handen.

Het vertrek zag met eene open galerij op de ommuurde binnenplaats uit. De beide vrouwen konden dus de wanhopige pogingen der belegerden om de indringers af te weren, en hun allengs minderenden kans van slagen waarnemen. De muur dreigde weldra in te storten, en dan was alles gedaan! Zij hoorden tevens de kreten, die daarbuiten werden aangeheven, vermengd met het dof geluid van het beuken der belegeraars.

Als door eene plotselinge gedachte bezield, stonden beide vrouwen van hare zitplaatsen op en snelden naar buiten.

„Bij Allah!" riep de gejaagde Sinta, zich naar de bedreigde plaats begevende; „ik krijg eene ingeving! Wij kunnen misschien gered worden!"

„Men noemt mijn naam!" riep Dalima, als door een electrieken schok tot werkzaamheid gedrongen. „Zoo h ij het is, zal ik deze lieden redden!"

Beide vrouwen vlogen naar den reeds wankelenden muur. Daar langs, en op eenigen afstand van de worsteling, strekte zich een afdak uit, waaronder een groot aantal bijenkorven stond. Deze insekten waren onrustig geworden en vlogen in meer dan gewone gejaagdheid heen en weêr. Hieraan stoorde zich Dalima niet. Haastig klom zij tegen het afdak op, besteeg vervolgens den muur en was in één sprong onder den woesten hoop.

Die plotselinge verschijning eener schoone en indrukwekkende vrouwengestalte maakte zulk een diepen indruk

onder de menigte, dat eensklaps aller handen het werk staakten. Boomen, balken, wapenen, alles wat de bestormers tot vernieling diende, bleef voor een oogenblik werkeloos. Het was een tooneel van algemeene verbijstering.

„De godin Doerga!" riepen onderscheidene stemmen.

„Dalima!" juichte Sinowasa, in woeste opgetogenheid.

„Wij hebben de kramats [1]) geschonden! Doerga komt ons straffen!" meenden de meest vreesachtigen.

„Ik heb mijne vrouw terug!" riep de bouwmeester, terwijl hij als een waanzinnige op Dalima toesnelde.

Op het gezicht van Sinowasa, week zij echter ontzet terug.

Die man, met zijn woesten, verwilderden blik, ontbloot hoofd, gehavende kleeding en met zulk een geducht wapen in de hand, — was die razende haar eenmaal zoo zachtaardige, vreedzame echtgenoot, haar Sinowasa?

„Kom Dalima, kom melieve!" sprak hij op gedwongen kalmen en geruststellenden toon; „heb geen vrees meer, en wees gelukkig. Uw vader is zoo even door mij gedood; zie," vervolgde hij vertrouwelijk, „met deze knots heb ik hem verpletterd!"

Dalima slaakte een kreet van ontzetting. Sinowasa was dus de moordenaar haars vaders! In onmacht zeeg zij neder.

Middelerwijl greep aan de binnenzijde van den muur

[1]) Graven. Op Java en Sumatra heeft men grooten eerbied daarvoor.

een ander tooneel plaats. Sinta, de verdedigers genaderd zijnde, schreeuwde uit alle macht: „Djamal, Sariman, komt spoedig hier, Allah geeft uitkomst, helpt spoedig!"

Dit zeggende, wees zij op de bijenkorven.

Beide mannen zagen verbaasd de opgewonden vrouw aan. Zij begrepen haar niet, en meenden dat de schrik hare zinnen had verbijsterd.

„Neemt de bijenkorven!" herhaalde zij met gejaagde, zenuwachtige stem, en wees met beide armen in de hoogte over den muur.

Nauwelijks was de bedoeling van Sinta begrepen, of alle overgebleven verdedigers snelden naar de bijenkorven toe, grepen ze op, en zich niet bekreunende om het gegons en de enkele steken der verwoede insecten, wierpen zij korf voor korf snel over den muur. De bijen, dus gestoord en geschokt, werden nog woedender, en zoo viel de bevolking van een dertigtal korven op de menschenmassa aan, waaronder zij geworpen was.

De plotselinge en vinnige aanval van zulk een onverwachten vijand bracht een panischen schrik te weeg. Allen, fel gestoken door de getergde bijen, kozen het hazenpad, nu vast overtuigd dat de strenge Doerga hen strafte wegens het plegen van heiligschennis.

Sinowasa, met zijne bewustelooze vrouw in den eenen arm, en met de andere hand zijne strijdknots zwaaiende, volgde, waanzinnig lachende, de verschrikte vluchtelingen.

De soenan van Giri en de zijnen waren gered, doch waar Dalima gebleven was, wist niemand.....

. . . . . .

Kort daarop stelde soenan praboe Satmoto hadji Djamal, tot belooning zijner diensten, als chatib [1]) bij de moskee te Giri aan, tot groote blijdschap van Sinta, die van den oorlog meer dan verzadigd was.

Aan den avond van dien gebeurtenisrijken dag, zag men eenige mannen zich langzaam en steelsgewijs bewegen op de vlakte, waar de veldslag had plaats gegrepen. Nu en dan bukten zij, als zochten zij iets.

Zij moesten zich behelpen met het twijfelachtige licht eener nog vrij jonge maan, terwijl het gebruik van fakkels voorzichtigheidshalve moest worden nagelaten. De vijand kon zich nog in de nabijheid bevinden, en door het fakkellicht opmerkzaam gemaakt, hunne overigens vreedzame handeling verstoren.

Men zocht een lijk.

Pangeran Arja, soenan van Koedoes, vergezeld van eenige getrouwen, zocht het treurig overschot zijns vaders, van den gesneuvelden veldheer van het verslagen leger.

Talrijk waren de lijken, die verminkt en met bloed bevlekt op en naast elkander lagen. Verwrongen ge-

[1]) Prediker.

laatstrekken, waaruit de doorgestane doodstrijd nog luide sprak; gebroken wapens hier en daar verspreid, of nog geklemd in de verstijfde hand des verslagenen; alom plassen geronnen bloed, of plekken waar de omwoelde aarde sporen droeg van hardnekkige worsteling op leven en dood, — dat alles ontwaarden die nachtelijke bezoekers.

Nu eens werd het lichaam van een dooden krijger zonder veel plichtplegingen op zijde geworpen, om de gelaatstrekken te kunnen onderscheiden van een ander, waarover hij heen lag. — Soms moesten, op plaatsen waar de strijd het hardnekkigst had gewoed, geheele stapels gesneuvelden worden verlegd, om zich te kunnen overtuigen, of daaronder ook hadji Taroebs lijk te ontdekken was. Trof men enkele malen lichamen, waaruit het leven nog niet geheel geweken was, en die door de onzachte aanrakingen hunne ledematen nog krampachtig bewogen, waarbij soms een zware zucht, of zelfs een kreet van smart geslaakt werd, dan liet men verschrikt af, en ijlde voort. Men zocht geene gekwetsten, maar wel een doode!

Het rondtasten in dien treurigen chaos had reeds geruimen tijd geduurd, toen een der zoekers eensklaps uitriep: „Bij Allah! hier is de plaats waar de geëerde soenan streed!"

IJlings schoot Pangeran Arja toe.

„Dan zullen wij ook spoedig het lijk vinden," riep hij; „mijn vader is kenbaar aan zijn wapenrok!"

Inderdaad moest de aangewezen plaats wel het tooneel van een verwoeden kamp geweest zijn! Eene laag lijken, waar aanvallers en verdedigers op en door elkander lagen, en de witte kleeding der talrijke daar bezweken dweepers toonden aan, dat hadji Taroebs laatste strijd daar moest gestreden zijn. Nergens was echter het kenmerkend kleedingstuk te ontwaren. Achter dien grooten hoop gesneuvelden, waar de grond het meest omwoeld was, lagen nog op eenigen afstand twee lijken dicht neven elkander. De soenan van Koedoes bukte, greep een daarvan bij het been en trok het, voor een meer nauwkeurig onderzoek; naar zich toe.

„Ado!" [1]) riep het vermeende lijk, overeind rijzende en een zittende houding aannemende.

„Bij Allah! daar zijn de vijanden weer; ik had het wel gedacht! Laat af, gij zondaren, en verwijdert u!" vervolgde de verrezene op een toon van vermanend gezag; „gij vindt den soenan toch niet meer. Door de wonderkracht van zijn wapenrok voer hij ten hemel!"

Het was hadji Fadil, die uit een diepen, benauwden slaap ontwakende, in de duisternis de hem omringende mannen niet herkende.

„Hadji Fadil!" riep Pangeran Arja in blijde verwondering; „herkent gij mij niet? Ik zoek het lijk mijns vaders!"

[1]) „Ach!" gewone uitroep van pijn.

„Lof zij God, den Goedertierene, den Barmhartige!" sprak Fadil met opgeheven handen; „ik meende dat die woeste heidenen het lijk kwamen ontheiligen. Uit vrees daarvoor, heb ik zelfs zijn gekleurden wapenrok uitgetrokken en onder mij gelegd, opdat zij hem daaraan niet zouden kunnen herkennen."

„Maar waarom zijt gij ons niet komen waarschuwen, broeder Fadil?" vroeg de soenan van Koedoes.

„Hoe kon ik dat?" riep de hadji op smartelijken toon. „Ik streed naast den geëerden soenan, toen de dolle Sinowasa mij met zijn vervloekt wapen een been verbrijzelde. Nadat eindelijk de weinige overgeblevenen waren gevlucht en de vijand tierend en schreeuwend was afgetrokken, kroop ik met veel moeite naar het lijk, ontdeed het van zijn wapenrok, bedekte zijn aangezicht met een stuk van mijn djoeba, en legde mij naast den dierbaren overledene neder. Zie, hier is de wapenrok!" eindigde de hadji, zich pijnlijk oplichtende.

Diep bewogen, nam de zoon des gesneuvelden soenans het kleedingstuk uit de hand van den getrouwen vriend en medestrijder. Het verminkte lijk werd zorgvuldig opgenomen, even als hadji Fadil, de eenige zwaar gewonde, wien het geluk ten deel viel van het slagveld te worden medegevoerd.

Na een moeielijken tocht van onderscheidene uren, waarbij de Batajo en de grootere Solo-rivier werden over-

getrokken, bereikte men eenige tenten, het overschot van raden Patah's leger. Deze ontving het lijk van zijn gevallen vriend met alle blijken van rouw en droefheid. Eene afzonderlijke tent werd voor den dierbaren overledene ingeruimd. De overgebleven hadji's verrichtten de voorgeschreven wassching en reinigingen en wikkelden het lijk in wit lijnwaad. Toen begon een der meest roerende plechtigheden, welke de Islam bezit. Het s a l a t 'l-D j a n a z a t of lijkgebed werd over den soenan van Gnoendoeng uitgesproken. Alle overgebleven vrienden, met raden Patah en den soenan van Koedoes aan het hoofd, verzamelden zich om het lijk. De eerstgenoemde was opgetreden als voorganger des gebeds in de moskee en thans zou hij weêr de plichten van I m a m vervullen in de ure van rouw. Raden Patah zou het lijkgebed doen voor den vriend, aan wien hij en de Islam zooveel verschuldigd waren.

Vol aandoening en met indrukwekkende stem bad de voorganger, terwijl de overigen hem volgden: [1])

„O God! Deze uw dienaar en zoon van uwe twee dienaren heeft de blijdschap van deze wereld verlaten, en hare ruimte met al wat hem lief en dierbaar was, en is gegaan naar de duisternis van 't graf en wat hem daar wacht.

[1]) Zie M. Keijzer. De leerstellingen van den Mohammedaanschen godsdienst bladz. 12 noot 2. Schrijver noemt dit terecht een der schoonste gebeden der muzelmannen.

„Hij betuigde dat er geen God is dan Gij, en dat Mohammed Uw dienaar en gezant is; en Gij weet het, o God! hij zocht woning bij U, die de beste bescherming zijt. Hij ging 's ochtends in diep gepeins naar Uwe barmhartigheid, naar U, die niet begeert te straffen!

„Zoo zijn wij tot U gekomen, verlangende naar U en als voorbidders voor hem. O God! zoo hij goede daden verrichtte, beloon hem die met woeker, en zoo hij kwaad gedaan heeft, straf hem daarvoor niet, en laat hem door Uwe barmhartigheid Uwe genade ondervinden, en bescherm hem tegen de beproevingen van het graf en zijne pijnigingen. Maak het hem ruim in zijn graf en verwijder de aarde van zijne zijden. Schenk hem door Uwe barmhartigheid zekerheid tegen Uwe straffen, tot dat Gij hem zendt naar Uw paradijs, O albarmhartige God!

Amen!"

„Amen!" herhaalde met diep ontroerde stem het geheele koor.

Toen sprak Pangeran Arja, soenan van Koedoes met opgeheven handen:

„Geef o Allah! mij, Uw knecht sterkte, opdat ik den dood mijns vaders wreeke op de verachters van U en Uwe leer, o God! Amen."

„Amen!" herhaalden nogmaals de aanwezigen met geestdrift.

Den volgenden morgen werd het lijk naar Demak ge-

voerd, en aldaar aan de noord-westzijde van den bondstempel begraven.

De verminkte hadji Fadil erlangde na zijne herstelling eene kerkelijke bediening; hij toonde vaak, en met zekere ingenomenheid, aan van verre komende geloovigen het graf van den beroemden hadji Taroeb bij wiens lijk hij op het slagveld de wacht had gehouden.

Nog rust het stoffelijk overschot van hadji Kiai Gedeh Taroeb soesoehoenan Gnoendoeng te Demak; doch zijn geest leeft nog ten huidigen dage voort in de harten zijner opvolgers, de tegenwoordige hadji's.

Die geest z a l blijven, zoo lang er Mekkagangers bestaan.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

HET BEGIN VAN HET EINDE.

De geschiedenis beschuldigt den aanvoerder van Angka Widjaja's leger zijne overwinning niet benuttigd, en den vijand tijd gelaten te hebben tot het verzamelen van nieuwe strijdkrachten [1]). Geheel en al mag die beschuldiging niet op raden Koesèn blijven drukken. Zijne houding ten deze, hoe dubbelzinnig overigens ook, dient beoordeeld te worden volgens hetgeen hem ingegeven werd door den geheimen wil en de begeerte van den maharadja, die nog steeds op den terugkeer zijns zoons bleef hopen. De latere weifeling echter van den adipatih in den slag, die het lot van Madjapahit voor

---

[1]) Raffles II, pag. 136, ed. 1830.

altijd besliste, komt daarentegen meer voor zijne rekening, dewijl geheel andere oorzaken daartoe ten grondslag lagen.

Immers, na de gevoelige nederlaag door raden Patah geleden, liet de oude vorst hem den vrede nogmaals aanbieden en — de listige zoon beloofde onderwerping. Hij zou naar Madjapahit opkomen, om onderwerping en gehoorzaamheid te toonen, doch dit zou eerst later geschieden; thans was hij lijdende ten gevolge van vermoeienissen en verdriet door dien onzaligen veldtocht veroorzaakt.

De berouwhebbende zoon verzocht dus uitstel en de verblinde vader stemde toe, om tot loon voor al zijne inschikkelijkheid weldra kroon en leven te verliezen!

Eindelijk kwam raden Patah naar Madjapahit, maar het was aan het hoofd van een ontzachlijk leger.

De Mohammedaansche hoofden toch, hadden door de geleden nederlaag van raden Patah, de ervaring opgedaan, dat zij de krachten hunner vijanden te licht hadden geteld, en dat alleen door groote inspanning van krachten de Islam op Java kon staande blijven en zegevieren. Geschiedde dit niet, dan zou eene weinig eervolle onderwerping aan de heidensche dynastie hiervan een onvermijdelijk gevolg zijn. Meer algemeene en krachtdadige deelneming was dus allernoodzakelijkst. Men vreesde weder onder den scepter te raken, niet van den afgeleefden maharadja, maar van diens zoon en opvolger, raden Goegoer, wiens onverdraagzame aard en despotiek karakter algemeen bekend waren.

De opgestane hoofden wisten dus welke vernederingen voor hen waren weggelegd bijaldien de zaak van Madjapahit mocht zegevieren. Zij waren derhalve met meer ijver opgekomen dan bij gelegenheid van den vorigen veldtocht. De aanstaande worsteling zou, behalve de godsdienstquaestie, ook, en wel hoofdzakelijk, het karakter dragen van een strijd tot zelfbehoud.

Ook de vorsten van Pengging en Madoera waren thans toegetreden als medestrijders tegen Madjapahit. Beiden waren verontwaardigd over de gepleegde lijkenschennis, maar bovendien ook zeer ingenomen tegen raden Goegoer. De bekrompen troonopvolger had zich laten inblazen, dat zoowel zijn broeder Lemboe Peteng als Andaja Ningrat aan den eersten tocht hadden deelgenomen. Deze had zich daarop na afloop van den veldslag op overmoedigen toon uitgelaten, dat vooral zij vernederd zouden worden, wanneer de drietand van Siva mocht zegevieren. Dit had de verontwaardiging van Madoera's vorst en van diens vriend en raadgever Sjech Kalifa Hoesin opgewekt. Krachtdadige ondersteuning van het leger der geloovigen was daarvan het gevolg.

Niet minder was Andaja Ningrat gebeten op raden Goegoer. Hij, Penggings vorst, de vroegere mederegent van den maharadja, zou vernederd worden door raden Goegoer, de oorzaak van zijne vroegere verwijdering van het hof? Andaja Ningrat vergat zijne geleden teleurstel-

lingen, stapte over het niet nakomen van raden Patah's belofte heen, om hem tot algemeenen aanvoerder te benoemen, en trok aan het hoofd zijner talrijke troepen tegen Madjapahit op.

Twaalf voorname en eenige mindere hoofden vereenigden zich derhalve met raden Patah [1]), onder wien wij ook Arja Damar, stadhouder van Palembang, aantreffen. Deze verschafte, in het belang van den Islam, aan zijn pleegzoon eene dubbele hulp; eene materieele, — door troepen en krijgsbehoeften, waaronder eenige op Java nog onbekende vuurwapenen, beschikbaar te stellen, — en eene zedelijke, door te verklaren, dat hij het gedrag van zijn eigen zoon, raden Koesèn, afkeurde, en den aanvoerder der geloovigen in geenen deele verantwoordelijk stelde, wanneer hij in den strijd tegen raden Koesèn dezen mocht dooden. Van dit laatste wist raden Patah weldra partij te trekken, zoo als wij uit den loop der gebeurtenissen zullen ontwaren.

Was het leger der Mohammedanen talrijk, niet minder sterk was dat van Madjapahit. Alle krachten had men ingespannen, in de overtuiging, dat de ophanden zijnde slag tot eene beslissing moest leiden, of Mahadewa dan wel Allah de god van Java zou zijn!

---

[1]) J. Hageman, Handleiding tot de kennis der geschiedenis enz, van Java, dl. I bl. 36.

De legers stonden tegenover elkander in de nabijheid der hoofdstad. Pangeran Arja, de aanvoerder van raden Patah's leger, brandde van verlangen om den dood zijns vaders te wreken. Alle aanwezige vorsten, waaronder die van Pengging, Toeban, Ponorogo, Bonang en Madoera, beseften het volle gewicht van het oogenblik, en spanden alle krachten in om de geestdrift hunner onderhoorigen levendig te houden. De hadji's beijverden zich de geloovigen tot den strijd aan te sporen, door het paradijs te beloven aan hen die in dezen heiligen oorlog zouden sneven. De beoefenaars der dikir wonden zich op, en bereikten het toppunt van geestdrijverij; in één woord het leger der Mohammedanen was volkomen gereed voor den grooten strijd.

Maar in het kamp der Sivaïten had men ook niet ledig gezeten. Priesters en zendelingen hadden de strijders op het gevaar gewezen, dat zoowel het oude vorstenhuis als de altaren hunner goden bedreigde zoo de vijand de overhand behield, en door beloften en voorspellingen, niet minder dan de hadji's van hun kant, op de gemoederen gewerkt. De legers stonden alzoo gereed om den strijd aan te vangen. Den volgenden morgen zou de gewichtige dag aanbreken!

In den laten avond, welke den dag der groote worsteling voorafging, zat raden Koesèn in zijn legertent in gedachten verdiept over hetgeen gebeuren kon. Zijn toestand was hoogst netelig. Welke gedragslijn moest hij volgen? De zaak van Angka Widjaja met hand

en tand verdedigen? Hij achtte die reeds meer dan half verloren, alleen door 's vorsten zwakheid. Had hij raden Patah mogen vervolgen toen het nog tijd was? Immers niet! Daarbij haatte hij den stuggen raden Goegoer uit den grond van zijn hart, en wist hij dat die afkeer met volle maat werd terugbetaald, terwijl hij tevens geredelijk kon nagaan, wat hij van zulk een souverein te wachten zou hebben, zoo diens zaak zegevierde. Bij de overwinning toch, zou raden Goegoer onmiddellijk den troon als maharadja bestijgen; dan was het met zijn gezag als opperbevelhebber uit; en wie wist, of hij alle overige waardigheden, thans door hem bekleed, wel zou behouden? Zoo hij echter zijne veldheersplichten niet naar behooren vervulde, en raden Patah, zijn broeder en den vriend zijner jeugd, in de hand werkte, pleegde hij verraad jegens den vorst die hem zijn vertrouwen had geschonken; dan werd hij meineedig jegens zijn eigen grootvader! 't Was inderdaad een moeielijk geval.

Een der tentwachters trad binnen, en diende een vreemdeling aan. Deze was gekleed als een gewoon Javaan, maar had den wachter het woord „Palembang" ingefluisterd. Dit paswoord bleek proefhoudend. Onmiddelijk werd hij toegelaten, en raden Koesèn herkende in de sprekende trekken van den laten bezoeker een Arabier. Na de gebruikelijke plichtpleging vatte de vreemdeling het woord op.

„Ik kom," sprak hij, „den adipatih van Troeng den

heilgroet brengen zijns vaders, die in eere is gezeten in te Palembang, het verblijf der gerechtigheid. Maar".... ging de Arabier met een gebaar van gewicht voort, „die groet is tevens vergezeld van de waarschuwing, dat raden Koesèn zich niet verzette tegen de raadsbesluiten des Allerhoogsten, en hij het rijk der heidenen niet langer steune. Alzoo zijn de woorden en wenschen van mijn goedertieren heer en vriend, den stadhouder Arja Damar, wien Allah zegene!"

Deze boodschap, hoe zeer ook strookende met den loop zijner laatste overpeinzingen, maakte de oplossing van den tweestrijd, dien raden Koesèn in zijn hart voerde, niet gemakkelijker. Daarenboven wie was de persoon die hem dit onverwachte bezoek bracht? Was het een strik, dien men hem spande? Doch neen, de zendeling was een Arabier, dit was duidelijk!

De legerbevelhebber bewaarde eenige oogenblikken het stilzwijgen.

„Geëerde vriend," sprak hij eindelijk, „ik dank u voor het overbrengen van den heilgroet mijns vaders, maar de voorzichtigheid eischt dat ik eenig bewijs erlange van de echtheid uwer zending. Voorwaar! ik verkeer in een moeielijken toestand, en de strijd in mijn binnenste omtrent mijn te volgen gedrag is niet minder zwaar, dan die welken wij morgen tegemoetgaan."

„Seid Omar beseft ten volle die moeielijkheid," ant-

woordde de Arabier, terwijl hij door een behendige handgreep zijn eenvoudigen staf opende, en eene fijne perkamentenrol uittrok, die hij aan raden Koesèn overhandigde.

„In waarheid, uwe zending is te vertrouwen," hernam de veldheer, na inzage van het geschrift te hebben genomen; „doch dit neemt nog niets weg van de groote bezwaren die mij weêrhouden. Verlaat ik de zaak der Sivaïten, dan pleeg ik verraad jegens mijn vorst en grootvader."

„Het is beter Allah te dienen dan de afgoden," sprak seid Omar.

„Maar kan Allah meineed goedkeuren? Heb ik geen trouw beloofd aan Angka Widjaja?"

„Het oordeel is over den heidenschen vorst geveld. Gehoorzaamheid aan het bevel eens vaders is ook plicht; maar wat meer zegt," vervolgde de Arabier zich fier verheffende, „ik, seid Omar, afstammeling van den grooten Profeet, ontsla u van dien eed, in den naam van Allah!"

Raden Koesèn, hoezeer reeds meer dan half gewonnen, wankelde nog.

„Ik moet den adipatih nog een groot geheim mededeelen," fluisterde de Arabier, behoedzaam rondziende; „de zoon van den voortreffelijken Arja Damar wete, dat hij de vernietiging van zijn leger niet voorkomen kan. Ik heb eenigen tijd in de groote stad Istamboel [1]) vertoefd,

[1]) Konstantinopel Eigenlijk Islamboel, de stad der geloovigen.

en daar het gebruik geleerd van nieuwe, en vreeselijk werkende oorlogswapenen. Eenigen daarvan heb ik medegebracht voor mijn vriend Arja Damar, die ze thans aan uw broeder, raden Patah, heeft geschonken. Deze wapenen, op Java geheel en al onbekend, bootsen de verschijnselen van bliksem en donder na, en treffen op verre afstanden honderden te gelijk. Kan raden Koesèn daartegen strijden en overwinnen?

De veldheer betuigde inderdaad tegen zulke wapens niet bestand te zijn. Hij gaf zich eindelijk dus gewonnen, en beloofde zich naar de wenschen zijns vaders te zullen voegen, mits men van hem geen openlijken afval van de partij der Sivaïten vergde.

Het onderhoud eindigde met de belofte van raden Koesèn om zich te bepalen tot een zwakken tegenstand, terwijl hij bij het gebruikmaken der vuurwapenen, schijnbaar hoogstens ontsteld, onmiddelijk met zijne legerafdeeling de vlucht zou nemen.

De gewichtige dag was aangebroken. In beide kampen was men slagvaardig. Het Hindoeleger vol moed en hoop op eene tweede overwinning en daarenboven vol geestdrift door de voorspelling der Brahmanen, dat deze dag zegenrijk zou afloopen, wachtte met ongeduld

den vijand af, die onder den oorverdoovenden kreet van „lâ illâha!" den aanval begon.

Het gevecht ving aan op de vlakte welke ten noorden door de Brantas en ten zuiden door de Wirosobo wordt begrensd. Raden Patah's leger had eerstgenoemden stroom in den rug; de strijdmacht van Petjat Tondo was langs den linkeroever der Wirosobo geschaard.

Raden Goegoer had het bevel over den linker, Gadja Mada over den rechter vleugel, terwijl raden Koesèn, als opperbevelhebber, het centrum aanvoerde. De soenan van Koedoes opende het gevecht met een hevigen aanval op de troepenmacht van Petjat Tondo, die den schok eenigen tijd doorstond, maar daarna terugdeinsde. Onstuimig trokken de Mohammedanen voorwaarts, met het doel om hunne tegenstanders in de Wirosobo te dringen. Daardoor werd noodwendig het verband tusschen de hoofdmacht en de flanken eenigermate verbroken. Doch nu rukten sterke afdeelingen der troepen van raden Goegoer en Gadja Mada gezwind op en vielen Pangeran Arja in den rug. Sinowasa, die onder den troonopvolger het bevel voerde, stormde zoo geducht op de vijanden in, dat de achterhoede van den soenan van Koedoes weldra in wanorde geraakte. Deze zag zich nu als het ware tusschen twee vuren geplaatst, en achtte zich genoodzaakt van de verdere vervolging van Petjat Tondo af te zien, terwijl hij bovendien geen kans meer zag zijn bespringers het hoofd

te bieden. De troepen van raden Koesèn, verwoed over dit eerste verlies, vielen nu hunne aanvallers in den rug. Wel trachtte hun bevelhebber hen hier van terug te houden, door zijne beweging naar den rivieroever te willen doorzetten, doch zij waren niet te beteugelen, en, aangevuurd door eenige Brahmanen, stortten zij zich, ondanks hun bevelhebber, op pangeran Arja's achterhoede. Nu viel ook raden Goegoer de rechterflank met kracht aan, terwijl de oude patih van zijn kant den linkervleugel aantastte. Raden Goegoer streed met groote dapperheid en toonde tevens meer krijgsbeleid te bezitten dan zelfs zijn vader hem had toegeschreven. Bespeurende dat de rechtervleugel begon te wankelen, zond hij ijlings een klein deel zijner eigen troepen tot ondersteuning van den ouden rijksbestierder af, terwijl hij tevens zijn onderbevelhebber Sinowasa met allen spoed den hachelijken toestand van Gadja Mada liet weten. Het centrum der Mohammedanen, thans hard bestookt door raden Koesèns troepen, verkeerde reeds in groote wanorde. Sinowasa wendde zich dus in allerijl naar den reeds wijkenden rechtervleugel, en kwam nog tijdig genoeg om den patih van eene gedeeltelijke nederlaag te redden.

Zoo verliep de dag, en de strijd, hoewel nog in geenen deele beslist, viel ten voordeele van Madjapahit uit.

Deze merkwaardige worsteling duurde verscheidene dagen, waarbij, in het algemeen, de voordeelen aan den

kant der Hindoes bleven. De troepen van Angka Widjaja streden dapper. Zij vochten voor het behoud van hun godsdienst en hun vorst, terwijl raden Goegoer alle krachten inspande om zijne rechten te handhaven en zijn troon te behouden. Hij was, als bij stilzwijgende overeenkomst, reeds na den eersten veldslag het hoofd van het gansche leger geworden. Raden Koesèn had daarentegen het vertrouwen verloren; de Brahmanen, die achterdocht begonnen te koesteren omtrent de oprechtheid des opperbevelhebbers, steunden raden Goegoer met alle macht.

Zes dagen had men gestreden en nog was niets beslist. Angka Widjaja's leger was de Wirosobo overgetrokken en had een licht golvend terrein bezet, op een paar uren afstands van de hoofdstad. In den rug steunde het op den linkeroever der kleine Gambiran. Raden Goegoers stelling kon dus gezegd worden vrij goed te zijn gekozen, vooral ook met het oog op de noodzakelijkheid om Madjapahit te dekken.

De Mohammedanen stonden op de hoogte der tegenwoordige desa's Modjo en Satrian; raden Patah, pangeran Arja en de Arabier seid Omar hadden in eene afzonderlijke, goed bewaakte tent een druk, maar vertrouwelijk onderhoud gehad. Er was uitgemaakt dat dien dag de beslissing moest vallen. Daarom zou men tot buitengewone middelen overgaan; men zou gebruik maken van de vreemde wapenen door den stadhouder van Palembang gezonden.

Raden Patah, zoowel als de soenan van Koedoes, hadden lang hiertegen opgezien, zoo als dikwerf het geval is met het invoeren en toepassen van nieuwe werktuigen, waarvan men de kracht en de werking nog niet geheel en al kent. Zij hadden in den beginne gemeend die onbekende en geheimzinnige wapenen wel te zullen kunnen ontberen wegens de talrijkheid en den goeden geest hunner troepen. Maar de uitkomst had sedert verscheidene dagen bewezen, dat ook de tegenpartij zich dapper wist te gedragen, zoodat de uitslag nog wel ten nadeele der geloovigen kon uitvallen. Men moest dus wel toevlucht nemen tot het laatste redmiddel.

Raden Patah en zijn opperbevelhebber staarden met verwondering, maar tevens met eene soort van vreesachtig wantrouwen, op een tweetal logge, koperen buizen van een eigenaardigen vorm. Het waren twee kleine veldstukken, waarvan seid Omar hen zoo duidelijk mogelijk de werking verklaarde. Twee groote kisten met amunitie stonden in de onmiddellijke nabijheid.

„Zie," sprak seid Omar, „werp een maat van dit zwarte poeder, en daarna dezen ijzeren bal er op, in de koperen buizen, en duw den bal vast aan met een oud stuk k a ï n [1]) of iets dergelijks. Vervolgens brenge men vuur op dit kleine gat aan de achterzijde, en het wapen doet zijne werking.

[1]) Geweven goed, een lap.

Men ziet een vuurstraal, men hoort een zwaren slag, en de vijanden storten, op grooten afstand van ons, dood ter aarde."

„Onbegrijpelijk!" riepen beide mannen te gelijk.

„En toch is het zoo," hernam de Arabier; „let slechts op!"

Daarop nam hij wat kruid uit de kist, sloot deze daarop weder zorgvuldig toe, legde het hoopje kruid op den grond, plaatste een dun plankje er over heen, en stak het met een kleine lont aan. Onmiddelijk had de onploffing met een lichten knal plaats, terwijl het plankje met geweld in de hoogte geslingerd werd.

„Verbazend!" riep raden Patah, de handen ineenslaande.

„Wij zullen overwinnen!" juichte de soenan van Koedoes; „de Islam zegeviert, en de dood mijns vaders wordt gewroken!"

Na nog eenige oogenblikken over het plan van aanval te hebben gesproken, waarbij seid Omar op zich nam de stukken met behulp van eenige zijner eigene lieden te bedienen, verliet men de tent. De Arabier liet vervolgens alles met karren vervoeren en volgde het optrekkend leger.

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

DE ONDERGANG VAN MADJAPAHIT.

De vijandelijke legers rukten voor de laatste maal tegen elkander op. In het centrum van dat der Mohammedanen, aangevoerd door pangeran Arja, bevonden zich een viertal javaansche karren, begeleid door seid Omar en zijne lieden. Tegenover dit gedeelte des legers stond de hoofdmacht van Angka Widjaja, aangevoerd door Petjat Tondo, onder wiens bevelen thans ook Sinowasa was gesteld. Dit was de uitdrukkelijke wil van raden Goegoer die, door den rijksbestuurder en alle priesters gesteund, thans feitelijk het bevel voerde.

Mocht raden Koesèn onder het een of ander voorwendsel spoediger trachten terug te trekken dan Madjapahits belangen medebrachten, dan was Sinowasa dáár om dit te beletten.

Zijn invloed op de strijders was door zijne reeds dikwerf betoonde dapperheid, of liever door zijne doodsverachtende vermetelheid zoodanig toegenomen, dat hij slechts met opgeheven strijdknots behoefde voorwaarts te snellen, om onmiddelijk door allen te worden gevolgd.

De strijd begon terstond op drie punten tegelijk. Raden Goegoers aanval was goed bestuurd. Angka Widjaja's benden streden met vuur, terwijl vooral in het centrum van het vijandelijke leger weldra eenige weifeling zichtbaar werd. Sinowasa streed vooraan, en door zijn onstuimigen aanval waren spoedig de voorste gelederen van den soenan van Koedoes verbroken.

Nu deed zich een vreemd, en niet minder vreeselijk verschijnsel voor. Een lichte vuurstraal, onmiddelijk gevolgd door een donderenden knal, kwam den aanvallers tegemoet, en als door een onzichtbare hand getroffen, stortten twee mannen, naast Sinowasa dood ter neder. Zij vielen als door den bliksem getroffen. Hunne ledematen waren vreeselijk verminkt. Schrik en ontzetting vervulden alle harten; zoowel de Mohammedanen als de Sivaïten stonden ten gevolge van dit vreemd verschijnsel bewegingloos en als aan den grond genageld. Daarop volgde een tweede bliksemstraal en weder dezelfde knal. Ditmaal werden even onverklaarbaar als den eersten keer eenige strijders, vreeselijk verminkt, ter aarde geworpen. Het gezicht van hunne zoo plotseling gedoode makkers, waarvan deze het hoofd en gene een arm of been miste, gevoegd bij het donderen van het geschut, vervulde de omstanders met schrik en ontzetting. Eene bijgeloovige vrees maakte zich van hen meester, en ijlings sloeg men, op voorbeeld van raden Koesèn, op de vlucht. Sinowasa, aanvankelijk ook verschrikt door dit onverklaarbaar verschijnsel, kreeg weldra echter de koperen stukken, die in het heldere zonnelicht blonken, in het oog.

„Ha!" riep hij woest lachende, „ik heb het geheim al ontdekt! Volgt mij, mannen, vlug!"

Als een bezetene sprong hij met opgeheven knots voorwaarts. Hij had weder een zijner vlagen van waanzin.

Enkele opgewondenen hadden den moed hem te volgen, en weldra waren zij bij de stukken.

In dien tijd ging het laden van een vuurmond vrij wat gebrekkiger en langzamer dan thans; bovendien bezat seid Omar geene geoefende artilleristen. Hij werd dus door Sinowasa en diens dollen troep overvallen, eer hij een stuk op nieuw geladen had. De Mohammedaansche strijders hadden zich bij het openen van het vuur teruggetrokken, deels uit vrees voor die, in hunne oogen, bovennatuurlijke wapenen, deels om seid Omar en de zijnen niet in hunne bewegingen te belemmeren. Hij stond dus met pangeran Arja en een zestal lieden, die de stukken bedienden, alleen. Groot gevaar dreigde nu dat de nieuwe strijdmiddelen, die alles moesten beslissen, in handen des

vijands zouden geraken. De soenan van Koedoes meende Sinowasa te lijf te gaan, in wien hij den woestaard herkende, die zijn vader had gedood. Maar de Arabier hield hem hiervan terug.

„Vertrek spoedig met alle manschappen!" riep hij op dringenden toon. „Billâhi! Ik alleen zal die heidenen wel verdelgen!"

Onmiddelijk voldeed de bevelhebber aan seid Omars verlangen. Snel trok hij zich terug met de zes lieden die de stukken hadden bediend.

Toen nam de Arabier gezwind de brandende lont, sneed haar kort bij het vuur af, bukte toen in de amunutie kist, en ijlde daarop vandaar.

De vijanden hadden weldra het geschut bereikt. Woest en dolzinnig springend, zwaaide Sinowasa zijn wapen en deed het op een der stukken neêrkomen, iets wat natuurlijk weinig of geene uitwerking deed. Niettemin ging een juichtoon op onder zijne volgers over deze vermeende overwinning. De gewaande voorspoed van Sinowasa deed het getal zijner volgelingen weldra aangroeien, en menigeen, die reeds op het punt van vluchten had gestaan, bevond zich thans bij de veroverde, geheimzinnige wapenen. Men betastte, men bekeek ze van alle kanten, zoniemand er iets van begrijpen kon.

Nu viel het oog op de amunitiekist, waaruit men een fijnen rookstraal opwaarts zag stijgen. Zou daar het

geheim te vinden zijn? Oogenblikkelijk was de kist omringd door een groot aantal nieuwsgierigen. Sinowasa bukte zich voorover om haar inhoud nader te onderzoeken.

Juist op dit oogenblik was het eindje lont uitgebrand; het vuur kwam in aanraking met het buskruid. Een schitterende vlam schoot uit de kist, die tegelijkertijd met een ontzettenden knal uiteenbarstte, en dood en verderf spreidde onder de dicht opeengehoopte menschenmassa.

Seid Omar had door opoffering van eene der twee amunitiekisten zijn geheim, en daarmede ook het leger der Mohammedanen gered....

Sinowasa's lijk is nimmer teruggevonden; alleen vond men zijne ijzeren strijdknots, op ongeveer honderd ellen afstands, halverwege in den grond geslagen.

Nu spoedde de Arabier zich met zijne volgelingen weêr naar zijne stukken; stelde die op nieuw, en richtte zijn vuur nu op de legerafdeeling van raden Goegoer.

Schot voor schot deed telkens eenige dooden en gekwetsten vallen. Hoe standvastig Angka Widjaja's zoon en opvolger aanvankelijk die vuurproef ook doorstond, op het laatst kon hij zijne krijgslieden niet meer bijeenhouden; het grootste deel nam de vlucht, zoodat de ontmoedigde vorst, wilde hij weldra niet alleen staan, wel genoodzaakt was terug te trekken. Spoedig sloeg ook de afdeeling van Gadja Mada op de vlucht, en het leger van raden Patah behield zegevierend het veld.

De geestdrift der Mohammedanen steeg nu ten top. Pangeran Arja maakte daarvan gebruik om den vijand op den voet te volgen, en hem geen oogenblik den tijd te laten om zich weder te verzamelen.

In de grootste wanorde trok Angka Widjaja's leger over de nabij gelegen rivier Gambiran naar Madjapahit terug, om zoo mogelijk nog de hoofdstad te verdedigen. Maar de Mohammedanen zaten hunne vijanden snel op de hielen en bestookten de vluchtenden onophoudelijk.

Strijdende was men de residentie van den maharadja genaderd; om de muren van den kraton verzamelde men nog eenmaal de verstrooide krachten; maar te vergeefs! De moed der krijgslieden was geknakt; alles vluchtte voor de overwinnaars, die, om het tooneel van verwoesting te voltooien, de stad aan de vlammen ten prooi gaven. Gadja Mada, die nog de meeste troepen overgehouden had, trachtte zich nog staande te houden. Hij had ten noorden van den kraton zich zoo goed mogelijk opgesteld, en wilde, vereenigd met de strijdkrachten des troonopvolgers, nog een laatsten kamp wagen.

Alles te vergeefs; Madjapahit zou vallen!

In den kraton zelven was het eveneens treurig gesteld.

Toen de oude vorst met den ongelukkigen uitslag van het laatste gevecht bekend was geworden, en daarna voor een gedeelte getuige was van den laatsten, doch wanhopigen strijd onder de muren van zijn paleis, besefte hij reeds

dat het met zijn rijk en zijn troon gedaan was. Dat was dan het loon voor de weldaden aan de meesten zijner bespringers bewezen! Hoevele zijner eigene kinderen waren er niet onder de vijanden, die nu den kraton bestormden, terwijl zelfs vooraan raden Patah, dien hij zoo gaarne tot zich had zien komen als zoon, thans het vaderlijk erf als vijand, als overweldiger betrad.

Dat gezicht was hard voor den grijsaard. Hij drukte de hand krampachtig op de borst, alsof hem daar iets benauwde.

Met gebogen hoofd en onder het slaken van een diepen zucht, daalde hij de trappen af van de plaats, waar hij een laatsten blik op de p a s e b a n had geworpen. Dáár toch, in z i j n raadzaal, had hij hulde zien bewijzen aan raden Patah, als overwinnaar van Madjapahit, als hoofd van eene nieuwe dynastie, als gebieder van het eerste Mohammedaansche rijk op Java!

Dat was te veel voor Angka Widjaja. Hij wenschte den ondergang van zijn rijk niet te overleven, en begaf zich in een zijner geheime binnenvertrekken.

Hoewel op dat oogenblik de kraton verlaten was, daar de bewoners reeds vroeger naar elders den wijk hadden genomen, was er echter één wezen, dat niet in die algemeene vlucht had gedeeld.

Het was eene schoone vrouw, die met de onmiskenbare trekken van diepe smart op het gelaat, in een der belendende vertrekken van het hoofdgebouw gezeten was. Zij

verkeerde op dit oogenblik in dien graad van zwaarmoedige somberheid, waarin alle belangstelling in hetgeen rondom ons geschiedt, heeft opgehouden; een toestand aan wanhoop grenzende, of een harer uitingen zelve.

Die vrouw was Dalima. Na hare krankzinnigen echtgenoot ontvlucht te zijn, had zij bescherming gezocht tegen den moordenaar haars vaders bij den opperpriester Padmadana, die haar veiligheidshalve in den kraton had doen opnemen.

Was het blind toeval, of beschikking des noodlots? Het verlaten vertrek waarin Dalima met onverstoorbare onverschilligheid ter neder zat, was het vroeger verblijf, waar hare moeder Narina den jeugdigen Kromo zoo vaak ontmoet had!

De haastig belegde Mohammedaansche vergadering in de groote raadzaal van Angka Widjaja was nauwelijks afgeloopen, toen een felle gloed de reeds invallende duisternis voor een oogenblik deed verdwijnen, en terstond gevolgd werd door een geweldigen slag. De grond dreunde; een groot deel van het keizerlijk paleis en van de belendende gebouwen stortte met oorverdoovend geweld in. De maharadja had zich zelven in de lucht doen vliegen, door middel van eene groote hoeveelheid buskruid, hem reeds voor een geruimen tijd door een voornamen Chineeschen handelaar, als eene groote bijzonderheid geschonken. Angka Widjaja had een zelfmoord begaan, en daarbij, zonder het

te weten of te willen, ook de ongelukkige Dalima uit haar lijden verlost.

Zoo viel Madjapahit de „parel van het Oosten;" zoo ging de dynastie ten onder der magtige Brawidjaja's door verraad en meineed onder 't masker van godsdienstijver.

Van alle kanten in het nauw gebracht, had intusschen de legerafdeeling van raden Goegoer zich van onder de muren des kratons teruggetrokken. Weinig volgelingen schoten hem echter nog over. Velen waren door het vijandelijk staal gevallen, anderen waren in de verwarring der laatste worsteling onder de muren van den kraton van den hoofdtroep afgeraakt en verstrooid, terwijl ook niet weinigen getracht hadden door de vlucht het leven te redden.

Was het wederom toeval, beschikking of eene onwillekeurige neiging, die raden Goegoer bij zijn terugtocht in zuidelijke richting juist naar de plaats voerde waar zijn nieuwe dalam gelegen was? Dáár stond hij op eens voor de groote nog onvoltooide poort, den ingang van zijn paleis!

Dit gezicht moest inderdaad smartelijk zijn voor den man, die op dezen noodlottigen dag alles verloren had; die zich kroon en scepter zag ontvallen, door toedoen van vreemdelingen, geholpen door eenige opgewonden Mekkagangers.

Van onder die sierlijk gebouwde poort wilde hij nog eenmaal het vorstelijk verblijf aanschouwen, dat hij nim-

mermeer zou mogen betrekken; want de vijanden hadden immers Madjapahit ingenomen en verwoest, terwijl de keizerlijke kraton ook reeds voor het grootste deel door hen bezet was! Nog woedden de vlammen, nog hoorde men het krakend neêrvallen der brandende balken en het instorten van gansche gebouwen. Rood zag de lucht van den vlammengloed der brandende stad.

Raden Goegoer trad op de poort toe, en plaatste zich er onder. Hij kon toch het oord niet verlaten, zonder nog eenmaal onder die poort verwijld te hebben. Dáár peinsde hij nog een oogenblik over zijne verdwenen grootheid; dáár dacht hij met bitterheid aan den voorspoed zijner vijanden. Op eenmaal echter, door tal van aandoeningen overstelpt, gaf hij zijn hart lucht. Een hartstochtelijke taal stroomde van zijne lippen; en inderdaad, zijne woorden drukken den waren toestand uit van zijn geschokt gemoed.

„Vervloekt zij de plek waarop gij zijt gegrondvest!" sprak hij verwoed. „Uw naam zal Badjang Ratoe [1]) wezen, en zoo zal de macht en de grootheid, waarop mijne vijanden nu bogen, insgelijks mislukken! Vloek over u, Javanen die den godsdienst uwer vaderen verloochend en uwe eigen vorsten verdreven hebt ter wille van vreemde indringers! Gij zult uwe heilige Kawi-taal verliezen. Uwe

[1]) Mislukt.

kunsten zullen verdwijnen en uwe fraaie tempels in puin veranderen. Gij zult vervallen tot eene doode maatschappij; want in uwe overwinning ligt nu reeds de kiem des doods! Dan zal er uit het verre Westen een vreemd en krachtig volk opdagen. Het zal u, o machteloozen weldra onderwerpen, en gij zult slaven worden, jaren en jaren lang, tot dat . . . . . .!"

Plotseling schoot een felle lichtstraal door het luchtruim, onmiddelijk gevolgd door een donderenden knal. Het was de ontploffing waarmede Angka Widjaja zich den dood had gegeven. Die slag weergalmde luid en verre. De grond daverde. Ook de poort dreunde door dien schok, en liet eenige groote steenbrokken los, welke met dof geluid ter aarde vielen.

Toen vlood raden Goegoer met zijne weinige volgelingen vol afgrijzen heen, om nimmermeer den bodem te betreden, waarover zoo pas de vloek was uitgesproken, welke door dien donderslag bevestigd scheen te worden.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

Woest is thans de streek, waar Madjapahit „de roem van het land" gelegen was. Hoog geboomte verbergt de nog over gebleven bouwvallen; struikgewas bedekt de puinhoopen. De vroegere bedrijvigheid eener vroolijke hofstad heeft plaats gemaakt voor stilte en verlatenheid,

want de Javaan schuwt de plaats als vervloekt, en — de koningstijger voert thans een onbepaald gebied, waar eenmaal de dynastie der Brawidjaja's bloeide.

. . . . . .

De geschiedenis van Java leert ons overigens h o e de vloek van raden Goegoer is vervuld geworden. Doch de profetie door die uitbarsting niet geheel uitgesproken zijnde, zal de toekomst ons moeten leeren, tot hoelang zijne verwensching van kracht zal blijven.

EINDE VAN HET TWEEDE EN LAATSTE DEEL.